

Doktori (PhD) értekezés

Körtvély-Kiss Adrienn

2023

Nemzeti Közszołgálati Egyetem

Hadtudományi Doktori Iskola

Körtvély-Kiss Adrienn

A népek önrendelkezési jogának problémaköre:

Koszovó és Katalónia példáján keresztül

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. Bódi Stefánia, PhD

.....

Budapest

2023

Tartalomjegyzék

1.Bevezetés	4
1.1.Kutatás célkitűzései	6
1.2.Hipotézisek	6
1.3.Kutatási módszer	7
1.4.Az értekezés felépítése	9
1.5.A felhasznált irodalom áttekintése	10
2.A népek önrendelkezési jogának problémaköre.....	12
2.1.Bevezetés	12
2.2.Fogalmi bonyodalmak	18
2.3.A szabályozás hiányossága.....	24
2.4.Az önrendelkezési jog egyéb fontos dokumentumokban.....	31
2.5.Az önrendelkezési jog megjelenése a Nemzetközi Bíróság határozataiban.....	35
2.6. Következtetések	40
2.7.Az önrendelkezési jog és az államegységének elve	42
2.8.Nagyhatalmi érdekek	47
2.9.Nemzetközi szervezetek bénultága	48
2.10.Életképtelen államok	49
2.11.Összegzett következtetések.....	50
3.Koszovó	51
3.1.Koszovó földrajza	52
3.2.Koszovó történelme	53
3.3.Az ENSZ-adminisztráció időszaka	69
3.4.Koszovó helyzete a függetlenségi nyilatkozat után	83
3.5.Koszovó társadalmi helyzete és gazdasága	100

3.6.A koszovói függetlenség tanulságai az önrendelkezés szempontjából	105
3.7.Megoldási javaslatok Koszovó helyzetére	107
4.Katalónia	111
4.1.Katalónia földrajza	112
4.2.Katalónia történelme	113
4.3.A katalán identitás	150
4.4. A katalán spanyol ellentét okai.....	154
4.5.Katalónia függetlensége melletti érvek	155
4.6.Katalónia függetlensége elleni érvek	157
4.7. Következtetések.....	160
5.A koszovói albánok és a katalánok függetlenségi törekvéseinek összehasonlítása az állam konstitutív elemei által.....	162
5.1.Szuverenitás, önrendelkezés és független állami lét	162
5.2.Terület	172
5.3.Lakosság	174
5.4.Következtetések	193
5.5.Állami főhatalom	195
5.6. Összegzett következtetések.....	197
6.Geopolitika és az önrendelkezési jog Koszovó és Katalónia esetében	199
6.1.Koszovó geopolitikai környezete	203
6.2.Katalónia geopolitikai környezete.....	210
7.Befejezés-Új tudományos eredmények	217
8.Felhasznált irodalom jegyzéke	224

1. Bevezetés

Kutatási területem középpontjában a népek önrendelkezési joga áll. Doktori értekezésem ennek az elvnek a problémakörét mutatja be, Koszovó és Katalónia esetét vizsgálva. A témaválasztásom kiindulópontja az, hogy nekem már nincsenek közvetlen élményeim a kétpólusú világrendről. Amikor gyerekként ránéztem a térképre a Föld országokénti felosztását statikusnak gondoltam. Úgy véltem, hogy ez már így marad és nem fog változni. Aztán hamar bebizonyosodott, hogy ez nincs így, hiszen a Szovjetunió felbomlása után, Csehszlovákia is kettészakadt, majd pedig Jugoszlávia is alkotóelemeire hullott. Az ember a hírekben hallhatta vagy az újságban olvashatott egy-egy konfliktusról, háborúról, ami a minél nagyobb függetlenség eléréséért és az elnyomás ellen zajlott. Mindig érdekelt az, hogy mi annak az oka, hogy egyes népeknek elnyomásban kell élniük, például hogy miért nem evidens az anyanyelv használatának joga vagy egyáltalán mi határozza meg azt, hogy egyes területeken ki élhet és miért? Ezekre a kérdésekre keresett válaszaimnak a keretét a nemzetközi jogi és részben alkotmányjogi tanulmányaim adták és a főbb válaszokat az önrendelkezési jog témakörében kerestem. De nagy szerepe volt a válaszadásban a politológiai, földrajzi, történelmi és biztonságpolitikai tanulmányaimnak is. Ezt a multidiszciplináris szemléletet próbálom az értekezésemben végig szem előtt tartani. A népek önrendelkezési jogának problémakörét mindenképpen két olyan népen keresztül akartam bemutatni, melyekhez van valami kötődésem, személyes ismeretem és eltérő eredménnyel bírnak a téma szempontjából.

Jugoszlávia felbomlása itt zajlott a szomszédunkban. Hosszú éveken keresztül a vezető külpolitikai hírek között szerepelt, hogy éppen milyen események zajlanak. Egy-egy időszak a mi biztonságunkat is veszélyeztette és nem lehet elmenni amellett sem, hogy nagyon sok magyar ember élt kisebbségben Jugoszlávia egyes részein. Rengeteg magyar katona vett, illetve vesz részt a térség stabilizálásában is. Koszovó választásának ez az egyik oka. „A Balkán, ezen belül főleg Szerbia és Koszovó biztonsági helyzetének tanulmányozása kiemelten fontos Magyarország biztonsága szempontjából. A földrajzi és a kulturális közelség, valamint a történelmi kapcsolatok fontossá teszik ezt a térséget Magyarország számára is. A volt Jugoszlávia szétesése folyamatában új elemként jelent meg Koszovó, hiszen ezúttal nem korábbi tagköztársaság, hanem egy autonóm tartomány függetlenedéséről van szó, ami érdekessé teszi a kérdés megvizsgálását. Kiemelten fontossá teszi a téma vizsgálatát, hogy a

régió stabilitásának közvetlen hatásai vannak hazánk biztonságára is.”¹ A másik pedig, hogy rövidebb időt töltöttem Koszovóban és Balkán egyéb részein is. Így van személyes tapasztalatom is a tartományról, amik ugyan nem tudományos értékű tapasztalások, de sokat segítenek a folyamatok megértésében.

Katalóniára azért esett a választásom, mert két évet éltem itt, pont abban az időszakban, amikor egyre erősebbé vált a függetlenség iránti vágy és sokan úgy gondolták, hogy tényleg létrejöhet egy független Katalán Köztársaság. Először talán túlzónak éreztem ezeket a függetlenségi gondolatokat és megmozdulásokat. Aztán elkezdtem politikai jellegű megmozdulásokra járni és ezáltal egyre jobban megismerni a turisztikán túli Katalóniát. Azokat a részeket is, ahol csak katalán közösségek élnek. Ez vezetett ahhoz, hogy egyre jobban megértettem azokat a dolgokat, amiket az elején nagyon furcsának tartottam: Hogy miért kell Barcelona turisztikai látványosságai közelében az úttestre, a falakra politikai jelmondatokat felírni? Miért kell Besalú városának középkori hídjára, hatalmas molinókat feltenni? Miért kell mindenhová katalán függetlenségi szimbólumokat kirakni vagy az ablakokból a katalán zászlót kilógatni? Miért kell Vic város hatalmas főterén minden adminisztratív épület ablakába katalán politikusok képeit tenni? Röviden erre a válasz az, hogy olyan elnyomásban éltek ezek az emberek, hogy a saját nyelvüket sem használhatták hosszú évtizedeken keresztül. Szerencsére, hogy ez mit jelent valójában, ezt mi itt Magyarországon nem értjük. Viszont érthetik azok a magyarok, akik kedvezőtlen történelmi események miatt, saját hibájukon kívül egyik pillanatról a másikra kerültek olyan helyzetbe, hogy szintén nem élhettek alapvető, addig természetesnek vett jogaikkal. A katalánok is folyamatosan harcolnak a minél szélesebb körű jogaikért és bár a független államiságot még nem sikerült elérni, de a már eddig elért autonómia-törekvéseik akár jó előljáró példaként szolgálhatnak a Romániában élő magyarság számára is.

A népek önrendelkezési jogának vizsgálata nem adott pontos válaszokat a kérdéseimre és felvetéseimre. A kutatásom során egyre világosabbá vált számomra, hogy csak és kizárólag jogi szemlélet alapján nem lehet megoldani a konfliktusokat. Pláne, annak fényében, hogy mennyire nincs megfelelően szabályozva ez a terület. A népek önrendelkezési jogának vizsgálata mindenképpen komplex szemléletmódot igényel. Ezért a jogi dokumentumok mellett,

¹ Kovács Zoltán: Koszovó államiságának létrejötte, valamint annak globális és regionális következményei PhD értekezés 2019 https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/14730/kovacs_zoltan_doktori_ertekezes_2019.pdf?sequence=23&isAllowed=y (2023.04.27.) - 7. oldal

igyekeztem minél több a témával foglalkozó szakember műveit tanulmányozni, illetve a világ főbb eseményeit figyelemmel kísérni.

Ezek a tapasztalatok és ismeretek ösztönöztek arra, hogy a témával foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalmat át tanulmányozzam. A kutatás során a célom az volt, hogy a magyar és nemzetközi kutatók publikált eredményei, valamint a nemzetközi szervezetek jelentései alapján megértssem a konfliktusok okait, az önrendelkezési joggal összefüggésben.

1.1.A kutatás célkitűzései

Az értekezés elkészítése során a következő célokat tartottam szem előtt:

1. Átfogóan, példákkal **bemutatni a népek önrendelkezési jogának problémakörét.** Bemutatni az elv, illetve az elvből joggá válás főbb mérföldköveit. Összegyűjteni a témához kapcsolódó főbb jogi szabályozásokat.
2. **Kideríteni, hogy miért jártak be más utat a koszovói albánok függetlenségi törekvései, mint a katalánoké.** Milyen külső és belső okok és események vezettek a koszovói válság eszkalálódásához. Milyen folyamatok eredménye vezetett Koszovó függetlenségéhez és milyen körülmények között nyerte el azt.
3. **Bemutatni, hogy milyen külső és belső tényezők generálják a katalánok függetlenségi törekvéseit.** Mi az oka annak, hogy a sokkal jobb gazdasági és társadalmi mutatókkal rendelkező Katalónia függetlensége jelenleg nincs elérhető távolságban.
4. **Multidiszciplináris módon, komplex megközelítéssel elemezni és összehasonlítani a koszovói albánok és a katalánok helyzetét.** Továbbá olyan tudományos eredményeket megállapítani, amelyek segítenek megérteni a két konfliktus mozgatórugóit.
5. **Megvizsgálni a biztonság- és politikatudomány főbb gondolkodóinak** (kiemelten: Samuel P. Huntington, Kissinger, Brzezinski) segítségével az önrendelkezési jog érvényesülését általánosan, és a két vizsgált csoport vonatkozásában.
6. **Ajánlásokat megfogalmazni** az önrendelkezési jog jobb érvényesülése érdekében a jövőre nézve.

1.2.Hipotézisek

A doktori értekezésem abból az alaphipotézisből indul ki, hogy a népek önrendelkezési joga, mint a nemzetközi jog egyik fontos alapelve nem megfelelően szabályozott és nem egységes logika mentén alkalmazták a gyakorlatban. A doktori értekezésemben a kutatási célokkal összefüggésben a következő hipotéziseket vizsgáltam:

1. Egy adott nép pozitív gazdasági helyzettel, megfelelő társadalmi berendezkedéssel, demokratikus intézményrendszerrel való rendelkezése fordított arányban van, a független állami létre való törekvéseivel. Ennek a hipotézisnek a bizonyítására hozom példaként a koszovói albán nép és a katalán nép függetlenségi törekvéseit. Láthatjuk, hogy a független Koszovó gazdasági mutatói Európában a legrosszabbak, demokratizálódási folyamata lassú és folyamatos feszültségekkel teli a társadalma. Ezzel szemben, Katalónia gazdasági mutatói Európai Unió viszonylatban is dinamikusan fejlődnek. A függetlenségi törekvéseket leszámítva, társadalma stabil, demokratikus intézményrendszere fejlett.
2. Az első ponthoz kapcsolódva, de attól kicsit elkülönülve kezelve, azoknak a népeknek van nagyobb esélye az önrendelkezés csúcsát jelentő független állami lét elérésére, melyek élvezik valamelyik nagyhatalom támogatását. Ezek olyan államok, melyek geopolitikai szempontból olyan stratégiaiul kulcsfontosságú helyen találhatók, ami előnyös lehet a támogató fél számára. Koszovó ezt a támogatást megkapta, mind az Amerikai Egyesült Államok, mind pedig az Európai Unió részéről. Szerbia bár élvezhette Oroszország támogatását, de ez nem volt elég ahhoz, hogy megtarthassa Koszovót részeként. Katalónia jelenleg senki támogatását nem élvezheti függetlenségi törekvéseiben, hiszen minden nagyhatalom kiáll Spanyolország területi egysége mellett és spanyol belpolitikának tekinti a helyzetet.
3. Egy ország területi szuverenitása és területi egysége előnyt élvez a népek önrendelkezési jogával szemben. Tehát feltevésem, hogy amíg egy ország területének mértéke kiemelt fontosságú, addig nem lehet, vagy csak nagyon ritka esetben lehet (fegyveres) konfliktusok nélkül elérni a független állami létet. Szemléletváltásra lenne szükség a nemzetközi térben.
4. A nemzetközi szervezetek átpolitizáltak, nagyhatalmi érdekek mentén működnek és nem szupranacionálisan. Ez a nemzetközi béke egyik komoly akadálya.

1.3. Kutatási módszerek

Kutatásom során igyekeztem összegyűjteni, rendszerezni és elemezni az önrendelkezési joggal kapcsolatos nemzetközi dokumentumokat. Nehézséget a kutatásom ezen részének az adta, hogy bár több nemzetközi szerződés, dokumentum, bírósági határozat, szokásjog érinti a témakört, de nincs a jognak egységes értelmezése. Sőt, esetenként egymással ellentétes a szabályozás. Megismerkedtem a hazai és a külföldi gondolkodók témával kapcsolatos irodalmával is. A

Koszovóval kapcsolatos fejezetben a magyar és angol nyelvű irodalomra hagyatkoztam, illetve a témához kapcsolódó médiában megjelenő hírekre. Igyekeztem egy-egy esetben az eredeti albán vagy szerb nyelvű forrásokat is felkutatni és segítséggel értelmezni. A koszovói témakör feldolgozása során segítségemre voltak a térségben szolgáló magyar katonákkal való beszélgetések. Illetve a saját tapasztalataimra és élményeimre is tudtam hagyatkozni, amikor az ország mai állapotát elemeztem. Disszertációmban történeti-időbeli módszert alkalmazok, mert az országok történelmi múltjának elemzésével mutatom be a konfliktusokat. Összehasonlító, komparatív (jogi) módszertant is követek, amikor az egyes népek helyzetét elemzem.

Katalónia esetében elsősorban a spanyol, katalán és magyar nyelvű szakirodalomra hagyatkoztam, illetve a spanyol és katalán jogszabályokra. Napjaink eseményeivel kapcsolatban pedig a sajtóban megjelent hírekre.

Mindkét téma esetében igyekeztem a közösségi médiákban is tájékozódni. Hiszen ma már magas kormányzati szinteken is folyik kommunikáció a Twitteren, Instagramon vagy Facebookon is. Természetesen ezeknek nem tulajdonítok tudományos jelentőséget, viszont a folyamatok megértésében segíthet az, ha közvetlen aktuális reakciót kapunk egy-egy magas szintű koszovói politikustól vagy letöltendő börtönbüntetésre ítélt mérvadó katalán politikustól. Napjainkban nagyon fontossá vált, hogy a politikai szereplők ezeket a felületeket is használják, az egyre szélesebb körben való elérés lehetősége miatt. Egyre nagyobb a társadalmi igény arra, hogy egy-egy kül-, bel- vagy geopolitikai eseményre reakció érkezzon a különböző politikusoktól vagy akár az is érdekes lehet, ha egy adott eseményre nem érkezik reakció. Tehát a konkrét témához kapcsolódva, ha történt valamilyen esemény Koszovóban vagy Katalóniában igyekeztem figyelemmel kísérni a jelentősebb politikusok közösségi médiákban való megnyilvánulását és becsatornázni a doktori értekezésemben.

A kutatásomban megjelennek a személyes tapasztalataim is. Igyekszem bemutatni mindkét nép esetében azt, hogy a történelem során honnan hová jutottak és próbálom megvilágítani az összefüggéseket. A doktori értekezés globális kohézióját az önrendelkezési jog adja.

A doktori értekezés egésze során a külföldi és magyar kutatók értekezéseit, valamint a népek önrendelkezési jogával foglalkozó különböző nemzetközi szervezetek jogszabályait, határozatait, jelentéseit és hivatalos kiadványait is megjeleníttem. Ezen anyagok tanulmányozása során az információkat egyszerű logikai eljárásokkal elemeztem, és konklúziókat vontam le belőlük. Tudományos szempontból ezt tekinthetjük az ún. magyarázó módszer alkalmazásának.

Az értekezés elkészítése során összességében primer és szekunder források alapján végeztem el az analitikus elemzést. A dokumentumelemzéseket úgy végeztem, hogy a beszerzett információk ellenőrzését és értékelését követően az eredményeket rendszereztem, és következtetéseket vontam le. Ezek alapján sikerült igazolni a felvetett hipotéziseimet, a kutatásom során feltárt tények és következtetések alapján ajánlásokat fogalmaztam meg az elért eredmények hasznosítására.

Az értekezésben felhasznált minden szakirodalmat és egyéb forrásokat a felhasznált irodalomjegyzékben tüntettem fel. Kutatásomat 2022. március 30-án lezártam, így az azt követő időszak eseményeit, valamint az azóta megjelent tudományos munkákban és jelentésekben szereplő új adatokat és információkat az értekezés már nem tartalmazza.

1.4. Az értekezés felépítése

A doktori értekezés hat nagyobb részből áll.

1. A doktori értekezés első részében a bevezetést követően ismertetem a népek önrendelkezési jogának problémakörét. Átfogóan bemutatásra kerül az önrendelkezés elv, joggá válásának főbb mérföldkövei és az elv kialakulásához vezető fontosabb történelmi események. A fejezet célkitűzése, hogy összefoglalja az önrendelkezési joghoz kapcsolódó elméletek és gyakorlatok hibáit.
2. A tanulmány következő, második része Koszovót mutatja be. Ismertetem a térség földrajzát és történelmét, Jugoszláviával és Szerbiával összefüggésben is. Elemzem Koszovó és a koszovói albán nép helyzetét a Balkánon. Bemutatom a szerb és koszovói viszonyt és a szerb-koszovói háború főbb eseményeit. Ebben a fejezetben kerül ismertetésre Koszovó demokratizálódásának folyamata nemzetközi segítséggel és az újonnan születő állam problémái, jelenlegi helyzete és jövőképe.
3. A doktori értekezés harmadik fejezete a katalánokról szól. Szó esik a tágabb és szűkebb értelemben vett „Katalóniáról”. Bemutatásra kerül Katalónia földrajza és a történelme, összefüggésben Spanyolországgal. A fejezetben kiemelt szerepet kapnak a XX. századi Katalónia és az elmúlt évtized függetlenségi törekvései. Felvázolom a katalán-spanyol ellentét okait.
4. A negyedik fejezet az alábbi címet kapta: a koszovói albánok és a katalánok függetlenségi törekvéseinek összehasonlítása az állam konstitutív elemei által. A fejezetben helyet kap az állam létével kapcsolatos definíciók vázlatos bemutatása. A

fejezet központi elemét Georg Jellinek meghatározása adja. A nemzetközi jog, meghatároz olyan feltételeket, amelyek egy állam létezésének objektív feltételei. Ez a három dolog, a lakosság, a terület és az állami főhatalom megléte. Ezen objektív elemek alapján hasonlítom össze Koszovót és Katalóniát. Az objektív alapú összehasonlítás mellett ennek a résznek a végén szubjektívabb pl. gazdasági mutatók alapján is vizsgálom a két területet. Összefoglalom az vizsgálat eredményeit.

5. Az ötödik fejezet a Geopolitika és az önrendelkezés Koszovó és Katalónia esetében elnevezést kapta. Ennek a fejezetnek a vázát, az elmúlt pár évtized legjelentősebb politikatudományi gondolkodóinak a tézisei adják. Kiemeltem Huntington, Kissinger és Brzezinski jelentősebb geopolitikai, nagyhatalmi elméleteit, ezek kerülnek a fókuszba. Ezen elméletek alapján vizsgáltam a koszovói albán nép és a katalánok önrendelkezésért folytatott cselekményeit. A fejezet célkitűzése, hogy alátámasszam azt a hipotézisemet, hogy az önrendelkezési jog akkor vezet független állam kialakulásához, ha ahhoz nagyhatalmi érdek fűződik.
6. A doktori értekezés befejező részében választ és megoldási javaslatot adok a bevezető részben felvetett hipotézisekre. Összegzem a következtetéseket és a tudományos eredményeket. Felvázolom azt, hogyan lehet alkalmazni a doktori értekezésemben leírtakat. Igazoltam, hogy a konfliktusok megoldatlansága az önrendelkezési elv nem megfelelő alkalmazására vezethető vissza. Bizonyítottam, hogy a határkérdés rendezetlensége számtalan vita forrása volt eddig is és napjainkban újabb konfliktusokat hívhat életre.

1.5.A felhasznált irodalom áttekintése

1. Az első fejezetben a népek önrendelkezési jogának problémaköre került bemutatásra. Ebben a részben elsősorban kronológiai sorrendben a nemzetközi jogi dokumentumokra hagyatkozom, ezek adják ennek a résznek a vázát. Kiemelt fontosságú megemlíteni az Egyesült Nemzetek Szervezetének határozatait, elsősorban Alapokmányt és az ENSZ Közgyűlés 1541. számú határozatát, illetve az ENSZ Közgyűlés 2625 (XXV) (1970) sz. határozatát, a Nyilatkozatot az államok közötti baráti kapcsolatok és együttműködés nemzetközi jogi alapelveiről. Az önrendelkezés, mint alapvető emberi jog tekintetében kulcsfontosságú A Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Egyezségokmánya. Az egyetemes jellegű nemzetközi dokumentumok mellett kitérek pár fontosabb regionális jellegű dokumentumra is.

Ebben kiemelt helyen szerepel Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) 1975-ben lezajlott konferenciájának egyezménye és a hozzá kapcsolódó Helsinki Záróokmány. A Nemzetközi Bíróság önrendelkezési joggal kapcsolatos határozatai is feldolgozásra kerülnek.

A nemzetközi jogi dokumentumokon kívül, illetve azok értelmezéséhez segítségül hívtam Samu Mihály, Sulyok Gábor, Bibó István és Bódi Stefánia a népek önrendelkezési jogával kapcsolatos kutatásait is.

2. A Koszovóról szóló második fejezet jogi vázát az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244 (1999) sz. határozata és az ENSZ BT. 1199. számú határozata adja. Fontos szerepet játszik a fejezet tartalmának kialakításában a Holbrooke-Milosevics-egyezmény, a Ramboulet-i konferencia anyaga, a Kumanovói-egyezmény, a Brüsszeli-egyezmény és a Koszovó és az Európai Unió között érvényben lévő Stabilizációs és Társulási Megállapodás.

A jogszabályok mellett fontos szerepet játszottak a fejezet kialakításában a szerb és koszovói hivatalos állami, a hivatalos Európai Uniós, az UNMIK és a KFOR internetes felületei, honlapjai és a mindennapi hírek.

A katonai szerepvállalással kapcsolatban áttanulmányoztam Kovács Zoltán ezredes munkáit, többek között a KFOR, A Magyar Honvédség koszovói szerepvállalásáról szóló írásait, illetve több publikációját Koszovóval kapcsolatban.

3. A Katalóniáról szóló harmadik fejezet jogi vázát, Spanyolország alkotmánya és a Katalán Autonómia-Statútum adja.

A jogszabályok mellett fontos szerepet játszottak a fejezet kialakításában a spanyol és a katalán hivatalos állami internetes felületek, médiák és hírek. A Katalóniával kapcsolatos kutatásom során óriási segítséget jelentettek számomra Domonkos Endre munkái, aki rendkívül részletesen és átfogóan ismerteti műveiben a regionális autonómia-modelleket és a katalán regionális autonómiát. Spanyolország XIX. és XX. századi történelmével kapcsolatban nagy segítségemre voltak Szilágyi István művei.

4. A negyedik fejezet elméleti, nemzetközi jogi vázát Kovács Péter: Nemzetközi jog című könyve adja. De nagy segítséget nyújtott Takács Péter Georg Jellinekhez és az államelméletekhez fűződő munkássága is.

A fejezet népszavazással kapcsolatos részében a hivatalos katalán kormányzat adatait veszem alapul. A rész felépítésében támaszkodom a hírekben, médiában megjelentekre is.

5. A ötödik fejezetben különböző biztonságpolitikai és politikatudománnyal foglalkozó kutatók elméleteit vázolom fel. Kiemelten Zbigniew Brzezinski, Henry Kissinger és Samuel P. Huntington elméletei veszem kiindulópontnak.
6. A hatodik, egyben utolsó fejezetben végül az előző részekben bemutatott elméletek, az önrendelkezési joggal kapcsolatos megállapítások alapján és a vizsgált két csoport tanulságaiból következtetést vonok le és ajánlásokat fogalmazok meg. Támaszkodom ebben a részben is a doktori értekezésben felhasznált szakirodalomra és jogszabályokra.

2. A népek önrendelkezési jogának problémaköre

2.1. Bevezetés

A népek önrendelkezési joga az emberiség egész történetét végigkísérte, és valószínűleg végig is fogja kísérni. Nincs olyan történelmi időpillanat, amikor ne lett volna aktualitása az önrendelkezési jogról való gondolkodásnak, viszont csak a francia forradalom által került be a politikai diskurzusba. Földünk felosztásának nincs egy természetes rendje. Nem találhatunk olyan érvet, ami erkölcsileg vagy filozófiailag indokolná, hogy miért élhet valamely nép egy adott területen.

Az önrendelkezés elve ott merül fel, ahol a nemzeti-etnikai konfliktusokról, határvitákról van szó, emellett nemzetállamiság ideológiai alátámasztására is kiválóan alkalmas.

A népek önrendelkezési jogának elve² elég bizonytalan tartalmú elv, nincs egy meghatározott definíciója és nincs mindenesetre alkalmazható eljárási rendje vagy szokásjoga.

A modern értelemben vett nép és ezzel a népek önrendelkezési jogának megszületése a XVIII. századra tehető. De természetesen már ezt megelőzően is történtek olyan események, melyek az elv megszületésének előképének tekinthetők. Hiszen a történelmet a területekért folyó harcok folyamatosan jellemezték. Mindig voltak olyan közösségek, amelyek próbáltak elszakadni egy őket uraló közösségtől. Megemlíthető a XIV. században zajló skót háborúhoz köthető 1320-as Arbroath-i Nyilatkozat³. Ebben a dokumentumban deklarálták a skótok, az angoloktól való függetlenségüket.

² Az önrendelkezési jogról lásd Bódi Stefánia: Bibó István gondolatai a régió és a demokrácia kapcsolatáról, *Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat*, 8:(3-6) pp. 100-122. (2012)

³ Az Amerikai Egyesült Államok Függetlenségi Nyilatkozatának előképe ez a nyilatkozat

A nagy földrajzi felfedezések korában egyre több gondolkodó próbálta területszerzések jogszerűségének alapjait megfejteni. Hogy kinek és mi alapján van, vagy nincs joga egy adott területhez. Többen érveltek amellett, hogy az őslakosokkal szembeni eljárások és területfoglalások nem igazságosak. Többek közt Bartolomeo de las Casas szerint igazságtalan volt az őslakosok leigázása, hiszen képesek voltak önmagukat is kormányozni. Francisco de Vitoria szerint az őslakosok a területek urai. Francisco Suárez úgy vélte az őslakosok, az általuk igazgatott területen szuverén nemzeteknek számítanak, így a velük szembeni háborút legtöbbször igazságtalan háborúnak tekintette.

Ebben az időszakban az európai „joggyakorlat” az újonnan felfedezett területeket, a senki földjének tekintette, azaz terra nullusnak. Ugyanakkor a korszak nagy nemzetközi jogi gondolkodói Rotterdami Erasmus, Hugo Grotius, Pufendorf is elismerte az őslakos népek szuverenitását.

Két pápai bulla a Sublimis Deus (1537) és a Commissum nobis (1904) kiállt amellett, hogy az indiánok is emberek és nem lehet őket megfosztani szabadságuktól és tulajdonuktól sem. Ezek a XV. és XVI. században nagyon előremutató gondolatok voltak az őslakosokkal kapcsolatban. Az 1648-as vesztfáliai béke és a hozzá kapcsolódó békeszerződések elismerték a állami szuverenitás intézményét. Ennek nyomán kialakult két kategória a civilizált nemzetek és a bennszülött népek. A különbség köztük az volt, hogy csak a civilizált nemzetek rendelkeztek a nemzetközi jogon alapuló jogokkal.

Már ebben az időszakban több olyan eset történt, amikor egy nép egyoldalúan deklarálta függetlenségét. Ilyen volt például Rákóczi brezáni-kiáltványa, melyben a magyar nemzetre, az ország népére hivatkozva indította meg harcait a Habsburgok ellen.

Ebben az időszakban bár az Európán kívüli elnyomott lakosok is igyekeztek harcolni függetlenségükért és Európában is egyre többen lázadtak fel az őket elnyomó uralom ellen, a nemzetközi jog még nem ismerte el a népek önrendelkezési jogát.

A modern értelemben vett önrendelkezési jogot a francia forradalom keltette életre. Alapjául szolgáltak a francia forradalmat követő nemzetiségi mozgalmaknak. A jog elődjének sokan a nemzetiségi elvet, a principe des nationalités-t tekintik. Az önrendelkezési jog első megjelenésének egyik legfontosabb dokumentuma a tizenhárom észak-amerikai gyarmat 1776. július 4-i Függetlenségi Nyilatkozata, az Amerika Egyesült Államok megalapításának alapokmánya.

A francia forradalom megalkotta a politikai nemzet fogalmát, ami megágyazott a nacionalizmus létrejöttének. A XIX. század második felére a függetlenségi mozgalmak mozgatórugójává az újonnan alakult ideológia, a nacionalizmus vált. Ezeknek a mozgalmaknak a célja a

nemzetállamok létrehozása volt⁴. A mozgalmakban a vallás szerepe csökkent, viszont nőtt a közösséget ért sérelmekre hivatkozás. Ezt alátámasztja a magyar Függetlenségi Nyilatkozat is, mely a Habsburgokkal szembeni ellenállás egyik hivatkozási alapja a népjog lábbal tiprása volt. A XIX. században még megmaradt a népek alsóbb-felsőbb rendű megkülönböztetése az alapján, hogy a nemzetközi jog vonatkozik-e rájuk vagy sem.

A XIX. század végére a Balkánról egyre inkább kiszorultak a törökök, ennek egyik eredménye az lett, hogy az 1878-as berlini kongresszus elismerte az újonnan létrejövő államokat. Ez pedig előzménye volt annak, hogy a népek önrendelkezési joga politikai elvként jelenjen meg.

Otto Bauer 1907-ben jelentette meg A szociáldemokrácia és a nemzeti kérdés című művét. Ebben összefoglalta, hogy csak a szocializmus teremtheti meg a nemzeti közösség számára a nemzet teljes önrendelkezésének lehetőségét. A nemzeti autonómiát csak egy lépésnek tekintette a nemzetek teljes önrendelkezése felé vezető úton. A nemzetek önrendelkezését csak nemzetiségi elv alapján tudta elképzelni. Szerinte, ha területi alapon megy végbe, az a konfliktusok újbóli kialakulásához vezet.⁵

Otto Bauerhez hasonlóan vélekedett Jászi Oszkár is, az 1912-ben kiadott A nemzetállamok kialakulása és a nemzetiségi kérdés című művében. Igaz, Jászi nem az elszakadást tartotta elsődlegesnek, hanem az autonómiát. Jászi szerint a nemzetállam az alábbi főbb jellemzőkkel bír: A nemzetállamban az államhatárral körülhatárolt földterületen azonos státuszjogokkal rendelkező embere fölött egyetlen állami hatalom létezik; A nemzet fejlődésének csúcspontja állami szuverenitásának elnyerése. Az állami főhatalom szimbolikusan jeleníti meg a nemzet egészének akaratát. A szuverén nemzetállamok a világpolitika alapegységei. A nemzetállam egységes jogrendszer keretei között működik.⁶ Jászi szerint Anglia és Franciaország a nemzeti fejlődési fokot legtökéletesebben fejezik ki.⁷

Az önrendelkezés marxista-leninista felfogása Leninnél jelenik meg. A szocialista forradalom és a nemzetek önrendelkezési joga című írásában az eljövendő orosz forradalom és az önrendelkezési jog viszonyát tárgyalja, kiemelve a munkásosztály (proletariátus) szerepét a szocialista világállam létrehozásában.⁸

⁴ Ebben az időszakban jött létre például az egységes Olaszország is. Több a korszak jelentősebb függetlenségi mozgalmát ez mozgatta.

⁵ Otto Bauer: A nemzetiségi kérdés és a szociáldemokrácia https://adatbank.ro/html/cim_pdf644.pdf (2022.10.06.)

⁶ A Jászi-féle nemzetállam jellemzői közül azokat soroltam fel, amelyek a téma szempontjából relevánsabbak. Forrás: Szabadfalvi-Bódog-Győrfi szerk.: Államelmélet: A mérsékelt állam eszméje és elemei – 252-253. oldal, Miskolc, 2002. Bíbor kiadó és Jászi Oszkár: A nemzetállamok kialakulása és a nemzetiségi kérdés – Gondolat Kiadó, Budapest 1986. 70-72- oldal

⁷ Jászi Oszkár: A nemzetállamok kialakulása és a nemzetiségi kérdés – Gondolat Kiadó, Budapest 1986 70. oldal

⁸ Lenin, W. I.: Die sozialistische Revolution und das Selbstbestimmungsrecht der Nationen. <https://www.marxists.org/deutsch/archiv/lenin/1916/01/nationen.html> (2023.01.20.) és Szabó Tamás

Lenin az 1914-ben kiadott művében azt is kifejtette, hogy önrendelkezés alatt csak az önálló államalakítást érti és ezt nemcsak Európában, hanem a függő országokra, így Ázsia esetében is alkalmazni kell. Lenin úgy vélte, hogy az önrendelkezés alapján létrejövő nemzeti állam szerepe az, hogy a nacionalizmust elnyomja és előkészítse a proletariátus nemzetközi összeolvadását. Ezzel hozzájárul a szocializmus fejlődéséhez.⁹ Lenin későbbi elképzelése szerint a győztes szocializmusnak kell megvalósítania a teljes demokráciát. Ez nemcsak a nemzetek közötti egyenjogúság megteremtését jelentené, hanem valóra váltaná az elnyomott népek önrendelkezési jogát is. Az önrendelkezési jog politikai értelemben a függetlenségi jogot, az elnyomott nemzet szabad politikai elválását jelenti. A saját államhoz való jogot, azaz a 19. századi értelemben vett nemzeti önrendelkezést Lenin olyan eszköznek tekintette, amelynek segítségével a fennálló nemzetközi rend megdönthető, s a széthullott államok föderalizálásával pedig létrehozható a szocialista világállam.¹⁰

Leninhez kapcsolódva pár évtizeddel később J. Crawford úgy vélte, hogy az önrendelkezési jogot a bolsevik forradalomra és az első világháború utáni békeszerződésekre lehet visszavezetni¹¹. A nemzetek önrendelkezésének problémakörét Sztálin is boncolgatta. Sztálin több művében értekezett a nemzetek önrendelkezéséről, sokszor Lenin elméleteire támaszkodott, illetve azokat egészítette ki. Sztálin úgy vélte, hogy a nemzet legfontosabb ismérve a nyelv. A nemzetet szembe állította az állami közösséggel, ahol már nem tartotta fontos közös ismérvek a nyelvet. A nemzeti önrendelkezés kapcsán a területi elvet tartotta lényegesnek a nemzetiségi elvvel szemben. Úgy vélte, hogy az utóbbi szétszabdolja és meggyengíti a munkásosztályt. Az önrendelkezést az alábbi formákban látta kivitelezhetőnek: autonómia, föderáció, különválás. Az, hogy melyik milyen esetben alkalmazandó, azt az adott történelmi helyzet határozza meg, kiemelttem a munkásosztály érdekei. Az első világháború után Sztálin kiegészítette ezt azzal, hogy a nemzetek önrendelkezési jogát felváltotta a nemzetek és gyarmatok állami különválásra való joga. Csak a kommunizmus első fázisában fontos a nemzetek önrendelkezése a kommunizmus első szakaszában lesz csak fontos.

Önrendelkezés és államalakulás a 21. század elején. Koszovó a függetlenség útján Grotius Tanulmányok 4. oldal http://www.grotius.hu/doc/pub/JSUBHH/2013-03-27_szabo_tamas_onrendelkezes-es-allamalakulas-a-21-szazad-elejen.pdf (2023.01.23.)

⁹ Lenin: Összes művei. 20. kötet, Budapest, 1955. 407 - 410. p. és Nagy Károly: Néhány megjegyzés az önrendelkezési jogról 3. oldal http://acta.bibl.u-szeged.hu/6776/1/juridpol_043_299-322.pdf (2023.01.23.)

¹⁰ Bíró Gáspár: Demokrácia és önrendelkezés a 21. század elején. Rejtjel Kiadó, 2003, Budapest 17. oldal; Szabó Tamás: Önrendelkezés és államalakulás a 21. század elején. Koszovó a függetlenség útján Grotius Tanulmányok 4. oldal

¹¹ J. Crawford: The Creation of States in International Law. Oxford, 1979- 85. p

Az önrendelkezési jog a XX. században az első világháborút lezáró békefolyamatok során a Wilsoni-pontokban is megjelent elvként. Woodrow Wilson¹² is ellenezte a szeparatista önrendelkezést, és a wilsoni elvek csak a soknemzetiségű államokat szándékoztak demokratizálni, illetve az érintett lakosság hozzájárulása nélkül történő területi változtatásokat akarták megelőzni.

Az első világháborút követően a vesztes államok gyarmati területeit a győztes hatalmak igazgathatták a Népszövetség felügyelete alatt a mandátumrendszer keretein belül. A Népszövetség Egyezségokmánya új kategóriákat alkotott meg, az egyik a fejlett nemzetek elnevezést kapta, a másik pedig a népek, amelyek még nem tudják magukat önállóan kormányozni. Ez a két kategória kezdetben alá-fölérendeltségi viszonyban volt.

Ebben az időszakban több ügyben is előtérbe került a népek önrendelkezésének problémája. Finnország és Svédország között konfliktust okozott Aland-szigete. Az 1917-ben függetlenedett Finnország arra hivatkozott, hogy a nemzetközi jog szerint az államok kizárólagos hatáskörébe tartozik a nemzeti területtel való rendelkezés, emellett pedig az önrendelkezési jog nem pozitív jog.¹³ A finnek kiemelték, hogy nincs nemzetközi jogi szabály, amely kötelezné az államot, hogy járuljon hozzá területének önrendelkezéséhez.

A terület Finnországhoz tartozott, de svéd anyanyelvűek lakták. A konfliktus eszkalálódását megelőzendően a Népszövetség előtt megegyeztek a felek. A finneké maradt a sziget, cserébe autonómiát és az önrendelkezés biztosításának jogát adták a finnek. Szintén a finnekhez kapcsolódik az 1920-ban a finnek és oroszok között megkötött dorpati-szerződés is, melynek központjában Kelet-Karélia helyzete állt. A szerződésben megállapították a két ország határait és rögzítették a karéliaik önrendelkezési jogát¹⁴.

Az önrendelkezési jog tekintetében mindenképpen előre mutatónak nevezhetők azok a népszavazások, amelyeken területek dönthettek arról, hogy melyik országhoz szeretnének tartozni. Ezek közül fontos kiemelni a történelmi Schleswig¹⁵ tartományban 1920-ban zajló népszavazást. Eredményeként Észak-Schleswig Dél-Jütland néven Dánia része lett. Közép-Schleswig pedig a Német Birodalom része maradt.

¹² Nobel-Békedíjas politikus, a Népszövetség megalapítója és az Amerikai Egyesült Államok 28. elnöke.

¹³ Nguyen Quoc Dinh et al. : Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó, Budapest 1997. 221. p

¹⁴ Ebben az esetben az önrendelkezést az autonómia jelentette, viszont ez a gyakorlatban nem valósult meg.

¹⁵ Dél-Schleswigben nem tartottak népszavazást, az Német Birodalom része volt, csak a vegyes etnikumú részeken. A történelmi Schleswig területén mai is Dánia és Németország osztozik. Jelentőségét az adja, hogy fontos kereskedelmi útvonal mentén fekszik.

1921-ben Felső-Sziléziában népszavazást tartottak¹⁶, a népszavazás hosszú ideje tartó feszültség eredménye volt. Több felkelés és fegyveres konfliktus jellemezte az 1919-1921 közötti időszakot. A népszavazás eredményeként felosztásra került a németek és a lengyelek között Felső-Szilézia. Felső-Szilézia és Alsó-Szilézia 1945-ig Poroszország része volt.

Az 1919-ben aláírt Saint-Germain-i békeszerződés népszavazást írt elő, Ausztria és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság határainak megállapítása kérdésében is, Dél-Karintia tartományban. Az 1920-ban megtartott népszavazás eredménye az lett, hogy a lakosság 59%-a Ausztria mellett voksolt¹⁷.

Magyar szempontból kiemelt fontosságú megemlíteni a Sopron környéki népszavazásokat, melyet a velencei jegyzőkönyv tett lehetővé. 1921. december 14. és 16. között zajlott népszavazások Sopron és Brennbergbánya, illetve még plusz nyolc településen. Sopron lakóinak majdnem 90%-a döntött Magyarország mellett. A nyolc kisebb településből, csak három¹⁸ választotta Magyarországot Ausztria helyett. A Sopronkörnyéki népszavazások eredménye az lett, hogy más települések is tiltakoztak az ellen, hogy Ausztriához kerültek. Ezeken a településeken is tartottak népszavazást, minek nyomán tíz település visszakerült Magyarországhoz, három település pedig Ausztriát választotta a népszavazásokon¹⁹. Ezek voltak a trianoni békeszerződés területi revíziójára vonatkozó legnagyobb sikerek magyar szempontból, amit végül a nagyhatalmak is tartósan elfogadtak. Összefoglalva elmondható, hogy a sziléziai és a Sopron környéki népszavazások nyomán a lakosság a népek önrendelkezési jogára hivatkozva elutasította a békeszerződések által kialakított területi rendezést.

Mark Mazower megfogalmazása szerint „Versailles lehetővé tette, hogy 65 millió ember saját államot nyerjen, de 25 milliót kisebbséggé tette”.²⁰ Az első világháború végén a népek önrendelkezési joga az új korszak egyik legfőbb elvévé nőtte ki magát.²¹

A két világháború közti időszakban a nemzetiszocialista és fasiszta eszmék nem tették lehetővé a népek önrendelkezési jogának további fejlődését, hiszen ideológiájukban egyes népeket, nem tekintettek más népekkel egyenjogúnak.

Az első világháború utáni korban az emberek csak a nemzeti önrendelkezés elvéről beszéltek, a második világháború utáni nemzetközi egyezmények elfogadták a nemzeti önrendelkezéshez

¹⁶ A népszavazást a versailles-i szerződés is magában foglalta.

¹⁷ Documenta Historica a 38. (1998) Eveli Péter szerkesztése: Ausztria határai (Saint German 1919. szeptember 10.) http://acta.bibl.u-szeged.hu/38280/1/doc_038.pdf

¹⁸ Nagycenk, Kópháza és Fertőboz

¹⁹ Megemlítendő még, hogy Szomoróc község fegyveres harcban vívta ki azt, hogy Magyarország része maradjon.

²⁰ Mazover. Mark: The Dark Continent: Europe's Twentieth Century. 1998, Penguin Books, 41. p., közli Gavrilovic 2013. 3. p.

²¹ Andrassy, Juraj: Medunarodnopravo. Skolska knjiga Zagreb. 1990, 34. p

való jogot. Ma már a nemzeti önrendelkezés nem tekinthető kizárólag morális igénynek és politikai elvnek, hanem több esetben nemzetközi jog által elismert jog. Viszont a nemzetek önrendelkezési joga rengeteg problémát hordoz magában. Sok konfliktus erre való hivatkozással tör ki, melyekre sajnos a jogtudomány ritkán tud választ adni, így sokszor ennek a jognak az érvényre juttatása sok-sok ember életét követeli. Jelen fejezetben az önrendelkezési jog²² legalapvetőbb problémáit igyekszem bemutatni.

2.2. Fogalmi bonyodalmak

Az Egyetemes Lexikon szerint a nemzeti önrendelkezési jog egy nép vagy nemzet függetlenségéhez, az önálló állami léthez és belügyeinek önálló intézéséhez való joga.

Ez az egyszerű definíció is magában hordoz rengeteg kérdést. Milyen közösségek esetében alkalmazható az elv? *Ki a nép vagy nemzet?* Egyik fogalomra sem tudunk egy mindenki által elfogadott definíciót írni, a nemzetközi jog sem definiálja ezeket a kifejezéseket. Fontos itt megjegyezni, hogy bár az ENSZ Alapokmány és Nemzetközi Bíróság is foglalkozik a népek önrendelkezési jogával, ezt a nemzetközi jog egyik lényegi elvének nevezik, viszont máig nincs egységes fogalomértelmezés, emiatt nem egyértelmű, hogy milyen esetekben lehet rá hivatkozni, milyen esetekben lehet kikényszeríteni, fellépni a jog érvényesülés érdekében.

Mást jelent a nép és nemzet fogalma itt Európában,²³ mint a Földünk más pontjain. A német, a magyar vagy az orosz, a nép és nemzet fogalmát ugyanabban az értelemben használja, hiszen nyelvi, származási közösséget jelent. Míg a francia jogi szaknyelvezetben a nemzet az állampolgárok közösségét jelenti. A népből nemzetté alakulás folyamatában elsőként említhetjük Mirabeau és Sieyès abbé vitáját. E vita közvetlenül arra vonatkozott, hogy a harmadik rend 1789-ben vajon a népet képviseli-e, miként Mirabeau állította, vagy a nemzetet, amit Sieyès hangsúlyozott. Az abbé szerint a nép, mint tömeg közvetlenül és szervezetlenül nem képes kinyilvánítani akaratát, ám a közös jog és az akaratát megfogalmazó, képviseleti alapon létrejött törvényhozás révén szervezett egésszé, társulássá válik. Vagyis a nemzet a politikailag-államilag megszervezett és képviselt nép.²⁴

²² Bibó István: Az önrendelkezési elv kritikái és apológiája, <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/565.html> (2022.10.06.)

²³Bódi Stefánia: A közép-kelet-európai konfliktus és annak eredői, különös tekintettel Bibó István elméletére. Magyar Rendészet, VI/3:(3) pp. 101-111. (2006)

²⁴ Egresi Katalin – Pongrácz Alex – Szigeti Péter – Takács Péter: Államelmélet SZE DF ÁJK Győr 2016 ISBN 978-615-5391-72-9 185. oldal

A fogalmakról sok-sok oldalakon keresztül lehetne értekezni, ez is mutatja, hogy már a népek önrendelkezési jogának definíciója jelentős problémát vet fel. Rousseau a nép alatt a társadalom egészét érti.²⁵ A marxista gondolkodás nép alatt a kizsákmányolt rétegeket jelentette, vagyis megjelenik a társadalom két részre osztása: létezik a nép és a vele szemben álló társadalmi réteg.

Témánk szempontjából mindenképp olyan közösségeket értünk nép alatt, amelyik valamiféle politikai öntudattal és a szerveződés képességével már rendelkeznek, mert ezek nélkül nehéz lenne bármilyen célt is elérni. Fontos kérdésként vetődhet fel, hogy mi az elv pontos tartalma? Kende Péter szerint „Az elv magában véve még nem jelenti az elszakadás elkerülhetetlenségét, tartalma szerint csak annyit ír elő, hogy minden összetartozó népközösség maga dönti el, hova akar tartozni.”²⁶ Az alábbi definíció bár az önrendelkezés fogalmának egy részét megadja, ami a függetlenséghez, az önálló állami léthez és a belügyeinek önálló intézéséhez kapcsolódik, de az önrendelkezés joga nem merül ki ennyiben. Bár voltak olyan elképzelések, melyek az önrendelkezési jogot csak a különválásban látták értelmezhetőnek, többek között Lenin is így vélte. De egy nép számára az önrendelkezés nemcsak a különválás, hanem az egyesülés szabadságát is magában foglalja. Illetve azt is jelenti, hogy nem akar elszakadni vagy kiválni egy adott országból, „csak” jogai érvényesítésének szeretne nagyobb teret és lehetőséget.

Kende Péterrel ellentétben Bíró Gáspár a szecesszió prioritását emeli ki az önrendelkezéssel összefüggésben: „az önrendelkezés igénye általában azokban az esetekben merül fel a kisebbségben élők részéről, ha az állam mereven elzárkózik az etnikai és társadalmi pluralizmus biztosításától, számára az önrendelkezés továbbra is elsősorban és mindenekelőtt szecessziót jelent.”²⁷

Halász Iván szerint „a nép azokat a személyeket öleli föl, akik rendelkeznek a politikai részvételi jogokkal, míg a társadalomtudományi szakirodalom kétféle értelemben használja a nemzet fogalmát: egyrészt politikai vagy államnemzetként, másrészt kulturálisan és nyelvileg meghatározott kulturális nemzetként.”²⁸ Rámutat Halász Iván arra is, hogy a nép és a nemzet fogalmát többnyire azonos értelemben szokás használni.

Az 1990-es UNESCO-javaslat a népcsoportok meghatározásában megoldást próbált nyújtani. Ennek megfelelően, a népcsoportok meghatározó elemei a következők:

²⁵ Rousseau: Társadalmi szerződés, <http://mek.oszk.hu/08800/08879/08879.pdf>, Bp., 1947. Phönix kiadás

²⁶ Kende Péter – Miért nincs rend Kelet- Közép-Európában? (Osiris- Századvég 1994) 53. oldal

²⁷ Bíró Gáspár: A nemzetközi kisebbségvédelem legújabb fejleményei. In: Regio - Kisebbség, politika, társadalom 4. évf. (1993) 1. sz., <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00013/pdf03.pdf> (2022.10.06.)

²⁸ Halász Iván: 5. Politikai közösség (nemzet, nemzetiségek, határon túli magyarok, pártok) 5.1. A magyar nemzet és a magyar politikai közösség, In: Alkotmányjog, szerk. Halász Iván, Dialóg Campus, 2018.Bp., 143.o. és Petrétei József (2009): Az alkotmányos demokrácia alapintézményei. Budapest–Pécs, Dialóg Campus. 185.o.

- 1) Közös tulajdonságokkal rendelkező egyének csoportja – e tulajdonságok az alábbiak lehetnek: a.) Közös történelmi hagyományok b.) Faji vagy etnikai identitás c.) Kulturális homogénitás d.) Vallási vagy ideológiai affinitás e.) Közös gazdasági élet.
- 2) A csoportot lehessen megkülönböztetni egyes személyek egyszerű társulásától;
- 3) Közös identitástudat;
- 4) Közös intézmények vagy egyéb, a közös tulajdonságokat vagy identitástudatot kifejező eszközök létezése.²⁹

A népek önrendelkezési jogának vizsgálata során láthatjuk, hogy nem egyértelmű, hogy ki lehet vagy kik lehetnek ennek a jognak az érvényesítői. Problémaként merül fel, hogy kollektív vagy egyéni jogról beszélhetünk-e. Georg Lohmann a „kollektív önrendelkezési jogot” a „harmadik nemzedék emberi jogának!” nevezi. Szerinte az emberi jogok ugyan egyéni jogok, azonban azok megvalósítása gyakran csak kollektíve történik, így „kollektív önrendelkezési jognak nevezi”.³⁰

A többségi felfogás szerint egy kisebbségi etnikum-nemzet akkor lenne jogosult az elszakadásra, ha elnyomás, erőszakos asszimiláció stb. alatt él. Ez feltételezi azt, hogy vannak-lesznek azok, akik eldöntik, hogy mikor (milyen emberi vagy kollektív sérelmek esetében) valósul meg az ilyen kizsákmányolás-diszkrimináció, amely jogot ad az önrendelkezésre és elszakadásra.³¹ Tehát ebben az esetben a kiválás egy végső megoldás.

Dragan Vukadin politikus is kiemeli, hogy a kiválás joga csak kivételes esetekben illeti meg a népeket, akkor, ha fennmaradása veszélybe kerül. Kiemeli, hogy Koszovó esetében is ez történt, és ez teszi indokolttá a korábbi szerb, illetve jugoszláv tartomány függetlenségét.³² Vladimir Ibler horvát nemzetközi jogász is azt tartja, hogy az államnak biztosított védelem az elszakadástól csak addig érvényes, amíg az betartja az emberi jogokat, garantálja a nemzetiségi,

²⁹ Final Report and Recommendation of an International Meeting of Experts on the Further Study of the Concept of the Right of People for UNESCO, 1990. február 22. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000085152> (2022.10.10.)

³⁰ Lohmann, Georg: Kolektivna ljudska prava radi zastite manjinal In: Politicka misao. Zagreb, Vol XXXVI (1999) 4., 39. p.

³¹ Knop, Karen: Diversity and Self-Determination in International Law. Cambridge University Press, 2002. 82. p., közli Gavrilovic 2013, 13. p.

³² Vukadin, Dragan UKADIN: Pravo naroda na samoodredjenje i odcjepljenje (secesiju) s posebnim osvrtom na primjer Kosova. In: Pravna misao. Sarajevo, broj 9-10/2010. 7 - 27. pp

etnikai, vallási, faji stb. jogokat és egyenjogúságot illetve a nemzetközi jogi előírásokat, ha a képviselőtestületben az egész lakosság arányosan képviseltetett stb.³³

Sokáig vita tárgyát képezte a nemzetközi jogászok között az, hogy az önrendelkezési jog esetében megkülönböztethetünk-e külső és belső önrendelkezést. Ma már a jogászok többsége elfogadottnak tartja ezt a felosztást. A külső önrendelkezés meghatározása kevésbé problémás, mint a belső önrendelkezése. A külső önrendelkezés azt jelenti, hogy minden népnek saját joga a szuverén megválasztásához, független államisághoz. Az önrendelkezés külső formája alatt az elszakadáshoz (szecesszióhoz) való jogot értjük. Ennek három esetét különböztethetünk meg:

1. a gyarmati területeken élő népekre vonatkozót;
2. az idegen katonai uralom alatt élő népekre vonatkozót;
3. azokra a népcsoportokra vonatkozót, amelyeket a kormányzati részvételben és az egyéni emberi jogok értelemszerű gyakorlásában következetesen akadályoznak.³⁴

Az első esetben az önrendelkezési jog érvényesítésének alanyai a gyarmati népek voltak. Ennek ma már csak történelmi jelentősége van, hiszen a gyarmati rendszer az 1960-as évek folyamán felbomlott.

A második esetben a jog alanyai az idegen katonai uralom alatt élő népek. A felszabaduláshoz való jogot az 1970. évi nyilatkozat jelentette ki, és azóta elismert. Ennek ellenére nem tisztázódott, hogy ebbe a kategóriába milyen területek és milyen népcsoportok tartoznak. Sokáig vitatott volt a palesztin nép önrendelkezési joga is. Ma már a nemzetközi jogászok többsége úgy látja, hogy a Gázai-övezet és a Nyugati-partvidék izraeli uralom alól történő felszabadulása a palesztin nép önrendelkezési jogának alapvető eleme.³⁵

A harmadik eset azokra a népcsoportokra vonatkozik, amelyeket a kormányzati részvételben és az egyéni emberi jogok értelemszerű gyakorlásában következetesen akadályoznak. Más szóval, a népek belső önrendelkezési jogának rendszeres megszegése az elszakadásra ad lehetőséget.³⁶

³³ Ibler, Vladimir: Pravo naroda na samoodredenje i zloupotreba tog prava. Politička misao, Vol.29. No.2. Zagreb 1992. 62. p. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanakJezik=166848 (2023.01.15.)

³⁴ Raic, D., op.cit. p. 234; Dixon, M., Textbook on International Law (Nemzetközi jog), Blackstone Press Ltd., 200, 155–156- old.; Malanczuk, P. Akehurts's Modern Introduction to International Law (Modern bevezető a nemzetközi jogba), Routledge, London-New-York, 1997, 338. old

³⁵ Dixon, M., Textbook on International Law (Nemzetközi jog), Blackstone Press Ltd., 200, 155. oldal; Malanczuk, P. Akehurts's Modern Introduction to International Law (Modern bevezető a nemzetközi jogba), Routledge, London-New-York, 1997, 333. oldal

³⁶ Tibori Szabó Kinga: A népek önrendelkezésének belső formája: egyéni szabadság vagy kollektív jog az autonómiához? <https://rmjk.adatbank.ro/pdf/04.TiboriSzabo.pdf>

A bíróság szerint a külső önrendelkezési jog megengedett akkor, amikor „az adott népcsoport belső önrendelkezési jogának értelemszerű gyakorlatától el van tiltva.”³⁷

A külső önrendelkezési jog esetében többször láthatjuk, hogy visszautalás van a belső önrendelkezési jogra. Gyakorlása az államok területi integritásának tiszteletben tartásával történik. A belső önrendelkezési jog tartalma tehát mindmáig vitatott és a jog tartalma nem egyértelmű.³⁸

A belső önrendelkezés tartalmát illetően, az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága ekképpen nyilatkozott: „az önrendelkezési jog különleges fontossággal bír, mert megvalósítása alapvető feltétel az egyéni emberi jogok eredményes biztosítására és ezen jogok előmozdítására és megerősítésére.”³⁹ A bizottság egyéni jogként jellemezte a népcsoportok belső önrendelkezését. Ezt a felfogást az angolszász szakirodalom számos nemzetközi jogásza vette át.⁴⁰ Véleményük szerint ez a megközelítés a belső önrendelkezési jog tartalmának kérdésében hatékony megoldást nyújt. Ez által a nép fogalmának meghatározásának problémája is elkerülhető. Az egyéni emberi jogokat az egyes államok etnikai, vallási vagy ideológiai hovatartozásra való tekintet nélkül kell, hogy biztosítsák. Ekképpen a különböző népcsoportokhoz tartozó egyéneknek joguk van képviseltetni magukat az állam törvényhozó szerveiben, és szabadon irányíthatják kulturális, társadalmi és szociális fejlődésüket.⁴¹

Tibori Szabó Kinga megfogalmazása szerint a belső önrendelkezési jog egyéni jellegét hirdető elv térnyerését az a tény is elősegítette, hogy a nemzetállamok ehhez kapcsolódó politikája egyénekre szívesebben vonatkozik, mint csoportokra. Az egyéni emberi jogok tiszteletben tartása az egyes népcsoportok önrendelkezésének megvalósításához nem elegendő. 1992-ben, a jugoszláviai konfliktussal foglalkozó nemzetközi értekezlet döntőbíráskodási bizottsága a szerb lakosság belső önrendelkezési szabadságát az egyénre vonatkozó jogokon túlmenően fogalmazta meg. Eszerint, azoknak a csoportoknak, amelyek adott állam területén, a többségi lakossághoz képest, különböző etnikai, vallási vagy nyelvi közösséget alkotnak, joguk van

³⁷ Reference Re: Secession of Québec, Supreme Court of Canada, 1998. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do> (2022.10.10.)

³⁸ lásd pl. Tóth Norbert: „A népek önrendelkezési joga” in Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: Sulyok Gábor) <http://ijoten.hu/szocikk/a-nepek-onrendelkezesei-joga> (2018).

³⁹ Human Rights Committee, General Comment 12, Article 1, Twenty-first session, 1984 (ENSZ Emberi Jogok Bizottsága, 12. megjegyzés az Emberi Jogok Egyezségokmányainak első cikkéhez), 21-ik ülészak, (1984). és Tibori Szabó: i.m. 43.o.

⁴⁰Tibori Szabó Kinga: A népek önrendelkezésének belső formája: egyéni szabadság vagy kollektív jog az autonómiához? <https://rmjk.adatbank.ro/pdf/04.TiboriSzabo.pdf> (2023.03.04.)

⁴¹ Az ENSZ Közgyűlésének 1992. évi 47–135. számú határozata (Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól) ugyancsak a kisebbségekhez tartozó személyek egyéni jogaira teszi a hangsúlyt; Tibori Szabó Kinga: A népek önrendelkezésének belső formája: egyéni szabadság vagy kollektív jog az autonómiához? i.m. 42.o. 44.o.

identitásuk nemzetközi szinten történő elismeréséhez. Noha a döntőbíráskodási bizottság ezt az állítását nem részletezte, tagadhatatlan, hogy nemcsak egyének alapvető emberi jogaira gondolt. A belső önrendelkezési jog kollektív jellegének elfogadtatása nehéz feladat. Elhangzott az a vélemény, miszerint a szuverenitás, az önrendelkezés és az emberi jogok mai meghatározásának elemeiből új nemzetközi elvet lehetne létrehozni: az autonómiához való jog elvét. A belső önrendelkezési jog kollektív jellegének elfogadtatása nehéz feladat. „Elhangzott az a vélemény, miszerint a szuverenitás,⁴² az önrendelkezés és az emberi jogok mai meghatározásának elemeiből új nemzetközi elvet lehetne létrehozni: az autonómiához való jog elvét.”

A nemzetközi szakirodalom jelentősebb része az önrendelkezési jog belső formáját, mint egyéni jogok rendszerét fogadja el. Ennek ellenére, az utóbbi években a kollektív jogok kérdése mind gyakrabban merül fel. A belső önrendelkezést nemcsak hatékonyabb, hanem értelemszerűbb is kollektív jogként kezelni. A különböző népcsoportokhoz tartozó személyek egyéni jogait az alapvető emberi jogok intézménye határozza meg. Az önrendelkezés a népek joga és ezért kollektív jellege természetszerű. A nemzetállamok ideológiája azonban a területi integritás és a nemzeti homogenitás közé egyenlőségjelet tesz. Ugyanakkor, ez az elvrendszer az autonómiát a nemzetállamok feltagolódásának veszélyeként kezeli. Ezen felfogás miatt, nemzetközileg elfogadott, kötelező érvényű okmány, amely az autonómiához való jogot elismerné, mindmáig sem létezik. „Következésképpen, az autonómia megvalósítása a többség és a kisebbség közötti hatékony párbeszéd és együttműködés eredménye kell, hogy legyen.”⁴³

Benjamin Neuberger felosztása kétfajta önrendelkezést említ: a nagy és a kis önrendelkezést. A „nagy önrendelkezés” {grand self-determination) célja a nemzetközileg ténylegesen elismert szuverenitás, tehát egy állam valódi függetlensége, és egy nép nemzetközileg elismert függetlensége (pl. a baszkoké, katalánoké stb.), amíg „kis önrendelkezés” {small self-determination) alatt megkülönböztethető: a demokrácia egy homogén államban (pl. Hollandia); nemzeti autonómia vagy föderalizmus egy demokratikus állam keretén belül (pl. Quebec tartomány lakói vagy az eszkimók Kanadában); illetve autonómia/föderalizmus egy nemzet vagy etnikai csoport számára egy nem demokratikus rendszerben (pl. a kurdok Irakban). Neuberger szerint a többnemzetiségű és erősen polarizált demokráciában a kisebbségi nemzet úgy érezheti, hogy nem vesz kellően részt a kormányban, kormányzásban, tehát „a demokratikus állam nem jelentheti a valódi szabadságot egy olyan kisebbség számára, amely

⁴²Tibori Szabó Kinga: i.m. 44.o.

⁴³ Tibori Szabó Kinga: i.m. 46.o.

egy meghatározott nemzet nemzetállamában él, ahol a domináns nemzet kihasználhatja a számbeli túlsúlyát, és semmibe veheti a kisebbség törekvéseit".⁴⁴

2.3.A szabályozás hiányossága

Az alábbi rész tartalmazza a népek önrendelkezési jogával kapcsolatos legfontosabb szabályozásokat és az ehhez kapcsolódó értelmezést. Hiszen a nemzetközi jog is tartalmazza a népek önrendelkezési jogát, viszont a szabályozás keretjellegű és elég hiányos.

Az elv elődjének a *principe des nationalités* (nemzetiségi elvet) tekinthetjük, ami a német és olasz egység helyreállításának ideológiai alapja mögött rejtőzött. Az önrendelkezési jog megjelenésének egyik első és legfontosabb dokumentuma a tizenhárom észak-amerikai gyarmat 1766. július 4-i Függetlenségi Nyilatkozata, az Amerikai Egyesült Államok megalapításának alapokmánya, mely a népek fontos jogának tartja, hogy ha nem megfelelő az uralom számukra, akkor joguk van új fennhatóságot választaniuk. „Ha azonban a visszaélések és a bitorlások hosszú sora mindig ugyanazt a célt szem előtt tartva azt bizonyítja, hogy a népet teljes zsarnokságba kívánják hajtani, a nép joga és a nép kötelessége, hogy ilyen Kormányzat igáját levesse, és jövő biztonsága érdekében új védelmezőkről gondoskodjék.”⁴⁵

Az önrendelkezési jog a 20. században az első világháborút lezáró békefolyamatok során a wilsoni pontokban is megjelent elvként:

- I. Az olasz határokat a világosan felismerhető nemzetiségi vonalak szerint kell kiigazítani.
- X. Ausztria – Magyarország népei részére, amelyeknek helyét a nemzetek között oltalmazni és biztosítani kívánjuk, meg kell adni az önálló fejlődés leghatékonyabb lehetőségeit.
- XI. A különböző balkáni államok egymás között kapcsolatait barátságos tanácskozások útján az állami és nemzeti hovatartozás történelmileg kialakult vonalai szerint kell meghatározni.
- XII. A jelenlegi Ottomán Birodalom török részeinek teljes szuverenitás kell biztosítani, a többi nemzetiség részére, amelyek most török uralom alatt élnek, biztosítaniuk kell létük feltétlen biztonságát, önálló fejlődésük teljes és zavartalan lehetőségét.

⁴⁴ Neuberger, Benjamin: Nemzeti önrendelkezés: egy fogalom dilemmái. Magyar Kisebbség. 2000/3. (21.). sz. 140. p.; és Heka László: A népek önrendelkezési és elszakadási jogának megvalósítása a volt Jugoszlávia felbomlása esetében http://acta.bibl.u-szeged.hu/34788/1/juridpol_077_161-174.pdf (2022.06.15.)

⁴⁵Az Amerikai Egyesült Államok népének Függetlenségi Nyilatkozata <https://mek.oszk.hu/02200/02256/02256.htm> (2023.01.11.)

A Párizs környéki békék⁴⁶, melyeknek alapjául a wilsoni pontok szolgáltak, nem a várt hatást hozták. Közép- és Kelet-Európa felfordult, és olyan ellentétek alakultak ki, melyek napjainkra is hatással vannak. A Párizs környéki békék magukban hordozták az újabb nagy háború kitörését.⁴⁷ A Nemzetek Szövetsége (Népszövetség) 1919-ben jött létre, hogy az első világháborút lezáró szerződésekben foglaltak betartásra kerüljenek. A Nemzetek Szövetsége Egységokmányának alapjául szintén a wilsoni pontok szolgáltak. A Nemzetek Szövetsége Egységokmány XIX. cikke foglalkozik a népek önrendelkezésével, a szuverenitással és a függetlenséggel. De hiába a wilsoni elvek, a békeszerződés vagy a Népszövetség, nem tudták megakadályozni a második világháború kitörését. Persze, nem csak a „nyugat” foglalkozott a népek önrendelkezésnek kérdésével, hiszen Lenint is foglalkoztatta a kérdés. Viszont a népek önrendelkezési jogát Lenin a gyarmatbirodalmakkal, félgyarmati országokkal (például Kína, Perzsia) és Közép-Európa államaival hozta összefüggésbe. A népek önrendelkezési jogát csak eszköznek tekintette a világforradalom győzelméhez.⁴⁸

Összefoglalható, hogy a nyugati és a bolsevik modell is hasonló volt abban, hogy következetes gyakorlati érvényesítése nem valósult meg. Hiszen az elv alkalmazását a győztes hatalmak politikai érdekeinek megfelelően használták. Ez az elv megszakította a monarchikus legitimitást, hiszen a monarchiákat egyre jobban felváltották más formák. Az is hasonló volt a nyugati és a bolsevik modellben, hogy mindkét esetben elsősorban a dekolonizációval hozták összefüggésbe a népek önrendelkezési jogát.

A fölényt illetően bizonyos változást (módosulási lehetőséget) célzott meg az első világháború után a népek (nemzetek) önrendelkezési jogának (Wilson amerikai elnök és az orosz bolsevikok által meghirdetett) elve. Ez az elv nem párosult következetes gyakorlati érvényesítéssel – kétszínűsége miatt. Sőt, a béketeremtés igazságtalanul bizonyos népek (nemzetek) önrendelkezési jogát sértette, és erőszakos rendészeti és a kulturális elnyomást eredményezett több nemzeti közösséggel és kisebbséggel szemben. Az első világháború után meghirdetett önrendelkezés alapelve fölváltotta a monarchikus legitimitást- ám az új rendezés „saját elveihez viszonyítva lényegesen diszharmonikusabb volt”, mint a régi monarchikus. Összefoglalóan megállapítható, a II. világháború után az önrendelkezés alkalmazása szelektíven a győztes hatalmak politikai érdekeinek megfelelően történt, ami súlyos társadalmi tragédiákhoz

⁴⁶ Az első világháborút lezáró kényszerbékék: Versailles-i békeszerződés Németországgal; Saint German-i békeszerződés Ausztriával; Neuillyi békeszerződés Bulgáriával; Trianoni békeszerződés Magyarországgal és Sévres-i békeszerződés az Oszmán Birodalommal.

⁴⁷ A Wilsoni-pontok bár nagyon jól mutattak leírva, de a gyakorlatban mégis csak elsősorban politikai érdekek által vezérelt döntések születtek. Mert mi más indokolná a döntések jogosságát ott, ahol Magyarország határai mentén színmagyar falvak kerültek a magyar határokon túlra, sok esetben családokat szétszakítva?

⁴⁸ Rehák László: Lenin és a nemzeti kisebbségek helyzete. Híd 1970. 4. sz. 428-439.

vezettek.⁴⁹ Ezt alátámasztja az is, hogy az 1941-ben még a II. világháború idején kiadott Atlanti Chartában Winston Churchill és Franklin Delano Roosevelt felhívást bocsátott ki az önrendelkezésre. Viszont Churchill visszautasította ennek alkalmazását Indiában és a brit birodalom gyarmatain. Ugyanakkor India megtagadta az önrendelkezést Kasmírban, de harcolt Banglades függetlenségéért, Pakisztán pedig ragaszkodott Kasmír önrendelkezéséhez, és megtagadta ezt Bangladesben.⁵⁰

Következő fontos lépés volt az Egyesült Nemzetek Szervezetének megalakulása^{51, 52} 1945-ben, de először a népek önrendelkezési joga nem szerepelt az alapokmány tervezetében. A Szovjetunió viszont ragaszkodott hozzá, hogy a tervezet része legyen a népek önrendelkezési joga. Sok aggodalom kapcsolódott a joghoz, az egyik legfontosabb, hogy úgy vélték, hogy erre a jogra való hivatkozás, majd jogalapul szolgál egy országba való beavatkozásra, kisebbségvédelemre hivatkozva. Illetve a gyarmattartó országok nem támogatták az elképzelést, mert nem akartak jogot képzeni a gyarmataiknak ahhoz, hogy elszakadhasanak. De végül bekerült az alapokmányba⁵³. Ennek megfelelően az ENSZ Alapokmányának 1. cikke megfogalmazta, hogy az Egyesült Nemzetek egyik fő célja az, hogy a nemzetek közötti baráti kapcsolatokat a népeket megillető egyenjogúság és önrendelkezési jog tiszteletben tartásával fejlessze. Ez egy nagyon jól hangzó mondat, de létrejöttékor az adott történelmi korszakban, a második világháborút követően ez csak szimbolikus jelentőséggel bírt. A kétpólusú világrendben azért nehezen volt értelmezhető például akár a Szovjetunióon belül is, hogy bármelyik népnek is joga lenne függetlenedni. Vagy például Jugoszlávia esetében is elképzelhetetlen lett volna, hogy bármelyik tagállam vagy pláne tartomány független legyen. Az önrendelkezési jog ENSZ-gyakorlatban kialakított fogalma hagyományos értelmében a gyarmati uralom alatt élő népekre vonatkozott. A második világháború befejeztével elkezdődött az ún. dekolonizációs folyamat, amelynek alapján a különböző gyarmati területeken élő népek

⁴⁹ Bűnös nemzetként lett megjelölve kiemelten a német és kisebb részben a magyar. Ezáltal például a magyarok olyan kisebbségi helyzetbe kerültek az új országukba, ahol alapvető jogaik gyakorlása volt megtiltva.

⁵⁰ Summers, James J.: The Right of Self-Determination and Nationalism. In: International Law - International Journal on Minority and Group Rights, 12/2005. 344. p., közli GAVRILOVIC 2013, 3. p

⁵¹ Más néven: Nemzetek Szövetsége, melynek létrehozását az 1919-es párizsi békekonferencia írta elő. Végül 1919. június 28-án alakult meg.

⁵² Az 1944-es Dumbarton Oaks-i konferencián még nem volt utalás a népek önrendelkezési jogára, ez csak a San Francisco-i konferencián 1945-ben került be a tervezetek közé, a Szovjetunió nyomására. A Szovjetunió nem rendelkezett gyarmatokkal, ezért érdekelt volt a dekolonizációs folyamatokban. Úgy vélte, hogy a gyarmatbirodalmak felbomlásának egyik eszköze lehet a népek önrendelkezési joga. Forrás: Kardos Gábor: A nemzetközi emberi jog diszkrét bája: ötvenéves az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata - Fundamentum 1998. (2. évf.) 4. sz. 5-9. old

⁵³ Voltak olyan elképzelések, hogy az önrendelkezési jog, csak az Egyesült Nemzetek népeit illeti meg.

függetlenségüket vívták ki. A háború utáni első két évtizedben a volt gyarmati területeken, már 66 önálló állam jött létre, a hatvanas évek végére pedig a gyarmati rendszer felbomlása befejeződött. Már a gyarmati rendszerrel kapcsolatban is megfigyelhető, hogy a népek önrendelkezési joga nem mindenhol jelentette, hogy az adott nép szeretne önálló állammá alakulni. A Falkland-szigetek⁵⁴ és Gibraltár⁵⁵ esetében a lakosok megszavazták, hogy az Egyesült Királyság része maradjanak, a Cook-szigetek és az Északi-Mariana-szigetek⁵⁶ gyarmati területeinek lakossága elvetette a függetlenséget. 1958-ig Francia-Nyugat-Afrika⁵⁷ vezetői majdnem egyhangúlag ellenezték a függetlenséget, és egy francia-afrikai szövetségi vagy államszövetségi kolóniát támogattak.

Az ENSZ Alapokmány IX. fejezetének 55. cikke, amely A nemzetközi gazdasági és szociális együttműködés címet viseli kifejezi, hogy a nemzetek közötti békés és baráti kapcsolatok a népeket megillető egyenjogúság és önrendelkezési jog elvének tiszteletben tartásán alapulnak. Az ENSZ Alapokmány rendelkezése abban a tekintetben mindenképpen előrelépés volt, hogy már nem elvként fogalmazódott meg, hanem jogként az önrendelkezés. Az ENSZ céljai nem valósulhatnak meg az önrendelkezési jog nélkül. Viszont nem került meghatározásra a jog pontos tartalma. De az alapokmány tartalmaz két kategóriát, mely kapcsolódik az önrendelkezési joghoz: a nemzetközi gyámsági rendszer⁵⁸ és az önkormányzattal nem rendelkező területek⁵⁹.

Érdemes megjegyezni, hogy ebben az időszakban még az sem volt egyértelmű és világos, hogy a népek önrendelkezése az jog, vagy csak elv. Ehhez hozzájárult az is, hogy az ENSZ Alapokmány más nyelvekre való fordításai során, más-más értelmet kapott ez a kifejezés. Kijelenthető, hogy ebben az időszakban inkább csak, mint elvet alkalmazták és joggá a

⁵⁴ 2013-ban tartottak népszavazást a sziget státusáról és a lakosság úgy döntött, hogy az Egyesült Királyság része maradt. A döntést Argentína vitatta, véleményük szerint a brit lakosokat telepítettek be a szigetre, ezért ők nem dönthetnének a függetlenségről.

⁵⁵ Gibraltár a Spanyol örökösödési háború idején került az angolokhoz. Ez sokáig jelentős szerepet játszott a spanyol-brit kapcsolatokban. 1967-ben tartottak népszavazást a „városállamban” és maradt az Egyesült Királyság része. Napjainkban többször felvetődik az újabb népszavazás kérdése.

⁵⁶ A szigetcsoport volt spanyol gyarmat, majd a spanyol-amerikai háborúban az Amerikai Egyesült Államok gyarmata lett, viszont a tényleges uralmat a szigetek felett Japán gyakorolta. Végül az Amerikai Egyesült Államok gyámsága alá került. Az 1975-ben tartott függetlenségi népszavazáson, elutasították a teljes függetlenséget a szigetlakók és 1978-tól az Amerikai Egyesült Államok társult állama.

⁵⁷ Olyan szövetségi terület 1895-1958 között, mely nyolc francia nyugat-afrikai gyarmatot egyesít: Szenegál, Mauritánia, Mali (Francia-Szudán), Guinea, Elefántcsontpart, Burkina Faso (Felső-Volta), Niger, Togo és Benin (Dahomey).

⁵⁸Olyan területekről van szó, amit az ENSZ Közgyűlése által jóváhagyott gyámsági megállapodással ideiglenesen meghatározott államok igazgatására és felügyeletére bíztak, hogy az adott területek fokozatosan haladjanak az önkormányzati képesség vagy a teljes függetlenség felé.

⁵⁹ Olyan népek, melyek az önkormányzat teljes mértékét még nem érték el és ENSZ-tagállamok igazgatása alatt éltek.

későbbiekben vált. Azt is fontos kiemelni, hogy ekkor még nem minden népet megillető elv volt.

Az 1960. évi Nyilatkozat a gyarmati országoknak és népeknek biztosítandó függetlenségről megállapítja, hogy „valamennyi népnek jogában áll teljes szabadságát megvalósítani, szuverenitását gyakorolni és nemzeti területét megvédeni”, illetve hogy „minden fegyveres akciót, vagy a függő népek ellen irányuló bármilyen megtorló intézkedést meg kell szüntetni.” Az ENSZ Közgyűlésének, ugyancsak 1960-ban elfogadott, 1541. számú határozata előírja azt a három módszert, ahogyan az önrendelkezési jogot alkalmazni lehet. Ennek megfelelően, a gyámsági vagy az önkormányzattal nem rendelkező területeknek jogukban áll új, független államot létrehozni, szabadon egyesülni független, már létező állammal, vagy szabadon integrálódni már létező államba. A két fenti határozat révén az önrendelkezési jogot a gyarmati területeken élő népek tagadhatatlan jogaként ismerték el. Ez a nyilatkozat és határozat bár tartalommal tölti meg az önrendelkezési jogot, de csak a gyarmati népekkel összefüggésben határozza meg.

1962-ben az ENSZ Közgyűlés elfogadta a természeti erőforrások feletti állandó szuverenitásról című határozatot. Ennek az előzménye az volt, hogy az ENSZ egy eseti bizottságot hozott létre, amelynek feladata az volt, hogy megvizsgálja, hogy a természeti erőforrások feletti állandó szuverenitás elvének, mint az önrendelkezéshez való jog alapvető alkotóelemének mi a jogi helyzete. Az önrendelkezési jogot a Közgyűlés így összekapcsolta a fejlődéshez való joggal. Tehát a bizottság határozatában megállapította, hogy a fejlődő országok és a függetlenné vágyó gyarmati területek népet kívánta megvédeni a fejlett államok gazdasági erőfölényétől és a rekolonizációtól. Ez a határozat megkülönböztette a népet és a nemzetet⁶⁰, viszont mindkettőnek joga van az önrendelkezésre és a természeti vagyonuk és erőforrásaik feletti állandó szuverenitáshoz.⁶¹ Ennek az eseti bizottság által hozott határozatnak az egyik eredménye az lett, hogy az 1964-ben zajló ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának Záróaktája állami jogként hivatkozik a természeti erőforrások feletti szabad rendelkezésre. Minden nép szabadon rendelkezik természeti kincseivel és erőforrásaival. Ezt azért volt fontos leszögezni, mert enélkül a nép nem képes betölteni saját rendeltetését. A természeti erőforrások és kincsek feletti rendelkezés korlátait a nemzetközi jogból és a kölcsönös előnyök elvén alapuló nemzetközi gazdasági együttműködésből fakadó kötelezettségek jelentik. Deklarálva

⁶⁰ Így kezdődik a határozat érdemi része: „The right of peoples and nations”.

⁶¹ General Assembly resolution 1803 (XVII) of 14 December 1962, "Permanent sovereignty over natural resources" <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/resources.pdf> (2022.09.15.)

van az is, hogy semmilyen körülmények között sem fosztható meg valamely nép a létfenntartásához szükséges eszközeitől.⁶²

Az önrendelkezés, mint alapvető emberi jog életében az 1966-os év új fordulatot hozott. A Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányában, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Egyezségokmányában az önrendelkezés valamennyi nép jogaként fogalmazódik meg: *„Minden népnek joga van az önrendelkezésre. E jogértelmében a népek szabadon határozhatják meg a politikai státusukat, és szabadon irányíthatják gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésüket.”* Az ENSZ Közgyűlésének, 1970. évi 2625. számú határozata a fenti meghatározást megismétli és hozzáteszi, hogy az önrendelkezési jog erőszakos megtagadása esetében, a népeknek joguk van ellenállni. Ebben támogatást igényelhetnek és kaphatnak, az ENSZ Alapokmányának elveivel összhangban. A nyilatkozat továbbá azt is kijelenti, hogy „a népek idegen igába fogása, más népek által történő dominációja és kizsákmányolása az alapvető emberi jogokat sérti”. Az említett okmányok alapján, több fontos következtetést vonhatunk le. Elsősorban: a népek önrendelkezési joga általános érvényű, mert nemcsak a gyarmati területeken élő, hanem valamennyi népet illet meg. Másodsorban: a népek önrendelkezési szabadságának alapvető emberi jogi jellege van. Harmadsorban: az önrendelkezés folyamatos jog, mert a függetlenség elnyerésével gyakorlása nem szűnik meg. A felsorolt jellegzetességek azonban a nemzetközi politikában sok vitát szültek. Már az 1514. számú ENSZ-határozat előírta, hogy az önrendelkezési jog gyakorlása az államok területi integritását vagy politikai függetlenségét nem veszélyeztetheti.

Az 1970. évi nyilatkozat ezt a korlátozást megismételte. Mi több, a gyarmati rendszer felbomlása által kialakult új államok az önrendelkezési jogot antikolonialista posztulátumként ismerték el, és úgy vélték, az nem vonatkozik a területükön élő különböző népcsoportokra. Így alakult ki a mindmáig lezáratlan vita arról, hogy az önrendelkezés gyakorlását az államok területi integritásának védelmezésével hogyan lehet összhangba hozni. Megemlítendő még az 1970. évi az államok baráti kapcsolatait és együttműködését szabályozó nyilatkozat, mely szerint „Minden állam köteles nemzetközi kapcsolataiban tartózkodni bármely állam területi épsége, vagy politikai függetlensége ellen irányuló, vagy az Egyesült Nemzetek céljaival összeegyeztethetetlen, bármely más módon megnyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától. „Az ilyen erőszakkal való fenyegetés, vagy erőszak alkalmazása a nemzetközi jog és az Egyesült Nemzetek Alapokmánya megsértését jelenti, és soha nem alkalmazhatóak nemzetközi kérdések rendezésének eszközeként... illetve minden állam köteles

⁶² Proceedings of the United Nations Conference on Trade and Development – 1964 https://unctad.org/system/files/official-document/econf46d141vol1_en.pdf (2022.09.12.)

tartózkodni más állam fennálló nemzetközi határainak megsértését célzó, vagy a nemzetközi viták megoldásának eszközüül szolgáló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától, beleértve a területi vitákat és az államhatárokra vonatkozó kérdéseket is”⁶³. Ez a nyilatkozat összefoglalta a népek önrendelkezési jogának főbb lényegi pontjait. Ez alapján minden népnek joga van ahhoz, hogy szabadon, külső befolyástól mentesen határozza meg politikai státuszát, és hogy gazdasági, szociális és kulturális fejlődését előmozdítsa, és minden állam köteles ezt a jogot az Alapokmány rendelkezéseinek megfelelően tiszteletben tartani. Azt is tartalmazza ez a nyilatkozat, hogy az önrendelkezéshez való jog gyakorlása milyen módon gyakorolható: Szuverén és független állam létrehozása, egy független államhoz való szabad társulás vagy azzal való integráció, avagy bármilyen más a nép által szabadon meghatározott politikai státusz kialakítása jelentik az önrendelkezés jogának az adott nép által történő gyakorlása módozatait. Minden állam köteles tartózkodni minden olyan kényszerítő magatartástól, amely megfosztaná az érintett népeket az önrendelkezéshez való joguktól, illetve a szabadságtól és függetlenségtől. Amennyiben ilyen esemény bekövetkezik a népnek lehetősége van támogatást keresni és kapni. Az államok külön-külön és együttesen is kötelesek továbbá előmozdítani a népek önrendelkezésének elvét, a gyarmatok és az önkormányzattal nem rendelkező területek területe az azokat igazgató államok területéhez képest eltérő jogállással rendelkeznek.

Az 1974-es határozat az agresszió meghatározásáról, így definiálja az agressziót: „fegyveres erő alkalmazása valamely állam részéről egy másik állam szuverenitása, területi épsége vagy politikai függetlensége ellen, vagy az ENSZ Alapokmányával összeegyeztethetetlen bármely más módon, ahogy azt ez a meghatározás kifejti.”⁶⁴

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ)⁶⁵ 1975-ös konferenciáján a résztvevő felek Európa biztonságának garantálására politikai normákat dolgoztak ki az emberi és kisebbségi jogok területén és a fegyverkorlátozás területén is jelentős előrelépések születtek. Az EBEÉ egyezménye, mely a résztvevő felek általi politikai kötelezettségvállalásokat tartalmazza. A dokumentumot három részre (kosárra) lehet osztani, témánk szempontjából az első kosár fontos. Ez a rész tartalmazza az Európa biztonságával kapcsolatos kérdéseket, illetve tartalmazta a résztvevő tagállamok egymás közti kapcsolatait, illetve a tagállamok és az

⁶³ ENSZ Közgyűlés 2625 (XXV) (1970) sz. határozata Nyilatkozat az államok közötti baráti kapcsolatok és együttműködés nemzetközi jogi alapelveiről, az Egyesült Nemzetek Alapokmányával összhangban

⁶⁴ ENSZ Közgyűlés 3314 (XXIX) (1974) sz. határozata az agresszió meghatározásáról

⁶⁵1994-től Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet/Organization for Security and Co-operation in Europe (EBESZ/OSCE/)

állampolgárai közötti viszonyt szabályozó tíz alapelvet⁶⁶, a helsinki dekalógot. Ennek a dekalógnak a 8. pontja „A népek egyenjogúsága és önrendelkezési joga.” Tehát az EBEÉ egyezménye is tartalmazza a népek önrendelkezési jogát. Viszont ez az egyezmény sem rendelkezik a jog alkalmazásának mibenlétéről. A népek önrendelkezési jogának elve mellett, a dekalóg tartalmaz olyan pontokat is, melyek pont ennek a jognak egyfajta korlátját képezik. Ugyanis a dekalóg 3. pontjában kiáll „a határok sérthetlensége” mellett. Tehát ebből az olvasható ki, hogy a népek önrendelkezési joga csak addig a pontig értelmezhető, amíg ez a meglévő országok területének és határainak megváltoztatását nem érinti. Tulajdonképpen a dekalóg amellet áll ki, hogy az adott országon belül, az adott nép a lehető legtöbb autonómiával rendelkezzen. Ezen rendelkezések és Samu Mihály összefoglalása alapján:

„Minden népnek joga van az önrendelkezésre, ezen belül:

- a.) önálló állam alapítására vagy egy meglévő államhoz való csatlakozásra,
- b.) saját politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális rendszerének szabad megválasztására,
- c.) természeti kincseinek és erőforrásainak szabad felhasználására.

És a kormányzatok számára előírásként fogalmazódott meg: Minden állam köteles tiszteletben tartani a népek önrendelkezési jogát.”⁶⁷

2.4. Az önrendelkezési jog egyéb fontos dokumentumokban

Amerika

Vannak olyan nemzetközi jogi dokumentumok, amelyek nem egyetemes jellegűek, viszont szűkebb körű hatállyal, de rendelkeznek a népek önrendelkezési jogáról. Ezek közül az egyik fontos dokumentum az 1948-ban elfogadott az Amerikai Egyesült Államok Szervezetének Alapokmánya. Ebben a dokumentumban elismerésre kerül, hogy az államokban joguk van ahhoz, hogy külső beavatkozás nélkül válasszák meg politikai, gazdasági és társadalmi rendszerüket és hogy magukat a számukra legmegfelelőbb módon szervezzék meg⁶⁸.

⁶⁶ 1. Szuverén egyenlőség, a szuverenitásban foglalt jogok tiszteletben tartása. 2. Tartózkodás az erőszaktól vagy az erőszakkal való fenyegetéstől. 3. A határok sérthetlensége. 4. Az államok területi integritása. 5. A viták békés rendezése. 6. A belügyekbe való be nem avatkozás. 7. Az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadságát. 8. A népek egyenjogúsága és önrendelkezési joga. 9. Az államok közötti együttműködés. 10. A nemzetközi jogi kötelezettségek jóhiszemű teljesítése.

⁶⁷Samu Mihály: Az önrendelkezési jog és érvényesítésének gondja-világprobléma, <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2012/3/samu.pdf> (2022.09.09.)

⁶⁸Charter of the Organization of American States <http://www.oas.org/dil/1948%20charter%20of%20the%20organization%20of%20american%20states.pdf> (2022.09.10.)

Az 1969-ben emberi jogok amerikai egyezménye nem szól a népek önrendelkezési jogáról, viszont az egyezmény 1988-ban elfogadott kiegészítő jegyzőkönyvének preambuluma megemlíti a népek önrendelkezési jogát.

A 2016-ban elfogadott Óslakos Népek Jogairól szóló Amerikai Nyilatkozat magában foglalja, hogy az óslakos népeknek joguk van az önrendelkezésre, amely által szabadon határozhatják meg politikai státuszukat, és szabadon fejlődhetnek gazdasági, szociális és kulturális értelemben. Az amerikai kontinensen ez az autonómiához vagy önkormányzathoz jogot és a politikai részvétel lehetőségét jelenti, de az elszakadás jogát nem ismeri el. Fz a nyilatkozat kitér az önrendelkezés gazdasági vetületeire is. Hiszen már több ügyben is az Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága és az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága is elismerte az óslakos népek általuk lakott területek természeti erőforrásaira vonatkozó jogait⁶⁹.

Afrika

Afrika esetében az Afrikai Egységsszervezet⁷⁰ 1963. évi Alapokmányának preambuluma utalt a népek saját sorsuk ellenőrzésének elidegeníthetetlen jogára⁷¹.

Az 1981. évi Az ember és a nép jogainak Afrikai Kartája elismeri minden nép önrendelkezéshez való jogát, amelyet megkérdőjelezhetetlennek és elidegeníthetetlennek tekint. A gyarmatosított vagy elnyomott népeknek joguk van felszabadulni bármilyen, a nemzetközi közösség által elismert eszközt igénybe véve. Semmi nem igazolhatja egy nép, másik nép általi alávetését. A népeknek joguk van a karta részes államainak segítségére a külföldi uralom elleni felszabadító küzdelemben⁷².

Bár a karta nagyon előremutató és fontos elemeket tartalmaz a népek önrendelkezési jogával kapcsolatban, de kijelenthető az is, hogy a gyakorlatban sajnos ezek az elvek nem érvényesülnek és nem kikényszeríthetők. Az ember és népek jogainak afrikai bizottsága csak

⁶⁹American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples <https://www.oas.org/en/sare/documents/DecAmIND.pdf> (2022.09.10.)

⁷⁰ Az Afrikai Unió jogelődje.

⁷¹Charter of the Organization of African Unity 1963 https://www.pulp.up.ac.za/images/pulp/books/legal_compilations/compendium/Charter%20of%20the%20Organization%20of%20African%20Unity%201963.pdf (2022.09.11.)

⁷² African Charter on Human and Peoples' Rights. Concluded at Nairobi on 27 June 1981 <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201520/volume-1520-I-26363-English.pdf> (2022.09.11.)

egy ügyben állapította meg a népek önrendelkezési jogának megsértését: a Kongói Demokratikus Köztársaság kontra Burundi, Ruanda és Uganda ügyben⁷³.

Arab világ

Az 1990-ben elfogadott Iszlám Konferencia Az emberi jogok az iszlámban című kairói nyilatkozata is elismeri a gyarmatosítástól szenvedő népek önrendelkezéshez és szabadsághoz való teljes jogát, és egyúttal minden nép és állam kötelezettségévé teszi az ilyen népek küzdelmének támogatását⁷⁵.

Az 2004. évi Emberi Jogok Arab Kartája a népek önrendelkezési jogának elismerése mellett, a jog érvényesítése szempontjából akadálynak tekinti a rasszizmust, a cionizmust, a megszállást és az idegen uralmat. Egyúttal kijelenti, hogy minden nép jogosult az idegen megszállással szembeszegülni. Az Arab Karta alapján minden nép jogosult nemzeti szuverenitás alatt és területi egységben élni⁷⁶.

A föderatív államok helyzete

A föderatív vagy szövetségi államok érintőleges megemlítését a téma szempontjából azért tartom fontosnak, mert a legtöbb ilyen állam tagállamai akár önállóan is képesek lennének a független állami létre. Ugyanakkor a tagállamok történelmi, gazdasági vagy egyéb okokból kifolyólag szövetséget kötöttek, amivel egy új államot hoztak létre. Felmerülhet az a probléma, hogy valamelyik tagállam már nem akar a föderáció részese lenni. A föderatív államok az alkotmányukban rendelkezhetnek arról az esetről, hogy egy tagállam, hogyan válhat ki. Az általános bírói gyakorlat az, ha erről nem rendelkezik az alkotmány, akkor nem teszi lehetővé az elszakadást.⁷⁷

Amerikai Egyesült Államok

1869-ben az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága Texas kontra White ügyében megállapította, hogy a polgárháború idején a texasi szervek által hozott minden szeparatista

⁷³ Communication 227/99, Democratic Republic of Congo v. Burundi, Rwanda and Uganda <https://www.equalrightstrust.org/sites/default/files/ertdocs//DRC%20v%20Burundi%2C%20Rwanda%20and%20Uganda.pdf> (2022.09.11.)

⁷⁴ Nyíri Veronika-Suha György: Konfliktuskezelés a nemzetközi jog eszközeivel – a Kongói krízis esettanulmánya http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/947_1.pdf (2022.09.11.)

⁷⁵ Cairo Declaration on Human Rights in Islam - [https://elearning.icrc.org/detention/en/story_content/external_files/Human%20Rights%20in%20Islam%20\(1990\).pdf](https://elearning.icrc.org/detention/en/story_content/external_files/Human%20Rights%20in%20Islam%20(1990).pdf) (2022.09.10.)

⁷⁶ Arab Charter on Human Rights 2004 <https://digitallibrary.un.org/record/551368> (2022.09.10.)

⁷⁷ Ebben a részben a teljesség igénye nélkül pár érdekesebb, a témához kapcsolódó szabályozást mutatok be.

rendelkezés teljes mértékben érvénytelen volt. Ezt azzal indokolta, hogy az amerikai tagállamok örökké tartó, befejezett és oszthatatlan uniót hoztak létre, amelyben az önkormányzáshoz való jogukat viszont megtartották. Ennek ellentmond ugyan, de a Legfelsőbb Bíróság megállapítása szerint egy tagállam csak a többi hozzájárulásával vagy forradalom útján lehetne független állam, egyébként pedig nincs joga az elszakadáshoz.⁷⁸

Kanada

Kanada esetében érdemes megemlíteni, hogy 1931-ben nyerte el függetlenségét. Előtte brit domínium⁷⁹ volt. 1967-ben Charles de Gaulle⁸⁰ tábornok egy beszédében kifejezte a „szabad Québec” gondolatát.⁸¹ A kanadai központ ezt az ország ügyeinek való beavatkozásnak tekintette. Ekkor megállapításra került, hogy a Kanada területén élő nép már egyszer gyakorolhatta az önrendelkezéshez való jogát, amikor elszakadt a Brit Birodalomtól. Nemzetközi jogászok megállapították, hogy az önrendelkezési jog csak addig illeti meg a népeket, ameddig meg nem alapították szuverén államukat. Nem lehet erre a jogra a végtelenségig hivatkozni, akkor sem, ha az újonnan létrehozott állam többnemzetiségű.

A kanadai Legfelsőbb Bíróság 1998-as Québec esetleges egyoldalú elszakadásával kapcsolatos ítéletében kijelentette, hogy egy nép önrendelkezési joga általában a belső önrendelkezésen keresztül valósul meg – a nép politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésére való törekvés egy létező állam keretein belül. A külső önrendelkezéshez való jog (amely ebben az esetben potenciálisan az egyoldalú kiváláshoz való jog érvényesülésének formáját ölti) csak a legszélsőségesebb esetekben, és akkor is gondosan meghatározott körülmények között merül fel. Azt is tartalmazza a Legfelsőbb Bíróság határozata, hogy az önrendelkezés nemzetközi jogi elve a létező államok területi integritásának tiszteletben tartásának keretein belül fejlődött ki. A különböző nemzetközi dokumentumok, amelyek alátámasztják a népek önrendelkezési jogának létjogosultságát, párhuzamos kijelentéseket is tartalmaznak. Magukban foglalják azt a következtetést, hogy az ilyen jog gyakorlását kellően korlátozni kell ahhoz, hogy elkerülhetőek

⁷⁸ Texas contra White et al. <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/74/700> (2022.09.11.)

⁷⁹ A domínium jelentése ebben a kontextusban, a Brit birodalom előbb autonóm, majd teljesen független országa a brit korona fennhatósága alatt. Az első brit domínium 1867-ben Kanada volt.

⁸⁰ Le Général, a Tábornok néven közismert. Franciaország elnöke volt 1959 és 1969 között. A témához kapcsolódva az ő elnöksége alatt lett független állam Algéria és egyéb más francia gyarmat.

⁸¹ Kanada egyetlen francia nyelvű és francia többségű tartománya. Hosszú évtizedek óta hullámokban előjövő kérdés Quebec függetlensége Kanadától. Már több ízben tartottak népszavazást is a témában, utoljára 1995-ben.

legyenek egy létező állam területi integritását vagy a kapcsolatok stabilitását fenyegető veszélyek.⁸²

Németország

Németországban 2016-ban hozott a Szövetségi Alkotmánybíróság döntést egy Bajorország esetleges kiválásával kapcsolatban tervezett népszavazás kérdésében. Az Alkotmánybíróság döntése így szólt: „A Német Szövetségi Köztársaságban, mint a német nép alkotmányalkotó hatalmán alapuló nemzetállamban az államok nem „az alaptörvény urai”. Az alaptörvény értelmében tehát nincs lehetőség arra, hogy egyes országok elszakadásra törekedjenek. Megsértik az alkotmányos rendet”.⁸³ Tehát az országból való kiválás az alaptörvénybe ütközik. (Nem csak a szövetségi jellegű államok alkotmánya rendelkezhet a kiválásról vagy az ország területi egységéről. A doktori értekezés további fejezeteiben például kifejtésre kerül, hogy bár Spanyolország nem föderatív állam, de alkotmánya rendelkezi a területi egységről és a sérthetlenségről.)

2.5. Az önrendelkezési jog megjelenése a Nemzetközi Bíróság határozataiban

A Nemzetközi Bíróság három ügyében foglalkozott az önrendelkezési joggal: CIJ. Kelet-Timor ügye, CIJ. Nyugat-Szahara ügy, CIJ. Palesztin falügyében hozott tanácsadó vélemény.

A Nyugat-Szahara ügy

Spanyolország igazgatta a nyugat-szaharai térséget, de az 1970-es évektől jelezte, hogy hajlandó lemondani róla. A két szomszédos ország, Marokkó és Mauritánia is igényt tartott a területre. Az ENSZ Közgyűlés tanácsadó véleményét kért a Nemzetközi Bíróságtól. Az eljárás során mindkét ország azt hangsúlyozta, hogy ezen a területen a spanyol gyarmatosítás előtt sosem volt igazi államiság. A valóságban nomád államiság volt a területen. Aktuálisan az uralta a területet, aki éppen katonai fölényben volt. A Nemzetközi Bíróság egyértelműen

⁸² Supreme Court Judgments – Reference re Secession of Quebec 1998 <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do> (2022.09.12.)

⁸³ Bundesverfassungsgericht - In dem Verfahren über die Verfassungsbeschwerde gegen die Nichtzulassung einer Volksabstimmung über den Austritt Bayerns aus der BRD in Bayern und gegen die Bestimmung, dass die Volksabstimmung im ganzen Bundesgebiet und nicht nur in Bayern durchgeführt werden müsste https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2016/12/rk20161216_2bvr034916.html (2022.09.11.)

megállapította, hogy ez a terület sem Marokkóhoz, sem Mauritániához nem tartozott, annak ellenére, hogy a befolyásukat érvényesíteni tudták. A Nemzetközi Bíróság szerint ugyanis nincs olyan egyértelmű szabálya a nemzetközi jognak, amely megszabná a hatalomgyakorlás módját. Spanyol-Szahara státuszának kérdésében megállapítható, hogy sosem volt uratlan terület, mindig volt államgépezet, azaz nincs alanyi joga semelyik államnak arra, hogy ezt a területet magáénak minősítse, okkupálja.

A Kelet-Timor ügy

Portugália szerint Ausztráliának vele, nem pedig Indonéziával kellett volna megállapodnia az egykori portugál gyarmat, Kelet-Timor⁸⁴ kontinentális talapzatának kiaknázásáról, továbbá Kelet-Timor népének joga van az önrendelkezéshez.

Indonézia nem ismerte el ebben az ügyben a bíróság joghatóságát, nélküle viszont nem lehet érdemi döntést hozni. A bíróság leszögezte, hogy Kelet-Timor népének joga van az önrendelkezéshez.

A Nemzetközi Bíróság megállapította, hogy a népek önrendelkezési joga az Alapokmányból eredt és az Egyesült Nemzetek Szervezetének gyakorlata alapján fejlődött egy mindenkivel szembeállítható erga omnes joggá. A népek önrendelkezési jogát elismerte az ENSZ Alapokmánya és a Bíróság joggyakorlata és így a mai nemzetközi jog egyik lényegi elvéről van szó.

Az Izrael által megszállt palesztin területen történő falépítés jogi következményei tárgyában adott tanácsadó véleményében a Nemzetközi Bíróság szintén az önrendelkezési jogot erga omnes normának minősítette. Nagyon fontos lépés volt a népek önrendelkezési jogának történetében, hogy a Nemzetközi Bíróság két ügyben, egymástól függetlenül a népek önrendelkezési jogát erga omnes jognak minősítette.

A Nemzetközi Bíróság határozatai alapján megállapítható, hogy az önrendelkezési jog lényege, hogy a népek szabadon kifejezett akaratát tiszteletben kell tartani és ennek az érvényessége nem csorbul attól, hogy bizonyos esetekben az ENSZ Közgyűlés nem tartotta fontosnak egy terület lakosságának megkérdezését. Ennek kifejezése a Nemzetközi Bíróság Nyugat-Szahara tárgyában adott tanácsadó véleményben került kifejezésre.⁸⁵ Nemzetközi Bíróság erga omnes normának minősítette az önrendelkezési jogot „a népek önrendelkezési joga, ahogyan az az

⁸⁴ Kelet-Timor Délkelet-Ázsiai egyik országa, a Timor-sziget keleti felén. Volt portugál gyarmat. 1975-től pedig indonéz megszállás alatt volt. Az 1990-es évek közepéig folyamatos elnyomás alatt élt Kelet-Timor népe. 1999. augusztus 30-án tartottak függetlenségi népszavazást a tartományban. Hosszú ideig ENSZ felügyelet alatt volt a terület. Végül 2002. május 20-án kiáltották ki a független Kelet-Timort.

⁸⁵ CIJ.Nyugat-Szahara ügy Rec.1975 33.o

Alapokmányból eredt és az Egyesült Nemzetek Szervezetének gyakorlata alapján kifejlődött, egy erga omnes⁸⁶ szembeszegezhető jog. A népek önrendelkezési jogát elismerte az ENSZ Alapokmány és a Nemzetközi Bíróság joggyakorlata, a mai nemzetközi jog egyik lényegi elvéről van tehát szó.”^{87, 88}

Választottbíróság⁸⁹

Bibó István munkáiban sokat foglalkozott a nemzetközi vitarendezések és ezen belül a népek közötti konfliktusok alternatív vitarendezési módjaival. Bibó úgy vélte, hogy az lenne az optimális, ha az eljárás egyesítené a diplomáciai és a bírói konfliktusrendezés elemeit. Ennek megvalósulását a választottbíróság rendszerében látta.

A választottbíróság, melyet Bissau-Guinea és Szenegál közötti tengeri határ elhatárolása ügyében hoztak létre 1989-ben⁹⁰ implicit módon elfogadta, hogy a népek önrendelkezési joga imperatív jellegű. A nemzetközi jognak kevés számú imperatív normája (jus cogens) van, ez is mutatja fontosságát. Imperatív vagy jus cogens normák a nemzetközi jogban azok a normák, melyek a nemzetközi hierarchiában magasabb rangot élveznek, mint a szerződési jog vagy a szokásjogi szabályok.

Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye

Koszovó függetlenségének kikiáltása után közvetlenül Szerbia a Hágai Nemzetközi Bírósághoz (ICJ) kérdést intézett. A kérdés így szólt: Egyezik-e a nemzetközi joggal Koszovó függetlenségének egyoldalú kikiáltása?

Szerbia, mint a függetlenséget ellenző fél, az alábbi érveket hozta fel, a függetlenéget kinyilvánító aktussal szemben: a legfontosabb érv Szerbia területi épsége és sérthetlensége. Ezt több nemzetközi jogi dokumentum is alátámasztja például az ENSZ Alapokmánya, a Helsinki Záróokmány és az ENSZ BT 1244-es számú határozata is. Az is hivatkozási alapul szolgált, hogy a népek önrendelkezési joga nem illet meg minden népet/kisebbséget, csak a gyarmati függőség alatt állókat, akiknek függetlenségi törekvéseik vannak. Amennyiben „az adott nép már rendelkezik állammal, akkor ezek a jogok az adott állam területén élő

⁸⁶ Az erga omnes jog azt jelenti, hogy mindenkire vonatkozó, kiterjedő jogok és kötelezettségek.

⁸⁷ CIJ. Kelet-Timor ügye Recueil 1995, 102 29§

⁸⁸ A harmadik ügy, ami érintette az önrendelkezési jogot az CIJ „A megszállt palesztin területen történő falépítés jogi következményeinek tárgyában adott tanácsadó vélemény, 2014. július 9. Rec.2004, 118 és 122. §

⁸⁹ A választottbíróság a nemzetközi jogban az alternatív vitarendezés egyik módja. Amikor a felek közösen megállapodnak egy harmadik félben, akinek a döntését magukra nézve kötelezőnek ismernek el.

⁹⁰ Bissau-Guinea kontra Szenegál (1989-1991) 1989. július 31-ei választottbírói döntés ügye.

állampolgárok közösségének egyetemes akaratától függően érvényesíthetők. Tehát albán állam már létezik, így kizárt az önrendelkezési jog kizárólagos megadása a szerbiai (koszovói) albán kisebbség számára.”⁹¹

Az ENSZ BT 1244-es határozata az alábbiak szerint rendelkezik az átmenetről: a tartomány végső státusát tárgyalások útján bilaterális, vagy multilaterális egyezményben kell rendezni.⁹² Az egyoldalú kinyilatkoztatás pedig nem számít ennek. Ebben az időszakban az UNMIK gyakorolta a hatalmat a tartományban. Ezek miatt tehát jogi szempontból érvénytelennek tekinti a szerb fél az egyoldalú kinyilatkoztatást.

A függetlenséget támogató állaspontok kiemelten az emberi és polgári jogok, illetve a kisebbségi jogok védelmén alapultak. Pontosabban azon, hogy a koszovói albánok elnyomásban éltek, jogaikat folyamatosan tiporták. Valóban rendelkezés volt arról, hogy Koszovó helyzetét majd tárgyalásos alapon kell meghatározni, a koszovói albánok szerint ez a tárgyalásos folyamat meg is történt. Az ENSZ BT már említett határozatában, csak a preambulumban említette meg Szerbia területi integritását, de ez a területi sérthetetlenég csak külső hatalommal szemben illeti meg a szerbeket. Nem vonatkozik az országon belüli függetlenségi törekvésekre.

Bár Koszovó csak autonóm tartománya volt Jugoszláviának, de gyakorlatilag ugyanazokat a jogokat élvezte, mint a tagköztársaságok. Ebből kiindulva Koszovót is megillette a független állami lét. Történelmi érvként szerepelt, hogy Koszovót jogtalanul csatolták annak idején Szerbiához, hiszen Koszovó az 1913-as Londoni Egyezményvel került Törökországtól Szerbiához, miután az első balkáni háború véget ért.

A Nemzetközi Bíróság döntése 2010. július 22-én született meg. Ez a döntés csak tanácsadó jellegű volt, amelynek nincs kötelező érvénye. A Bíróság szerint az egyoldalú függetlenségi nyilatkozat nem ütközik a nemzetközi jogba, ugyanis a nemzetközi jog nem korlátozza a függetlenség kikiáltását. Az indoklásban az is szerepelt, hogy a koszovói polgárok képviselői nyilvánították ki a függetlenséget és nem az átmeneti kormány, rájuk nem vonatkoznak az UNMIK és a BT határozatai. Fontos kiemelni, hogy a bírák csak szigorúan jogi szempontból vizsgálták a függetlenség kinyilatkoztatását, a politikai állásfoglalást mellőzték. Megtehették

⁹¹ Kovács Zoltán: Koszovó államiségának létrejötte, valamint annak globális és regionális következményei PhD értekezés 2019 - 181. oldal

⁹² ENSZ 1244. számú határozata <https://epa.oszk.hu/00000/00036/00070/pdf/100-109.pdf> (2022.06.07.) és Kovács Zoltán: Koszovó államiségának létrejötte, valamint annak globális és regionális következményei PhD értekezés 2019 181. oldal

volna, hogy a kérdést tágan értelmezve válaszolják meg, de a bírák sem képviseltek egyöntetű állaspontot Koszovó függetlenségével kapcsolatban. Természetesen a Bíróság döntését Koszovóban ováció fogadta, nem kötelező jellege ellenére is. Szerbiában pedig megdöbbenést váltott ki a döntés.

Bár a Nemzetközi Bíróság döntése tanácsadó jellegű, tehát nem kötelező mégis fontos. Hiszen akár precedensként is szolgálhat más kisebbségek számára is. A világ, a nemzetközi közvélemény aktuális érdekeiknek megfelelően reagált a döntésre.

A Nemzetközi Bíróság tanácsadó jellegű döntésével kapcsolatban érdemes kitérni Valki László nemzetközi jogász gondolataira. Valki megítélése szerint a hágai bíróság a mai nemzetközi jogi normák alapján nem lett volna képes arra, hogy jobb vagy használhatóbb választ adjon a Koszovó függetlenné válásával kapcsolatos kérdésre.⁹³ Valki kijelentését az alábbi módon támasztja alá: „Tartja magát az a norma is, amely szerint a külső erőszakos beavatkozás eredményeként létrejött függetlenség nem ismerhető el. Azok a soknemzetiségű államok, amelyek továbbra is tartanak a szeparatizmustól, mindmáig elutasítják a területükön élő különböző etnikumok vagy vallási csoportok önrendelkezési jogát. Vagy, mint láttuk, kijelentik, hogy népeik éppen saját államuk keretei között kívánnak élni önrendelkezési jogukkal. Ezek után mit tehetett volna a Nemzetközi Bíróság? Megállapíthatta volna, hogy az önrendelkezési jog – korlátozott volta miatt - nem terjed ki a koszovói népre, amely ezek szerint jogellenesen alapította meg saját független államát? Tudtára adta volna a nemzetközi közösség 69 államának, hogy egy jogellenesen létrejött államot ismert el, és ezzel beavatkozott a Szerb Köztársaság belügyeibe? Kijelentette volna, hogy az 1244-es számú BT-határozatnak az a rendelkezése, amely Jugoszlávia területi sérthetlenségére vonatkozott, ma is kötelező norma, míg a másik, a tartomány státusának átmeneti jellegéről szóló már nem? Figyelman kívül hagyta volna azt a tényt, hogy maga a koszovói nemzetgyűlés sem hivatkozott az önrendelkezés jogra? Azt javasolta volna, hogy Koszovóban állítsák helyre a két évvel korábbi status quót?”⁹⁴

⁹³ Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről 3. oldal Külügyi Szemle 2010/4

⁹⁴ Valki László: i.m. 12. oldal Külügyi Szemle 2010/4

2.6. Következtetések

Láthattuk, hogy a nemzetközi szervezetek és a nemzetközi jog már az első világháború után fontos elvként tekintenek az önrendelkezési jogra és már 1945-től jogként fogalmazódott meg. Bár a fogalmat az idők folyamán próbálták egyre több tartalommal megtölteni, de a népek önrendelkezési joga még mindig nem kapott egységes értelmezést. Nincs egyetemes eljárási rend a jog alkalmazására és kikényszerítésére. Véleményem szerint a népek önrendelkezési jogának megfelelő szabályozása sok fegyveres konfliktustól, így több áldozattól mentené meg az emberiséget. A különböző nemzetközi dokumentumok alapján a népek önrendelkezési joga az alábbi elveket szem előtt tartva tölthető ki megfelelő tartalommal: - a népek (nemzetek) önálló állam létesítésének (elismerésének és elismertetésének) joga. Az ENSZ Alapokmánya rögzíti „a népeket megillető egyenjogúság és önrendelkezési jog” követelményét. A társadalomelméleti irodalomban többen hangsúlyozzák ennek az elvnek a tartalmaként, hogy az emberek „maguk alakítsák ki társadalmi rendjüket, és maguk irányítsák kormányzati rendszerüket”.

– a különböző népeknek, nemzeteknek és közösségeknek a maguk területével való rendelkezés joga, a szülőföldre tartozás jogának biztosítása (a hatalmi ki- és áttelepítések tilalma); valamely országon belül a különböző etnikai közösségek államalkotó minőségének, közéleti részvételének, autonómiájának alkotmányos rendbe foglalása és önkormányzataik működésének biztosítása; – némely közösségek (etnikumok) társnemzetté minősítése;

– a közélet föderális szerveződésének lehetősége és intézményesítése az alkotmányos rendben;

– az államalkotó közösségek közjogi és nemzetközi jogalanyiségének elismerése és intézményesítése;

– az emberi jogok között a kisebbségek (etnikai közösségek) kollektív jogainak elismerése és érvényesítése a szociális, gazdasági és kulturális viszonyokban;

– a közéletben való részvétel emberi (egyéni és közösségi) jogának intézményesítése; időszakos választások során a parlamenti részvételük biztosítása esetlegesen a második kamarákban, és a helyi önkormányzatokban;

- az egyesülési jog;

- a nyelvi-etnikai közösségek egyenjogúsága érdekében sajátos kultúrájuk ápolásának, a tradíciók és az anyanyelvük mindennapi használatának biztosítása;
- a többnyelvűség egyetemessé és hivatalossá minősítése
- nemzetközi alkotmányos elvként (elsősorban az igazságszolgáltatásban, a közigazgatásban, a közoktatásban és egyéb közéleti kapcsolatokban);
- némely nemzetek államhatárokkal való elszakítása esetén az egyesülés lehetőségének elismerése, vagy e nemzetrészek számára autonómia biztosítása és az anyanemzettel való kapcsolattartás;
- a különböző államalkotó közösségek autonómiájának nemzetközi garantálása és védelme (elsősorban az ENSZ és a BT által), ennek érdekében nemzetközi ellenőrzés egyetemessé tétele és a kisebbségvédelem nemzetközi intézményeinek fejlesztése (főleg az etatisztikus és etnokratikus tendenciákkal szemben);
- a kormányzatok és az önkormányzati (területi és etnikai) közösségek közti viták során fölvetődő problémák megoldásának sine qua nonja a nemzetközi alkotmányos rend és a nemzetközi igazságszolgáltatás (s ezen belül a Nemzetközi és az Európai Bíróságnak (vagy más földrészek bíróságainak) hatáskörébe iktatása és eljárási rendjük meghatározása
- a diplomácia békés tárgyalásos módja és a nem-kormányzati szervek közreműködése mellett.”⁹⁵

A népek önrendelkezési jogának megfelelő szabályozása alatt értem, hogy ki kellene dolgozni egy egységes fogalomértelmezést, továbbá szükség lenne egy egységes eljárási rend kidolgozására is. A jog kikényszeríthetőségében az ENSZ-nek kellene kapnia a legnagyobb szerepet, de ehhez szükséges lenne a nemzetközi szervezetek - többek közt az ENSZ-átpolitizáltságát csökkenteni. Fontos lenne az ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagságát megszüntetni vagy legalább szükségességét átgondolni. Az ENSZ BT állandó tagjainak vétőjogát mindenképpen meg kellene szüntetni. Ez a lépés szükséges lenne ahhoz, hogy az ENSZ BT határozataiban csökkenjen az aktuális nagyhatalmi érdek.

Támogatni kellene a kisebbségeket jogaik maximális érvényesülésében, illetve ki kellene kényszeríteni, hogy ne legyenek népiirtások vagy elnyomások áldozatai.

⁹⁵Samu Mihály: Az önrendelkezési jog és érvényesítésének problémaköre <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2012/3/samu.pdf> (2022.09.09.)

Jobban segíteni kellene a párbeszédet az adott nép és az anyaország között. Szükség volna egy előzetes prognózis elkészítésére, hogy az adott nép függetlensége esetén mi várható. Főleg azért, mert láthatjuk, hogy az elmúlt húsz évben kialakuló államok nem képesek ellátni önállóan funkcióikat. Ilyen esetekben az anyaországon belüli minél nagyobb autonómia elérése sokkal jobb megoldás lenne, mint a függetlenség és ezzel az anyaország területi épsége sem csorbulna. Egy nép esetében, ha függetlenedni szeretne, a gazdasági potenciáljának sokkal hangsúlyosabb szerepet kellene kapnia. Hiszen nem mindegy, hogy az adott nép képes-e fenntartani magát vagy sem.

Sokakban felmerült a gondolat, hogy a népek önrendelkezési joga a XXI. században a globalizáció hatására nem lesz előtérben. Ez tévedésnek bizonyult, hiszen itt Európában is, ahol az egységes Európa létrejötte a második világháború óta folyamatban van, nem nyomta el a függetlenségi törekvéseket. Az Európai Unión belül két függetlenségi népszavazás volt az elmúlt években, Skóciában és Katalóniában. Két olyan országban, mely évtizedek óta tagja az Európai Uniónak. A skóciai népszavazáson a függetlenségpártiak kerültek kisebbségbe, de a BREXIT hatására folyamatosan fel-felmerülnek a hírek arról, hogy talán újra szükség lenne egy népszavazásra. Az államok léte nem statikus állapot, mert egy államterület folyamatosan változik a történelem során, ezért minél hamarabb szükség lenne az önrendelkezési jog újragondolására és szabályozási hiányosságainak pótlására.

2.7. Az önrendelkezés jog vs.. az állam egységének elve

Már az előbbieken említésre került, hogy az állam területének egysége az önrendelkezéssel szembenálló dolog. A területi integritás a nemzetközi jog alapelve, mely szerint területi változások csak békés eszközökkel lehetségesek. „Az ENSZ Közgyűlésének 2625. (XXV.) sz. *határozata* értelmében az államok szuverén egyenlősége különösen a következő elemeket foglalja magában:

- (a) Az államok jogi egyenlősége.
- (b) Minden állam élvezzi a teljes szuverenitásba foglalt jogokat.
- (c) Minden állam köteles tiszteletben tartani más államok jogalanyiságát.
- (d) Az államok területi integritása és politikai függetlensége sérthetetlen.
- (e) Minden állam jogosult, hogy szabadon válassza meg és fejlessze politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális rendszerét.

(f) Minden állam köteles teljes mértékben és jóhiszeműen teljesíteni nemzetközi kötelezettségeit, és köteles békében élni más államokkal.”

A valóságban azért ritkán jellemző, hogy bármelyik állam önként lemondana területének egy részéről⁹⁶. Nehéz eldönteni, hogy kinek és miért van joga egy területhez, illetve hogy egy másik népnek meg miért nincs. A „népek” saját terület, saját önállóságuk elérésére való törekvése már egészen az első emberi közösségek kialakulása óta jelen van. Viszont általános probléma, hogy nem biztos, hogy egy terület lakosság szempontjából homogén. Tehát ha egy nép függetlennedni akar, gyakran előjön az a gond, hogy mi lesz azzal a kisebbséggel, aki az anyaországból a területen maradt. Szerbia és Koszovó esetében is megfigyelhető ez a probléma. Ez a mai napig komoly konfliktust okoz a két ország között.

Az önrendelkezési jog alkalmazásának egyik fő kerékkötője rendszerint az az állam, melynek területén az adott nép igyekszik minél nagyobb autonómiát elérni, illetve amelyik államtól az adott nép függetlennedni szeretne. Az országok önként ritkán mondanak le területük egy részéről. Pont emiatt a legtöbb ország valamilyen törvényi eszközzel (általában a jogforrási hierarchia csúcsán álló Alkotmányban) deklarálja, az ország egységét, oszthatatlanságát, területi épségét és sérthetetlenségét. Ennek egyik legjobb példája napjainkban a katalán függetlenségi törekvések. Miután 2017 októberében lezajlott a függetlenségi népszavazás a függetlenségpártiak győzelmével a spanyol kormány egyik első lépése volt, hogy a függetlenségi népszavazást alkotmányellenesnek minősítse. Hiszen a spanyol alkotmány 2. cikkelye rendelkezik arról, hogy *„a spanyol nemzet, minden spanyol közös és oszthatatlan hazája megbonthatatlan egységén alapszik, és elismeri és szavatolja az országot alkotó nemzetiségek és tartományok önkormányzathoz való jogát és a valamennyiük közti összetartást”*⁹⁷ és a 155. cikkely az, ami alapján a spanyol kormány eljárta a függetlennedési törekvések ellen *„Ha valamelyik közösség nem teljesíti az Alkotmány vagy más törvények által rárótt kötelezettségeket, vagy ha eljárása súlyosan veszélyezteti Spanyolország általános érdekeit, a kormány először felszólítja az önkormányzati közösség elnökét; amennyiben a felszólítás eredménytelen marad, a Szenátus abszolút többségének jóváhagyásával a kormány*

⁹⁶ 2016-ban szerepelt a hírekben az, hogy Norvégia egy hegycsúcsot ajándékozna Finnország számára, a finn függetlenség 100. évfordulója alkalmából. Végül ez az ajándékozás nem történt meg. A meghiúsulás oka az volt, hogy ellentétes lenne az 1814-es alkotmánnyal is, amely kimondja Norvégia "oszthatatlanságát". Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2016/jul/28/norway-finland-move-mountain-halti-halditsohkka-highestpeak> (2022.06.15.) és Norvég Alkotmány <https://web.archive.org/web/20110629190647/http://stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> (2022.10.01.)

⁹⁷ Constitución Española Artículo 2 [https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/\(1\)/con](https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/(1)/con) (2023.01.22.)

megteheti a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy kötelezze a közösséget a mulasztás pótlására, vagy, hogy megvédje az említett közérdeket.”⁹⁸

A katalán népszavazással kapcsolatban felmerül több kérdés is, hogy vajon csak a Katalónia tartományban élők szavazhatnak a függetlenség kérdésében? És csak katalánok szavazhatnak vagy a Katalóniában élő spanyolok is? Vagy talán az egész országra kiterjedő népszavazást kell tartani Katalónia további sorsáról?⁹⁹

Az állam egységének elvéhez szervesen kapcsolódik a határok változtathatatlanságának elve. Ezzel kapcsolatban a legfőbb probléma az államhatárok megállapításával és módosításával kapcsolatban az uti possidetis juris¹⁰⁰ szabálya, amelynek az a sajátossága, hogy nincsen tekintettel arra, hogy az adott államhatár jó vagy rossz; hogy miként alakult ki. Samu Mihály szerint a fő kérdés az, hogy az adott határ nem akadályozza-e valamely közösség (nép vagy nemzet) önrendelkezési jogát.¹⁰¹

Az állam egységéhez, az államhatárok sérthetlenségéhez kapcsolódó status quo védelme kiemelt fontosságú a nemzetközi együttműködésben és a béke és a biztonság elősegítésében. A status quo védelme szolgálja a nemzetközi stabilitást, az államok közti békés együttműködést is. Sok esetben nagyobb rugalmasságra lenne szükség és alkalmazkodnia kellene az adott kor kihívásaihoz.

Fontos megemlíteni azt is, hogy több esetben az állam aktuális méretéhez, területi egységéhez való ragaszkodás akár negatív hatással is bírhat. Szerbia esetében a Koszovó területéhez való ragaszkodás nagyban akadályozza a szerb Európai Unió integrációs folyamatokat.

Másik példaként hozható Moldova esete is, melynek területén található egy oroszbarát szakadár állam: Transznisztria.¹⁰² Moldova egyik része történelmi és nyelvi okokból kifolyólag Romániával van szoros kapcsolatban¹⁰³, az ország másik része pedig az oroszokkal. Az ország szeretne az Európai Unió tagja lenni, de ez valószínűleg addig nem fog megvalósulni, amíg területének egy része oroszbarát szakadár állam. Tehát joggal vetődik fel a kérdés, hogy miért kell a területi egységre hivatkozni egy olyan szituációban, ahol az ország egy része de facto nincs moldáv fennhatóság alatt és ez a rész az Európai Unió integrációs folyamatok egy gátja?

⁹⁸ Constitución Española Artículo 155 [https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/\(1\)/con](https://www.boe.es/eli/es/c/1978/12/27/(1)/con) (2023.01.22.)

⁹⁹ Erről részletesebben lásd a harmadik fejezetben.

¹⁰⁰ Jelentése: „ahogy éppen birtokolják”. Az elv első alkalmazása az 1699-es Karlócai békéhez fűződik, ott vonják meg a határaikat, ahol a csapataik állnak. Kovács Péter: Nemzetközi közjog Osiris Kiadó, Budapest 2016. 31. oldal

¹⁰¹ Samu Mihály: Az önrendelkezési jog és érvényesítésének problémaköre <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2012/3/samu.pdf> (2023.01.12.)

¹⁰² Dnyeszter Menti Moldáv Köztársaság, Dnyeszteren Túli Terület.

¹⁰³ A nyelvészet jelenlegi hivatalos álláspontja szerint a moldáv és román nyelv nyelvészetileg azonos. Történelmi okokból kifolyólag más az elnevezésük.

Egy másik posztszovjet ország Georgia/Grúzia is hasonló problémával küzd. A helyzete annyival rosszabb, hogy területén három vitatott jogállású rész is van: Dél-Oszétia, Adzsária és Abházia. 2022. március 3-án nyújtotta be az európai uniós tagság iránti kérelmét. Valószínűleg Georgia esetében sem elképzelhető az európai uniós tagság, amíg ezeknek a részeknek a helyzete nem rendeződik.

1. ábra - Georgia autonóm részei forrás: <https://www.mapsland.com/asia/south-ossetia/detailed-political-map-of-georgia-with-abkhazia-and-south-ossetia> (2022.06.10.)

Samu Mihály összefoglalása alapján az etnokratikus modellt legjobban az alapvető tétele mutatja be: „egy nemzet, egy nyelv, egy kormány”, valamint az állam oszthatatlanságának elve. Fölfogássá vált tehát, hogy elemi szükséglet az állami egység szilárdsága érdekében a homogenitás (vagyis az alárendelt etnikumok asszimilációja).¹⁰⁴ Ezt a modellt más néven francia-modellnek is nevezik. A nemzetállam etnokratikus formája — a nacionalizmus eszmerendszerére támaszkodva — a nép közéleti részvételével és az önrendelkezési joggal szembenáll. S uralkodó hatalmi-politikai fölfogássá vált, hogy elemi szükséglet az állami

¹⁰⁴ Samu Mihály: Az önrendelkezési jog és érvényesítésének problémaköre <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2012/3/samu.pdf> (2022.09.09.); Bíró Gáspár: Demokrácia és önrendelkezés a 21. század elején. Rejtjel, Budapest, 2003, 44. o

egység szilárdsága érdekében a homogenitás (vagyis az alárendelt etnikumok asszimilációja).¹⁰⁵

Az ilyen típusú államokban rendszerint a jogforrási hierarchia csúcsán álló alkotmányban/alaptörvényben rögzítik, hogy az uralkodó (vagy többségi) nemzeté az állam, mint egyedüli államalkotóé. Így szóba sem jön a többi etnikum, az alárendelt nemzetek (kisebbségek) közéleti-közösségi minősége, valamint az önrendelkezési joguk figyelembevétele és biztosítása. Az etnokratikus nemzetállamok fölfogása az önrendelkezési jogot illetően abban összegezhető: ez nem jogosít föl az államtól való elszakadásra; „nemzeti, etnikai, vallási és nyelvi kisebbségeket nem illeti meg az önrendelkezéshez való jog.”¹⁰⁶

Samu Mihály összefoglalása szerint a társadalom- és államszervezés eszményévé-formájává vált az uralkodó elit nemzeti alapú kormányzata — polgári nemzetállamként. Ez azt jelentette, hogy a dinasztikus államszerveződést fölváltotta a különböző országok nemzetként (s nem népként) való intézményesülése. Így a modern kormányzat és közigazgatás megvalósítja a centralisztikus hatalomszervezést, amely a több etnikumú ország közösségeit autonómiájuktól fokozatosan megfosztotta és homogenizálta: nyelvük, kultúrájuk, szokásaik, hagyományaik elvesztése következett be; az uralkodó közhatalom vezető réteg nyelvének (kultúrájának) elsajátíttatásával kényszerítette ki az asszimilációt (főleg a közoktatás révén és a hivatalos nyelv használatának megkövetelésével).¹⁰⁷

Az etnokratikus szemlélet jellemezte Nagy-Britanniát, Franciaországot, Spanyolországot, Oroszországot és az Osztrák-Magyar Monarchiát is a XIX. században, tehát a korszak nagyhatalmait.

Bibó István is foglalkozott a monarchikus legitimitás és az azt felváltó önrendelkezés kérdéskörével. Megállapította, hogy az etnokratikus szemlélet visszaszorulása a I. világháború után következett be, amikor az önrendelkezés alapelve fölváltotta a monarchikus legitimitást. Ám az új rendezés „saját elveihez viszonyítva lényegesen diszharmonikusabb volt” mint a régi monarchikus.¹⁰⁸ „Az önrendelkezés alkalmazása szelektíven, a győztes hatalmak politikai érdekeinek megfelelően történt.”¹⁰⁹

¹⁰⁵ Samu Mihály: Az önrendelkezési jog és érvényesítésének problémaköre <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2012/3/samu.pdf> (2022.09.09.)

¹⁰⁶ Bíró Gáspár: Demokrácia és önrendelkezés a 21. század elején. Rejtjel, Budapest, 2003, 44. o.

¹⁰⁷ Samu Mihály: Az önrendelkezési jog és érvényesítésének problémaköre <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2012/3/samu.pdf> (2022.09.09.)

¹⁰⁸ Bibó István: Válogatott tanulmányok I.- 2. fejezet A nemzetközi államközösség szerkezete 4. Az önrendelkezési jog új rendező elve <https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/548.html> (2022.10.10.)

¹⁰⁹ Bíró Gáspár: Demokrácia és önrendelkezés a 21. század elején. Rejtjel, Budapest, 2003, 31. oldal

2.8. Nagyhatalmi érdekek

Hiba lenne kihagyni egy elemzésből azt a kort, azokat a nemzetközi viszonyokat, amiben az adott nép szeretné kivívni függetlenségét. Talán ez az egyik legrelevánsabb tényező abban a tekintetben, hogy egy adott csoport képes-e függetlenedni. A történelem jól példázza, hogy amennyiben a nemzetközi politikai szféra támogat egy népet a függetlensége elérésében, az függetlenedni fog. Akik pedig nem élvezik egy nagyhatalom támogatását, azok számára nem sok esély van a független állami lét elérésére. *A hidegháború időszakában figyelhető meg igazán a jelenség, amikor egyszerűbb volt népirtások, elnyomások és függetlenedési törekvések felett elnézni, mint beavatkozni és kockáztatni egy esetleges háborút.*

Kelet-Timor esete egy jó példa erre, hiszen a kelet-timoriak hosszú évtizedeken keresztül indonéz elnyomás alatt éltek, sok-sok ezer timori lett népirtás áldozta. Az 1990-es évekig senki nem figyelt fel erre, később nemzetközi támogatásnak köszönhetően jött létre Kelet-Timor, mint független ország. Nem kell ennyire messze menni, mert Jugoszlávia népeinek esetében is hasonló történt. A hidegháború időszakában szinte elképzelhetetlen volt, hogy bármelyik nagyhatalom támogassa bármelyik nép függetlenedési törekvéseit és ezzel kockáztassa a Tito által stabilizált Balkán helyzetét. Az is látható, hogy a rendszerváltást követően csak külső segítséggel lehetett békét teremteni a térségben. A jelenlegi helyzet is csak időszakosnak tűnik, hiszen a Balkánon a nagyhatalmak részéről most is megy a szövetséges keresés. Az 1956-os magyarországi forradalom is hasonló okok miatt bukhatott el, hiszen a magyarok nem várhattak külső segítséget a szovjetek ellen. Hiszen a második világháború után leosztott rendben Magyarország a szovjet érdekszférába tartozott és az Egyesült Államoknak ezt nem volt érdeke megbontani és a magyar függetlenségért vívott küzdelembe beavatkozni.

Katalónia helyzete annyiban speciális, hogy egy Európai Unió országáról, tartományról beszélünk és annyiban is más, hogy nem egy szegény tartományról beszélünk, hanem az anyaország Spanyolország leggazdagabb tartományáról, mely gazdasági mutatói tekintetében is az EU élmezőnyébe tartozik. Tehát itt adott egy nép, a katalánok, akik saját nyelvvel, kultúrával rendelkeznek, adottak a gazdasági lehetőségek, volt egy nyertes (bár sok kérdést felvető) függetlenségi népszavazás is és még sincs meg sem spanyol, sem az EU-s, sem nemzetközi szinten a támogatás egy független Katalán Köztársaság létrejöttére.

2.9. Nemzetközi szervezetek bénultsága

Már Bibó István is megállapította, hogy a feszültségek, etnikai konfliktusok nem oldhatók meg a meglévő nemzetközi eljárások és intézmények segítségével. Sajnos, Bibó megállapításai napjaink konfliktusait is jellemzik és megállapítása a mai napig érvényes: *„A második világháború óta elmúlt évtizedekben a mindmáig egymást követő nemzetközi konfliktusok körüli huzavona napvilágra hozta a nemzetközi államközösség nagyfokú tanácstalanságát, elvtelenségét, ötlettelenségét és eredménytelenségét az igazán kritikus nemzetközi politikai viták, különösen az államalakulási és területi viták végleges megoldásában.”*¹¹⁰

Sok esetben a nemzetközi szervezetek a távolból (vagy néha a közelből) nézik végig a véres etnikai konfliktusokat. Nem kell messzire menni, hiszen Srebrenicában¹¹¹ a szerb hadsereg 8000 bosnyák férfit mészárolt le, úgy hogy az ENSZ holland békefenntartók a térségben tartózkodtak. A bosznia-hercegovinai Srebrenica a délszláv-háború idején ENSZ védelem alatt állt és a muszlimok itt kerestek menedéket. Viszont a holland katonák kiadták az itt élő muszlimokat, akik a szerb hadsereg áldozatai lettek. A hágai Nemzetközi Törvényszék¹¹² megállapította, hogy a holland katonáknak nem lett volna szabad átadniuk a lakosokat, mert ezzel megfosztották őket a túlélési esélyeiktől.

A nemzetközi szervezetek közül ki kell emelnünk az ENSZ szerepét. Az ENSZ alkotja napjaink kollektív biztonsági rendszerét és jeleníti meg annak intézményi oldalát. A Biztonsági Tanács a szervezeti munkamegosztás jegyében ráruházott hatáskörök gyakorlása révén vesz részt a kollektív biztonság megvalósításában. Sulyok Gábor az ENSZ Biztonsági Tanácsát egyedülállónak nevezi. „Egyedülálló mindenekelőtt az állandó és nem állandó tagokat tömörítő összetételét, az állandó tagokat megillető vétójogra épülő döntéshozatali rendjét, valamint a kötelező kényszerintézkedések elfogadására is kiterjedő, páratlanul széles és minden intézményi kontrolltól mentes hatásköreit tekintve. Egyedülálló továbbá a nemzetközi béke és biztonság elsődleges felelőseként elfoglalt központi pozíciója, nagyfokú rugalmassága, világpolitikai súlya, közismertsége és a tevékenységét kísérő fokozott érdeklődés

¹¹⁰Bibó István: A nemzetközi államközösség bénultsága a nemzetközi viták megoldásában <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/543.html> 2018.01.17.

¹¹¹ A srebrenicai tömeggyilkosságot a hágai Nemzetközi Törvényszék népirtásnak minősítette <https://srebrenica.org.uk/what-happened> (2023.01.22.) és Lamm Vanda: A nemzetközi bíraskodás kilenc évtizede – Ius Gentium

¹¹² Közel 300 ember haláláért tette 30%-ban felelőssé a holland kormányt a Nemzetközi Törvényszék

következtében. Végül, de nem utolsó sorban, egyedülálló a vele szemben megfogalmazott bírálatok mennyiségére és heveségére figyelemmel is.”¹¹³ Sulyok továbbá úgy fogalmaz, hogy „a reform, nem öncélú esztétikai beavatkozás, hanem a hosszú távú fennmaradás és a túlélés nélkülözhetetlen feltétele.”¹¹⁴ Kiemeli azt is, hogy a reform célja az ENSZ céljainak hatékonyabb elérése lenne.¹¹⁵

Az ENSZ „bénultságának” egyik okozója, hogy nem szupranacionálisan működik, hanem átpolitizáltan. Amíg az ENSZ BT esetében megvan az öt állandó tag, és amíg ebből az öt tagból bármelyik vétóval élhet egy döntés ellen, ez a bénultság megmarad. És az ENSZ továbbra is csak távolról nézheti az etnikai konfliktusokat és a népirtásokat. Szerencsére már az ENSZ-ben is felmerült az igény arra legalább, hogy a Biztonsági Tanács állandó tagjai önként mondjanak le a vétójogukról, amikor a testület népirtás vagy más súlyos tömeges bűncselekmény esetén hoz határozatot.

2.10.Életképtelen államok

Az önrendelkezési jog egyik hátulütője, hogy olyan államok alakulhatnak ki, melyek nem képesek az állam alapvető feladataink ellátására. Többek között nem képesek fenntartani a rendet, nem képesek megszervezni az államszervezetét, nincs főhatalmuk az állam területe felett. Ez sok esetben gazdasági okokra vezethető vissza, hogy az adott állam nem képes fenntartania önmagát. Az utóbbi évtizedek független államait figyelve egyik sem képes nemzetközi segítség nélkül fenntartani önmagát. Gondoljunk csak Dél-Szudánra, Koszovóra vagy éppen Kelet-Timorra. Kelet-Timor 2002-ben nyerte el függetlenségét. Az ország stabilitásáért sokáig az ENSZ szervezetei feleltek. Az elmúlt két évtizedben rengeteg zavargás volt az országban és Kelet-Timor gazdasági potenciálja is alacsony, főleg nemzetközi segélyek tartják fenn az országot, magas az analfabéták aránya, rossz az infrastruktúra az országban. Koszovó 2008-ban lett független állam, azóta is békefenntartó erők állomásoznak az ország területén. Gazdasága tekintetében Európa sereghajtói között van, az ország főleg a nemzetközi segélyekből és a Koszovóból elszármazott albánok által hazaküldött pénzéből él. Mai napig folyamatos a feszültség a koszovói albánok és a szerbek között. A 2011-ben függetlenné vált

¹¹³ Sulyok Gábor: A Biztonsági Tanács reformjának szükségessége: kritikai értékelés KJSZ, 2008/3, 6. oldal

¹¹⁴ Sulyok Gábor: A Biztonsági Tanács reformjának szükségessége: kritikai értékelés KJSZ, 2008/3, 6. oldal

¹¹⁵ A Biztonsági Tanáccsal összefüggésben egyszer történt tényleges Alapokmány módosítás, ami 1965. augusztus 31-én lépett hatályba. A módosítás értelmében a főszerv létszáma tizenegyről tizenötöre, a határozatok elfogadásához szükséges szavazatok száma hétről kilencre emelkedett.

Dél-Szudánban sem jobb a helyzet, a függetlenség elnyerése óta véres konfliktusok, polgárháborúk zajlanak. Az országnak meg kell küzdenie egy hatalmas menekültválsággal és az országban pusztító éhínséggel is. Három ország, mely a XXI. században nyerte el függetlenségét, három ország melyben közös, hogy külső segítség nélkül életképtelenek. Egyik országról sem tudjuk elmondani azt, hogy a nemzetek önrendelkezési jogának példaállama lehetne.

Ezekkel az államokkal kapcsolatban felvetődnek a kérdések, hogy vajon valóban megérte-e függetlenedni? Valódi függetlenség-e az, ha az adott állam csak nemzetközi segítséggel képes fenntartani magát? Egy adott országon belüli nagyobb autonómia, a kisebbségi jogok garantálása nem jobb-e, mint egy jogilag meglévő függetlenség, ami nem valós függetlenség?

2.11. Következtetések

Láthattuk, hogy a nemzetközi szervezetek és a nemzetközi jog már az első világháború után fontos elvként tekintenek a népek önrendelkezésére és már 1945-től jogként fogalmazódik meg. Bár a fogalmat az idők folyamán próbálták egyre több tartalommal feltölteni, de a népek önrendelkezési joga még mindig nem kapott egységes értelmezést. Nincs egy egyetemes eljárási rend a jog alkalmazására és kikényszerítésére. Véleményem szerint a népek önrendelkezési jogának megfelelő szabályozása sok fegyveres konfliktustól, így több áldozattól mentené meg az emberiséget.

A népek önrendelkezési jogának megfelelő szabályozása alatt értem, hogy ki kellene dolgozni egy egységes fogalomértelmezést, továbbá szükség lenne egy egységes eljárás rend kidolgozására is. A jog kikényszeríthetőségében az ENSZ-nek kellene kapnia a legnagyobb szerepet, de ehhez szükséges lenne az nemzetközi szervezetek (többek között az ENSZ) átpolitizáltságát csökkenteni, az ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagságát megszüntetni vagy legalább szükségességét átgondolni. *Az ENSZ BT állandó tagjainak vétőjogát mindenképpen meg kellene szüntetni.* Ez a lépés szükséges lenne ahhoz, hogy az ENSZ BT határozataiban csökkenjen az aktuális nagyhatalmi érdek.

Támogatni (illetve kikényszeríteni) kellene a kisebbségeket abban, hogy jogaik maximálisan érvényesülhessenek, ne legyenek népiirtások vagy elnyomások áldozatai.

Jobban segíteni kellene a párbeszédet az adott nép és az anyaország között. Szükséges lenne egy előzetes prognózis elkészítésére, hogy az adott nép függetlensége esetén mi várható. Főleg azért, mert láthatjuk, hogy az elmúlt húsz évben kialakuló államok tulajdonképpen önmaguk

nem képesek ellátni funkcióikat. Ilyen esetekben az anyaországon belüli minél nagyobb autonómia elérése sokkal jobb megoldás lehetne, mint a függetlenség és ezzel az anyaország területi épsége sem csorbulna. Egy nép esetében, ha függetlenedni szeretne, a gazdasági potenciáljának sokkal hangsúlyosabb szerepet kellene kapnia. Hiszen nem mindegy, hogy az adott nép képes-e fenntartania magát vagy sem.

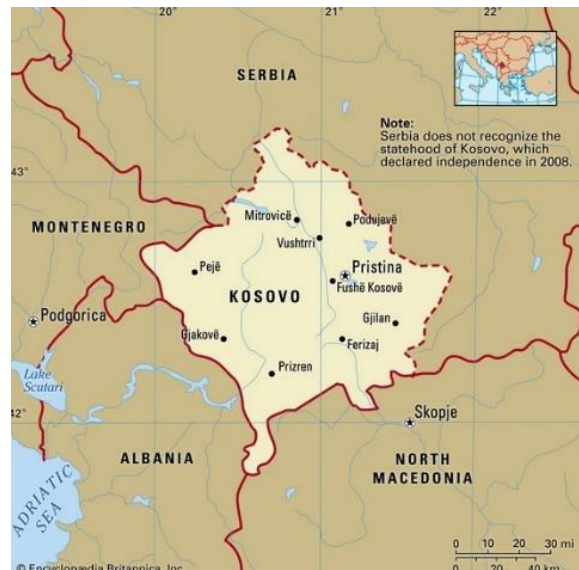
Sokakban felmerült az a gondolat, hogy a népek önrendelkezési joga a XXI. században a globalizáció hatására nem lesz előtérben. Ez tévedésnek bizonyul, hiszen itt Európában is, ahol az egységes Európa létrejötte a második világháború óta folyamatban van, nem nyomta el a függetlenségi törekvéseket. Az Európai Unión belül is két függetlenségi népszavazás volt az elmúlt években, Skóciában és Katalóniában. Két olyan országban, mely évtizedek óta tagja az Európai Uniónak. A skóciai népszavazáson a függetlenség pártiak kerültek kisebbségbe, de a BREXIT hatására folyamatosan fel-felmerülnek a hírek arról, hogy talán újra szükséges lenne egy népszavazás. Katalónia kérdése pedig még jó ideig napirenden lesz. Mivel az államok léte nem egy statikus valami, mert egy államterülete folyamatosan változik a történelem során, ezért minél hamarabb szükséges lenne az önrendelkezési jog újragondolására és szabályozási hiányosságainak pótlására.

3.Koszovó

Az alábbi fejezet célkitűzése, hogy áttekintésre kerüljenek a koszovói albán nép küzdelmei az önrendelkezési jog csúcsát jelentő független állami lét eléréséig. Ennek nélkülözhetetlen részeként bemutatásra kerülnek Koszovó területének mind földrajzi, mind történelmi viszonyai is. Hiszen enélkül nehéz lenne megérteni a térségben zajló folyamatok mikéntjeit. A doktori értekezés eme fejezete foglalkozik a szerbekkel is, olyan mélységben mely kapcsolódik a koszovói albánság helyzetéhez. Hiszen a koszovói albánság és a szerbek együttélése több évszázados múltra vezethető vissza és talán az is kijelenthető, hogy a koszovói albánság és a szerbek közös történelme, konfliktusok/feszültségek története is egyben. A két népcsoport együttélése sosem volt igazán békésnek nevezhető. Jugoszlávia/Szerbia szerepe nélkül nehéz lenne értelmezni a mai történéseket. A fejezet foglalkozik Koszovó helyzetével, a függetlenség kikiáltása utáni helyzettel is, egészen napjainkig (a 2022. áprilisi választásokkal bezárólag). A fejezet záró részében Koszovó önrendelkezésével kapcsolatos összegzés kerül bemutatásra.

3.1. Koszovó földrajza

Koszovó területe: 10 887 km², népessége megközelítőleg 1,9 millió fő. Fővárosa: Pristina, mely egyben a legnagyobb városa is a közel félmillió lakosságával. Elhelyezkedését tekintve a Balkán szívében, központi helyen található. Fontos tény, hogy Koszovó nem rendelkezik tengerparttal. Viszont sok más ország/népsoport számára (akár a tengeri összeköttetés miatt is) a mindenkori közlekedés szempontjából stratégiai fontosságú helyen fekszik. Északon és keleten Szerbiával határos (a közép-szerbiai régiókkal, Raška, Toplica, Jablanica és Pcinja), délen Észak-Macedóniával, dél-nyugaton Albániával és észak-nyugaton pedig Montenegróval határos^{116, 117}

2. ábra- Koszovó elhelyezkedése a Balkánon forrás: <https://www.britannica.com/place/Kosovo> (2022.06.10.)

Geológiai értelemben mozgalmas területen fekszik, a Dinaridák és a Trák-Macedón masszívum határán, területének nagy részét az ofiolit öv és a Vardar-zóna tölti ki. Ennek eredményei a viszonylag nagy kiterjedésű medencék (Kosovo Polje, más néven Rigómező, Metohija, Kis-Koszovó), melyeket 500-1000 méter magasságú közephegységi jellegű területek választanak el egymástól. A geológiai felépítés az oka, hogy ásványkincsekben (fémek, szén) rendkívül gazdag a terület, melyet az ókor óta hasznosítanak az itt élő lakosok.

A Metohija, nevezetű rész, amit az albánok Rrafshi i Dukagjinitnak hívnak, egy, a tartomány nyugati részén található feltöltött medence. Ebben a régióban található Istok/Istog, Peć/Pejë, Deçani, Gjakova, Orahovac/Rahoveci, valamint Prizren városa. A második legnagyobb régió Koszovó, egy medence a Sitnica/Sitnicë folyó körül. Uroševac/Ferizaj, Priština/Prishtinë, Vuçitër/Vushtrri, és Kosovska Mitrovica városa található itt, valamint Kosovo Polje. Erről a részről kapta a nevét a régió, az egész tartomány és végül az egész ország is. Koszovó Lab/Llapi-folyó menti szakaszát, amely Podujevë/Besianë városát is magában foglalja, Kis-Koszovónak hívják. Metohija és Koszovó között található Drenica. Itt van Srbica/Skenderaj,

¹¹⁶ Szerbiával 366 km, Montenegróval 76km, Albániával 112 km és Észak-Macedóniával 160 km közös határa van

¹¹⁷ Kosovo Geography <https://kosovo-mining.org/kosovo/geography/?lang=en> (2023.01.23.)

Klina/Klinë, és Mališevo/Malishevë városa. Binačka Morava/Morava e Binçës-folyó mellett van Binačko Pomoravlje/Anamoravë.¹¹⁸

3.2. Koszovó történelme

Koszovó területe az ókorban Dardania¹¹⁹ része volt, ami augusztus császár idején, Kr.e. 28-ban lett a Római Birodalom része, Moesia provincián belül. Miután a Római Birodalom 395-ben kettészakadt Koszovó területe a Kelet-Római Birodalom részévé vált.¹²⁰ Ezután a térséget elérte a népvándorlás. Témám szempontjából meghatározó időszak ez, hiszen a VI. században kezdtek letelepedni a szlávok a Balkán-félszigeten. Kezdetben 850 körül a Bolgár Birodalomhoz tartozott ez a terület, viszont 1018-ban visszakerült Bizánc fennhatósága alá. Itt alakult a szláv ellenállás magja, a központtal szemben. Ebben az időszakban gyakran változott, hogy ki uralja a területet, hol a szerbek és bolgárok, hol pedig a bizánciak. Aztán pár évszázad szerb fennhatóság következett. A XI. században, miután Raška szerb fejedelem meghódította a területet, megalakult a Szerb Királyság a Vlasztimirovics dinasztia által uralt szerb principátusokból. Ez a terület vált a középkori Szerbia politika, kulturális és vallási központjává. Ekkortól tekintik a szerbek ezt a területet a szerb kultúra bölcsőjének. A XIII. században a Nemanja-dinasztia¹²¹ idején a királyi székváros, Prizren városa lett a szerb állam világi és vallási központja.¹²² Illetve Peć városa lett a szerb ortodox pátriárka székhelye (mindkét település a mai Koszovó területén található).^{123, 124}

1346-ban kiáltották ki a Szerb Cárságot. A középkori Szerb Királyság 1362-ben, Dusán cár uralma alatt érte el a legnagyobb földrajzi kiterjedését és a XIV. század nevezhető a királyság fénykorának. Köszönhetően annak, hogy ez időszakban a Nyugat-Balkán nagy része szerb fennhatóság alá került. 1371 után központosított feudális abszolút monarchiává vált az állam. Ahogy egyre növekedett az ország területe, egyre több népcsoport alkotta a királyságot, de

¹¹⁸ <https://www.kosovo-mining.org/kosovo/geography/?lang=en> (2022.06.07.)

¹¹⁹ A dardánok egy ókori balkáni népcsoport, akik a mai Szerbia és Koszovó területén éltek. A Scardus-hegységtől egészen a Morava-folyóig volt a területük. A róluk elnevezett terület volt Dardánia Forrás: Márkus László: A Balkán ősi népei 3: A dardánok és Dardánia története. Forrás: <https://index.hu/tudomany/til/2020/10/28/dardania/> (2023.01.22.)

¹²⁰ Márkus László: A Balkán ősi népei 3: A dardánok és Dardánia története. <https://index.hu/tudomany/til/2020/10/28/dardania/> (2023.01.22.)

¹²¹ A szerbek egyik legjelentősebb uralkodója volt, Nemanja István, későbbiekben Szent Simon.

¹²² Heka László: Szerbia államiségének kezdetei http://acta.bibl.uszeged.hu/7530/1/juridpol_doct_003_103-124.pdf (2022.08.10.)

¹²³ A szerbek részben emiatt tartják, a szerbség fontos részének Koszovót és ez képezi a szerb-koszovói konfliktus egyik alapját.

¹²⁴ Koszovó történelme Dušan T. Bataković – Balcanica XXXVII Annual of the Institute for Balkan Studies Serbian Academy of Sciences and Arts Institute for Balkan Studies 2007 YU ISSN 0350-7653 http://www.balkaninstitut.com/pdf/izdanja/B_XXXVII_2007.pdf (2023.01.22.)

ezeknek a népcsoportoknak az integrációja nem történt meg. Így egy földrajzilag nagy területű, de heterogén összetételű Szerb királyság alakult ki, ami rengeteg konfliktust hordozott magában és egy ilyen „Szerbiát” ért az ottománok hódító törekvései. Az ottománoknak kedvezett, hogy a királyság területén élő népcsoportok a szerb uralom aluli felszabadítójukat látták bennük.

Az albánok a térségben a XI. században jelenhettek meg. Az első írásos emlék 1081-ből való, I. Komnénosz bizánci császár krónikájából. „Konstantinápoly elestét követően a császári családhoz tartozó Komnénosz Mihály az albán hadurakkal szövetségbe lépve hercegséget alapított, amelynek I. Mihály epiroszi despota néven lett uralkodója. 1272-ben Anjou Károly nápolyi király Durres elfoglalását követően megalapította az Albán Királyságot, ami mintegy 100 évig maradt fenn.”¹²⁵

1389-ben, az első rigómezei csatában I. Murád szultán seregei súlyos vereséget mértek Lázár fejedelem seregeire. Szerbia elvesztette függetlenségét és török fennhatóság alá került. Megkezdődött a szerbek elvándorlása a térségből. Viszont a Lázár fejedelem (mártír) halálához és a vereségéhez fűződő legenda a szerbek számára „örökös jogot” biztosít arra, hogy Koszovó területe szerb terület. A legenda szerint egy angyal látogatta meg Lázárt a csata előestéjén, és választás elé állította. Lázár választhatta a földi királyságot, amely velejárójaként elsöprő győzelmet arathat a csatában és a királysága biztosítva lesz egész életére, vagy a mennyei királyságot, mely esetben a hadseregét elsöprik a török hadak, és Lázár király maga mártírhalt hal, és a földi királysága a kihalás útjára kerül, de Lázár királynak különleges helye lesz Isten királyságában. A legenda szerint Lázár Isten királyságát választotta, amelynek következtében meghalt a csatában és birodalma is letűnt. A szerbek szerint az, hogy Lázár az „örök királyságot” választotta, biztosítja a szerbek számára az örökös jogot Koszovóra, mert ezzel a választással Koszovó vált a szerb „mennyei királysággá”.

1402-ben alakult meg a Szerb Despotátus és ennek lett leggazdagabb része Koszovó. A második (1448) rigómezei csatában Hunyadi János serege szövetséget kötött Szkanderbég/Skënderbeu¹²⁶ albán vezér csapataival. Viszont Brankovics György elárulta a szultánnak Hunyadi seregeinek csapatmozgását és mielőtt az albán és a Hunyadi vezette sereg, egyesülhetett volna összecsapásra került sor a II. Murád vezette Oszmán Birodalom seregével,

¹²⁵ Kovács Zoltán: Koszovó államiségának létrejötte, valamint annak globális és regionális következményei PhD értekezés 2019 - 28. oldal

¹²⁶ Másik nevén Kasztrióta György/Gjergj Kastriot, „Albánia sarkánya”, Albánia egyik legnagyobb nemzeti hőse

ahol Hunyadi¹²⁷ 25000 fős serege vereséget szenvedett, óriási emberveszteséggel (mindkét oldalon). Ezt követően Szerbia elveszítette függetlenségét és török fennhatóság alá került. Koszovó területe 1455-ben lett az Oszmán birodalom része, a szerbek pedig 1459-ben veszítették el teljes függetlenségüket.¹²⁸ A szerb uralom a térségben eljelentéktelenedett és erős iszlamizáció érte a területet. Azonban a szerb ortodox egyház 1766-ig fenntartotta a Peći patriarchatust, ami a középkori szerb állam folyamatosságának szimbólumává vált és még erősebben Szerbiához kapcsolta Koszovót.

1683-1699-es felszabadító háború alatt osztrák csapatok szállták meg Koszovó területét. Bár 1683-ban a török seregek Bécs elleni küzdelemben alulmaradtak, és 1686-ban Budát is visszavették a töröktől, de a délebbre található részekben (köztük Koszovóban) még két évszázadon keresztül jelen voltak. 1690-ben I. Lipót felhívást intézett a szerbekhez, hogy segítsenek a további harcokban. A támogatásért cserébe megígérte, hogy korábbi jogaikat tiszteletben tartja és megerősíti. 1690-ben a peći szerb ortodox pátriárka III. Arsenije¹²⁹ közel 37000 főleg szerb családdal elhagyni készült Koszovó területét és telepedett le többek között a Magyar Királyság területén¹³⁰. Ez a szerb/ortodox kivándorlási folyamat a XVIII. században tartott. Ennek következménye az lett, hogy a szláv gyökerű ortodox vallású emberek száma jelentősen lecsökkent és helyükre a muszlim vallású albánok és törökök kerültek. 1699-ben az osztrák-török háborúban a szerbek az osztrák oldalon álltak, de vereséget szenvedtek a törököktől, ennek hatására újabb kivándorlási hullám indult meg.

A törökökkel való küzdelem megítélése napjainkig vita tárgyát képezi a szerb és albán fél között. A szerbek úgy látják, hogy az albánok segítették a török hatalomátvételt, cserébe azért, hogy az elmenekült szerbek földjére költözhessenek és kihasználhassák a helyben maradtakat. Ezt alátámasztja többek közt az is, hogy az albánok vezető tisztségeket tudtak betölteni a közigazgatásban a török uralom alatt. Ezzel ellentétben az albánok úgy tartják, hogy ők már jóval a szerbek előtt a tartomány területén éltek és az oldalukon harcoltak a Rigómezei csatában.

¹²⁷ Magyar vonatkozása, hogy Hunyadi János seregének ez volt a legnagyobb veresége az Oszmán birodalom ellen

¹²⁸ A terület a Vég-Szendrónél (Smederevo) vívott vesztes csata után került oszmán fennhatóság alá és ez 1912-ig.

¹²⁹ Csernojevic Arzen, ipeki pátriárka, majd később szentendrei metropolita

¹³⁰ A XVII. század végén érkező szerb telepeselek Pest, Buda és környéki településeken telepedtek le, például Szentendére is ekkorra érkeztek

1766-ban egy újabb tragikus esemény volt a szerbek életében, hiszen ekkor került felszámolásra a peći (ipeki) patriarchátus, ami a szerb öntudat és összetartozás legfontosabb része volt, a nehéz időkben is. 1800-as években Szerbia visszanyerte függetlenségét, majd pedig az 1878-as Berliini Egyezménynek köszönhetően az államiságát is. Ezután visszaszerezte a Koszovói Vilajetet¹³¹ is az Oszmán Birodalmon belül és ekkortól számítható Koszovó önálló közigazgatási egységnek.

A XIX. századot, akár nevezhetnénk a nemzeti ébredések, a nacionalizmusok korszakának is. Hiszen a Balkánon egyre inkább kezdtek öntudatra ébredni a különböző népcsoportok. Ennek keretén belül Koszovó lett az albán nacionalizmus központja. A feléledő öntudat eredményeként a 1912-ben az első balkáni háború idején a szerb, bolgár, görög, montenegrói seregek küzdelmei nyomán kiszorultak az ottomán törökök a Balkánról. Ezután pedig 1912-ben Koszovó visszakerült szerb uralom alá. Viszont ebben az időszakban köszönhetően a szerb. elvándorlási hullámoknak Koszovó lakosságában már a muszlim vallású albánok voltak többségben. Ezzel párhuzamosan Albánia is független állammá vált 1912-ben.

Mivel jelentős problémát okozott, hogy Koszovó lakosságának többsége albán volt, ezért a Szerb-Horvát-Szlovén Állam/Szerb-Horvát-Szlovén Királyság/Jugoszlávia¹³² is több kísérletet tett arra, hogy szerbeket telepítsenek be Koszovó területére. A betelepítései kísérletek mindig az albánok ellenállásába ütköztek.

Miután Jugoszlávia kapitulált a második világháborúban, Koszovó területét két részre osztották és így három állam ellenőrzése alá került. Az északi rész a németeké, a keleti rész bolgár, míg a terület maradék nagyobb része olasz fennhatóság alá került és egyesült Albániával. A jugoszláviai albánok és az albániai albánok 1943 szeptemberében egyesültek. Miután Olaszország kilépett a második világháborúból az olaszok albán területei német ellenőrzés alá kerültek.¹³³ Viszont a Tito¹³⁴ vezette szerb partizánok 1945 februárjában visszafoglalták

¹³¹ Az Oszmán Birodalom nagyobb méretű közigazgatási egységének vagy tartományának megnevezése, a XVI. századtól az Oszmán Birodalom széthullásáig.

¹³² Az első világháborút követően létrejött egységes délszláv állam elnevezése változott az idők folyamán. Szerb-Horvát-Szlovén Államként szerepelt 1918. október 18. és 1918. november 30. között, majd Szerb-Horvát-Szlovén Királyság lett 1918. december 1. és 1929. október 3. között, majd átnevezték Jugoszláv Királysággá 1929. október 3-án, ez az elnevezés 1945. április 6-ig állt fenn.

¹³³ Kocsis Károly: Az albán kérdés etnikai és politikai földrajzi háttere. Földrajzi Értesítő, 50. évf., 1–4. sz., 2001. 161–190. o.

¹³⁴ Josip Brozként született, de később felvette a Tito nevet és ezzel a névvel vonult be a köztudatba és a történelembe is. Jugoszlávia első számú vezetője volt 1943 és 1980 között.

Koszovó területét, és ennek hatására újra Szerbia része lett. Igaz, a szerb uralomnak sokáig kellett még küzdenie az albán ellenállással.¹³⁵

A második világháborút követően, a Tito vezetésével megalakult Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (JSZSZK) a nagy-szerb¹³⁶ ideológia szocialista változata alapján szerveződött. Jugoszláviában új alkotmányt fogadtak el, ami rendelkezett Jugoszlávia közigazgatási felosztásáról is. Ennek nyomán hat köztársaságot hoztak létre Jugoszlávián belül, emellett Szerbián belül Vajdaság, mint autonóm tartomány és Kosovo i Metohija-t mint autonóm körzetet nevezett meg az újonnan elfogadott jugoszláv alkotmány. A szerbek részéről az albánok elnyomása továbbra is folytatódott. A koszovói albánok mindenképpen azt szerették volna, ha területük köztársasági státust kap. Természetesen a szerbek ezt ellenezték. Tartottak attól, ha megkapja ezt a státust Koszovó, akkor előbb-utóbb ki akar majd válni. „Titónak szüksége volt a Jugoszlávián belül többséget alkotó szerbek támogatására, ezért elutasította az albán kérést. A hivatalos indoklás szerint az ország a szláv népek állama, ezért nem lehet olyan tagköztársasága, ami nem szláv többségű. Az autonóm státusz kezdetben mindössze az albánok nemzetiségi mivoltának elismerése volt és csak a legalacsonyabb szintű közigazgatás decentralizációját jelentette.”¹³⁷

Az 1950-es évektől kezdve változás állt be, egyre erősebbé váltak az albán nyelv terjesztésére irányuló mozgalmak. Létrehoztak albán főiskolát, majd később egyetemi kart is alapítottak. Albán nyelvű napilapokat és folyóiratokat jelentettek meg. Az albánok száma pedig folyamatosan emelkedett a térségben. Ezeknek köszönhetően a jugoszláv szövetségi kormány egyre elfogadóbb politikát kezdett alkalmazni, egyre jobban ösztönözték a nemzeti identitást. Ennek eredményeként 1963-ban Kosovo i Metohija autonóm tartományi státuszt kapott.¹³⁸ Viszont a jugoszláv vezetés komoly politikai és állambiztonsági megfigyelés alatt tartotta a tartományt.

Az albánok egyre inkább kezdték megfogalmazni követeléseiket azzal kapcsolatban, hogy Koszovót köztársasági rangra emeljék. Ezt próbálták azzal indokolni, hogy a kisebb lélekszámú

¹³⁵ Slukan Altić, Mirela: Povijesna Geografija Kosova. Golden marketing – Tehnička Knjiga, Zágráb, 2006. ISBN: 953-212-234-6 116. o.

¹³⁶ Hosszú múltra visszatekintő szerb nacionalista eszme, mely céljával tűzte ki, hogy azokat a területeket egyesítse, ahol szerbek élnek.

¹³⁷ Kovács Zoltán: Koszovó államiségének létrejötte, valamint annak globális és regionális következményei PhD értekezés 2019 - 84. oldal

¹³⁸ Lusták Péter et al. (szerk.): Koszovó katonaföldrajzi atlasza. Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat, Budapest, 2009. 14. o

macedónok és a kisebb területű montenegróiak is köztársasági státusban vannak. Ezért 1968-ban tüntetések, demonstrációk kezdődtek. Természetesen a szerbek ezt ellenezték, elsősorban azért, mert tartottak attól, hogy a koszovói albánok Albániával csatlakozni készülnek, ami az országból való kiszakadáshoz is vezethetne. A demonstrációk kisebb részeredményekhez vezettek, melynek hatására Koszovó nevéből elvették a Metohija nevet és a Koszovóiak használhatták saját zászlójukat.¹³⁹

Jugoszláviában 1974-ben új alkotmányt fogadtak el. Bár maradt Koszovó „autonóm tartomány”, de Koszovót majdnem egyenlő helyzetbe hozta az államalkotó köztársaságokkal. Az elnevezés megtartása azért volt nagyon fontos, mert a „köztársaságoknak” legalább elméletben megvolt az alkotmányos joga az elszakadásra. A szerbeket ez is nyugtalansággal töltötte el, hiszen Koszovó mellett a Vajdaság helyzete is problémát okozott számukra. Ez egyre inkább felkeltette a szerbekben az albán-ellenességet. Tito 1980-ban bekövetkezett halála tovább erősítette a Jugoszlávián belüli ellentéteket. Az albánok részéről folyamatosak tüntetések zajlottak. 1981-ben újabb, több halálos áldozatot követelő tömegdemonstrációkra került sor, melyben ismét a köztársasági státuszt, - radikálisabb tüntetők jelszavai az elszakadás lehetőségét is felvetve -, követelték. 1982 februárjában rendkívüli állapotot vezettek be Koszovóban és bevetették a szövetségi belügyi alakulatokat is a rend helyreállítására. A Milosevic¹⁴⁰-éra hozott változást a koszovói albánok és a szerbek viszonyában. Milosevic 1987-ben lett a szerb kommunista párt vezetője, majd pedig 1989-ben lett Szerbia vezetője és ezzel megszerezte az erőfölényt a jugoszláv parlamentben is. A milosevici politika erősen szerb nacionalista volt és ennek nyomán igyekezett Koszovó és így a koszovói albánok helyzetét rontani.¹⁴¹ Visszavettek az albánok autonómiájából és szerb közigazgatást vezettek be Koszovóban. Az 1989-es alkotmánymódosítás következményeként Koszovó autonómiája formálisan megmaradt ugyan, de a valóságban Szerbia fennhatósága alá került. Az alkotmánymódosítás az alábbi változásokat hozta: egyesült a fegyveres és a biztonsági erők főparancsnoksága; tisztán szerb kézbe került az iskoláztatás; a fellebbviteli bíróságok újra

¹³⁹ 2 Kocsis Károly: Az albán kérdés etnikai és politikai földrajzi háttere. Földrajzi Értesítő, 50. évf., 1–4. sz., 2001. 161–190. o.

¹⁴⁰ Montenegrói születésű szerb és jugoszláv államfő, akit a délszláv háborúk idején elkövetett bűntettek egyik fő felelősének tartottak, Radovan Karadžić és Ratko Mladić mellett. 2002-ben a Hágai Nemzetközi Törvényszék több vádpontot is felhozott ellene. A legsúlyosabbak: etnikai tisztogatás Horvátország területén, népirtás Bosznia-Hercegovinában és terror- és erőszakhadjárat Koszovó albán lakossága ellen. Ítélet az ügyében nem született, ugyanis 2006-ban elhunyt.

¹⁴¹ Szlobodan Milosevics felemelkedése 1987-1990 http://konfliktuskutato.hu/index.php?catid=8:iv-jugoszlavia-felbomlasi-1980-1991-&id=78:5-szlobodan-milosevics-felemelkedese-1987-990&option=com_content&root=12&view=article (2023.01.23.)

Belgrádba kerültek. Ezáltal Koszovó távolabbra került a köztársasági státusztól, mint a történelme folyamán bármikor. Ennek hatására albán részről egyre több tüntetés lett. A legjelentősebb tüntetés a Trepçai bányászok éhségstrájkja volt 1989 februárjában.¹⁴² A szlovének és a horvátok is támogatták, és tüntetéssorozatok voltak a fővárosban, Belgrádban is. Emiatt a jugoszláv hadsereg bevonult a térségbe és Koszovóban szükségállapotot vezettek be. Azokat a bányászokat, akik még tartották magukat a sztrájkhoz, letartóztatták. Felszámolták a helyi nemzetgyűlést, és bezárták az olyan iskolákat, ahol albánul tanítottak. Ennek hatására egyre inkább kezdett kialakulni a szerb mellett párhuzamosan zajló albán közigazgatási és társadalmi rendszer. Ennek eredménye lett, hogy Koszovóban egy kettős társadalmi rendszer alakult ki¹⁴³. Ezt követően a gazdasági, a művészeti és politikai elitet elnémították, üldözték. Bezárták a koszovói iskolákat. Az albánok nem jártak a helyi kórházakba. Erre az időszakra jellemző volt az koszovói albán lakosság nyugatra vándorlása. Több ezer fiatal távozott elsősorban Svájcba és Németországba, ahol egyesek illegális munkából, mások bűnözésből tartották el magukat. A koszovói albánok körében létezett egy mondás, amely szerint minden családnak hat fiút kívántak: kettőt, hogy külföldre menjen dolgozni, kettőt, hogy maradjon otthon és viselje gondját a családnak, és további kettőt, hogy a szabadságért harcolva haljon meg a hazáért.¹⁴⁴

Ibrahim Rugova¹⁴⁵ lett a koszovói albánok vezére, aki 1989-től békés tiltakozásba kezdett a tartomány autonómiájának elvétele miatt és megalapította a Koszovói Demokratikus Szövetséget (LDK).¹⁴⁶

¹⁴² Kosovo Miners' Underground Strike of 1989 Inspires Exhibition <https://balkaninsight.com/2023/02/01/kosovo-miners-underground-strike-of-1989-inspires-exhibition/> (2023.01.23.)

¹⁴³ Ennek a kettős társadalmi rendszernek a nyomai a mai napig jelen van. Teljes Felszámolása több évtizedet igényel. Forrás: Kakuk György: Koszovó tűzfészek. Athenaeum, Budapest, 2001. ISBN 9789639261594 52–59. oldal

¹⁴⁴ Diaspora as a driving force for development in Kosovo: Myth or reality? https://www.eda.admin.ch/dam/deza/en/documents/laender/resource-183043_EN.pdf (2023.01.22.)

¹⁴⁵ Koszovói albán, pacifista politikus. Aki a koszovói albánok helyzetének békés rendezésében bízott. Civil életben irodalomtudós volt. 1990-2006 között a Koszovói Demokratikus Liga vezetője. A daytoni-béke után hazájában egyre erőteljesebben bírálta pacifizmusát. Jugoszlávia 1999-es bombázása során családjával együtt priština házi őrizetben tartotta a szerb kormányzat. 2002-2006 között (haláláig) Koszovó elnöke

¹⁴⁶ Historiku i Lidhjes Demokratike të Kosovës <https://lidhjademokratike.org/historiku-i-lidhjes-demokratike-te-kosoves/> (2023.01.23.)

1991 szeptemberében egy titkos népszavazáson a koszovói albánok a függetlenségre voksoltak. 1991. október 19-én kikiáltották Koszovó függetlenségét. A dolog hátránya, hogy csak Albánia ismerte el a népszavazást és Koszovó függetlenségét.¹⁴⁷

1992-re a szerbek és a koszovói albánok egymástól teljesen elszeparálva éltek. Ezalatt Jugoszlávia többi részében háború zajlott. 1991-ben egy titkos szerb-horvát megállapodás felosztotta volna egymást közt Bosznia-Hercegovina területét. Ennek módja az lett volt, hogy az ott élő muszlim vallású bosnyákokat igyekeznek beolvasztani. 1991. június 25-én Szlovénia és Horvátország is kikiáltotta saját függetlenségét Jugoszláviától. A Horvátországban élő szerbek ellenállásai nyomán zavargások törtek ki, amit a jugoszláv néphadsereg próbált leverni. 1991 novemberében a horvátok és a szlovének is ENSZ segítséget kérnek. 1992-ben Macedónia is kikiáltja saját függetlenségét, ezt a folyamatot nem kísérik harcok. Ennek nyomán Bosznia-Hercegovina is kikiáltja a függetlenségét, viszont polgárháború tör ki az országban. Ilyen külső környezetben rendeztek 1992 májusában parlamenti és elnökválasztást. Az elnökválasztás eredményeként Ibrahim Rugova mérsékelt albán vezető lett a köztársasági elnök.

Az EBESZ már 1992 őszén hosszú távú missziót telepített Koszovóba, Szandzsákba¹⁴⁸ és a Vajdaságba¹⁴⁹ is, hogy előmozdítsa a párbeszédet a régiók lakossága és a hivatalos szervek között, információt gyűjtsön az emberi jogok és szabadságok megsértésének eseteiről, valamint, hogy elősegítse a problémák megoldását.¹⁵⁰ Közben 1992-ben az EBESZ felfüggeszti Jugoszlávia tagságát a szervezetben, a háborús cselekmények miatt. Ennek következményeként az EBESZ tagjainak el kellett hagyniuk az országot.¹⁵¹ „1993. február 19-én a koszovói albán vezetés intézkedéscsomag-javaslatot nyújtott be az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez Koszovó biztonságának garantálása, valamint a boszniai háború eszkalációjának megakadályozása érdekében. A beadvány előírta: Koszovó ENSZ védnökség alá helyezését; EBESZ megfigyelőinek állomásoztatását a tartományban; repülési tilalom kiterjesztését Koszovó légtérére; a szerb kényszerintézkedések okozta „etnikai tisztogatás” befejezését; a szerb félkatonai kötelékek lefegyverzését és feloszlását, valamint a szerb

¹⁴⁷ The President: On September 26-30, 1991, Kosovo expressed with a referendum the political will of its citizens for an independent state (<https://president-ksgov.net/en/news/the-president-on-september-26-30-1991-kosovo-expressed-with-a-referendum-the-political-will-of-its-citizens-for-an-independent-state> 2023.01.23.)

¹⁴⁸ Szerbia és Montenegró között megosztott terület, melyet főleg muszlim vallású bosnyákok lakják. A területen élő bosnyákok jelentős török kapcsolatokkal bírnak.

¹⁴⁹ Vajdaság Autonóm Tartomány, Szerbia északi részén található Magyarországgal határos terület. A tartomány rendkívül változatos etnikai összetétellel bír, ennek egy része magyar.

¹⁵⁰ Missions in Kosovo, Sandjak and Vojvodina deployed <https://www.osce.org/kosovo/58462> (2023.01.23.)

¹⁵¹ OSCE and Yugoslavia <https://www.osce.org/odihr/52914> (2023.01.23.)

nehézfegyverzet ENSZ ellenőrzés alá rendelését. A pristinai repülőtér megnyitását humanitárius célokra; a szerbek koszovói gyarmatosításának megszüntetését; a választott szervezetek gyülekezési szabadságának biztosítását; valamint Koszovó kiemelését a Szerbia és Montenegró ellen bevezetett nemzetközi szankciók alól. Az ENSZ nem támogatta a koszovói albánok csomagját. A szerb hatóságok hazaárulás vádjával bírósági eljárásokat folytattak le vezető koszovói albán személyek ellen és több éves börtönbüntetéseket szabtak ki.”¹⁵²

Közben 1995-ben véget ért a szerb-bosnyák háború, aminek hivatalos lezárása a Daytoni-szerződés¹⁵³. A békekötés célja a háborút követő politikai rendezés volt. A koszovói albánok reménykedtek abban, hogy a békeszerződés számukra is egyfajta biztosíték lehet a békére és a függetlenségre. Nem így lett, hiszen a döntéshozók az albán kérdés rendezése helyett a nemzetközi határok sérthetlenségét és Jugoszlávia területi integritásának fontosságát emelték ki.¹⁵⁴

Ennek hatására a békepárti Rugova ellenpólusaként kialakult egy radikálisabb vonal Koszovóban, akik már nem hittek abban, hogy a helyzetük békés úton rendeződhetne. 1993-ban megalakult a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UÇK), melynek létrehozását a Koszovói Népi Mozgalom elnevezésű párt szorgalmazta. Az UÇK szerepe azután értékelődött fel, hogy a Daytoni-szerződés után egyre kevesebben bíztak Koszovó helyzetének az erőszakmentes, békés megoldásában. Az UÇK célja az volt, hogy egy a koszovói albánokat, a szerb elnyomástól megvédő gerillamozgalmat¹⁵⁵ alakítsanak ki. Később ez a gerillamozgalom általános háborúvá vált, amit a koszovói albánok tömegei támogattak. Cselekményeik Koszovó területén zajlottak és a szerb hatalmi egységek elleni támadásokra korlátozódtak. Az UÇK cselekményeinek egyik nehézségét az adta, hogy Koszovó viszonylag kis területű országrész volt, ahol a gerillaharcmodor nem minden elemében tudott érvényesülni. Emiatt országon kívül, Albániában alakítottak ki kiképzőpontokat, illetve a fegyveres utánpótlás is Albánián keresztül

¹⁵² Kovács Zoltán: Koszovó államiségének létrejötte, valamint annak globális és regionális következményei PhD értekezés 2019 - 88. oldal

¹⁵³ 1995. november 21-én írta alá az amerikai Daytonban Jugoszlávia, Horvátország és Bosznia-Hercegovina akkori elnöke a boszniai háborút lezáró békeegyezményt. Ez a szerződés teremtette meg, a mai formában ismert Bosznia-Hercegovinát, megalkotta alkotmányát, létrehozta a nemzetközi közösségek főmegbízottjának intézményét. Az országot két önálló részre osztották: 51 százalékban a Boszniai-Horvát Föderációra és 49 százalékban a Szerb Köztársaságra.

¹⁵⁴ Kocsis Károly: Az albán kérdés etnikai és politikai földrajzi háttere. Földrajzi Értesítő, 50. évf., 1–4. sz., 2001. 161–190. oldal

¹⁵⁵ A gerilla szó, a spanyol „guerilla” kis háború kifejezésből származik, amely olyan katonai módszer, amely során kis létszámú, mozgékony, fegyveres csoport meglepetésszerű támadást hajt végre nagyobb létszámú és emiatt általában kevésbé mozgékony katonai egység ellen. A gerilla-hadviselést alkalmazó csoportok rendszerint kihasználják az általuk jól ismert terület adottságait, és ezért védelmi pozícióban rendezkednek be. Ezzel arra kényszerítik az ellenséget, hogy azok egy számukra kevésbé ismert terepen mozogjanak.

volt biztosítva. Emellett az UÇK igyekezett egyfajta információs hadviselést is folytatni a médián keresztül, hiszen a cselekményeit, céljait igyekezett eljuttatni a nyugati médiákba is. Pár év leforgása alatt Koszovó területének közel 40 %-a UÇK befolyás alatt volt. Ez elkezdte aggasztani a „nyugatot” is, hiszen kezdetben a „be nem avatkozás” politikáját folytatták. Az volt az álláspont, hogy ez szerb belpolitika, oldják meg egymást közt. De az UÇK térnyerésének köszönhetően egyre inkább a konfliktus eszkalálódását látták, és vizionáltak egy újabb boszniai-háborút.¹⁵⁶

A fordulópontot, a Koszovói események tekintetében az 1998-ban bekövetkező események hozták, hiszen ekkor az UÇK nem titkolt célja Koszovó függetlenségének elnyerése volt, emiatt nagyszabású gerillaháborút indított a szerb rendőri és katonai egységek ellen. A harcok egyik kiindulópontját az adta, hogy 1998 márciusában szerb rendőri erők lemészárolták Adem Jashari albán UÇK parancsnokot és családját (gyerekekkel, nőekkel együtt), több, mint 50 főt Prekazban¹⁵⁷. Az UÇK folytatta az ország területének visszafoglalását a szerbektől, de ez a tevékenység elsősorban a hegyi és falusias vidékeken sikerült, illetve a Drenica-völgyében és albán határterületeken. A nagyobb városok Peć, Pristina szerb kézen maradtak. A harcok nagyon sok civil halálos áldozatot szedtek és kb. kétszázezren a térségből való menekülést választották. A cselekmények hatására az ENSZ Biztonsági Tanácsa, 1999 márciusában 1160-as határozatában Jugoszlávia elleni fegyverembargót rendelt el.¹⁵⁸ A tovább eszkalálódó események hatására 1999 szeptemberében újabb határozatot hozott. Ebben az ENSZ BT. 1199. számú határozatában követelte, hogy a Koszovóban szemben álló felek azonnal állapotodjanak meg a tűzszünetben, tegyenek lépéseket a fenyegető humanitárius katasztrófa elkerülése érdekében és nemzetközi közreműködéssel haladéktalanul kezdjenek párbeszédet a koszovói politikai rendezés menetéről.¹⁵⁹ A szavazás során az okmány elfogadását a tartózkodó Kínán kívül mind a 14 BT-tagállam támogatta. A határozat hivatkozik az ENSZ Alapokmány VII. fejezetére, s így teljesítésének megtagadása lehetőséget ad a Biztonsági Tanácsnak a térség

¹⁵⁶ The KLA and the Kosovo War <https://gsdrc.org/document-library/the-kla-and-the-kosovo-war/> (2022.01.23.) Bekaj, A. R., 2010, 'The KLA and the Kosovo War: From Intra-state Conflict to Independent Country', Berghof Transitions Series no. 8, Berghof Conflict Research, Berlin

¹⁵⁷ A Koszovói Felszabadítási Hadsereg egyik alapítója, folyamatosan küzdött akár illegális eszközökkel is Koszovó függetlenségéért. Jugoszláviában terrorizmussal is megvádolták. Koszovó függetlensége után megkapta posztumusz a „Koszovó hőse” címet. Ma pristinai nemzetközi repülőtér is az ő nevét viseli. Forrás: Violations of the rules of war by Government forces <https://www.hrw.org/legacy/reports98/kosovo/Kos9810-04.htm> (2023.01.22.)

¹⁵⁸ Resolution 1160 (1998) / adopted by the Security Council at its 3868th meeting, on 31 March 1998 file:///C:/Users/HP/Downloads/S_RES_1160(1998)-ES-1.pdf (2023.01.23.)

¹⁵⁹ Resolution 1199 (1998) / adopted by the Security Council at its 3930th meeting, on 23 September 1998 file:///C:/Users/HP/Downloads/S_RES_1199(1998)-ES.pdf (2023.01.22.)

békéjének és stabilitásának fenntartása érdekében további akciók és intézkedések meghozatalára (egy külső fegyveres beavatkozás jóváhagyásához azonban nem elegendő ez a kitétel. Ahhoz egy következő határozatot is kellett volna hozni, de erre orosz és kínai ellenállás mellett természetesen nem kerülhetett sor). Később sokan erre a határozatra hivatkoztak úgy, mint amely felhatalmazást ad a külső fegyveres beavatkozásra. A BT 1199 (1998) sz. határozatára azonban mások szerint nem lehet egyértelműen úgy hivatkozni, mintha az legitimálta volna a NATO 1999. évi légi beavatkozását. A határozat a tűzszünetre felszólító és a többi fentebb említett eleme mellett felszólítja a jugoszláv biztonsági erőket a polgári lakosság elleni akciók beszüntetésére, a koszovói albánok vezetőit pedig az erőszak és terrorizmus elítélésére és a volt Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűncselekmények ügyében eljáró ENSZ-törvényszékkel való együttműködésre. A nemzetközi közösségnek a BT-határozatban megfogalmazott követelése nem valósult meg, s a humanitárius visszaélések sorában az „utolsó cseppet” jelentő raçaki mészárlás után a NATO 1999. március 24-én légierejével beavatkozott koszovói konfliktusba.¹⁶⁰

1998 októberében a nemzetközi nyomásnak eleget téve Milosevic hajlandónak bizonyult a tűzszünet megkötésére, amit a Holbrooke¹⁶¹-Milosevic egyezményben¹⁶² foglaltak keretbe. Viszont ez az egyezmény semmi eredményt nem hozott a két fél közötti megbékélésben vagy a fegyveres konfliktus valós rendezésében.

1998. októberében az EBESZ létrehozta a Koszovó Ellenőrző Misszióját (KVM - Kosovo Verification Mission). Létrehozásának célja az volt, hogy a Holbrooke-Milosevic egyezmény betartását ellenőrizze, segítse az egyezményhez kapcsolódó feladatok ellátását különösképpen a menekültek biztonságos hazatérését és a jugoszláv fegyveres erők létszámának csökkentését.¹⁶³ 1999. év elején az UÇK szerb katonákat ejtett foglyul, akiket végül nemzetközi nyomásra elengedtek. Erre válaszul a szerbek 45 albánt végeztek ki Raçak faluban. Az

¹⁶⁰ Forensic report throws doubt on US/NATO claims of Raçak "massacre" <https://www.wsws.org/en/articles/2001/02/yugo-f12.html> (2023.01.22.)

¹⁶¹ Az Amerikai Egyesült Államok diplomatája, jelentős szerepe volt a NATO bővítésében, illetve a Daytoni-békeszerződés megkötésében is

¹⁶² Bill Vann: The Holbrooke-Milosevic agreement on Kosovo <https://www.wsws.org/en/articles/1998/10/koso-o20.html> (2023.01.22.)

¹⁶³ OSCE Kosovo Verification Mission / OSCE Task Force for Kosovo <https://www.osce.org/kvm-closed> (2023.01.22.)

áldozatok közül többen civilek (köztük egy 12 éves gyerekek és egy nő) voltak.¹⁶⁴ Ez az esemény adott indokot később a NATO csapatok bombázásának.

Az alábbiakban tekintsük át a Rambouilleti-konferencia eseményeit.

1999. február 6-án tartottak egy békekonferenciát a szerb-koszovói háború mielőbbi lezárása érdekében. A konferencia létrejöttében már az is nagy eredmény volt, hogy a felek elfogadták a béketárgyalásra való meghívást, hiszen 1998 május óta a szerb és albán vezetők nem voltak hajlandók tárgyaló-asztalhoz ülni. A konferencián világossá vált, hogy a felek elképzelései nem igazán találkoznak. Egyik részről a határok megváltoztathatatlansága volt a cél. Másik részről pedig Koszovó függetlenné válása volt a határozott elképzelés. A javaslat szerint Koszovó maradt volna ideiglenesen a Jugoszlávia része, de teljes autonómiát kapott volna. A jugoszláv hadseregnek ki kellett volna vonulni a területről, Koszovó területén NATO csapatok lettek volna jelen. Három éves átmeneti időszak elteltével a koszovóiak dönthettek volna a függetlenségükről. A szerbek ezt a javaslatot több okból sem tudták elfogadni, hiszen számukra Koszovó függetlensége még csak elméleti szinten sem volt elfogadható, illetve a Koszovó területéről történő szerb csapatkivonásokat sem támogatta a szerb fél.¹⁶⁵ A szerb vezetés a probléma megoldását abban látta, ha etnikai tisztogatásba kezd és elűzi a koszovói albánokat. A NATO nem akart újabb Srebrenicát¹⁶⁶ vagy Vukovárt¹⁶⁷, emiatt megelőzési céllal a katonai jellegű beavatkozás mellett döntött. Remélvén, hogy ezzel tárgyalásokra kényszerülnek a szerbek. A légicsapásokat nem övezte nagy konszenzus és a nemzetközi jog normáiba is ütközött, ennek ellenére 1999. március 24-én megkezdték Jugoszlávia bombázását. Ezek a cselekmények 78 napig tartottak. Elsősorban katonai létesítményeket támadtak, hidakat, vasúti csomópontokat, repülőtereket, ipari létesítményeket, de találat érte a belgrádi televízió központját is. Kezdetben a légicsapások nem hozták a várt eredményt és csak tovább eszkalálták a szerb csapatok etnikai tisztogatását. Ez a cselekmény Patkó-hadművelet néven híresült el, hiszen az albánokat patkó alakban próbálták kiszorítani a térségből. Ennek következményeként kb. 800 000 albán menekült el, a szerbek igyekeztek elvenni az irataikat és lezárni mögöttük a

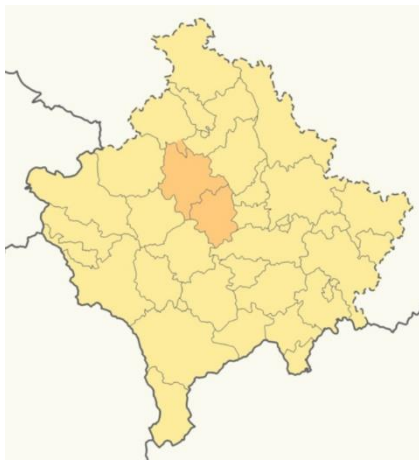
¹⁶⁴ Yugoslav Government War Crimes in Racak <https://www.hrw.org/legacy/campaigns/kosovo98/racak.shtml> (2023.01.22.)

¹⁶⁵ Interim Agreement for peace and self-government in Kosovo https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/990123_RambouilletAccord.pdf (2023.01.22.)

¹⁶⁶ 1995. július 11-én és az azt követő napokban: a boszniai polgárháborúban a szerb erők Srebrenica városának környékén több mint nyolcezer bosnyák férfit és fiút mészároltak le Forrás: What happened - Bosnian Genocide <https://srebrenica.org.uk/what-happened> (2023.01.23.)

¹⁶⁷ 1991. őszén Vukovár ostromát követően csaknem kétezer embert öltek meg a Szerb Néphadsereg egységei 1991. november 18. és 21. között. A vukovári mészárlás után 3-4 ezer hadifoglyot koncentrációs táborokba zártak a szerb csapatok Forrás: Vukovar crimes <https://www.irmct.org/en/mip/features/vukovar> (2023.01.22.)

határt, így hontalanná váltak. A menekültek elsősorban Albániába, Montenegróba és Macedóniába mentek, ahol sokan menekülttáborokba kerültek.

3. ábra - Drenica-völgy forrás:
<https://www.routeyou.com/en-yu/location/view/50695132/drenica>
(2023.01.02.)

1999. március 28-án zajlott le a háború legnagyobb tömeggyilkossága, amit a szerbek követtek el az albánok ellen, Izbica városában, a Drenica-völgyében¹⁶⁸. Ahol 93 embert gyilkoltak meg. Ahogyan később az ICTY megállapította az áldozatok nagyrésze civil volt. Bár az UÇK is jelentős veszteségeket szenvedett, de nem omlott össze. A NATO lebombázta Jugoszlávia infrastruktúrájának jelentős részét, rengeteg civil áldozat lett és a nemzetközi közvélemény is az albánok mellett állt. A milosevicsi Jugoszlávia egyre jobban elszigetelődött. Az események folyamán a nagyhatalmak közül semleges maradt Oroszország, Kína, a térségben pedig Montenegró).

Ezt követően nézzük meg a Kumanovói-egyezmény tartalmát.

Az EBESZ Koszovó Ellenőrző Missziója 1999 június 8-án ért véget¹⁶⁹, 1999 július elején pedig kezdetét vette a EBESZ koszovói missziója (OSCE Mission in Kosovo – OMiK)^{170 171}. „Az UNMIK harmadik pilléréként integrálódott az ENSZ polgári igazgatási keretébe, s fő feladata az intézmény- és demokráciaépítés és az emberi jogok védelme lett. A létrehozó dokumentum öt pontban foglalta össze a misszió teendőit:

¹⁶⁸ A Drenica-völgy Koszovó középső részén található dombos vidék, melyet szinte kizárólag albánok laknak. Ennek a völgynek a szülőtte a Koszovói Felszabadítási Hadsereg. 1998-ban és 1999-ben több tömeggyilkosság és mészárlás történt a térségben. Ezek közül kiemelt a Prekaz, Likosane, Cirez és Izbica települések lakóival szemben történt támadások. Több eseményre csak azután derült fény, hogy a térségbe érkező nemzetközi szervek tömegsírokra vagy azok nyomaira bukkantak. Forrás: War crimes in Drenica Valley <https://www.hrw.org/legacy/reports/2001/kosovo/undword-04.htm> (2023.01.22.)

¹⁶⁹ Az EBESZ Állandó Tanácsa 305. sz. határozatával szüntette meg a – KVM megszüntetése és az OMiK létrehozása között eltelt időszakban előkészítő tevékenységet folytató – rövidéletű missziót (OSCE Task Force for Kosovo)

¹⁷⁰ The OSCE Kosovo Verification Mission was established by the Permanent Council in October 1998 and closed in June 1999. <https://www.osce.org/kvm-closed> (2022.06.17)

¹⁷¹ Az EBESZ tehát nem egyedül tevékenykedik a demokratikus intézményépítés területén, hanem az ENSZ-biztosította kereteken belül végzi munkáját, ám mindegyik területen együtt kell működni és konzultálnia kell az adott kérdésben még illetékes egyéb intézményekkel is (elkerülve így a párhuzamosságokat). Ami az elszámoltathatóságot illeti, az EBESZ misszióvezetője – aki egyben az SRSZ egyik helyettese is egyben, s akit az EBESZ soros elnöke nevez ki – beszámolási kötelezettséggel tartozik a soros elnök és az EBESZ Állandó Tanácsa felé is.

1. az emberi erőforrások felkészítése (koszovói rendőrség kiképzése, a bírósági személyzet és a köztisztviselők képzése és továbbképzése), mely tevékenységet az EBESZ az Európa Tanáccsal együttműködve végzi;
2. a demokratizálás és a demokratikus kormányzás elősegítése (civil társadalom, nem-kormányzati szervezetek, politikai pártok és a helyi média fejlesztése);
3. a választások megszervezése és lebonyolításuk felügyelete;
4. az emberi jogok védelmének előmozdítása, és érvényesülésük ellenőrzése (a koszovói ombudsman intézményének létrehozása, ezt a feladatot az EBESZ az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosával [UNHCHR] együttműködve valósítja meg)
5. további feladatok ellátása, amelyeket az ENSZ Főtitkára vagy Különleges Képviselője az EBESZ Állandó Tanácsának beleegyezésével ruház a misszióra.”¹⁷²

Egy ötnapos egyeztetést követően 1999. június 9-én írták alá a Kumanovói-egyezményt¹⁷³, Macedónia Kumanovo nevű városában. Ez az egyezmény rendelkezett arról, hogy a NATO befejezi a 78 napja tartó offenzívát Jugoszlávia ellen. A jugoszláv hadsereg pedig 11 napot kapott arra, hogy kivonuljon Koszovóból és 5 km-es biztonsági övezetet alakítson ki a dél-szerbiai tartomány adminisztratív határánál. Napokon belül 36 országból 37 ezer békefenntartó érkezett Koszovóba. A nemzetközi erők kötelezettséget vállaltak, hogy lefegyverzik a Koszovói Felszabadítási Hadsereget.¹⁷⁴ A kumanovói-szerződés aláírásának második napján az ENSZ Biztonsági Tanácsa elfogadta az 1244-es határozatot, amely törvényesítette a térségbe érkező külföldi csapatok jelenlétét.

Milosevics június 9-én kénytelen volt elfogadni a NATO feltételeit, kivonult Koszovóból, ami a NATO megszállása alá került.

¹⁷² Kemenszky Ágnes: A nemzetközi területi adminisztráció balkáni modelljei: Bosznia-Hercegovina és Koszovó 158. oldal http://phd.lib.uni-corvinus.hu/732/1/Kemenszky_Agnes.pdf (2022.06.14.)

¹⁷³ Military Technical Agreement between the International Security Force [“KFOR”] and the Government of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia

¹⁷⁴ Military Technical Agreement between the International Security Force (“KFOR”) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia <https://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm> (2022.01.22.)

1999. június 10-én született meg az ENSZ Biztonsági Tanács 1244. számú határozata Koszovóról. Lényegében a G8-ak¹⁷⁵ által májusban Petersbergben kialakított rendezési tervén alapult ez a határozat, illetve a rambouillet-i záróokmányra is hivatkozott. A határozat rendelkezései elég kétarcúak lettek. Egyik oldalról kiáll Jugoszlávia területi sérthetetlensége mellett. Másik oldalról Koszovó helyzetét úgy állapítja meg, hogy az Jugoszlávia része marad, de nemzetközi igazgatás alá kerül, azonban elmondható, hogy Koszovót ezzel Belgrád elvesztette. Ennek folyományaként a jugoszláv erőknek ki kell vonulniuk a térségből, *„kezdje meg és ellenőrizhető módon teljesítse valamennyi katonai, rendőri és félkatonai erő Koszovóból történő fokozatos, gyors menetrend szerinti kivonását, amellyel összhangban valósul meg a koszovói nemzetközi biztonsági jelenléttelépítése is”*,¹⁷⁶ de az UÇK-nak is le kellett tenni a fegyvert. 1244-es BT határozat rendelkezéseinek megfelelően nemzetközi katonai erők települtek a tartományba a biztonság szavatolásának érdekében.

Az ellenségeskedések felszámolásáról szóló II. cikkben a jugoszláv erők azonnali kivonulásáról rendelkeznek. A kivonulás több, a dokumentumban részletesen ütemezett fázisból állt, s a kivonuló jugoszláv szárazföldi és légi erők helyére folyamatosan települtek a KFOR (Kosovo Force) csapatai. Kivonulásuk során a jugoszláv erőknek fel kellett szedniük az útjukba eső és általuk telepített aknákat, robbanóanyag-csapdákat (booby trap) és a fel nem robbant lövedékeket, valamint pontosan megjelölni azokat, amelyek még a térségben maradtak. Az erre vonatkozó dokumentációt, valamint a KFOR-erők parancsnoka által kért egyéb katonai és biztonsági információkat a III. cikk rendelkezéseinek értelmében a jugoszláv katonai vezetésnek két napon belül át kellett adnia. A IV. cikk rendelkezett a KFOR-parancsnok irányítása alatt álló Vegyes Végrehajtó Bizottság (Joint Implementation Commission – JIC) létrehozásáról, amelyet a KFOR településével egy időben kellett felállítani. A határozatban foglaltak végrehajtásáért a KFOR parancsnok a felelős.¹⁷⁷

A megállapodás rendelkezéseinek megfelelően a nemzetközi biztonsági erők feladata volt a koszovói biztonságos környezet megteremtése és fenntartása, s ezen célja beteljesítése érdekében a KFOR minden szükséges eszközt felhasználhat, akár katonai erőt is alkalmazhat. A KFOR-nak joga van a következőkhöz (a „B” mellékletben foglaltak

¹⁷⁵Tagok Kanada, Franciaország, Németország, Olaszország, Japán, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok (G7) + Oroszország együttműködési fóruma.

¹⁷⁶ ENSZ 1244 (1999) számú határozata <https://epa.oszk.hu/00000/00036/00070/pdf/100-109.pdf> (2022.10.01.)

¹⁷⁷ ENSZ 1244 (1999) számú határozata <https://epa.oszk.hu/00000/00036/00070/pdf/100-109.pdf> (2022.10.01.)

alján): a megállapodás rendelkezéseinek végrehajtását ellenőrizni, be nem tartásuk vagy erőszakos cselekmények esetén azonnal reagálni, ha szükséges, katonai erő alkalmazásával; együttműködni a koszovói helyi és a jugoszláv polgári és katonai szervekkel; megfigyelni, ellenőrizni és vizsgálatot lefolytatni minden olyan létesítményben, ahol feltételezhetően katonai vagy rendőri tevékenységet folytatnak, vagy ezen tevékenységekhez más módon kapcsolódnak.¹⁷⁸

A KFOR tevékenysége több területet lefedett és széleskörű volt. Feladatköre elsősorban a koszovói biztonságos környezet és a törvényes rend biztosítására, a jugoszláv erők kivonulásának ellenőrzésére, az ellenségeskedések kiújulásának megakadályozására, az UÇK demilitarizálására terjedtek ki. Továbbá feladatkörének részét képezte a nemzetközi területi adminisztráció civil szervezeteinek, a humanitárius segítségnyújtó szervezeteknek a támogatása.

Megjegyzendő, hogy a KFOR tevékenységében orosz csapatok is részt vettek, az 1999. június 18-án kötött Helsinki Megállapodás nyomán. A tény érdekessége amiatt fontos, hogy folyamatos ellentét zajlott az oroszok és a NATO tagok között, hiszen Oroszország jogi felhatalmazás nélkülinek, tehát illegitimnek vélte a NATO beavatkozást/a NATO légi-csapásokat.¹⁷⁹

A KFOR¹⁸⁰ csapatai 1999. június 12-én vonultak be a térségbe¹⁸¹, a bevonuló NATO erők nem ütköztek ellenállásba, megindulhatott az albán menekültek visszatérése is. A jugoszláv haderő csapatai 1999. június 20-ig hagyták el a határozatlanban megállapított területeket. Ugyanakkor a Koszovóban maradt szerbek (és szövetségeseik) helyzete kétségbeejtő volt, hiszen tartottak az albánok bosszújától. A félelem nem volt alaptalan, sok szerb esett a bosszú áldozatául, többeket

¹⁷⁸ A KFOR-erők mandátuma is változott az idők során, a koszovói körülmények változásainak megfelelően, s egyaránt tartalmazott a klasszikus békefenntartásra jellemző feladatokat, és az azt meghaladó, inkább a békekikényszerítés kategóriájába tartozó funkciókat is (pl. tűzszünet betartatása, UÇK leszerelése). Forrás: ENSZ 1244. számú határozata <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00070/pdf/100-109.pdf> (2023.01.23.)

¹⁷⁹ Agreed Points on Russian Participation in KFOR (Helsinki Agreement) <https://www.nato.int/KFOR/docu/docs/pdf/helsinki.pdf> (2023.01.23.)

¹⁸⁰ A KFOR-csapatok soknemzetiségű, NATO és nem NATO-tagállam országok kontingenseiből álló, mintegy 50 000 főt számláló erővel jelentek meg. Fontos leszögezni, hogy a Koszovóban tevékenykedő NATO-csapatokért és azok tevékenységéért a legfőbb felelősséget a küldő állam viseli, NATO feladat, hogy az irányításért és koordinációért feleljen, de nincs joga pl. az egyes kontingenseket az előre rögzített művelési területen túlra áthelyezni a térségben. A NATO résztvevők létszáma folyamatosan változott, elsősorban a térségben zajló aktuális állapotok függvényében.

¹⁸¹ Joint Guardian-művelet – KFOR egységek telepítése Koszovóba

megöltek, a szerbek házait lerombolták és szerb műemlékeket tettek tönkre, rongáltak meg. Ennek következtében sok tízezer szerb menekült el.

A koszovói háború végül a NATO intervenciójának következtében a koszovói albán felkelők győzelmével végződött. Koszovó nemzetközi felügyelet alá került és ENSZ-protektorátussá vált.

3.3. Az ENSZ-adminisztráció időszaka

Az ENSZ BT 1244. számú határozatát több kritika is illetheti. Egyik és a legfontosabb, hogy olyan kompromisszum eredménye, amibe sem a koszovói albánoknak, sem a jugoszlávoknak nem volt valós beleszólásuk. A határozat a térség nagyhatalmainak (USA, nyugat-európai országok, Kína, Oroszország) aktuális érdekei mentén tükröződő kompromisszumot jeleníti meg. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az albánok a rendelkezés egy-egy elemével ne lettek volna elégedettek, hiszen Koszovó feletti hatalmukat elvesztették a szerbek, más kérdés viszont az, hogy Koszovó nem lett független állam a határozat következtében. Abban a tekintetben Milosevic is elégedett lehetett, hogy a szerb ellenőrzést az ENSZ protektorátus váltotta fel. Ő maga is emellett tette le a voksát, az EBESZ-EU irányítás ellenében, hiszen az eddigi ENSZ ellenőrzések tapasztalatai alapján azt vélte, hogy ez a nemzetközi igazgatás is gyenge lesz. Megjegyzendő, hogy az EBESZ irányítást, Oroszország, míg az EU irányítást az Amerikai Egyesült Államok ellenezte. Halász Iván megfogalmazása szerint: „Az UNMiK esete Koszovóban tehát (Kelet-Timorral együtt) új szakaszt jelent az ENSZ vezetett akciók történetében és emiatt precedensértékűnek is tekinthető. Az UNMiK-ot létrehozó Biztonsági Tanács főleg az Alapokmány VII. fejezetére támaszkodott a terület fölötti igazgatás kialakítása során, ugyanakkor egyértelműen szakított a nemzetközi szervezet által addig követett visszafogottsággal és semlegességgel az államok belső szervezetének meghatározásában. Ez annál meglepőbb, hogy az ENSZ BT ezt anélkül tette meg, hogy hivatkozott volna az érintett terület népének önrendelkezési jogára.”¹⁸²

Koszovó helyzete a háború után meglehetősen rossz volt. Az ország teljesen romokban hevert, minden szempontból. Gazdasága nem működött, az ország infrastruktúráját lerombolták, rengeteg szerb menekült volt. A térségben maradó szerbek (és a szerbeket támogató népcsoportok) helyzete sem volt bizakodásra okot adó. Ennek mentén óriási törésvonalak voltak a

¹⁸² Halász Iván: A válságkezelő nemzetközi igazgatás Koszovóban Pro Minoritate c. folyóirat 2005. 1. tavaszi szám 3–34. p.

társadalomban (kisebbségben lévő szerbek kontra többségi albánok, egyéb etnikumok helyzete, vallási és kulturális törésvonalak stb.) A társadalmat szegregáció és szeparáció jellemezte. Már az 1990-es évektől kezdve párhuzamos társadalmi struktúrák jellemezték a koszovói közigazgatást/államigazgatást/igazságszolgáltatás rendszerét. Hiszen Koszovón belül elkülönültek a szerb és albán intézményrendszerek. A szerb vezetésű intézményekkel szemben az albánok kialakították a saját párhuzamos államukat, többek között saját oktatási rendszert vagy saját egészségügyi rendszert alakítottak ki. Tehát Koszovó helyzete óriási kihívás elé állította a nemzetközi igazgatás szerveit. Emellett jelentős akadálya volt az is a nemzetközi szervezetek munkájának, hogy sok esetben nehezen tudták elfogadtatni ellenőrzésüket adott területeken.¹⁸³ Bár az albánok örültek, hogy kikerülnek a szerb fennhatóság alól, de azt nem vették jó néven, hogy Koszovó nem lett független ország azonnal. Az UÇK pedig - a szerbek lakta területeken kívül - a háború végére uralta Koszovó albánok laktak vidékeit. A háború után pedig elég gyorsan sikerült ezt a hatalmát tovább erősítenie a térségben. Tulajdonképpen az UÇK kormányként funkcionált. A maga módján működtette a tartomány mindennapjait, közigazgatását és a közbiztonságot is. Itt megemlítve azt, hogy csak az albánok élvezhették az UÇK „kormányzás” előnyeit. Az UÇK a lakosság körében nagy népszerűségnek örvendett és a szerb csapatok kivonása után az UÇK tevékenységét érdemben senki nem korlátozta. Mindazonáltal a Koszovóban maradt szerbek életét igyekezett támogatni Belgrád is. Azokban a térségekben, ahol a szerbek nem szórványosan, hanem nagy tömbökben éltek, kialakították saját igazgatási rendszerüket. Ilyen körülmények között kellett a nemzetközi igazgatás szerveinek átvenni Koszovó irányítását, menedzselni Koszovó mindennapjait és kiépíteni egy demokratikus államszervezetet.¹⁸⁴

„A határozat több helyen hangsúlyozza, hogy a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság egyetértésével történik az ideiglenes rendezés, ami természetesen csak formális szempontból igaz (persze, ez akkor is nagyon fontos), hiszen Belgrádot a NATO határozott katonai fellépése kényszerítette rá a Koszovóból való kivonulásra. A határozat bevezető mondatai szerint „...a Koszovóban, Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, kialakult súlyos humanitárius helyzetet szeretné rendezni...” Ezenkívül a dokumentum „...újából megerősíti a tagállamok elkötelezettségét a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság szuverenitása és területi épsége mellett”.

¹⁸³ Komoly fejfájást okozó „polgármestereket”, akiket a háborút követően a Koszovói Ideiglenes Kormányzat (valójában a Koszovói Felszabadítási Hadsereg) nevezett ki a huszonkilenc önkormányzat élére.

¹⁸⁴ Gábor Sulyok: Terrorism or National Liberation: Remarks on the Activities of the Kosovo Liberation Army During the Kosovo Crisis https://www.uni-miskolc.hu/uni/res/e_publications/pdf/sulyok.pdf (2023.01.12.)

Más oldalról viszont megerősíti azt a korábbi határozatokban tett felhívását, miszerint Koszovónak lényegi autonómia és tényleges önkormányzat jár.”¹⁸⁵

Az UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo), tehát az Egyesült Nemzetek Ideiglenes Igazgatási Missziója 1999-ben kezdte meg a tevékenységét a térségben, az ENSZ Bt. 1244. számú határozata alapján. Az UNMIK de jure még létezik, viszont tényleges tevékenységét más szervek végzik, amióta 2008 februárjában Koszovó kikiáltotta függetlenségét. Az UNMIK tevékenysége négy pillérre osztható:

- I. pillér: Rendőrség és igazságszolgáltatás (az Egyesült Nemzetek Szervezete által vezetett);
- II. pillér: Polgári közigazgatás (az Egyesült Nemzetek Szervezete által vezetett);
- III. pillér: Demokratizálódás és intézményépítés (az EBESZ vezetésével);
- IV. pillér: Újjáépítés és gazdasági fejlesztés (az EU vezetésével).¹⁸⁶

	I.PILLÉR	II. PILLÉR	III. PILLÉR	IV.PILLÉR
TEVÉKENYSÉG	Rendőrség és igazságszolgáltatás	Polgári közigazgatás	Demokratizálódás és intézményépítés	Újjáépítés és gazdasági fejlesztés
TEVÉKENYSÉG FELELŐSE	ENSZ	ENSZ	EBESZ	EU

4. ábra - Az UNMIK pillérei - saját szerkesztés

Az ENSZ Adminisztrációnak négy szakasza különíthető el:

1. az első szakasz 1999. június – 2000. október között, amikor a háború utáni helyreállítás és a nemzetközi szervezet ellenőrzésének kiépítése zajlott;
2. a második szakasz 2000. október – 2002. június közötti időszak, amikor a nemzetközi igazgatás konszolidációja zajlott le;

¹⁸⁵ Halász Iván: A válságkezelő nemzetközi igazgatás Koszovóban Pro Minoritate c. folyóirat 2005. tavaszi szám 3–34. p. és az ENSZ 1244 (1999) számú határozata <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00070/pdf/100-109.pdf> (2023.01.23.)

¹⁸⁶ Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/s-2008-354.pdf> (2023.01.12.)

3. a harmadik szakasz 2002. június – 2004. február, amely időszakban az ellentétek egyre jobban kezdtek fokozódni;
4. a negyedik szakasz pedig 2004. február és 2008. február, mely szakaszt Koszovó függetlenségéről való egyeztetések és a nemzetközi igazgatás kudarcai jellemezték.

Az első szakasz, 1999 júniusában kezdődött, miután az ENSZ BT 1244. számú határozata nyomán Koszovó területe ENSZ Adminisztráció alá került. Az ENSZ BT „úgy dönt, hogy az Egyesült Nemzetek égisze alatt egy nemzetközi polgári és biztonsági jelenlétet telepít Koszovóba, a szükségleteknek megfelelő felszereléssel és személyzettel” és felkéri a Főtitkárt, hogy jelöljön ki egy Különleges Képviselőt a nemzetközi polgári jelenlét megvalósításának irányítására, továbbá felkéri, hogy utasítsa a Különleges Képviselőjét a nemzetközi biztonsági jelenléttel való szoros együttműködésre azért, hogy mindkét jelenlét ugyanazon célok elérése érdekében, egymást kölcsönösen támogatva működjön;

„A Koszovóba telepítendő és az ott működő nemzetközi biztonsági jelenlét felelősségei a következőkre terjednek ki:

- a.) az ellenségeskedések kiűzésétől való elrettentés, a tűzszünet fenntartása és szükség szerinti kikényszerítése, valamint a szövetségi és a köztársasági katonai, rendőri és félkatonai erők Koszovóból történő kivonásának biztosítása és visszatérésük megakadályozása, a 2. melléklet 6. pontjában foglaltak kivételével;
- b.) a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (KFH) és az egyéb koszovói albán fegyveres csoportok lefegyverzése a jelen határozat 15. bekezdésében foglalt előírásoknak megfelelően;
- c.) olyan biztonságos környezet kialakítása, amelyben a menekültek és az otthonukat elhagyó személyek biztonságban hazatérhetnek, a nemzetközi polgári jelenlét működni képes, az ideiglenes igazgatás kiépíthető és a humanitárius segélyek célba juttathatók;
- d.) A közbiztonság és a közrend biztosítása mindaddig, amíg a nemzetközi polgári jelenlét át nem veszi az e feladat ellátásáért viselt felelősséget;
- e.) az aknamentesítés felügyelete mindaddig, amíg a nemzetközi polgári jelenlét, amikor ez alkalmas, át nem veszi az e feladat ellátásáért viselt felelősséget;

f.) a nemzetközi polgári jelenlét működésének megfelelő mértékben történő támogatása és az azzal folytatott szoros együttműködés;

g.) szükség esetén határellenőrzési feladatok ellátása;

h.) a saját, a nemzetközi polgári jelenlét, valamint a más nemzetközi szervezetek védelme és mozgásszabadságuk biztosítása.”¹⁸⁷

A nemzetközi igazgatás célját is meghatározza az ENSZ BT. 1244. határozata: „felhatalmazza a Főtitkárt, hogy az érintett nemzetközi szervezetek segítségével hozza létre a nemzetközi polgári jelenlétet Koszovóban egy olyan koszovói ideiglenes igazgatás megteremtése céljából, amely igazgatás lehetővé teszi, hogy Koszovó lakossága érdemi autonómiát élvezzen a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságon belül, és amely átmeneti igazgatást nyújt, miközben létrehozza az ideiglenes demokratikus önkormányzat intézményeit, és felügyeli azok fejlődését, a békés és normális élethez szükséges körülmények valamennyi koszovói lakos számára történő biztosítása céljából.”¹⁸⁸

Ezen főbb döntések alapján kezdte meg működését az ENSZ Adminisztráció Sergio Vieira de Mello különleges képviselővel (SRSG), majd pedig Bernard Kouchner¹⁸⁹ vezetésével. A szerb erők az előírtaknak megfelelően elhagyták Koszovó területét. Viszont az ideérkező nemzetközi szervezetek elég sok problémával szembesültek. Természetesen az ország (előzőekben már említett) gazdasági, infrastrukturális helyzetét ismerték. Viszont nem számítottak arra, hogy a koszovói elit igyekszik a szervezetet minél jobban nyomás alá helyezni, abból a célból, hogy Koszovó minél hamarabb függetlenné váljon és saját maga felett gyakoroljon (ön)igazgatást. A nemzetközi szervezetek tagjai nem számoltak azzal a helyzettel sem, hogy az UÇK az egész albánok lakta koszovói területek felett fennhatósággal rendelkezik és emiatt a különböző hatáskörök átvétele, illetve az ellenőrzés átvétele milyen akadályokba fog ütközni. Látván a problémákat, emiatt stratégiát kellett váltani, ami jobban alkalmazkodott a helyi aktuális viszonyokhoz. Ennek eredményeként létrehozták a Vegyes Ideiglenes Igazgatási Struktúrát (Joint Interim Administrative Structure – JIAS)¹⁹⁰ létrehozó megállapodást 1999. december 15-

¹⁸⁷ Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244 (1999) sz. határozata Koszovóról (1999. 06. 10.) 1999.06.10.

¹⁸⁸ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006E0623:HU:HTML> (2023.01.23.)

¹⁸⁹ A főmegbízott Bernard Kouchner az etikai szempontokat, az igazságosságot és a jogszerűséget koszovói munkája során is fontosabbnak tartotta, mint a reálpolitikai megfontolásokat. A nemzetközi igazgatás kiépítésében nem ért el jelentős sikereket ebben az időszakban.

¹⁹⁰ A JIAS központi intézménye az Ideiglenes Igazgatási Tanács (Interim Administrative Council – IAC) volt, amelynek tagja volt a nemzetközi közösség részéről a főmegbízott,

én. A szervezet létrehozásának célja az volt, hogy konzultációs és tanácsadó testületként funkcionáljon. A valóságban ennél komolyabb szerepe volt, hiszen döntéshozatali és a jogalkotói hatáskörrel is bírt. Viszont több dologban is a nemzetközi igazgatási szerveké volt a döntés: minden döntés esetében a végső szó a főmegbízotté volt; az új struktúrában az egyes részlegek vezetői annak a pillérnek tartoztak jelentéstételi kötelezettséggel, amelynek portfóliójába az adott tevékenység tartozott; és a harmadik pedig, hogy a fontos pozíciókban egy helyi és egy nemzetközi tisztségviselő látta el a feladatot, a közigazgatás központi és önkormányzati intézményeiben.¹⁹¹ Az UNMIK azonban sikeresen teljesítette a háború utáni első jelentős feladatát a háborúban keletkezett anyagi károk helyreállítása és a visszatérő menekülteknek nyújtott gyors humanitárius segítség területén. Ezt követően – az első időszak végére – a nemzetközi közösség figyelme az egyre sürgetőbb politikai és gazdasági kérdések felé fordult.¹⁹²

A második szakasz 2000. október és 2002. július közé tehető. Koszovó külső környezetében is változások álltak be. Szerbiában 2000. szeptember 24-én választások voltak, amit tüntetések követtek és ennek hatására Milosevic lemondott, (majd megtörtént Milosevic¹⁹³ kiadatása is, a délszláv-háborúban elkövetett háborús bűnei miatt¹⁹⁴). Ez Koszovó viszonylatában pozitív cselekményként könyvelhető el, hiszen lehetőséget adott újabb párbeszédre Koszovó és Szerbia között.¹⁹⁵

Másik jelentős külpolitikai eseménysorozat, mely közvetve érintette Koszovót, a Macedóniában bekövetkező belpolitikai problémák. Egyrészt Macedónia, - ENSZ és NATO - nyomásra befogadott rengeteg koszovói albán menekültet (a menekültek között több UÇK gerilla is volt). Másrészt Macedóniában a lakosságarányokat tekintve egyre magasabb az albánok aránya. Ennek következtében egyre forróbb lett a hangulat az országban és 2001 januárjában az ország több pontján fegyveres konfliktusok alakultak ki.¹⁹⁶ Az összetűzések több

legfőbb helyettese, a II., III. és IV. pillért vezető főmegbízott-helyettesek, a helyiek részéről pedig három albán politikus és egy személy a szerb kisebbség képviselőjében.

Forrás: The Joint Interim Administrative Structures
https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/02english/E2000regs/RE2000_01.htm (2022.10.23.)

¹⁹¹ Double-desk rendszer

¹⁹² Kemenszky Ágnes: A nemzetközi területi adminisztráció balkáni modelljei: Bosznia-Hercegovina és Koszovó
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/732/1/Kemenszky_Agnes.pdf (2022.01.12.)

¹⁹³ Milosevicset 2001.március 31-én tartóztatták le, sikkasztás, korrupció és hatalommal való visszaélés gyanújával, az ügyekben lévő nyomozások megakadtak.

¹⁹⁴ Zoran Djindjic szerb miniszterelnök kiadta Milosevicet az ICTY-nek, hogy feleljen a háborús bűnökért

¹⁹⁵ Kemenszky Ágnes: A nemzetközi területi adminisztráció balkáni modelljei: Bosznia-Hercegovina és Koszovó
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/732/1/Kemenszky_Agnes.pdf (2022.01.12.)

¹⁹⁶ Andrzej Krzak: Asymmetry of the albanian-macedonian military conflict in 2001
<https://www.jstor.org/stable/24919730> (2023.01.20.)

hónapig tartottak. NATO nyomásra a felek 2001. augusztus 13-án az Ohridi Egyezményvel¹⁹⁷ lezárták a konfliktust.

Eközben Koszovón belül is akadtak problémák bőven. Miután nagyrészt sikerült az első szakaszban a humanitárius válságot felszámolni, a térséget elhagyták a jugoszláv erők, az albán politikai elittel egyezségekre jutottak az igazgatás kompetenciakérdéseiben (pl. double-desk rendszer¹⁹⁸ kialakítása, hatáskörök megosztása stb.) elkezdődhetett Koszovó „újjáépítése”. Az infrastruktúrák újjáépítését, a felújításokat, az építkezéseket szervezetlenség jellemezte és egyre több illegális vállalkozás jelent meg. A lakosság tekintetében jelentős gondot okoztak a rendszeres áramkimaradások is.

Ebben az időszakban Haekkerup¹⁹⁹ és Steiner²⁰⁰ voltak az UNMIK főmegbízottjai. Regnálásuk sok pozitív fejleményt is hozott, hiszen megszilárdult a nemzetközi igazgatás szervezetrendszere, minek következtében lehetővé vált, hogy folyamatosan felkészítsék Koszovót egy a demokratikus keretek között működő öngazgatásra. 2000 októberében helyhatósági választásokat tartottak Koszovóban.²⁰¹

2001 januárjában az Európa Tanács és a Velencei Bizottság együttműködésével kvázi alkotmánytervezetet hoztak létre Koszovó számára. Természetesen valós alkotmánytervezetről nem beszélhetünk, mivel Koszovó hivatalosan Jugoszlávia része, tehát nem önálló állam. A koszovóiak is készítettek saját alkotmánytervezetet, de pontosan az ENSZ BT 1244. számú határozatban megféleltekre tekintettel, tehát Koszovó tartományi státusa miatt utasították el. A koszovóiak azon javaslata is elutasításra került, hogy függetlenségi népszavazást írjanak ki a tartományról. Illetve az is elutasításra került, hogy a főmegbízott elszámolással tartozzon az alkotmánybíróság irányába.

¹⁹⁷ Kibővítette az albán nyelvhasználat és oktatás lehetőségeit Macedóniában, komoly területi és közigazgatási engedményeket is tett a macedóniai albán kisebbség számára, ami jelentősen hozzájárult az ország etnikai megosztottságának elmélyítéséhez és ezáltal a destabilizációhoz. Forrás: Framework Agreement (Ohrid Agreement)

https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/MK_010813_Framework%20Agreement%20%28Ohrid%20Agreement%29.pdf (2022.01.10.)

¹⁹⁸ A double-desk rendszer azt jelenti jelen esetben, hogy fontos pozíciókban a helyi és a nemzetközi tisztviselő együtt látja el az adott feladatot.

¹⁹⁹ Hans Haekkerup dán politikus, aki aktívan hozzájárult ahhoz, hogy a dán katonai erők külföldi szerepvállalása megnövekedjen. Ösztönözte a dán erők részvételét a NATO Jugoszlávia elleni beavatkozásában is. 2013-ban hunyt el.

²⁰⁰ Német diplomata, Németország indiai nagykövete volt 2012 és 2015 között.

²⁰¹ Az EBESZ szervezte a választásokat a Rambouillet-i egyezménynek megfelelően.

2001. május 15-én a főmegbízott rendeletet adott ki, amely tartalmazta az Ideiglenes Öngazgatás Alkotmányos Keretét. Ez úgy változtatta meg az addigi struktúrát, hogy a tartomány tovább mozdult abba az irányba, hogy lakosai maguk döntsenek sorsukról az alkotmányos jogállamiság keretei között rendelkezésre álló demokratikus intézmények segítségével. Az új struktúra neve az Ideiglenes Öngazgatás Intézményei (Provisional Institutions of Self-Governance – PISG) lett, központi elemei pedig a kormány, a köztársasági elnök és a parlament, valamint a minisztériumok. Az új rendszerben a PISG számos feladatot átvett az UNMIK-tól, Viszont a végső szó továbbra is a főmegbízotté maradt. Ugyanakkor kulcsfontosságú területeken - rendőrség és igazságszolgáltatás, állami vagyon kezelése és privatizációja és külkapcsolatok -, sem történt meg a hatalomátadás a PISG részére. Emellett az UNMIK szerkezetében is változásokat kellett létrehozni, hiszen több feladat is megoldódott pl. a menekültek helyzete már nem volt gond. Illetve az ország infrastrukturális helyzete jelentősen javult. „Az első pillérbe került a rendőrség és az igazságszolgáltatás. Az új rendszerben a jogalkotás kettőssége érvényesült. Egyrészt az UNMIK hatáskörében maradt területeken a felelős pillérektől származó tervezetet a főmegbízott és az ENSZ jogi tanácsadóinak véleményezése után (ha megfelelő) a főmegbízott aláírja és rendeletben kihirdeti. Másrészt a PISG felelősségi körébe tartozó ügyekben jogszabály-kezdeményszerű lehet a felelős szakminisztérium, a miniszterelnök vagy a parlament, de minden jogszabályt jóvá kell hogy hagyjon a főmegbízott is”²⁰².

Fontos eredménye a második szakasznak, hogy bevezetésre került az euró²⁰³, mint új fizetőeszköz. Új utazási dokumentumokat kapott a lakosság. A szerbiai változásoknak köszönhetően megindult a párbeszéd is Belgrád és Koszovó között.

Menetközben újabb a Balkánt közvetve érintő külpolitikai esemény történt, a 2001. szeptember 11-én bekövetkező terrortámadások, az Amerikai Egyesült Államok fókuszát más irányba vitték. Ez az UNMIK esetében azt jelentette, hogy kevesebb figyelem összpontosult Koszovóra és a Balkánra, így csökkent a nyomás az UNMIK-en.

Az UNMIK tevékenységének harmadik szakasza 2002. június és 2004. február közé tehető. A szakasz kezdetét a koszovói kormány 2002 júniusában történő beiktatása adja.²⁰⁴ A szerbek

²⁰² Kemenszky Ágnes: i.m. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/732/1/Kemenszky_Agnes.pdf (2022.06.14.)

²⁰³ Koszovó hivatalos megállapodás nélkül használja az eurót. Megjegyzés: többször felmerült a saját pénznem használata, amit dardánnak neveznének.

²⁰⁴ A koszovói ideiglenes öngazgatás központi intézményei a kormány, a parlament és a köztársasági elnök. A kormány (kabineti qeveritar) a meglehetősen széles jogkörökkel bíró miniszterelnökből és a kabinetből áll, felépítésében pedig tükrözi Koszovó etnikai viszonyait és törekszik arra, hogy a kisebbségeket is pozícióhoz

kezdetektől elleneztek a nemzetközi adminisztrációt és az albánok is egyre inkább a nemzetközi adminisztráció ellen voltak. Egyre türelmetlenebbül várták, hogy mikor lehet újra kezükben a saját sorsuk. Ennek következtében az UNMIK egyre kevésbé volt képes megtartani a pozícióját a tartományban, pláne nem sikerült megerősíteni a pozícióját. Egyre több volt a vita a felek között és egyre gyakoribbak volt az, hogy az UNMIK csak a „hatalma/ereje” miatt tudott egy-egy vitát eldönteni²⁰⁵,²⁰⁶. Az UNMIK a saját szellemiségének próbált megfelelni és ez nem mindig egyezett meg a koszovói parlament érdekeivel. Emiatt folyamatosan csökkent az UNMIK támogatása a tartományban.²⁰⁷

A koszovói albánok szerint a fő pont, Koszovó mielőbbi függetlenségének elnyerése. Steiner főmegbízott ezt másként látta, ezért megfogalmazták az ún. sztenderdeket, melyek olyan célokat jelöltek meg, amelyeknek megvalósulása szükséges egy demokratikus Koszovó létrejöttéhez. Fontos szempont volt a szerb menekültek visszatérésének biztosítása, biztonságuk és jogaik védelme; a demokratikus intézményrendszer kiépítése és a decentralizáció. Az UNMIK úgy vélte, amíg ezek a feltételek nem valósulnak meg, nem kezdődhetnek meg a független Koszovóról való tárgyalások. A legfontosabb dolgok, Steiner főmegbízott működése alatt nem valósultak meg. Az őt követő Holkeri²⁰⁸ főmegbízott időszakában még távolabb kerültek a sztenderdek létrejöttétől.²⁰⁹

Közben 2003-ban parlamenti választások zajlottak Szerbiában, ahol a választásokat a radikálisabb nézeteket valló jobboldali párt nyerte²¹⁰. Ez előrevetítette, hogy a Koszovó státuszával kapcsolatos tárgyalásokban valószínűleg jelentős előrelépés nem fog születni.

Összességében elmondható, hogy az UNMIK tevékenysége a harmadik szakasz idején nem volt sikeres. Több megszerzett pozíció tekintetében is visszalépés következett be. A nemzetközi

juttassa. Ennek érdekében a kormányban legalább egy-egy miniszter és kettő-kettő miniszterhelyettes a koszovói szerb közösség és más kisebbségi népcsoport tagja.

²⁰⁵A testület síkra szállt a koszovói területi integritás Koszovó határait és így külkapcsolatait illetően Macedóniával, ezért az SRSG megsemmisítette az egyébként ki is hirdetett határozatot. Elismerik az UÇK háborús érdemeit

²⁰⁶A legjelentősebb ellentét azonban a két intézmény között akkor bontakozott ki, amikor a parlament az Alkotmányos Keret módosítása nyomán megkísérelte az SRSG és a nemzetközi igazgatás jogköreit korlátozni és a státuszkérdés ügyében döntést kicsikarni

²⁰⁷ Kemenszky Ágnes: A nemzetközi területi adminisztráció balkáni modelljei: Bosznia-Hercegovina és Koszovó http://phd.lib.uni-corvinus.hu/732/1/Kemenszky_Agnes.pdf (2022.06.14.)

²⁰⁸ Harri Holkeri, Finnország 36. miniszterelnöke 1987 és 1991 között. Az ENSZ Közgyűlés elnöke 2000 és 2001 között.

²⁰⁹ Kemenszky Ágnes: i.m. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/732/1/Kemenszky_Agnes.pdf (2022.06.14.)

²¹⁰Horváth László: A parlamenti választási rendszerek a nemzeti kisebbségi vonatkozásai a Nyugat-Balkánon – harminc éve a demokrácia árnyékában? <https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2020/12/3.Horvath.pdf> (2022.06.14.)

közvélemény is egyre kevésbé érdeklődött a Koszovóban zajló folyamatok iránt. A szerb belpolitikai irány megváltozása és a folyamatos albán törekvések az öngazgatás elnyerésére egyre több feszültséghez vezetett a tartományban. Egyre több atrocitás zajlott a tartományban, hol a koszovói albánok ellen, hol pedig más kisebbség egy-egy csoportjai ellen. Ez a helyzet előrevetítette, hogy szinte már bármilyen apró cselekmény felérhetett egy provokációval, ami újabb erőszakos cselekmények kirobbanásához vezethetett. Így is történt 2004 márciusában²¹¹, amikor három albán kisfiú halt meg. A három albán fiú halála után tüntetések, zavargások törtek ki szerte a tartományban. A háború óta nem látott méretű erőszakos cselekmények történtek. A tragikus esemény elfajulása jól bemutatja, hogy mennyire pattanásig feszült helyzet volt Koszovóban ekkor. Az egész történet azzal indult, hogy három albán fiú a megáradt Ibar-folyó felé menekült és ennek következtében életüket veszítették.²¹² Ezzel a tragikus eseménnyel kapcsolatban több elmélet²¹³ is szárnyra kapott, hogy mi okozhatta a gyerekek halálát, és ezt mindenki a saját érdekei szerint interpretálta. A futótűzként terjed hír az volt, hogy felbőszült szerbek kergették halálba a gyerekeket. A nyomozóhatóságok is több hibát vétettek, ami tovább fokozta az ellentéteket. Ennek hatására megindult a „bosszúhadjárat” a szerbek ellen.²¹⁴

Sajnos, ez az eseménysorozat bebizonyította, hogy Koszovó továbbra sem stabil és egy „időzített bomba”, másrészt első alkalom volt, hogy a koszovói albánok a nemzetközi közösség szervezetei ellen (nyíltan és fegyverrel) támadtak, hiszen a zavargások csillapításában ők vettek részt²¹⁵. Ennek hatására még nagyobb ellenállás alakult ki az UNMIK-kal szemben.

2004-ben, a Koszovóban lezajlott események hatására a NATO az Isztambuli-csúcson döntött arról, hogy szükség van a KFOR jelenlétére a nemzetközi adminisztráció részeként.²¹⁶

²¹¹Március hónapban – a NATO-bombázások megindulásának évfordulóján – minden évben gyakoribbak voltak ezek az incidensek, s különösen számítani kellett arra, hogy a feszültség fokozódik, így volt ez 2000 óta minden évben. Kezdetben nem tűnt úgy, hogy az előző évekhez képest súlyosabb válságra nem kell számítani

²¹² Kosovo to bury Albanian children <https://www.aljazeera.com/news/2004/3/21/kosovo-to-bury-albanian-children> (2022.06.10.)

²¹³ A túlélő fiú arról számolt be, hogy szerbek kiabáltak rájuk, s fenyegették őket, ettől ijedtek meg. Más vélemények szerint a gyerekek kutyáktól ijedtek meg. Azt a két fiút, akik a csoportból nem gázoltak a folyóba, senki nem kérdezte meg, vagy ha igen, vallomásuk nem került nyilvánosságra.

²¹⁴A támadások célpontjai elsősorban a szerb kisebbség tagjai és a szerbek tulajdonában álló lakóházak voltak, valamint

a szerbek számára fontos emlékhelyek. Az „eredmény” pedig a körülbelül egy hónapos zavargást követően: mintegy 20 halott és több, mint 1000 sebesült; 4000 elüldözött szerb vagy valamely más kisebbséghez tartozó koszovói lakos; 700 megrongált vagy elpusztított lakóház, 36 tönkretett szerb ortodox templom vagy történelmi emlékhely. Forrás: Kemenszky Ágnes: i.m. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/732/1/Kemenszky_Agnes.pdf (2022.06.14.)

²¹⁵ Az albán többségi lakosság ellenszenvé sokkal inkább az UNMIK ellen irányult, s kevésbé a KFOR ellen. A KFOR vezetői például kezdetben úgy vélték, hogy a nemzetközi rendőrség hatáskörébe tartozik a zavargások megfékezése, az UNMIK vezetői pedig nem tudtak hitelesen hozzájárulni a helyzet normalizálásához, s ezáltal javítani saját megítélésüket.

²¹⁶ Istanbul Summit Communiqué <https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm> (2022.06.20.)

Ugyanebben az évben Brüsszelben döntöttek a KFOR mandátumának meghosszabbításáról, a térség biztonságának érdekében. Az is világossá vált, hogy bármikor, bármi szikraként szolgálhat újabb erőszakos cselekedetekhez, emiatt egy 2500 fős gyorsreagálású erőt is telepítettek a térségbe.²¹⁷

A negyedik szakasz 2004. március és 2008. február közé tehető. Ezt az időszakot sok kudarc jellemezte, át kellett értékelni az UNMIK tevékenységét is és megkezdődött a felkészülés arra, hogy kivonják szerveiket a tartományból, Koszovó státusa is központi kérdése volt az időszaknak. A koszovói albánok egyre inkább sürgették függetlenségük elérésével kapcsolatos tárgyalásokat. Emiatt az UNMIK-nak le kellett mondania az ún. sztenderdjeiről, hiszen egyre inkább kiderült, hogy ezzel kevésbé tudnak érdemben előre haladni a dolgok. Az UNMIK hibája volt, hogy a sztenderdeket úgy állította fel, hogy nem vette figyelembe a koszovói társadalom helyzetét. Olyan körülmények fogadták az UNMIK tagjait, amire nem voltak felkészülve. Nem voltak meg azok az áthidaló lépések, melyek segítették volna a koszovói társadalmat abban, hogy magukénak érezzék az UNMIK által követendő célokat. Tehát realizálta az UNMIK, hogy a célokhoz rossz eszközöket használtak és nem várhatnak el bizonyos dolgokat egy olyan társadalomtól, amire még nem érett, vagy ami más szocializációs úton haladt. Ezért a sztenderdek²¹⁸ teljesülését nem tették a Koszovó státuszáról való tárgyalások feltételévé. Ennek eredményeként 2005-ben a Kontakt Csoport új elveket fogalmazott meg a státusztárgyalások megkezdéséhez. Ennek főbb elemei: „nem lehet visszatérni az 1999 előtti állapotokhoz; de nem lehet felosztani sem a tartományt, határai tehát megváltoztathatatlanok; Koszovó nem csatlakozhat más államokhoz; s multietnikus jellegét meg kell őrizni. Azt is leszögezték, hogy a tárgyalások eredményeként olyan megoldás fogadható csak el a nemzetközi közösség

²¹⁷ 2005-ben átszervezték a KFOR-t azzal a céllal, hogy gyorsabb, rugalmasabb reagálásra tegyék képessé, így ettől kezdve az egyes egységeknek lehetőségük nyílt szükség esetén más felelősségi körzetekbe is átmenni egy-egy művelet során, s mindezzel párhuzamosan a hírszerzési tevékenységüket is hatékonyabbá tették. 2007-ben a NATO-vezetők megállapodtak abban, hogy ha Koszovó függetlenedik, akkor is tovább marad a KFOR az országban. 2008-ban újabb reformra került sor, s a KPC (Kosovo Protection Force) erőket fokozatosan leszerelték, s párhuzamosan felállították az annak helyébe lépő KSF-et (Kosovo Security Force), a koszovói entitás tulajdonképpeni „haderejét.” Forrás: Kemenszky Ágnes: i.m. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/732/1/Kemenszky_Agnes.pdf (2022.06.14.)

²¹⁸A standards before status helyébe 2004–2005-ben a standards light politika lépett, később általában a kevésbé cinikus status before standards kifejezés vált általánossá

számára, amely a két fél megállapodásának eredményeként születik, egyoldalú megoldást (népszavazást, fegyveres erőszakot) tehát nem lehet alkalmazni”²¹⁹, ²²⁰

A Koszovóval kapcsolatos tárgyalások koordinálását Marti Ahtisaarit²²¹ bízta meg az ENSZ főtitkára. A koszovói albánok csak egy megoldást tudtak elfogadni, ha Koszovó független állammá válik. Természetesen a szerbek számára ez nem volt kedvező opció. Igaz, Koszovó széleskörű autonómiáját el tudták volna fogadni. A tartományban élő szerbek minél nagyobb autonómiája is fontos szempont volt számukra. A tárgyalások Bécsben kezdődtek meg, 2006. január 25-én.

A koszovói albán-szerb ellentét mellett azt is meg kellett említeni, hogy a nemzetközi közösség tagjai sem voltak egységesek abban a tekintetben, hogy Koszovó státusza mi legyen. Több ország attól tartott, ha Koszovó függetlensége mellé állnak az más kisebbségek/népcsoportok számára is lökést adhat. Pont emiatt például az Európai Unió tagállamai közül Spanyolország, Szlovákia és Románia sem támogatta, a független Koszovót. Oroszország Szerbia oldalán állt és emiatt nem támogatta a független Koszovó létrejöttét. Az Amerikai Egyesült Államok viszont azon a véleményen volt, hogy a koszovói albánok döntésük el, hogy független államban szeretnének-e élni, tehát maguk döntsenek a sorsukról. A függetlenséget támogatta Németország, Franciaország, Ciprus, Bulgária és Görögország is és a függetlenség legfőbb támogatója Nagy-Britannia volt.

2006 őszén Szerbia elfogadta új alkotmányát, mely magában foglalta azt, hogy Koszovó Szerbia része.²²² Az új alkotmányt népszavazás erősítette meg.²²³

Az Ahtisaari-terv a koszovói rendezésről szólt, ennek nyomán kezdődtek meg újra a tárgyalások Bécsben 2007 márciusában. „A tervek egyfajta „nemzetközileg felügyelt függetlenséget” irányzott elő anélkül, hogy nyilvánvalóvá tette volna, hogy

²¹⁹Koszovó: Az EP támogatja az Ahtisaari-tervet <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+IM-PRESS+20070326IPR04617+0+DOC+PDF+V0//HU&language=HU> (2022.06.14.)

²²⁰Juhász József: Koszovó útja a függetlenségig http://nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/juhasz_jozsef-koszovo_utja_a_fuggetlensegig.pdf (2022.10.10.)

²²¹ Béke Nobel-díjas finn politikus, Finnország volt köztársasági elnöke.

²²² Serbia's Constitution of 2006 Preamble: „Considering also that the Province of Kosovo and Metohija is an integral part of the territory of Serbia, that it has the status of a substantial autonomy within the sovereign state of Serbia and that from such status of the Province of Kosovo and Metohija follow constitutional obligations of all state bodies to uphold and protect the state interests of Serbia in Kosovo and Metohija in all internal and foreign political relations, the citizens of Serbia adopt” https://www.constituteproject.org/constitution/Serbia_2006.pdf?lang=en (2022.10.11.)

²²³ 2006. október 28-29 – 53,66 %-os részvétel mellett 51,46 %-os támogatóttal fogadták el az új alkotmányt. A népszavazáson az albánok nem vettek részt. Forrás: Voters confirm new Constitution https://web.archive.org/web/20070929120427/http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?yyyy=2006&mm=10&dd=30&nav_id=37645 (2022.10.11.)

nemzetközi jogilag Koszovó államisága és a szuverenitás tekintetében mit is jelent ez pontosan”. „Az elképzelés tartalma már világosabb volt: Koszovó nem kerül vissza Szerbiához, nemzetközi felügyelet alatt maradna, de a nemzetközi igazgatás jellege és szerepe jelentősen megváltozna. Megszűnnének ugyanis a nemzetközi civil adminisztráció végrehajtó jogosítványai és közvetlen irányító szerepe is, s az UNMIK-ot új struktúra váltaná fel egy nemzetközi civil képviselő irányítás alatt és az EU vezetésével, amelynek fő feladata a jogállamiság megteremtésének támogatása és a demokratikus intézményrendszer elemeinek fejlesztése lenne. A nemzetközi biztonsági jelenlét nem szűnne meg, a KFOR továbbra is a térségben maradna, s Ahtisaari szerint egy, az 1244-es BT határozatot felváltó nemzetközi jogi dokumentum (lehetőség szerint egy új BT határozat) adna megfelelő legitimitást az új struktúrának.”²²⁴

A tárgyalások megint eredménytelenül záródtak 2007 decemberében, hiába volt meg az igyekezet nemzetközi részről. 2008. február 17-én Koszovó egyoldalúan kinyilvánította függetlenségét. Ugyanebben az évben megkezdődött az UNMIK-ot fokozatosan felváltó EULEX telepítése. A függetlenség egyoldalú kinyilvánítása azt is eredményezte, hogy egyre kevésbé akartak részt venni az EBESZ-misszióban, emiatt kevesebb pénzhez is jutott a szervezet.

A függetlenség kikiáltása miatt – 2008. február 19-én rendkívüli parlamenti ülést tartottak. Az ülés eredeti terve az volt, hogy szavazzanak a függetlenségi nyilatkozatról²²⁵,²²⁶ nemzeti jelképekről és törvényekről. Hashim Thaçi koszovói miniszterelnök 15.39-kor felolvasta a Koszovói függetlenségi nyilatkozatot, hogy Koszovó független és demokratikus állam, amelyet a koszovói honatyák egyesével hitelesítettek. Ezután pedig bemutatták az ország új zászlaját is, kék alapon arany színnel az ország térképe, felette pedig hat csillag, amely a Koszovóban élő kisebbségeket akarja jelképezni. "Koszovó a mai naptól független és szabad" - ezekkel a szavakkal kiáltotta ki Koszovó függetlenségét Hashim Thaçi miniszterelnök. Szerbia rögtön elítélte a koszovói függetlenségi nyilatkozatot²²⁷. Legelsőként Albánia üdvözölte Koszovó

²²⁴ Kemenszky Ágnes: A nemzetközi területi adminisztráció balkáni modelljei: Bosznia-Hercegovina és Koszovó http://phd.lib.uni-corvinus.hu/732/1/Kemenszky_Agnes.pdf (2022.06.14.)

²²⁵ A parlamenti határozat szerint a cél, korlátozott önálló államiság megteremtése a Martti Ahtisaari ENSZ-közvetítő által javasolt terv alapján, az Európai Unió felügyelete alatt.

²²⁶ A koszovói parlament 109 képviselője megszavazta a függetlenségi nyilatkozatot, de a voksoláson nem vett részt a szerb kisebbség 11 parlamenti képviselője

²²⁷ A belgrádi kormány miniszterelnöke, Vojislav Kostunica a pristinai függetlenségi nyilatkozat elhangzása után alig pár perccel mondott televíziós beszédében Koszovót "ál államnak" nevezte. Koszovót az Egyesült Államok hozta létre - mondta - "készen arra, hogy saját katonai érdekei védelmében megsértse a nemzetközi rendet". Boris Tadic szerb elnök is szinte azonnal reagált: Szerbia soha nem fogja elismerni Koszovó önállóságát

függetlenségének kikiáltását. Sali Berisha albán miniszterelnök kijelentette: hazája Koszovó "újjászületésének" napjaként tekint ezentúl február 17-re.²²⁸

Szerbia a Hágai Nemzetközi Bírósághoz (ICJ) intézett kérdést, hogy „Egyezik-e a nemzetközi joggal Koszovó függetlenségének egyoldalú kikiáltása?”²²⁹ A Nemzetközi Bíróság reakciója sok vitát szült és sok kérdést hagyott maga után. Hiszasi Ovada a következő mondatot olvassa fel: „A Nemzetközi Bíróság megítélése szerint a koszovói ideiglenes önkormányzati intézmények 2008. február 17-ei függetlenségi nyilatkozata nem sérti az általános nemzetközi jogot és a Biztonsági Tanács 1244. számú határozatát”²³⁰. A Nemzetközi Bíróság ezen megnyilatkozása magával hozta a koszovói albánok örömnepét. Viszont közel sem volt ennyire „ünneplendő” a nyilatkozat, hiszen a Nemzetközi Bíróság csak annyit állapított meg, hogy egy tartományi parlamenti határozat meghozatala jogszerű volt, tehát a koszovói ideiglenes nemzetgyűlés nyilatkozata nem ellentétes a nemzetközi joggal és nem tért ki arra, hogy ennek milyen jogkövetkezményei lehetnek. Valószínűleg a Nemzetközi Bíróság nem akart egyértelmű politikai állásfoglalást tenni, hogy támogatja-e Koszovó függetlenségét, avagy sem. Ennek több oka is volt, például a nemzetközi bírúk között sem volt teljes egyetértés a kérdés megítélésében. Másik fontos oka, hogy a Nemzetközi Bíróság Koszovó függetlensége melletti egyértelmű kiállása, beláthatatlan következményeket hozhatott volna magával. Emiatt a Nemzetközi Bíróságnak bár tágabb keretei is meglettek volna, - hiszen nem áll fölötte semmilyen nemzetközi szerv vagy szervezet, aki fölülbírálhatná -, de szűken csak a feltett kérdésre adott választ.²³¹

²²⁸ Koszovó kikiáltotta függetlenségét http://www.ma.hu/kulfold/5805-2/Kosovo_kikialtotta_fuggetlenseget (2023.01.10.)

²²⁹ Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf> (2022.10.01.)

²³⁰ A 14 bíró közül tízen voksoltak az idézett szöveg elfogadása mellett, négyen pedig ellene. Si (és a kínai kormány) rendkívül határozottan Szerbia területi integritásának fenntartása mellett foglalt állást.

²³¹ A szerbek valójában arra lettek volna kíváncsiak, hogy az Nemzetközi Bíróság szerint joga volt-e Koszovónak a kiválásra, és más államok jogszerűen ismerték-e el az új állam létrejöttét. Belgrád nyilván azt szeretne volna hallani, hogy a kiválás sérti Szerbia szuverenitását és területi integritását, Koszovó független államként való elismerése pedig jogellenes beavatkozás Szerbia belügyeibe. De ezt a kérdést Szerbia nem tehette fel, hiszen előbb a Közgyűlésnek kell jóváhagyni a feltett kérdést, mielőtt a Nemzetközi Bíróság döntőbírái elé kerülne. Forrás: Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről, https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2010_04_Velaszolhatott_volna_mesk.pdf (2022.06.11.)

3.4. Koszovó helyzete a függetlenségi nyilatkozata után

A szerb fél természetesen kijelentette, hogy ő nem ismeri el Koszovót független államként. A hágai Nemzetközi Bíróság „válasza” után²³² sem lett ez másként, viszont a szerbek is belátták, hogy Koszovóval kapcsolatos mozgástere teljesen beszűkült. Viszont „aggodalmát fejezte ki” azzal kapcsolatban, hogy újabb (akár fegyveres) konfliktusok kirobbanásához is vezethet a Balkánon a koszovói függetlenségi precedens. A szerbeknek tulajdonképpen egy ügyük maradt, a Koszovóban maradt szerbek támogatása. Hiszen a szerbek lakta területek helyzete még tisztázatlan és rengeteg az etnikai feszültség. „A koszovói vezetés feltehetően a közép-koszovói szerb enklávékban alkalmazott minta alapján akarja kiterjeszteni fennhatóságát az ott élő szerbekre, de a közvetlen földrajzi kapcsolat és az ebből következő jelentős szerb befolyás miatt ez lényegesen nehezebb Észak-Koszovóban, mint a többi szerb enklávében.”²³³

A hágai Nemzetközi Bíróság állásfoglalása után egyre több ország kezdte független államként elismerni Koszovót és kezdte el vele felvenni a diplomáciai kapcsolatot.²³⁴

Koszovó olyan nemzetközi helyzetben volt, hogy az Amerikai Egyesült Államok támogatását élvezte, aki tevőlegesen sokat tett azért, hogy Koszovó független állam legyen. A szerbeket is ösztökölte, hogy békével fogadják el ezt a helyzetet és amennyiben ez sikerül, célozzák meg az Európai Unió tagságot.

Az Európai Unió végig a felek közti párbeszéd mellett volt. Azzal ösztönözve őket, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozási tárgyalások megkezdése csak azután kezdődhet meg, hogy békésen rendezték egymás viszonyát. Az Európai Unió tagállamai nem voltak egységesek az új független állam elismerése tekintetében.

Oroszország és Kína nem volt ilyen támogató Koszovó függetlenségével kapcsolatban és a Nemzetközi Bíróság állásfoglalásával, hiszen ők Szerbia területi integritását és szuverenitását sértőnek érezték a függetlenségi deklarációt, ami sérti a nemzetközi jogot.

Bár a koszovói albánok körében nagy volt az öröm, mind a függetlenség kinyilatkoztatása, mind a hágai Nemzetközi Bíróság állásfoglalása után. De a valóság azért ennyire nem volt örömteli. Bár a nemzetközi szervezetek jelenléte sokat lendített Koszovó helyzetén, de még mindig egy

²³² A hágai Nemzetközi Bíróság válasza kormányválsághoz vezetett, de végül stabilizálódott a kormány helyzete
²³³ Kovács Zoltán: Koszovó államiségének létrejötte, valamint annak globális és regionális következményei PhD értekezés 2019 - 184. oldal

²³⁴ Magyarország 2008. március 19-én ismerte el Koszovó függetlenségét és 2008. június 27-én kezdte el felvenni a diplomáciai kapcsolatot Forrás: A Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának közleménye Koszovó függetlenségének elismeréséről <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=DPQOJD> (2022.10.10.)

etnikai feszültségekkel teli, a demokráciát és a demokratikus értékeket tanuló, szegény és gazdaságilag fejletlen, rendkívül rossz infrastruktúrával rendelkező térség volt. A koszovói intézményrendszerek diszfunkcionálisak és az egész országot átszötte a korrupció. Komoly probléma volt, a háború alatt Szerbiába szállított anyakönyvek és kataszterek sorsa. Illetve a Szerbia és Koszovó közti szabad mozgás biztosítása.

Az ENSZ Közgyűlése 2010 szeptemberi ülésén közfelkiáltással elfogadta Szerbia és az Európai Unió közösen benyújtott, a koszovói kérdés megoldását célzó – a szerbek által korábban benyújtani tervezett változatnál sokkal finomabb – határozattervezetét. Az Egyesült Államok, illetve a már említett függetlenségpárti uniós nagyhatalmak nyomásának hatására a szöveg említést sem tesz a nemzetközi bíróság véleményének korábbi elutasításáról, ellenben üdvözli, hogy az Európai Unió kész közvetíteni Szerbia és Koszovó között, a térség békéjét és fejlődését szolgálva.²³⁵

2011 márciusában kezdődött a Belgrád-Pristina párbeszéd, az Európai Unió égisze alatt zajlott.²³⁶ Ennek egyik fontos oka, hogy az Európai Unió célkitűzései között szerepelt a nyugat-balkáni bővítés, illetve az Amerikai Egyesült Államok fő fókuszja átkerült 2001. szeptember 11. után más térségbe. Az Európai Unió kezdetben technikai jellegű megállapodásokat kötött, olyan problémák megoldása került a fókuszba, melyek a koszovói emberek mindennapjait érintik. Kezdetben a szubjektív dolgok kerültek előtérbe és Koszovó statusának rendezése sem volt előtérben. A megállapodások elsősorban Koszovó számára jártak előnnyel. Az egyezmény az alábbi témákban hozott előrelépést: szabad mozgás: 2011. július 2-án született döntés a kérdésben, mely értelmében mindkét fél lakossága (a határátlépésre feljogosító személyazonosító kártya birtokában) szabadon utazhat Szerbia és Koszovó között, illetve azok területén. A megállapodás részét képezte az ideiglenes gépjármű-biztosításról szóló egyezség, amely addig alkalmazható, amíg nem születik végleges megoldás annak kölcsönös elismerése ügyében. A polgári anyakönyvekkel kapcsolatban 2011. július 2-án egyeztek meg arról, hogy koszovói és szerb szakértőkből, illetve az EU koszovói jogállami missziója, az EULEX szakértőiből tripartit bizottság alakul, amely az 1999-ben Szerbiába átszállított anyakönyvekről készítendő és kiadandó másolatok valódiságát fogja igazolni. A kataszteri nyilvántartásokkal kapcsolatban 2011. szeptember 2-án állapodtak meg a felek arról, hogy – a polgári

²³⁵ Adopting Consensus Resolution, General Assembly Acknowledges World Court Opinion on Kosovo, Welcomes European Union Readiness to Facilitate Process of Dialogue <https://www.un.org/press/en/2010/ga10980.doc.htm> (2022.10.10.)

²³⁶ Márkus-Németh: Kérdések és válaszok: A Belgrád-Pristina dialógus KKI Elemzések KE-2021/40. http://real.mtak.hu/129102/1/KE_2021_40_RS_KO_Belgrad_Pristina_dialogus_ML_NF_0903.pdf (2022.06.10.)

anyakönyveknél alkalmazandóhoz hasonlóan tripartit bizottság igazolja majd az 1999-ben Szerbiába került kataszteri nyilvántartások másolatát. Az azokban rögzített tulajdoni viszonyokat egy Koszovóban felállítandó ügynökség vizsgálná, és eltérés esetén annak határozata döntene a kérdésben, a koszovói legfelsőbb bíróság pedig fellebbviteli fórumként működne a kataszteri nyilvántartással kapcsolatos tulajdoni vitákban. Az áruk elismerésével kapcsolatban 2011. szeptember 2-án született megállapodás arról, hogy Szerbia elfogadja a Koszovói Vámhatóság pecsétjét, és mindkét fél biztosítja az áruk szabad áramlását, a Közép-európai Szabadkereskedelmi Egyezményben foglaltak szerint és integrált határigazgatást alakítanak ki. A diplomákkal kapcsolatban, 2011. november 21-én született egyezmény értelmében a felek felkérlik az Európai Egyetemi Szövetséget, hogy igazolja azokat a diplomákat, amelyeket a felek egymás területén kívánnak használni. 2012. február 24-én a felek ideiglenes jelleggel megállapodtak abban, hogy Koszovó neve mellett fel kell tüntetni egy csillagot, és lábjegyzetben utalni az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244-es határozatára, valamint a Nemzetközi Bíróság Koszovó függetlenségével kapcsolatos véleményére. 2013. május 31-én született egyezmény az összekötő irodák felállításáról: összekötő tisztéken keresztül biztosítanák Koszovó képviseletét Belgrádban, illetve Szerbiáét Pristinában.²³⁷

Ezt követően a Szerb Haladó Párt nyerte a választásokat 2012-ben²³⁸, mely a tárgyalások tekintetében új lendületet hozott. Szerbia célja az volt, hogy a Koszovóban élő szerbek számára minél jobb helyzetet alkudjon ki, minél szélesebb körű autonómia legyen és/vagy megfelelő területi kompenzációk. Koszovó célja az volt, hogy Szerbia is elismerje független államként. 2013-ban fogalmazódott meg célként, hogy Szerbia és Koszovó között egy jogilag kötelező megállapodással kell végződnie a dialógusnak. De ez nem jelenti azt, hogy egyetlen elfogadható megoldás az, hogy Szerbiának mindenképpen el kell fogadni Koszovó függetlenségét,²³⁹ viszont Koszovó számára ez lett volna az egyetlen üdvözlendő végkimenetele a tárgyalásoknak. Ekkor már az is világos volt, hogy addig nem lesz tényleges béke, amíg Szerbia el nem fogadja Koszovót független államként.

²³⁷ Juhász Krisztina: A Koszovó és Szerbia közötti párbeszéd és a brüsszeli megállapodás végrehajtásának eddigi mérlege <https://kki.hu/assets/upload/Juhesz.pdf> (2022.06.14.)

Márkus-Németh: Kérdések és válaszok: A Belgrád-Pristina dialógus KKI Elemzések KE-2021/40.

http://real.mtak.hu/129102/1/KE_2021_40_RS_KO_Belgrad_Pristina_dialogus_ML_NF_0903.pdf (2022.06.10.)

²³⁸ Szerb Haladó Párt (Srpska Napredna Stranak, SNS), Tomislav Nikolić vezetésével. De koalíciós kormányzásra kényszerült a Szerbiai Szocialista Párttal (Socijalisticka partija Srbije, SPS), A párt vezetője Iвица Dačić lett Szerbia miniszterelnöke. Több előzetes véleménnyel ellentétben, a koalíció folytatta a párbeszédet az Európai Unióhoz való csatlakozásról SERBIA Narodna skupstina (National Assembly) http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2355_12.htm (2022.06.11.)

²³⁹ Szerbia csak a szerb alkotmány é az ENSZ Biztonsági Tanács 1244-es határozatát tartotta a normalizálás kereteinek, hiszen ezek magukba foglalták Szerbia területi változtathatlanságát

Az Európai Unió által koordinált párbeszéd egyik ösztönző ereje egy esetleges jövőbeli Európai Unió tagság volt, illetve az ezzel kapcsolatos tárgyalások elkezdése. Viszont egyértelműsítették, hogy a párbeszéd lezárása a felek közt nem jelenti rögtön és automatikusan az Európai Unióvá tagjává válást. Azt is világossá tette az Európai Bizottság, hogy Koszovó Európai Unió taggá válásának előfeltétele, hogy az összes Európai Unió tagállam elismerje.²⁴⁰

2011 nyara: halálos áldozatokkal járó összecsapások a szerb-koszovói határon

5. ábra Brnjak-Jarinje határállomások forrás: <https://www.dw.com/en/kosovo-serbia-checkpoint-conflict/av-6584014> (2022.10.01.)

Miután 2008-ban Koszovó kinyilvánította függetlenségét a szerbek bosszúból felgyújtották Brnjak és Jarinje határállomásokat. Ezt követően tényleges határellenőrzés ezeken a pontokon nem is történt. Az események elfajulásához az vezetett, hogy Pristina megtiltotta a szerb áruk importját. A koszovói kormány rendőri egységeket vezényelt²⁴¹ a határszakaszra, hogy betartassák a törvényeket. Ennek nyomán, 2011. július 26-án, a koszovói rendőrök elfoglalták Branjak határállomást, és Jarinje határállomást is el akarták foglalni. De ebben megakadályozták őket a feldühödött szerbek. A NATO KFOR-katonákat vezényelt a helyszínre, s odautazott a szerb kormány két Koszovó-ügyi illetékese is, illetve a szerb-koszovói tárgyalásokon részt vevő szerb küldöttség vezetője. A KFOR közvetítése nyomán a koszovói különleges rendőri egységeket visszavonták a térségből. A szerbek különböző eszközökkel próbálták a rendőri egységek mozgását akadályozni. Később még lövöldözések zajlottak a határátkelőnél, amikor a koszovói rendőrség terepjárója tüzet nyitott szerb gépkocsikra. Ebben a tűzharcban többen, - köztük koszovói rendőrök -, is életüket veszítették²⁴².

²⁴⁰ Juhász Krisztina: A Koszovó és Szerbia közötti párbeszéd és a brüsszeli megállapodás végrehajtásának eddigi mérlege <https://kki.hu/assets/upload/Juhesz.pdf> (2022.06.11.)

²⁴¹ Az egységek határra vezénylése előtt órákkal a koszovói miniszterelnök menesztette a koszovói rendőrség főparancsnokát, Reshat Maliqit, aki hírek szerint nem támogatta az különleges egységek határhoz való vezénylését. Isaszegi János: A balkáni válságövezet konfliktusai és háborúi – 2011 Polgári Szemle 7. évfolyam/4.szám <https://polgariszemle.hu/archivum/127-2011-szeptember-7-evfolyam-4-szam/nemzetkozi-tajolo/453-a-balkani-valsagoevezet-konfliktusai-es-haborui-2011> (2022.06.11.)

²⁴² Barna-Lipkovski Miklós: A KFOR veszi át ideiglenesen az irányítást a koszovói–szerb határon <https://www.szabadeuropa.hu/a/rendszam-viszaly-szerbia-koszovo-eu-kfor-nato-targyalas/31491751.html> (2023.01.23.)

Az esemény kiemelt fontosságát az adja, hogy amióta Koszovó kikiáltotta a függetlenségét ez volt az első alkalom, hogy lépéseket tett abba az irányba, hogy kiterjessze a hatalmát Koszovó nem albánok lakta területeire is.²⁴³ Ezek a cselekmények aggodalomra adtak okot Koszovó létével kapcsolatban. Az események kirobbanásának egyik fő oka az volt, hogy szerbek nem akarják elismerni Koszovó vámbélyegzőjét.

2011 decemberében megállapodás született az Integrált Határellenőrzésről/Integrált határigazgatásról. Ami rögtön „nyelvészeti” problémával kezdődött. Hiszen a „határ” szó helyett a „határvonal” kifejezést kellett használni. Ennek oka, hogy Szerbia nem ismeri el Koszovó függetlenségét. Ennek megfelelően az Integrated Border Management kifejezést sem használták a felek, csak annak rövidítését, az IBM-et alkalmazták.²⁴⁴

A megállapodás 2011. december 2-án jött létre és a felek megegyeztek abban, hogy bevezetik az EU által kialakított integrált határellenőrzési szisztémát, s közös határátkelőhelyeket létesítenek, ahol mindkét fél megfelelő arányú személyi részvételét biztosítják, és nem alkalmaznak semmilyen állami szimbólumot. A megállapodás értelmében a felállítandó határátkelőhely munkájában EULEX-szakemberek is részt vesznek.²⁴⁵

2012. márciusi ülésén az Európai Tanács hozzájárul ahhoz, hogy Szerbia megkapja a tagjelölti státust (2009. december 22-én nyújtotta be Szerbia az Európai Unióba való felvételi kérelmét).²⁴⁶

2012 októberében megkezdődnek a tárgyalások Ivica Dačić szerb és Hashim Thaçi koszovói miniszterelnökök között, Brüsszelben Catherine Ashton az Európai Unió kül- és biztonságpolitikai főképviseelő szervezésében, hogy Koszovó és Szerbia viszonyát normalizálják.²⁴⁷ A tárgyalásokra több nemzetközi esemény is „rossz fényt vetett”. Hiszen a szerbek számára több negatív döntést is hozott a hágai Nemzetközi Bíróság. Témám

²⁴³ Koszovó északi részében három olyan járás is van, ahol a szerbek tömbben élnek és ahol a szerb jogszabályok vannak hatályban. Emellett szerb rendszámokat használnak az autókon, cirill betűkkel írnak és szerb dinárral fizetnek.

²⁴⁴ Kosovo border agreement https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-7-2011-012475_EN.html (2022.06.11.) Integrated Border/Boundary Management <https://dialogue-info.com/integrated-border-boundary-management/> (2022.06.11.)

²⁴⁵ Juhász Krisztina: A Koszovó és Szerbia közötti párbeszéd és a brüsszeli megállapodás végrehajtásának eddigi mérlege <https://kki.hu/assets/upload/Juhasz.pdf> (2022.06.14.)

²⁴⁶ <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/serbia/> (2022.06.11.) A tagjelölté válásnak megelőző egyik fontos momentum volt, hogy két háborús bűnöst is elfogtak, Ratko Mladić-ot és Goran Hadžić-t. Forrás: EU-Szerbia: Kapunyítás előtt? <https://www.vg.hu/kozelet/2010/10/eu-szerbia-kapunyitas-elott> (2022.06.11.)

²⁴⁷ Remarks With Kosovo Prime Minister Hashim Thaçi and EU High Representative Catherine Ashton <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2012/10/199899.htm> (2022.06.11.)

szempontjából fontos, hogy a délszláv háborúk idején elkövetett súlyos bűncselekmények ügyében eljáró hágai Nemzetközi Törvényszék csütörtökön felmentette az ellene emelt vádak alól Ramush Haradinaj volt koszovói kormányfőt, egykori gerillaparancsnokot²⁴⁸. A koszovóiak sem lehetettek igazán „boldogok”, hiszen a koszovói kormányfő Thaçi "szégyenletesnek" minősítette, hogy az EULEX jogi és igazságügyi misszió emberei letartóztatták Fatmir Limaj magas rangú kormánypárti politikust - szintén egykori gerillavezetőt -, akit háborús bűnök elkövetésével gyanúsítottak. Botrány robbant ki abban az ügyben is, amikor kiderült, hogy az EULEX nyomozói lehallgatták Thaçi és más koszovói vezetők telefonbeszélgetéseit.²⁴⁹

A tárgyalások egyik nagyon fontos része, hogy az Észak-Koszovóban élő szerbek, nem akarják tudomásul venni, hogy a határátkelők két független ország közötti átkelőhelyek. Többször fenyegetőztek azzal, hogy radikálisabb úttorlaszokat állítanak fel. Belgrád olyan megoldást szeretne találni, hogy ne kelljen elismerni Koszovót, de azért az Európai Unió tagsága is minél hamarabb bekövetkezzen. Tehát próbálja kontrollálni a Koszovóban élő szerbek tevékenységét és elkerülni az esetleges erőszakos cselekményeket. Ennek egyik fontos lépése volt szerb részről, hogy a saját embereik mellett, EULEX és koszovói szervek is jelen legyenek az átkelőknél²⁵⁰. A szerbek ugyanakkor azt is el szeretnék érni, hogy azt a koszovói vámbevételt, amely ezeknél az átkelőknél keletkezik, ne Pristina kapja, hanem az észak-koszovói szerb közösség.

A felek több találkozót és egyeztetést követően, 2013. április 19-én írták alá a Brüsszeli-egyezményt,²⁵¹ hogy normalizálják Szerbia és Koszovó kapcsolatát. Az egyezmény egyik legnehezebb célja az volt, hogy hogyan lehet úgy normalizálni a két ország kapcsolatát, hogy az egyik nem akarja elismerni a másik függetlenségét. Míg a másik ország pedig a saját

²⁴⁸ Haradinaj, Balaj, and Brahimaj Acquitted on Retrial <https://www.icty.org/en/press/haradinaj-balaj-and-brahimaj-acquitted-retrial> (2022.06.11.) Haradinaj felmentését megelőzte, hogy Ante Gotovina volt horvát tábornokot is felmentették fel Hágában, A felháborodott szerbek szerint az ítélkező bírák sorra teljesítik a szerbekkel szemben mélységesen elfogult politikai körök a NATO „megrendelését”. Forrás: Svebor Kranjc: Hague appeal tribunal frees jailed Croatian officers Reuters <https://www.reuters.com/article/warcrimes-gotovina-acquittal-idINDEE8AF09Z20121116> (2022.06.11.)

²⁴⁹ Belgrád-Pristina párbeszéd: Ki emeli a sorompót? <https://hirado.hu/2012/12/03/belgrad-pristina-parbeszed-ki-emeli-a-sorompot/> (2022.06.14.)

²⁵⁰ A koszovói kormány számára ez csak részben volt elfogadható, hiszen „cselekvő” jelenlétet akartak a határátkelőknél

²⁵¹ Az egyezmény aláírásával kapcsolatban sem a koszovói albán, sem a szerb lakosság nem volt elégedett. Emiatt Belgrádban több ezer tüntető is összegyűlt. Mindemellett a Szerb Ortodox Egyház is kifejezte nem tetszését. A koszovói albánok problémája az volt a döntéssel, hogy szerintük ezzel megszilárdították Koszovó vitatott helyzetét. A Szerb Ortodox Egyház közvéleményformáló hatása elég nagy. Az egyház vezetői szeretnék, ha a koszovói albán-szerb vitát békésen rendeznék, de Koszovót csak Szerbia részeként tudják elfogadni.

függetlenségét tekinti alapvetőnek. A felek kötelezettséget vállaltak arra, hogy nem ássák alá egymás Európai Unió-integrációs erőfeszítéseit. Koszovónak pedig célja volt, hogy Szerbia ne akadályozza az ország taggá válását a nemzetközi szervezetekben, de ez nem sikerült. Mégis sikerként könyvelhető el a Brüsszeli-egyezmény, hiszen rendezte a többségében szerbek lakta Észak-Koszovó jogállását.²⁵²

6. ábra – Koszovó etnikai térképe forrás: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/635512/EPRS_BRI\(2019\)635512_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/635512/EPRS_BRI(2019)635512_EN.pdf) 7. oldal (2022.10.01.)

A koszovóiak félelme az volt, hogy a szerbek egy államot akarnak létrehozni Koszovón belül. A Brüsszeli Egyezményt azt irányozta elő, hogy Észak-Koszovó különleges autonómiajogokat élvezhet, amelyeket Pristina ruház rá. Regionális rendőrpáncsnokság jön létre, amely kizárólagosan illetékes a régió szerbek lakta településeinek ügyeiben, szerb rendőrpáncsnok vezetésével, az állomány pedig a koszovói belügyminisztériumnak lesz alárendelve. Észak – Koszovó regionális választást rendezhet és képviselőket küldhet a pristinai parlamentbe.²⁵³ Az egyezmény

hatására egyre több praktikus kérdésben megindultak az egyeztetések. Többek közt ilyen volt, a távközlés, az áramszolgáltatás rendezése, de nemzetközi előhívó számról való döntés is²⁵⁴. Szerbiában óriási a nyomás „nyugati” részről, hiszen sokak számára Szerbia Európai Unió tagságának feltétele, hogy Szerbia elismerje Koszovó függetlenségét²⁵⁵. Az egyezményt érintő érdekes felvetés volt a területcsere lehetősége.

A koszovói parlament is nagy többséggel elfogadta az Európai Unió közvetítésével tető alá hozott, Belgrád és Pristina viszonyát, illetve a szerbek lakta Észak-Koszovó jogállását rendező brüsszeli egyezményt. A parlamentben 85 képviselő támogatta a megállapodást, heten

²⁵² Brussels Agreement <https://www.srbija.gov.rs/cinjenice/en/120394> (2022.06.11.)

²⁵³Párbeszéd vezényszóra a Balkánon https://nepszava.hu/3007574_parbeszed-vezenyyszora-a-balkanon (2022.06.14.)

²⁵⁴ Koszovó 2016. decemberében kapta meg saját ország előhívószámát a +383-at Forrás: Kosovo Hails Receipt of Own Telephone Code <https://balkaninsight.com/2016/12/15/383-kosovo-s-dial-code-12-15-2016/> (2022.06.11.)

²⁵⁵ A koszovói függetlenségi nyilatkozat tíz éves évfordulója alkalmából Pristinába és Belgrádba is ellátogató Sigmar Gabriel német külügyminiszter jelentette ki nyíltan, hogy Szerbia csak ilyen áron válhat az unió tagországává. Serbia must accept Kosovo independence to join EU - German foreign minister <https://www.reuters.com/article/uk-kosovo-germany-serbia-idUKKCN1FY335> (2022.06.11.)

szavaztak ellene. Csak az Önrendelkezés nevű ultranacionalista mozgalom képviselői elleneztek a megállapodást, megpróbálták megzavarni a parlamenti vitát és megakadályozni a szavazást.²⁵⁶

Az egyezmény megkötésének egyik eredménye az volt, hogy Koszovó esetében 2013. október 28-án megkezdődtek a Stabilizációs és Társulási Megállapodásról szóló tárgyalások. 2014. január 21-én pedig megkezdtek Szerbia Európai Unió csatlakozási tárgyalásait is. A tárgyalás Szerbia részére egyfajta „kompenzációként” is szolgált, mivel elvesztette egy történelmi régióját és a szerb kultúra bölcsőjét.²⁵⁷

2014-ben előrehozott választások zajlottak Szerbiában, amit a Szerb Haladó Párt²⁵⁸ nyert meg.²⁵⁹ Az új miniszterelnök Aleksandar Vučić lett. Koszovóban viszont belpolitikai válság alakult ki és fél évig nem volt működő kormánya az országnak. Ez jelentősen visszavetette a felek közötti párbeszédet. Végül a tárgyalások 2015 februárjában folytatódtak, Isa Mustafa koszovói kormányfő és Aleksandar Vučić szerb miniszterelnök között, Federica Mogherini, az Európai Unió kül- és biztonságpolitikai főképviseletének koordinálásával. 2015. augusztus 25-én született meg az újabb Brüsszeli Egyezmény, amely nagyon fontos témákban hozott konszenzust: energetika, távközlés, mitrovicai-híd²⁶⁰ használata és a szerb többségű önkormányzatok szövetségének szabályozása.²⁶¹ Koszovóban 10 önkormányzat van, ahol a szerb ajkúak többségben vannak. Leposavić, Zvečan, Zubin Potok, Észak-Mitrovica, Gračanica, Novo Brdo, Parteš, Štrpce, Klokot és Ranilug. A szerb önkormányzatok szövetségéről már 2013-ban született elvi megállapodás. A megállapodás célja az volt, hogy több területen pl. gazdaságfejlesztés, egészségügy, oktatás, vidékfejlesztés, saját végrehajtó-közigazgatási rendszer alakuljon ki.²⁶² A 2015-ben aláírt megállapodás nagyon megosztotta a koszovói albánokat, sokan nem tudták elfogadni ezt a nagyobb szerb területi autonómiát.

²⁵⁶ Serbia and Kosovo sign historic agreement <https://www.theguardian.com/world/2013/apr/30/serbia-kosovo-historic-agreement-brussels> (2022.06.11.)

²⁵⁷ Juhász Krisztina: A Koszovó és Szerbia közötti párbeszéd és a brüsszeli megállapodás végrehajtásának eddigi mérlege <https://kki.hu/assets/upload/Juhesz.pdf> (2022.06.11.)

²⁵⁸ Szerb Haladó Párt/Srpska Napredna Stranka (SNS). Most először nem jutott be a parlamentbe euroszeptikus párt, így a csatlakozási tárgyalások töretlenül folytatódhattak.

²⁵⁹ SERBIA Narodna skupština (National Assembly) Elections in 2014 http://archive.ipu.org/parline-e/reports/arc/2355_14.htm (2022.06.11.)

²⁶⁰ Kosovska Mitrovicát átszelő Ibar-folyón átívelő híd. Az ibari híd a város albánok lakta déli negyedét köti össze a többségben szerbek lakta északi városrésszel.

²⁶¹ Brussels Agreement Kosovo and Serbia <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/17009.pdf> (2022.06.14.)

²⁶² Ördög Tibor: Szerbia és Koszovó viszonya (2010 – 2020) Külügyi Műhely 2020/2. szám <http://real.mtak.hu/117340/1/%C3%96rd%C3%B6gh%20Tibor.pdf> (2022.03.11.)

A második brüsszeli megállapodás megítélése nem volt egységes. Hashim Thaçi úgy értékelte, hogy ezzel Szerbia végre elismeri Koszovót független állammak.²⁶³ Természetesen, ez a kijelentés túlzó. Másrészt a koszovói lakosság sem üdvözölte az egyezmény aláírását és kérték Mustafa elnöktől, hogy vonja vissza az aláírását. Ennek nyomán a koszovói alkotmánybíróság felfüggesztette az egyezményt ideiglenesen 2015 novemberében (2015 decemberében az alkotmánybíróság úgy találta, hogy az egyezmény összeegyeztethető a koszovói joggal).²⁶⁴ Összességében ez a megállapodás nemhogy elősegítette a felek közötti megbékélést, de még távolabb kerültek a felek egymástól. A következő évben a helyzet a felek között stagnált, míg nem 2017-ben a viszony elkezdett egyre jobban elmérgesedni. A feszültég kirobbanásához a szikrát az adta, hogy 2017 januárjában Szerbia egy vonatot indított el Kosovska Mitrovicába²⁶⁵, Észak-Koszovóba. A vonat oldalának felirata az volt, hogy „Koszovó Szerbia része” (21 nyelven), emellett a szerb zászló és a szerb szimbólumok díszítették a vonatot²⁶⁶. Aztán ezt a vonatot a miniszterelnök, Vučić még szerb területen megállította, attól tartva, hogy az albánok aláaknázzák és felrobbantják. Thaçi Koszovó államfője ezt provokációnak nevezte.²⁶⁷ Természetesen a szerbek ezt nem ismerték el, és a koszovói albánok viselkedését tekintették provokációnak, utalván arra, hogy nem Szerbia, hanem Koszovó akar háborút. Az Európai Unió világosan látta, hogy a felek közti viszony rossz irányba halad, ezért Brüsszelbe hívták Nikolić államfőt, Vučić miniszterelnökkel, illetve koszovói részről Thaçi államfőt és Mustafa kormányfőt, ahol Mogherini főképviseelő, azt javasolta, hogy folytatni kellene a 2013-ban elkezdett dialógust. De közben egyéb események is közrejátszottak abban, hogy a viszony a felek között ne normalizálódjon, ugyanis 2017-ben a koszovói előrehozott választásokon Ramush Haradinaj²⁶⁸ lett az ország miniszterelnöke. 2017. június 11-én tartott választáson a

²⁶³ Ördögh Tibor: i.m. (2022.03.11.)

²⁶⁴ A koszovói alkotmánybíróság szerint megalakulhat a kisebbségi szerb önkormányzatok közössége <https://www.vajma.info/cikk/kulfold/55100/A-koszovoi-alkotmanybirosag-szerint-megalakulhat-a-kisebbségi-szerb-onkormanyzatok-kozossege.html> (2022.06.11.)

²⁶⁵ A bemutató jellegű járatindítással az 1998-99-es koszovói háború óta először megy vasúti szerelvény a szerb fővárosból az észak-koszovói Kosovska Mitrovicába. A vonat a várakozások szerint tíz óra alatt teszi majd meg az utat a régóta meglévő vasúti pályán. Szerb illetékesek szerint egy próbaidőszakot követően valószínűleg menetrendszerű járatot indítanak majd a Belgrád-Kosovska Mitrovica vonalon. Forrás: Szerbia vonatot indít Koszovóba, <https://hirado.hu/2017/01/14/szerbia-vonatot-inditott-koszovoba-pristina-tiltakozasa-ellenere#> (2022.06.11.); Serbia sends 'provocative' train to Kosovo <https://www.dw.com/en/serbia-sends-provocative-train-to-kosovo/a-37133573> (2022.06.11.)

²⁶⁶ Olyan ez, mint egy kulturális örökségünket bemutató, mozgó kiállítás” – jelentette ki Marko Djuric, a szerb kormány Koszovó-ügyi irodájának vezetője. Djuric hangsúlyozta, hogy Észak-Koszovó számára fontos a vasúti összeköttetés. A Belgrád-Kosovska Mitrovica vasútvonal elindítása https://www.kim-gov.rs.translate.google.com/eng/v401.php?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=hu&_x_tr_hl=hu&_x_tr_pto=sc (2022.01.16.)

²⁶⁷ Krími-modell

²⁶⁸ 2006-ban adtak ki ellen a szerbek nemzetközi elfogatóparancsot, mert ő volt az UÇK egyik gerillaparancsnoka. Viszont a hágai Nemzetközi Törvényszék 2008-ban és 2012-ben is felmentette a háborús bűnök vádjától. 2019-ben ismét meghallgatták, de vádat nem emeltek ellene. Németh Ferenc: A Koszovói Különleges Törvényszék KKI Elemzések E-2020/87. <http://real.mtak.hu/120366/1/KKIElemzesek.E-2020.87.pdf> (2022.06.11.)

legtöbb szavazatot a Koszovó Felszabadítási Hadsereg korábbi vezetői által alapított pártszövetség, az ún. PAN koalíció nyerte el. A Koszovói Demokrata Párt (PDK) – Szövetség Koszovó Jövőjéért (AAK) – Kezdeményezés Koszovóért (NISMA) pártok által fémjelzett koalíció – amelynek listavezetője, miniszterelnök jelöltje az AAK vezetője Ramush Haradinaj volt, és melyhez további kisebb pártok is csatlakoztak. Fontos megjegyezni, hogy az Önrendelkezés²⁶⁹ (Vetëvendosje) mozgalom majd párt, a 2017-es előrehozott választáson már a második erővé lépett elő.²⁷⁰

2017-ben Szerbiában is választás zajlott, ahol Vučićot választották Szerbia államfőjévé.²⁷¹ 2018-ban Szerbia nemzetközi nyomásra elkezdett közeledni Koszovóhoz, de nem sok sikert értek el. Aztán újra felmerült, most koszovói részről a határkorrekció terve, egyfajta területcsere (ennek részletei nem voltak nyilvánosak. Valószínűleg az észak-koszovói szerb területek és Presevo-völgy cseréje vetődött fel).²⁷² Ezt az ötletet az Európai Unió nem támogatta, viszont az Amerikai Egyesült Államoknak nem lett volna ellenére. Több ezren vonultak az utcákra Pristinában szombaton a Szerbiával folytatott, szerintük eredménytelen tárgyalások megszakítását követelve Hashim Thaçi koszovói elnöktől. A tiltakozók mindenekelőtt egy lehetséges területcserét akartak megghiúsítani Koszovó és Szerbia között.²⁷³

²⁶⁹ A 2005-ben alakult establishment-ellenes és az antidemokratikus és technokrata nemzetközi közigazgatást elutasító mozgalomként, a későbbiekben párttá vált és végül Koszovó kormányát adó párt lett. Horváth László: Parlamenti választások Koszovóban és Albániában Parlamenti Szemle, 2017/2. <https://parlamentiszemle.hu/wp-content/uploads/2018/02/parlamentiszemle-horvat-l-javitott.pdf> (2022.06.14.)

²⁷⁰ Horváth László: i.m. <https://parlamentiszemle.hu/wp-content/uploads/2018/02/parlamentiszemle-horvat-l-javitott.pdf> (2022.06.14.)

²⁷¹ Serbia elects Prime Minister Aleksandar Vucic as president <https://www.bbc.com/news/world-europe-39474145> (2022.06.11.)

²⁷² A területcsere jelenthetné a megoldást Szerbia és Koszovó vitájában <https://kitekinto.hu/2018/08/09/europai-ugyek/a-teruletcsera-jelenthetne-a-megoldast-serbia-es-koszovo-vitajaban/130247/> (2022.06.11.)

²⁷³ A határkorrekció vagy területcsere újabb belpolitikai problémákhoz vezethetne, újabb gazdasági és társadalmi problémákat okozna. Másrészt külpolitikai és nemzetközi szempontból veszélyeztetné a Balkán stabilitását. (Bővebben a „Megoldási javaslatok Koszovó helyzetére” című alfejezetben foglalkozom a területcsere kérdésével.)

2018. szeptember 29-én feszült helyzet alakult ki, ugyanis Thaçi koszovói kormányfő látogatást tett az észak-koszovói Gazivoda-tó²⁷⁴, főként szerbek lakta térségében.²⁷⁵

Az elnök mintegy negyedórás látogatását a Rosu²⁷⁶ különleges koszovói egység tagjai biztosították. Erre válaszul Vučić a legmagasabb fokú harckészültségbe helyezte a szerb hadsereget és a rendőrségi alakulatokat. Ez a készültség eljutott vezérkari szintig is, mert úgy vélték az albán különleges egységek megtámadták az itt élő szerbeket. Ez a készültség 2018. október 4-ig tartott.²⁷⁷

2018. november 21-én a koszovói kormány, 100 %-os vámot vetett ki a Szerbiából és Bosznia-Hercegovinából származó termékekre. Koszovó azzal indokolta a büntetővám bevezetését, hogy Szerbia és Bosznia-Hercegovina ellehetetleníti Koszovó nemzetközi elismerését. A közvetlen kiváltó ok Koszovó Interpol tagságának megakadályozása volt. A szerbek valóban törekedtek arra, hogy minél kevesebb ország ismerje el Koszovót független államként.²⁷⁸ A büntető vámok 2020. június 6-ig voltak hatályban.²⁷⁹

2019. május 28-án egy újabb szikra pattant ki a felek között, amikor a ROSU tagjai behatoltak²⁸⁰ négy koszovói szerb településre és letartóztattak embereket. Aleksandar Vučić szerb elnök intenzív diplomáciai tevékenységet indított azután, hogy az albán különleges egységek betörték Koszovó szerbek lakta részébe. Vučić felhívta a nemzetközi szervezetek figyelmét, hogy „fogják vissza” Koszovót és ne engedjék, hogy etnikai tisztogatás történjen.²⁸¹ A dolog jelentősége, hogy a 2013-ban megkötött szerb-koszovói megállapodásban foglaltak tiltják a szóban forgó különleges rendőrségi egység Észak-Koszovóba vonulását a NATO és a

²⁷⁴A gazivodai mesterséges tó és vízerőmű rendkívül fontos Koszovó víz- és áramellátása számára. A tó 11,9 négyzetkilométernyi felületéből 9,2 négyzetkilométer Koszovóhoz, 2,7 négyzetkilométer pedig Szerbiához tartozik. A tavat az Ibar-folyón épített duzzasztógát segítségével hozták létre 1977-ben. A gát és a tó feletti irányítás évek óta vitát okoz Szerbia és Koszovó között. A gát jelenleg a Szerbiához hú koszovói szerb kisebbség felügyelete alatt áll. Gazivoda Lake - Independence of Kosovo's Electricity system: Unfinished business caused unrest in the north of the country <https://zurnal.info/clanak/unfinished-business-caused-unrest-in-the-north-of-the-country/23813> (2022.06.11.)

²⁷⁵Thaçi látogatást megelőzően Aleksandar Vučić is a Gazivoda-tóhoz utazott, hogy támogatásáról biztosítsa a Koszovóban kisebbségben élő szerbeket.

²⁷⁶ Regional Operational Support Unit

²⁷⁷Ördögh Tibor: Szerbia és Koszovó viszonya (2010-2020) <http://real.mtak.hu/117340/1/%C3%96rd%C3%B6gh%20Tibor.pdf> (2022.06.11.)

²⁷⁸ Ebben a diplomáciai tevékenységben Szerbia segítségére volt Oroszország

²⁷⁹ Kosovo's Government Approves Partial Lifting Of 100 Percent Tariffs Against Serbia <https://www.rferl.org/a/kosovo-partially-lifts-tariffs-against-serbia-bosnia/30500652.html> (2022.11.11.)

²⁸⁰ Indokaik között szerepelt, hogy az elfogott és letartóztatott személyek a szervezetbűnözés tagjai

²⁸¹Ördögh Tibor: i.m.

helyi szerb vezetés beleegyezése nélkül, valamint azt is tiltják, hogy a szerb hadsereg bevonuljon Koszovóba.²⁸²

2019-ben Koszovó belpolitikai helyzete ismét instabillá vált. Ennek oka többek közt az volt, hogy Haradinaj²⁸³ koszovói kormányfő ellen ismét vádat akartak emelni háborús bűnök miatt. Ezért lemondott tisztségéről és előrehozott választásokat kellett tartani. 2019 októberében meg is tartották a választást, ahol a két legnagyobb koszovói ellenzéki párt, az Önrendelkezésre a szavazópolgárok 48 százaléka adta a voksát. A második helyen a korábban Hashim Thaçi volt államfő vezette Koszovói Demokrata Párt (PDK) végzett a szavazatok 17,42 százalékaival, a harmadik pedig az Isa Mustafa volt miniszterelnök vezette Koszovói Demokrata Szövetség (LDK) lett 13,2 százalékkal, míg Ramush Haradinaj volt kormányfő Szövetség Koszovó Jövőjéért (AAK) nevű pártja és koalíciós partnerei 7,44 százalékot szereztek. A nemzeti kisebbségeknek húsz garantált hely jut a parlamentben, tíz a szerb kisebbségnek, tíz pedig a többi nemzeti közösségnek. A szerbeknek fenntartott helyek mindegyikét a Belgrád által támogatott Szerb Lista szerezte meg.²⁸⁴ A koalíciós tárgyalások után a Vetëvendosje párt elnöke Albin Kurti lett a kormányfő, de instabil kormánytöbbséget tudott csak maga mögött²⁸⁵. Kurti személyében egy olyan elnök lett, aki előzetes kritizálta a Belgráddal folytatott tárgyalásokat. Külpolitikai irányvonala ennek megfelelően a koszovói albánok és a koszovói szerbek közti párbeszédre irányul és nem Szerbia-Koszovó párbeszédre. A kormány tervei között szerepelt a komoly belpolitikai problémák csökkentése, kiemelten a munkanélküliség, szervezetbűnözés és korrupció. De a kormány tervei megmaradtak a tervek szintjén, mert 2020 márciusában megbukott a kormány. Köszönhetően a kisebb koalíciós partnernek, a Koszovói Demokratikus Ligának, akik bizalmatlansági indítványt nyújtottak be. Viszont nem lett Koszovóban ekkor előrehozott választás, hanem a Koszovói Demokratikus Liga új partnerekkel alakította ki az új kormányt. Kurti kormányfő elleni bizalmatlansági indítvány megszavazását követően Hashim Thaçi, akkori elnök az LDK technokrata politikusát, Hotit bízta meg új kormánytöbbség létrehozásával.²⁸⁶

²⁸² Brussel Agreement <https://www.srbija.gov.rs/cinjenice/en/120394> (2022.06.11.)

²⁸³ A koszovói vezetők több tagja Haradinaj mellett például Thaçi, Kadri Veseli házelnök is az UÇK tagja volt. Ez a koszovói albánok körében hősiességnek számított, viszont a szerbek háborús bűnösnek tekintenek az UÇK tagjaira. Forrás: Kosovo PM Haradinaj resigns over war crimes summons <https://www.bbc.com/news/world-europe-49047355> (2022.10.10.)

²⁸⁴ Szekrényes Éva: Győztesből vesztes, avagy ki nevet a végén? Választások után Koszovóban <https://kki.hu/assets/upload/Szekreenyes.pdf> (2022.06.15.)

²⁸⁵ Már a nyáron meg akarták tartani a találkozót, de Hashim Thaçi ellen háborús bűnök miatt vádirat készült, emiatt el kellett halasztani a tárgyalásokat.

²⁸⁶ Az LDK mellett a pillanatnyi érdekszövetségen alapuló koalícióban helyet kapott a Ramus Haradinaj egykori kormányfő vezette Szövetség Koszovó Jövőjéért (Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës, AAK), a NISMA

A szerb-koszovói ellentétek rendezésének következő fontos lépése a 2020. szeptember 4-én aláírt washingtoni megállapodás. Ezt megelőzte, hogy 2020. június 6-án visszavonta a koszovói kormány a 100%-os büntetővámot a szerb és bosznia-hercegovinai termékekre.²⁸⁷ A büntetővámok visszavonása hozzájárult ahhoz, hogy Washingtonban tárgyalóasztalhoz üljenek a fele. Már a nyáron meg akarták tartani a találkozót, de Hashim Thaçi ellen háborús bűnök miatt vádirat készült, emiatt el kellett halasztani a tárgyalásokat. Közben volt egy az Európai Unió által koordinált videó-konferencia is a rendezés jegyében 2020. július 10-én.²⁸⁸ Végül 2020. szeptember 3-4-re sikerült létrehozni a washingtoni találkozót. Az aktív szerepet a párbeszéd előremozdításában az Európai Uniótól átvette az Amerikai Egyesült Államok. A tárgyalások patrónusa Donald Trump az Amerikai Egyesült Államok elnöke volt (aki először Richard Grenellt bízta meg a párbeszéd lebonyolításával). Az egyezmény lényegi elemei (itt csak azokat a főbb pontokat említem, melyek Szerbia és Koszovó kapcsolata tekintetében fontosak): Szerbia egy évig nem szólítja fel a többi országot Koszovó elismerésének visszautasítására vagy a korábban tett elismerés visszavonására. Koszovó ugyanennyi ideig nem ad be jelentkezést nemzetközi szervezetekhez. Mindkét fél kötelezettséget vállal a tekintetben, hogy a háború idején eltűnteket és a háború alatti menekülteket rehabilitálják. Szerbia és Koszovó megállapodtak, hogy közösen kidolgoznak egy fenntarthatósági tanulmányt, mely alapján a Belgrád-Pristina vasúthálózatot tovább bővítenék az adriai mélytengeri kikötőhöz. Mindkét fél egyetértett, hogy az U.S. International Development Finance Corporationnel és az amerikai EXIM Bankkal együttműködve beüzemelik a Béke Főutat, a Pristina és Merdare²⁸⁹ közötti, illetve Pristinától Nisig vezető vasutat, a kivitelezésekben pedig kis- és középállatokat vonnak be. Ezenkívül üzembe helyezik a két terület határán lévő Merdarében a közigazgatási ellenőrző pontot. Ezenkívül az amerikai Energetikai Minisztérium bevonásával hatástanulmányt készíttetnek a Gazivoda-tó/Ujmani-tó közös vízügyi és energetikai felhasználásáról. Az egyezmény részeként Szerbia és Koszovó is csatlakozik a Mini Schengeni Területhez. Mindkét fél elismeri a másik fél által kiállított diplomákat és képesítési okiratokat.²⁹⁰

Szociáldemokrata Kezdeményezés (Nisma Social Demokrate), az Új Koszovó Szövetség (Aleanca Kosova e Re, AKR) és a Belgrád támogatását élvező Szerb Lista (Srpska Lista). Forrás: <https://www.csis.org/programs/europe-russia-and-eurasia-program/projects/european-election-watch/2019-elections/kosovo> (2022.10.10.)

²⁸⁷Koszovo lifts 100% tariff on Serb, Bosnian goods <https://apnews.com/article/bc2a6ce8674ab51d18fe7c5496b898cd> (2022.10.10.)

²⁸⁸Egy brüsszeli személyes tárgyalást is terveztek a videokonferencia után, de az végül elmaradt.

²⁸⁹Orient/East-Med Corridor: Serbia – Kosovo R7 Road Interconnection, Niš – Merdare Highway <https://wbif.eu/project-detail/PRJ-SRB-TRA-010> (2022.06.14.)

²⁹⁰The “Washington Agreement” Between Kosovo and Serbia https://www.asil.org/sites/default/files/ASIL_Insights_2021_V25_I4.pdf (2022.06.11.)

Mindkét fél megegyezett abban, hogy az USA EXIM Bankjával, valamint a U.S. International Development Finance Corporationnel együtt finanszírozz több projektet és vállalkozást is. Az USA mindkét fél számára olyan kölcsönt ígért, melyért az USA kormánya vállal garanciát, hogy finanszírozni tudják a stratégiai infrastruktúra fejlesztését.²⁹¹

Mindkét fél ígéretet tett a vallásszabadság tiszteletben tartására, melybe beletartozik a vallásközi megbeszélés, a vallási helyek tiszteletben tartása, a bírósági döntések érvényesítése.²⁹²

Közben újabb belpolitikai válság érte el Koszovót. A válság oka, hogy az Önrendelkezés nevű párt kérte, hogy az alkotmánybíróság vizsgálja meg Etem Arifi askáli²⁹³ közösség parlamenti képviselőjének mandátumát.²⁹⁴ Végül az alkotmánybíróság megállapította, hogy Etem Arifi mandátuma jogellenes a jogerős letöltendő börtönbüntetése miatt. Ennek fényében a Hoti-kormányra leadott szavazata is érvénytelen. A képviselő szavazata nélkül pedig eggyel kevesebb szavazattal rendelkezett az LDK vezette koalíció és így a kormány is alkotmányellenesen működik.²⁹⁵ Emiatt 2021 februárjában előrehozott választásokat tartottak Koszovóban. Közben természetes Koszovóban is koronavírus-járvány zajlott. De az ezzel kapcsolatos intézkedések, a járvány kezelése a belpolitikai csatározásokat háttérbe szorították. Hiszen nemcsak kormányválság sújtotta Koszovót, hanem a köztársasági elnök választása is aktuálissá vált. Az államfő személyéről szóló viták lényegében már a 2019-es választási kampányban elkezdődtek. Thaçi lemondása így kiélezte, egyben pedig pár hónappal előrébb hozta

²⁹¹ EXIM Staff Travels to Serbia to Advance Historic Kosovo-Serbia Agreement to Pursue Economic Normalization <https://www.exim.gov/news/exim-staff-travels-serbia-advance-historic-kosovo-serbia-agreement-pursue-economic> (2022.06.11.)

²⁹² Egyéb világpolitikai szempontból fontos részei a megállapodásnak (de nem érintik közvetlenül a szerb-koszovói viszonyt): Szerbia átköltözteti izraeli nagykövetségét Tel-Avivból Jeruzsálembe. Koszovó is Jeruzsálemben tervez nagykövetséget nyitni. Ezek a döntések rengeteg kritikát kaptak muszlim országok részéről. Ezzel Szerbia az első európai, Koszovó pedig az első muzulmán többségű állam lesz, amelyik Jeruzsálemben tart fenn nagykövetséget. A megállapodás értelmében Szerbia és Koszovó is terrorista szervezetté minősíti a Hezbollahot, és mindkét ország támogatja a homoszexualitás világszerte történő dekriminalizációját. Forrás: Kosovo opens embassy in Jerusalem after Israel recognises its independence <https://www.theguardian.com/world/2021/mar/14/kosovo-opens-embassy-in-jerusalem-after-israel-recognises-its-independence> (2022.06.11.)

²⁹³ Muzulmán hitű, albán nyelvű cigányok, akik Koszovóban élnek, az eszközök leszámazottai

²⁹⁴ Etem Arifit korrupció vádjával 2019 augusztusában jogerősen 15 hónap letöltendő börtönbüntetésre ítélte a bíróság. A koszovói választási törvény értelmében pedig nem lehet parlamenti képviselő az, akit három évre visszamenően, jogerősen ítél el bírói szerv.

²⁹⁵ Decisions from the review session held on 21 December 2020 <https://gjk-ks.org/en/decisions-from-the-review-session-held-on-21-december-2020/> (2022.06.14.)

az elnök személyével kapcsolatos döntéskényszert (az elnök ötéves mandátuma 2021 tavaszán járt volna le).²⁹⁶

A 2021. február 14-én lezajló parlamenti választásokon az Önrendelkezés számára sikerült az áttörés. Ami azért nagy dolog, mert azokat a pártokat utasította maga mögé, melyek több évtizede meghatározták Koszovó életét és így általuk vált független állammá Koszovó. Koszovó történetében először fordulhat elő, hogy egy párt képes saját erejéből kormányt alakítani. Ez azért lehet fontos dolog, mert eddig egyetlen kormány sem töltötte ki ciklusát, köszönhetően a koalícion belüli konfliktusoknak.

	Elnyert mandátumok száma	
	2019	2021
Önrendelkezés	29	56
LDK	28	15
PDK	24	20
AAK	13	9
Nisma	6	0
Szerb Lista	10	10
nem szerb kisebbségek képviselői	10	10

7. ábra - A 2019-es és 2021-es parlamenti választásokon a koszovói albán pártok, valamint a Szerb Lista által elnyert mandátumok száma. forrás: KKI - Németh Ferenc Koszovói választások 2021²⁹⁷

A párt népszerűség-növekedésének oka elég összetett. Egyrészt volt egy pandémiás helyzet, a koronavírus első hulláma, melynek felemás kezelése a Hoti-kormánnyal szembeni elégedetlenség egyik oka volt. Koszovó gazdasági helyzetét, pláne a munkanélküliséggel kapcsolatos problémákat, az emberek rossz szociális helyzetét a pandémia csak fokozta. Az Önrendelkezés pártja kommunikációjában ezeknek a társadalmi-gazdasági problémáknak az

²⁹⁶Külgügyi és Külgazdasági Intézet (2021): Németh Ferenc: Koszovói választások 2021: az Önrendelkezés áttörése https://www.academia.edu/45188772/Koszov%C3%B3_v%C3%A1laszt%C3%A1sok_2021_az_%C3%96nrendelkez%C3%A9s_%C3%A1tt%C3%B6r%C3%A9se (2022.06.14.) ábra forrása: 7. oldal

²⁹⁷ Külgügyi és Külgazdasági Intézet (2021): Németh Ferenc: Koszovói választások 2021: az Önrendelkezés áttörése 7. oldal

enyhítésre,²⁹⁸ illetve a korrupció elleni „harcra” fókuszált. A koszovói lakosság az elmúlt évtizedeket meghatározó pártokból valamennyire kiábrándult. Főleg ezek az okok vezettek a párt sikeréhez.

A párt rögtön feladatául kapta a köztársasági elnöki pozícióval kapcsolatos gondok megoldását. Thaçi államfő lemondását követően a megbízott államfő Vjosa Osmani²⁹⁹ lett. Majd végül őt választották meg 2021. április 4-én Koszovó köztársasági elnökévé³⁰⁰. Vjosa Osmanit a kormányzó Önrendelkezés (Vetëvendosje) jelölte³⁰¹, és Albin Kurti miniszterelnök személyesen is támogatta. Ezzel minden fontos állami tisztség az Önrendelkezéshez került, hiszen a miniszterelnökön és a házelnökön kívül már a köztársasági elnök is a párt soraiból került ki. Osmani köztársasági elnökké választásakor kijelentette, hogy céljai között szerepel a Szerbia és Koszovó közötti kapcsolat rendezése. Felszólította Belgrádot, hogy kérjen bocsánatot a háborúért, amely Koszovó függetlenségéhez vezetett, és indítson eljárást a háborús bűnösök ellen.

2021 szeptemberében újabb konfliktus a szerbek és a koszovói albánok között. A szerb-koszovói határon, a koszovói hatóságok minden belépő autóról leszedetik a szerb rendszám táblát, és ideiglenes koszovói tábla használatára kötelezik az autósokat.³⁰² Albin Kurti koszovói miniszterelnök korábban bejelentette, hogy ezentúl nem fogadják el, hogy az országban élők szerbiai rendszám táblával közlekedjenek. Minden koszovóinak koszovói rendszám táblát kell igényelnie.³⁰³

²⁹⁸ Oktatási-, egészségügyi reformok, munkahely teremtés

²⁹⁹ Hashim Thaçi a Szerbiai elleni függetlenségi háború idején egy gerillaszervezet tagja volt. Háborús bűnök miatt vádat emeltek ellene és több társa ellen. A vádak között szerepel mintegy 100 gyilkosság, személyek erőszakos eltüntetésében, üldözésben és kínzásban való részvétel. Emiatt lemondott köztársasági elnöki posztjáról

³⁰⁰ Lényegében az utolsó pillanatban választották elnökké Osmanit, hiszen ha hétfőig nem sikerült volna megválasztani, előrehozott választásokat kellett volna tartani. Az elnökválasztáshoz kétharmados többségre van szükség a 120 tagú parlamentben. A koszovói képviselőház azonban a szombati szavazáson határozatképtelen volt, míg vasárnap két körben sem sikerült megválasztani az államfőt. A harmadik körben már elegendő az egyszerű többség is ahhoz, hogy megválasszák az államfőt, ám a határozatképességhez ebben az esetben is 80 képviselő jelenlétére van szükség. Vasárnap 82-en vettek részt a szavazás harmadik körében, 71-en támogatták Vjosa Osmanit, míg 11 szavazócédula érvénytelen volt.

³⁰¹ Osmani a 2021-es parlamenti választásokra saját pártot alapított, Goxu néven. Miután megválasztották köztársasági elnöknek, lemondott a pártvezető tisztségéről <https://president-ksgov.net/en/biography-92> (2022.06.14.)

³⁰² Kötelezően lecseréltetik a határon a szerb rendszám táblákat a koszovóiak <https://infostart.hu/kulfold/2021/09/20/kotelezoen-lecsereltetik-a-hataron-a-szerb-rendszamtablakat-a-koszovoiak> (2022.06.11.)

³⁰³ Az ideiglenes tábláért öt eurót (körülbelül 1760 forint) kell fizetni, és két hónapig használható. Xhelal Svecla belügyminiszter megerősítette, nemcsak a Koszovóban élők rendszám tábláit kell lecserélni, hanem minden szerbiai rendszám táblával rendelkező járműét

A rendszámátlákkal kapcsolatos bejelentés után, tiltakozásul szerbek lepték el az utcákat, és zártak le utakat. Emiatt a Szerbia és Koszovó közötti átkelőknél, Jarinje és Brnjak mellett hétfő hajnalban a koszovói különleges rendőri alakulat (Rosu) egységei jelentek meg, hogy biztosítsák a terepet, és fellépjenek a tiltakozók ellen.³⁰⁴

A helyi szerbek legnagyobb pártja, a Szerb Lista (Srpska Lista) a Koszovóban tevékenykedő nemzetközi békefenntartóktól és a nemzetközi közösségtől kért segítséget a helyzet békés rendezése érdekében. Szerbia megítélése szerint a rendszámátlacsere teljesen ellentétes azzal, amelyben Szerbia és Koszovó megállapodott a brüsszeli közvetítéssel folyó párbeszéd során, míg a koszovói albán vezetők azt állítják, a rendszámátlák szeptember közepi lecserélése éppen a megállapodás egyik fontos része volt. A koszovói sajtó magyarázata szerint a pristinai lépés háttérében az áll, hogy a koszovói rendszámátlával rendelkező járművekre Szerbiába lépve szintén ideiglenes táblát "kényszerítenek", és a koszovói fél csak a kölcsönösség elvét alkalmazza. A szerbeket az is aggasztja, hogy a terepet a Rosu biztosítja, a 2013-ban megkötött szerb-koszovói megállapodásban foglaltak ugyanis tiltják a szóban forgó különleges rendőri egység belépését Észak-Koszovóba a NATO és a helyi szerb vezetés beleegyezése nélkül, amint azt is, hogy a szerb hadsereg bevonuljon Koszovóba.

12 napig tüntettek a helyi szerbek, a szerb elnök a Szerbiai Katonáság egy részét készütségbe helyezte, diplomáciai feszültség alakult ki, végül csaknem két hét után megállapodás született³⁰⁵, ennek értelmében a felek kölcsönösen visszahívták a közös határra küldött biztonsági erőket és felszámolták az útlezárásokat. A KFOR békefenntartó misszió ezzel egyidejűleg ellenőrzés alá vonták a határátkelőket és körülbelül két hétig a biztonságos környezet védelme és a mozgás szabadságának biztosítása érdekében a helyszínen maradtak.³⁰⁶

Ana Brnabić³⁰⁷ szerint a mostani helyzet is megmutatta, hogy Szerbia nem tűri az egyoldalú lépéseket. A szerb miniszterelnök kiemelte, hogy a brüsszeli megállapodás által sikerült megőrizni a békét, a biztonságot és a stabilitást: *„Rendkívül fontos dolog, hogy emlékeztettük őket az ENSZ 1244-es határozatára. Ezért a ROSU-nak ki kellett vonulnia az adminisztratív átkelőről. Ismételten kijelentettük, hogy ez csak a KFOR feladata, emellett létezik még a*

³⁰⁴ Ethnically motivated incidents in Kosovo and Metohija, 2021-2023. <https://www.kim.gov.rs/eng/incidenti.php> (2022.06.11.)

³⁰⁵ A rendszámátlák ügyében az egyezség arról rendelkezik, hogy az állami jelképeket matricák fogják takarni.

³⁰⁶ Serbien und Kosovo beenden Grenzblockade <https://www.tagesschau.de/ausland/kosovo-serbien-kennzeichenstreit-101.html> (2022.06.17.)

³⁰⁷ 2017-től Szerbia első női és nyíltan homoszexuális miniszterelnöke, előtte külügyminiszter.

brüsszeli megállapodás, és a megállapodást teljes mértékben végre kell hajtani, különös tekintettel a Szerb Községek Közösségének létrehozására.”³⁰⁸

2021 őszén önkormányzati választásokat tartottak. A 2021 februárban frissen megválasztott Önrendelkezés Mozgalom igyekezett megoldani a rá háruló feladatokat. Ilyen volt a 2021. áprilisi köztársasági elnökválasztás, ezt követték a koronavírus járvánnyal kapcsolatos intézkedések, kiemelten az az oltással kapcsolatos rendelkezések. Illetve a 2021 szeptember végi konfliktus Szerbiával. Ilyen előzményekkel várták a pártok az önkormányzati választások fordulóit. 2021-es önkormányzati választásokon az Önrendelkezési Mozgalom nem őrizte meg előnyét. A Koszovói Demokrata Párt és a Koszovói Demokratikus Liga szerzett több polgármesteri posztot, mandátumot a helyi közgyűlésekben. A 10 szerb többségű településen mindenhol a Spriska List jelöltjei nyerték el a polgármesteri címet.^{309, 310, 311}.

2022 márciusában újabb tüntetések voltak koszovói szerb részről. A tüntetések oka, hogy a koszovói vezetés nem engedélyezte, hogy a helyi szerbek az ország területén szavazhassanak a szerbiai parlamenti és elnökválasztás alkalmával április 3-án. Emiatt több százán utcára vonultak a koszovói fővárosban. Az eddigi választások gyakorlata az volt, hogy a koszovói szerbek Koszovó területén is leadhatták voksukat, amikor Szerbiában választást tartottak. Kurti elnök indoka az volt, hogy Szerbiának nincs joga szavazóhelyeket kijelölni egy másik ország területén. A szerbiai választási bizottság a helyzetet kezelendő úgy döntött, hogy a koszovói határhoz közeli szerbiai településeken teszi lehetővé a koszovói állampolgárok voksolását.³¹²

3.5. Koszovó társadalmi helyzete és gazdasága

Az előző fejezetekből kitűnik, hogy Koszovó helyzete még mindig instabil. Függetlenül attól, hogy egyre több ország elismeri Koszovót önálló entitásként. Az is egyértelmű, hogy a területén zajló konfliktusok nem tettek jót az ország gazdaságának, társadalmának és bár a nemzetközi szervezetek jelenléte kialakította egy demokratikus ország működésének kereteit, igyekeztek

³⁰⁸ Serbia has shown that it does not tolerate unilateral moves <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/179062/serbia-has-shown-that-it-does-not-tolerate-unilateral-moves.php> (2022.06.14.)

³⁰⁹ A választási kampánnyal kapcsolatban megjegyzendő, hogy a kampány rengeteg Kreml-alapú dezinformációval és dezinformációs tevékenységgel volt tele.

³¹⁰ A választás egyik pozitívuma, hogy az előző választásokhoz képest több nőt választottak meg, illetve két szerb településen női polgármestert választottak.

³¹¹ Kosovo's 2021 Local Elections: Analysis of Inclusion and Information Integrity

<https://www.ndi.org/publications/kosovos-2021-local-elections-analysis-inclusion-and-information-integrity> (2022.06.14.)

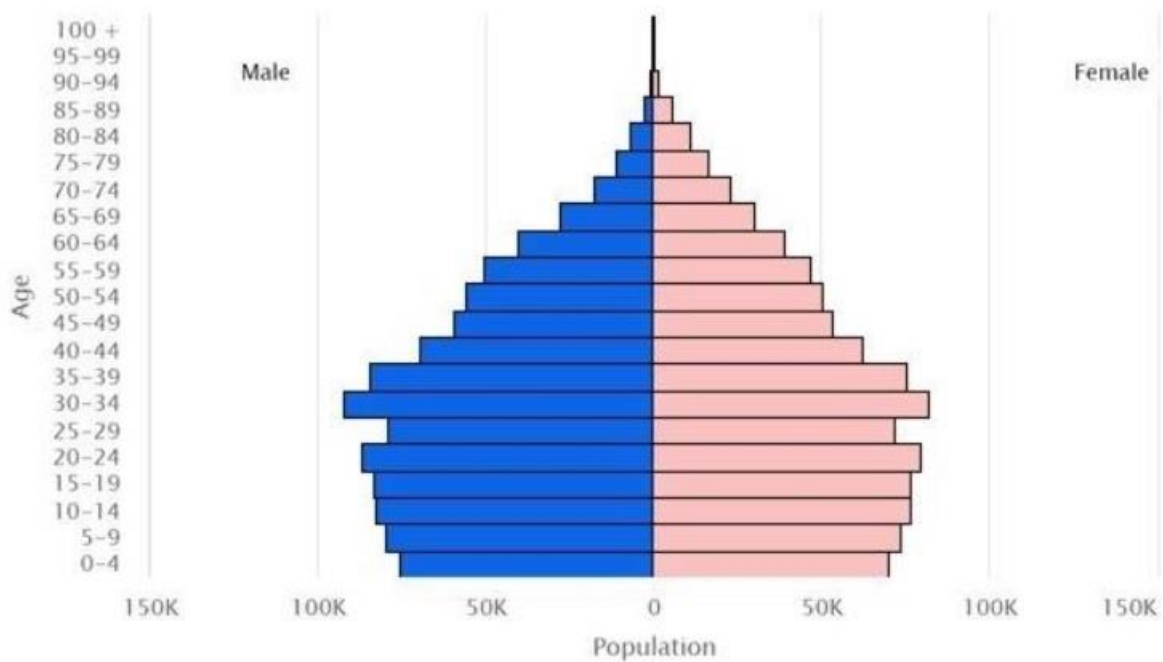
³¹² Forrongnak a koszovói szerbek <https://www.portfolio.hu/global/20220325/forronganak-a-koszovoi-szerbek-535687> (2022.06.14.)

felszámolni a korrupciót, a feketegazdaságot, a munkanélküliséget és ezek mentén egy normálisan működő piacgazdaságot kialakítani, de ez jelenleg még nagyon „gyerekcipőben jár”. Ebben a fejezetben ennek részleteire térek ki.

Lakosság összetétel:

Koszovó tekinthető nemzetállamnak, abban az értelemben, hogy lakosságának 92,9 %-át az albánok adják. Az albánok mellett a lakosság 1,6 %-a bosnyák, 1,5 %-a szerb, 1,1 %-s török, 0,9 % askáli, 0,7 % egyiptomi, 0,6 % goráni, 0,5 % romani és 0,2 egyéb.³¹³

A lakosság kor szerinti összetétele: az átlag életkor 28,7 év, a lakosság 70 %-a 35 évnél fiatalabb. (tehát korfaszerkezete jelentősen eltér az átlag európai korfáktól).

8. ábra – Koszovó korfája forrás: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/kosovo/> (2022.06.10.)

A hivatalos nyelv az albán, amit a lakosság 94,5 %-a tekint anyanyelvének, 1,7 % bosnyák, 1,7 % szerb (hivatalos nyelv a szerb területeken), 1,6 % török és 0,9 % egyéb nyelv (benne a romani nyelvvel).³¹⁴

³¹³ <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/kosovo/> (2022.06.10.)

³¹⁴ <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/kosovo/> (2022.06.12.)

A vallási megosztottságot tekintve a lakosság 95,6%-a muszlim, 2,2% római katolikus, 1,5% ortodox.

Koszovó társadalmi összetételéből jól látszik, hogy a lakosság túlnyomó többsége, több mint 90% albán nemzetiségű és a maradék százalékokon osztoznak a kisebbségek. A fő ellentét a koszovói albán és a koszovói szerb lakosság között van. A többi kisebbség helyzetét az határozza meg, hogy hogyan viszonyulnak az albán-szerb ellentétéhez. (Leegyszerűsítve a helyzetet, aki a szerbekkel van az ellenség, aki az albánokkal, az barát.) Nemzetközi nyomásra a koszovói kisebbség jogait meghatározó/védő jogszabályi környezet is kialakításra került. De ennek ellenére a társadalom helyzete instabilnak nevezhető, bármikor kipattanhatnak feszültségek.

Másik fontos társadalmi törésvonal a vallás, ami nem is tekinthető igazán külön törésvonalnak, hiszen ez is a muszlim koszovói albán és a szerb ortodox egyházhoz tartozó koszovói szerbek közötti feszültség. Mint az előző részben olvashattuk, a szerb ortodox egyház egyik identitását adó hely a mai Koszovó területén található és történelmi távlatokat tekintve a szerbek úgy érzik ők, hamarabb voltak az adott területen, mint az albánok, akik oszmán hatásra iszlamizálódtak.

Társadalmi szempontból fontos megjegyezni, hogy Koszovó lakosságösszetétele eltér az Európai Unió tendenciájától. Egyrészt nagyon sok gyerek születik, a koszovói albán családok sokkal több gyermeket vállalnak, mint egy átlag európai uniós család, ezért arányaiban sokkal több a fiatal. Másrészt az átlagéletkor is alacsonyabb, mint az Európai Unióban, így kevesebb a nyugdíjas korú. Természetesen ennek egyik oka, a háború és a háború okozta szegénység, a rossz egészségügyi ellátás. Összefoglalva korfa szempontjából teljesen más problémákkal kell Koszovóban szembenézni, mint Európa más részein (pl. egy sokkal versenyképesebb oktatási rendszer, illetve az oktatási rendszert elhagyó, majd a munkaerőpiacra belépő nagyszámú fiatalnak a munkalehetőség biztosítása, lakhatás stb.).

Azt is fontos megjegyezni, hogy az albán lakossága aránya nemcsak Koszovóban növekszik, hanem a szomszédos országokban is pl. Észak-Macedóniában. Ami a közeljövőben újabb kérdéseket vethet fel és újabb problémák forrása lehet majd a Balkánon. (erről részletesebben a következő részben). Mindenesetre Koszovó egyik nagy kihívása, hogy mennyire tudja kezelni a demográfiai helyzete által létrejött problémákat. Természetesen a múltban a nagyobb mértékű népességnövekedési ráta kedvező volt Koszovó számára, hiszen részben ez biztosította számára a függetlenséget is.

Koszovó gazdasági helyzete:

Koszovó továbbra is Európa egyik legszegényebb területe, ahol a lakosság 45% -a a hivatalos szegénységi küszöb alatt él, 17%-a pedig rendkívül szegény a Világbank szerint. 2019-es adatok szerint az GDP (Md EUR): 8,0 és a GDP (EUR/fő): 4.458. A munkanélküliségi ráta 25,7 %.³¹⁵ Bár a hivatalos adatok szerint ennyi a munkanélküliek aránya, de a valóságban ennél jóval magasabb is lehet. Az ország nagyszámú fiatal és képzett munkaerővel rendelkezik, amely magas szinten beszéli az angolt és gyakran több más nyelvet is. A munkanélküliségi ráta a régióban a legmagasabb, leginkább a fiatalok és a nők körében.

Koszovó erősen importfüggő ország, ezért a külkereskedelmi mérleg hiánya jelentős. Az ipari termelés csak alacsony százalékban járul hozzá a gazdasági növekedéshez. Az informális gazdaság súlya jelentős, a GDP közel 1/3-a.³¹⁶ Az ország egyetlen nagy foglalkoztatója, a trepçai bánya valaha Európa legnagyobb ólom-, cink- és ezüst-lelőhelyeként működött. Ez manapság javarészt elhagyatottan áll.

Az ország jogi környezete lehetővé teszi, hogy a külföldi tulajdonú cégeket, ugyanolyan jogok illessék meg, mint a koszovóiakat³¹⁷. Nincs megkötés a tulajdonrész megosztását illetően sem, így egy külföldi cég koszovói leányvállalatához nem szükséges helyi partner, az lehet 100%-ban külföldi tulajdonban.³¹⁸ A legtöbb befektetés azokból az országokból érkezik, ahol a legnagyobb számú koszovói diaszpóra él: Németország, Svájc, Szlovénia, Ausztria. Viszont bár egyszerű és gyors (más országok szabályozásához képest mindenképp) céget alapítani, befektetni Koszovóban, ugyanakkor az egyéb dolgokat figyelembe véve mégsem elég ösztönző. Rengeteg akadályba ütközik az, aki Koszovóban szeretne bármit létrehozni. Többek közt: az informális gazdaság konkurenciája (61%); az energiaellátás megbízhatatlansága (51%); az elektromos áram ára (50%); a magas kamatlábak (38%); a vevők késedelmes fizetése (32%); a korrupció (28%); alacsony megtérülés (26%); alacsony kereslet (25%); üzleti terv hiánya (24%) stb. ³¹⁹Az ÁFA, a régióban a legalacsonyabb, 18%. Az életviteli termékekre és szolgáltatásokra 8%. Bizonyos termelő gépsorok, termeléshez szükséges alapanyagok, IT

³¹⁵ <https://pristina.mfa.gov.hu/page/gazdasagi-adatok-koszovorol> (2022.05.10.)

³¹⁶ <https://pristina.mfa.gov.hu/page/gazdasagi-adatok-koszovorol> (2022.05.10.)

³¹⁷ A 2014. évi külföldi befektetésekről szóló törvény óta

³¹⁸ A külföldi befektetések megoszlása ágazatonként: ingatlan szektor: 34%, pénzügyi szolgáltatások: 17%, ipar: 12%, építőipar: 11%, szállítmányozás és telekommunikáció: 9%.

³¹⁹ A Koszovói Kereskedelmi és Iparkamara által 2018 évben közzétett felmérés

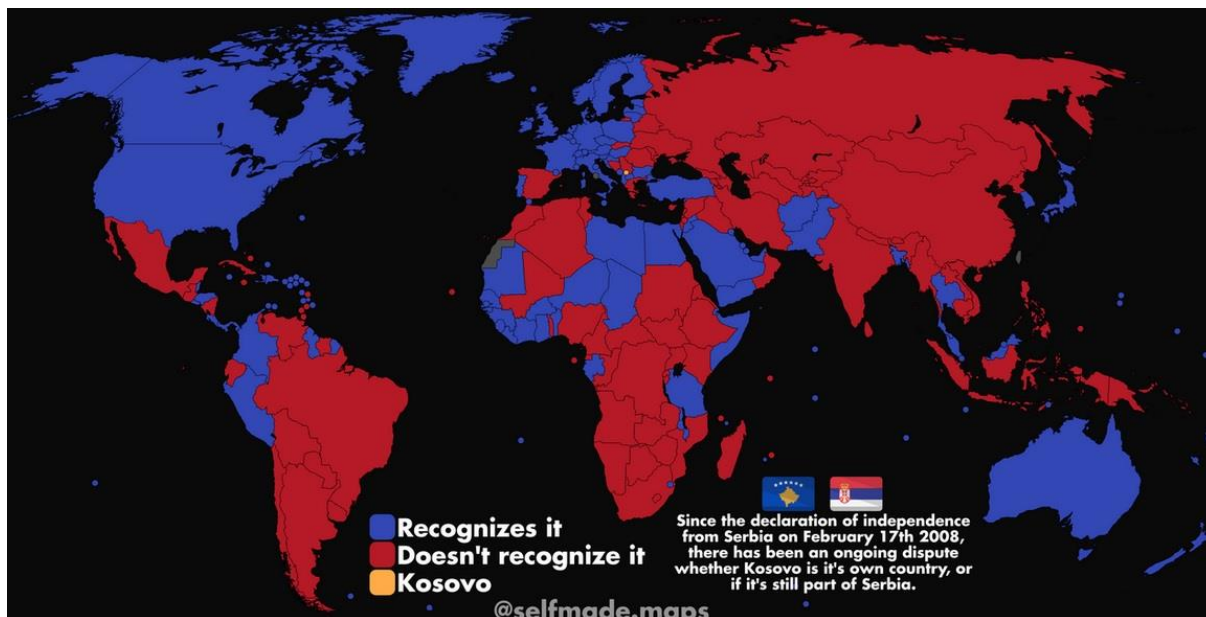
felszerelések, elektronikus és írott médiaeszközök mentesek az ÁFA alól. A vállalkozási adó 10 %-os és minden, 50.000 EUR éves forgalmat meghaladó cég számára fizetendő. Az importot terhelő vámteher 10%.³²⁰ Ugyanakkor az Európai Unióból származó importvámok mértékét a Koszovó és az Európai Unió között érvényben lévő „Stabilizációs és Társulási Megállapodás” szabályozza.³²¹ Az ország pénzneme az euró, de Koszovó nem tagja az euró zónának. De monetáris politikája erősen függ az Európai Központi Banktól.

Összefoglalva elmondható Koszovó gazdaságáról, hogy bár befektetésekre és cégalapításokra ösztönző jogszabályokat, kedvező jogi környezetet alkottak meg, de Koszovó társadalmi, infrastrukturális, szürke/feketegazdasága és a korrupció jelentősen csökkenti a térségbe érkező vállalkozói kedvet. Rendkívül magas a munkanélküliek aránya, kiemelten a nők körében. Az ország mobilis lakossága külföldön próbál boldogulni. Az ország lakosságát a „Nyugat-Európában” dolgozó réteg hazautalásai tartják „életben”. Tehát ebből a szempontból nem sokat változott Koszovó helyzete. Hiszen a jugoszláv időkben Koszovó leginkább az ország fejlettebb részeinek támogatásából és a távol dolgozók hazautalásaiból élt. Ma pedig „Brüsszelből” és a külföldi vendégmunkások utalásaiból.

Az is rontja Koszovó gazdasági potenciálját, hogy a folyamatosan kialakuló társadalmi konfliktusok/feszültségek jelentősen csökkentik Koszovó gazdasági „vonzerejét”. Emellett fontos megemlíteni, hogy Koszovó státusza még vitatott, hiszen nem minden ország ismeri el független államként és emiatt nemzetközi szervezetekhez való kapcsolódása, illetve nemzetközi kapcsolatainak kialakítása korlátok közé szorul.

³²⁰ <https://pristina.mfa.gov.hu/page/gazdasagi-adatok-koszovorol>

³²¹Stabilizációs és Társulási Megállapodás Koszovóval <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4314927> (2022.06.14.)

9. ábra – Koszovót független államként elismerő országok és Koszovó függetlenségét el nem ismerő országok
 forrás: https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/dfl5fx/international_recognition_of_kosovo/ (2022.06.10.)

Ugyanakkor mindenképpen nagy előrelépések az Európai Unióval folyó tárgyalások. Jelenleg a koszovói állampolgárok csak vízummal léphetnek be az Európai Unió területére, viszont az Európai Unió megnyilatkozásaiban egyre közelebb hozza a vízummentesség lehetőségét. (Ami sokat segítené azokon, akik ma szürkén/feketén dolgoznak az Európai Unió területén).

3.6.A koszovói függetlenség tanulságai az önrendelkezés szempontjából

Koszovó függetlensége elleni legfontosabb érv Szerbia/Jugoszlávia jogrendszerében (és történelmében) keresendő. Ehhez meg kell jegyezni, hogy a II. világháborút követően az európai béke egyik alapját a határok megváltoztathatatlanságának elve adta. Jugoszlávia, de Csehszlovákia és a Szovjetunió is szövetségi állam volt, melyek alkotmányukban rögzítették, hogy egyes (tag)államaiknak joguk van elszakadniuk/kiválniuk. Tehát ilyen esetben ez nem volt a nemzetközi joggal ellentétes.

Koszovó helyzete más jogi alapokon nyugodott, mert bár Szerbia autonóm tartománya volt és mint ilyen széleskörű önrendelkezéssel bírt, de a státusánál fogva nem illette meg a kiválás/elszakadás joga. Természetesen, azért nem emelték tagköztársasági rangra, mert a jugoszláv vezetés tartott attól, hogy amint lehetőség adódik, a koszovói albánok élnek az alkotmány adta kiválás lehetőségével. Tehát ebben az értelemben a szerb belső jog alapján nem lett volna lehetséges Koszovó függetlensége, ezért ez a nemzetközi joggal ellentétes. Egy újabb olyan eset, ahol egy adott ország területi sérthetlenségének elve összeütközésbe került, az

adott nép önrendelkezési jogának gyakorlásával. Emiatt Koszovót Szerbia nem akarja független államként elismerni.

Fontos megjegyezni, hogy egy állam akkor válik ténylegesen függetlenné, ha a nemzetközi környezet elismeri őt függetlenként. Tehát diplomáciai és egyéb nemzetközi kapcsolatok kialakítására képes és az államok egyenrangú félként kezelik. Koszovó esetében ez csak részben valósult meg. Komoly probléma, hogy Szerbia nem ismeri el Koszovót független államként, folyamatosan igyekszik megakadályozni Koszovó felvételét nemzetközi szervezetekbe. Hiába próbálkozik az Európai Unió Szerbiát jobb belátásra bírni. Kiemelendő, hogy a mai napig sok ország, köztünk több Európai Unió ország sem ismeri el Koszovót független entitásként, például Spanyolország, Románia, Szlovákia, Ciprus és Görögország. A nagyhatalmak közül kiemelendő, hogy sem Kína, sem Oroszország nem ismeri el Koszovó független állami létét. Egyrészt azok az országok nem ismerik el Koszovót független államként, akik jó diplomáciai kapcsolattal rendelkeznek Szerbiával, illetve azok az országok, akik tartanak attól, hogy Koszovó sikeres függetlenségi törekvései precedensként szolgálhatnak más népek számára is. Főleg olyan országok, melyek etnikailag nem homogének, nem nemzetállamok (ide kapcsolódik például a doktori értekezés másik része Spanyolország és Katalónia viszonya). Ehhez kapcsolódva meg kell jegyezni, hogy a Hágai Nemzetközi Bíróság Koszovó függetlenségének kinyilvánítása ügyében hozott döntése is sok vitát generált, abban a tekintetben, hogy vajon precedensként szolgálhat-e más népek számára is a döntés, hogy alapul szolgálhat-e a népeknek a szeparatista törekvéseik alátámasztására. Elmondható az elmúlt 14 év távlatában, hogy nem vált a döntés precedensé. Annak ellenére jelenthető ez ki, hogy kezdetben ez a folyamat úgy tűnt, hogy Koszovó határain túlra is kiterjed. Hiszen 2000-ben harcok lángoltak fel a Koszovó keleti határán túl, Szerbiában elterülő Presevo-völgyben, amelyek 2001-ben áttértek Macedónia nyugati területeire. A próbálkozás mindkét területen kudarcba fulladt.

Koszovóval és az önrendelkezési joggal kapcsolatban Valki László jegyzi meg azt a tényt, hogy „2008-as függetlenségi nyilatkozatában maga a pristinai nemzetgyűlés sem hivatkozott az önrendelkezési jogra, és a Koszovót elismerő 69 állam egyike sem állította azt, hogy az ottani nép önrendelkezési jogát ismerte volna el. Az utóbbiak egyszerűen kijelentették, hogy önálló államként ismerik el a Koszovói Köztársaságot.”³²²

³²² Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről 11. oldal Külügyi Szemle, 2010/4 <https://docplayer.hu/11999555-Valki-laszlo-valaszolhatott->

Természetesen az, hogy Koszovó nem tudott precedensé válni, annak van egy nagyon fontos oka, hogy kimondható az, hogy azok a népek tudnak függetlenedni (akár nemzetközi jogot sértve is), melyek nagyhatalmi érdekekhez fűződnek valamilyen okból kifolyólag.

Koszovó jelenlegi gazdasági és társadalmi helyzete sem túl vonzó. Több szempontból tekinthető Koszovó életképtelen államnak. Egyrészt államszervezetét nemzetközi segítség nélkül nem tudta volna kialakítani/létrehozni. Ki lehet jelteni, hogy a nemzetközi szervezetek segítségével nélkül Koszovó egy működésképtelen állam lenne, állami főhatalmát nem tudta volna kialakítani. Mind a mai napig belső feszültség jellemzi az országot és bármikor kipattanhatnak konfliktusok/erőszakos cselekmények. Ezek sokszor a nemzetközi szervezetek beavatkozása nélkül további konfliktusokat generálnak. Az ország belpolitikai helyzete instabilnak nevezhető, hiszen egymást követik a különböző kormányok a belpolitikai konfliktusoknak köszönhetően. A társadalomban folyamatos a feszültség a koszovói albánok és a szerbek között, megbékélés nem várható. Gazdasági mutatói alapján Európa legszegényebb állama. Infrastrukturális helyzete rossz. Az országot nemzetközi segélyek és a külföldi vendégmunkások hazautalásai tartják gazdasági szempontból életben. Jelentős a korrupció, a feketegazdaság aránya. Magas a munkanélküliség. Külső segítség nélkül megoldhatatlannak tűnő feladatok várnak az országra.

3.7. Megoldási javaslatok Koszovó helyzetére

A fejezetben foglaltakból világosan látszik az, hogy Koszovó független állami léte evidensnek vehető a nemzetközi térben. Akkor is igaz ez a kijelentés, ha nem minden ország ismeri el ezt. Tehát hosszú és küzdelmes folyamat után a koszovói albán nép a kétezres évek elején elérkezett arra a pontra, ahonnan már nem volt visszaút a függetlenség folyamatában. Ezt a Koszovó demokratizálódási és stabilizálási folyamatában résztvevő nemzetközi szereplők is belátták. Ezért igyekeztek megadni a segítséget a függetlenség békés módon történő elnyeréséhez.

Bár a népek önrendelkezési joga tekintetében Koszovó esete sikertörténet is lehetne, de az ország mai állapotát tekintve azért árnyaltabb a kép. Láthattuk, hogy gazdasági mutatói rosszak, még mindig nagyon magas a korrupció és társadalma feszültségekkel teli. De a legfontosabb

volna-maskent-haga-a-nemzetkozi-birosag-tanacsado-velemenye-koszovo-fuggetlensegerol-a-birosagnak-feltett-kerdes.html (2022.10.10.)

az, hogy szerb-koszovói albán ellentét megoldhatatlannak tűnik. A problémákat nem sikerült megoldani a felek között, csak befagyasztani, emiatt bármilyen kis szikra újra belobbanthatja a konfliktust. Tehát alapvető fontosságú lenne a szerb-koszovói viszony rendezése. De hogyan lehetne, ha a szerbek történelmi okokból kifolyólag igényt tartanak a területre? Hiszen a szerb ortodox egyház bölcsőjének tekintik, ami hozzátartozik a szerbek identitásához. A szerbek jogi szempontból is próbálják alátámasztani érvelésüket, hiszen minden alkalommal a területi egységre hivatkoznak, a Nemzetközi Bírósághoz intézett kérdésükben is ez szolgált alapul. Vezető szerb politikusok azt is említik, hogy az önrendelkezési jog, csak az elnyomott népek joga. A koszovói albán népet pedig nem tartják annak.

Összegezve az a helyzet alakult ki, hogy Koszovó Szerbiától független, önálló állam lett, de facto és de jure is. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert már egy bő évtizeden keresztül Szerbia része volt jogilag, de ténylegesen nemzetközi gyámság alatt volt a tartomány. Szerbia ezt a helyzetet nem akarja elfogadni, akkor sem, ha ez esetleg az Európai Unió tagságukba kerülhet.

Megoldási javaslatként többször felmerült a területcsere lehetősége. Ez úgy nézne ki, hogy Koszovó északnyugati csücskét Szerbiához csatolnák és a Szerbia déli részén található albánok

lakta részt, a Presevo - Medvedja - Bujanovac területeket Koszovó kapná meg. A területcsere látszólag jó ötlet, hiszen logikusnak tűnhet, hogy a Szerbiában élő albán területek kerüljenek Koszovóhoz, a koszovói szerb területek pedig Szerbiához.³²³ Ez a

10. ábra - A területcsere alanyai forrás: <https://bigthink.com/strange-maps/kosovo-land-swap-to-end-conflict-could-restart-war/> (2022.06.10.)

megoldás valószínűleg rövidebb időre befagyasztotta volna a konfliktust, de hosszantartó megbékélésre biztosan nem vezetne, mert a probléma sokkal mélyebb annál, minthogy pár ezer négyzetkilométer cseréje ezt megoldaná. Másik és nagyhatalmi szempontból fontosabb ok a területcsere ellen az, hogy ez a határmódosítás olyan folyamatokat generálhatna, amivel a Balkán határait újra kellene rajzolni. A Balkán további problémája Bosznia-Hercegovina kérdése, hiszen itt is időről-időre felvetődik igényként a határmódosítások lehetősége. A

³²³ Ennek lehetőségét a Trump-adminisztráció is támogatta volna a koszovói-szerb viszony rendezése érdekében.

boszniai szerb-bosnyák-horvát ellentét a mai napig mélyen jelen van. Megvan az igény arra, hogy a boszniai szerb részek Szerbiához kerüljenek. Viszont, ha a szerbek élnének ezzel az igényükkel, akkor valószínűleg a horvátok is kérnék, hogy Hercegovina déli részét, ahol többségében horvátok élnek, csatolják Horvátországhoz. Illetve a montenegrói szerbek is hasonló javaslatokkal állhatnának elő.

Másik probléma a Balkánon az albánok népességnövekedése, és emiatt sokan tartanak attól, hogy ez a későbbiek során jelentős feszültségek forrása lehet. Ugyanis a Nagy-Albán³²⁴ eszme régóta jelen van a térségben, és sokan vizionálják annak a lehetőségét úgy, hogy Albánia, Észak-Macedónia, Koszovó és Montenegró déli része létrehoz egy új albán államot vagy egyfajta albán uniót. A Balkánon történő demográfiai események jól alátámasztják Samuel P. Huntington azon feltevését, hogy a népességnövekedésének döntő hatása van az instabilitásra és az erőegyensúlyra.³²⁵

Tehát egy szerb-koszovói területcsere jó precedensül szolgálna egyéb határmódosításra is a Balkánon, ami jelenleg egyik nagyhatalomnak sem érdeke. A Balkán stabilitása kiemelt fontosságú Európa szempontjából, jelenleg ez a stabilitás a konfliktusok befagyasztásával érhető el. Azt is meg kell jegyezni, hogy a Balkánon most kialakult egy nagyhatalmi egyensúlyi helyzet, ami felrúgása most senkinek nem lenne érdeke. Konrád György szavai foglalják össze a legjobban a Balkán helyzetét: „...a Balkánt, a nemzeti, etnikai és vallási keveredés földje. Itt minden határmozgatás sebeket okoz, és valami elevenbe vág bele, itt csak a határoknak, mint károsodásnak a mérséklése lehet ésszerű cél.”³²⁶

Megemlítendő még, hogy a Koszovó belsőbb részein élő szerbek is tartanak a területcserétől, hiszen amennyiben ez megvalósulna, ezek a területek távolabb kerülnének a nagyobb autonómia elérésének lehetőségétől. Tehát kijelenthető, hogy önmagában egy szerb-koszovói

³²⁴ A Nagy-Albánia elképzelés története több évszázadra nyúlik vissza. Már az Oszmán Birodalom idején felvetődött a gondolat, hogy az összes albán egy országban éljen. Az albán nemzeti ellenállást összefogó szervezet, a Prizreni Liga létrejött is ezt szolgálta, hiszen az 1878–1881 közötti években harcolt az önálló Albánia megeremtéséért. A balkáni háborúk eredményeként 1913-ban létrehozták a semleges Albániát. Viszont ez az ország nem foglalta magába az összes albánt. Az albánok egy nagy része maradt más országokban: Szerbiában, Montenegróban, Macedóniában és Görögországban. 1939-ben Olaszország elfoglalta és magához csatolta - Albániát. Egy rövid időre ugyan, de létrejött az etnikailag egységes Albánia, kiegészülve Koszovóval és az albánok lakta nyugat-macedóniai területekkel. A második világháborút lezáró párizsi béke nyomán Koszovó visszakerült Jugoszláviához.

³²⁵ Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása 261-262. oldal

³²⁶ Konrád György: Van jó deportálás? <https://www.szombat.org/politika/3675-van-jo-deportalas> (2023.04.05.)

területcsere nem jelentene hosszabb távú vagy végső megoldást a szerb-koszovói viszony rendezésében.

Láthatjuk, hogy sok érv szól a területcsere intézménye ellen. A közelmúltban is találhatunk olyan példát, ahol a területcsere szabályozott, békés és demokratikus keretek között zajlott le. 1997-ben Szlovákia és a Cseh Köztársaság között jött létre egy megállapodás, ami véglegesítette a két ország határvonalát és területét.³²⁷ 1993-ban Csehszlovákia felbomlása nyomán, létrejött egy bizottság, melynek feladata a két ország határának rendezése és a vitatott területek kisebb területi cseréinek intézése volt. Bár a folyamat vitákat és kisebb problémákat is eredményezett, a területcsere sikeresnek tekinthető.³²⁸ Véleményem szerint a területcsere, - amennyiben a felek egyértelműen elköteleződnek a területcsere intézménye mellett és a nemzetközi szervezetek segítik és felügyelik a folyamatot, mindenképpen előrelépés lenne a koszovói-szerb viszony rendezése tekintetében. Koszovó függetlenséggel kapcsolatban, sokszor felmerült az a félelem, hogy egy függetlenedési hullámot indítana el. Közel másfél évtized távlatából kimondható, hogy ez nem így történt. Koszovó függetlensége nem volt jelentős hatással egyéb függetlenségi törekvésekre. Koszovó és Szerbia viszonya, annyira speciális azáltal, hogy Koszovó független állammá vált, hogy egy az esetükben létrejövő területcsere nem veszélyeztetné a Balkán stabilitását és nem bírna precedens jelleggel. Azok a szerbek lakta koszovói területek, amelyek nem a két ország közötti határ mentén található, enklávéként³²⁹ lehetnének, tehát Szerbia Koszovó területén található exklávéja³³⁰. Ha ehhez a területcseréhez kapcsolódna az, hogy Koszovó egyéb, a területcserében nem érintett szerbek lakta részei nagyobb autonómiát kapjanak, akkor ez valós előrelépés lenne a szerb-koszovói viszony rendezésében.

³²⁷ Sdělení Ministerstva Zahraničnic <https://www.szombat.org/politika/3675-van-jo-deportalash-Věci-o-Sjednání-Smlouvy-Mezi-Českou-Republikou-a-Slovenskou-Republikou-o-Generelním-Ymezení-Společných-Státních-Hranic>,” *Zákony pro lidi.cz*, (May 3, 1993), retrieved October 11, 2018, from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-229> (2023.03.29.)

³²⁸ The proposed territorial exchange between Serbia and Kosovo <https://www.insightturkey.com/commentaries/the-proposed-territorial-exchange-between-serbia-and-kosovo> (2023.03.29.)

³²⁹ Itt az enklávés kifejezés az alábbi értelmezésben használatos: olyan államterület, amely teljes egészében egy másik állam/ország területén belül helyezkedik el.

³³⁰ Exklávés jelentése: Olyan államterület, amelynek nem áll fenn területi folytonossága az anyaországgal.

4.Katalónia

Az alábbi fejezet célkitűzése, hogy áttekintésre kerüljenek a katalán nép küzdelmei az önrendelkezési jog csúcát jelentő független állami lét elérésének lehetőségéig. Katalónia ma Spanyolország egyik autonóm tartománya, de a katalán lakosság jelentős része a jövőben a független Katalán Köztársaságban képzelel el a jövőjét. Mi lehet az oka a katalánok függetlenségi törekvéseinek és van-e realitása e törekvéseknek? Többek között ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása a fejezet célja.

A fejezet csak Katalónia, mint Spanyolország egyik autonóm közösségével és az ott élő katalánok helyzetével foglalkozik. A Spanyolországban zajló egyéb folyamatok csak annyiban kerülnek említésre, amennyiben annak közvetlen hatása van Katalóniára.

Ennek nélkülözhetetlen részeként bemutatásra kerülnek Katalónia területének mind földrajzi, mind történelmi viszonyai, hiszen nélkül nehéz lenne megérteni a térségben zajló folyamatok mikéntjét. Bár ez a fejezet csak Katalóniával foglalkozik, de mindenképpen fontos megjegyezni itt a bevezető gondolatokban, hogy a katalán nép ennél sokkal tágabb körben is értelmezhető. Hiszen Andorrában is élnek katalánok és itt hivatalos nyelv a katalán. Katalánok élnek Franciaország déli részein is, illetve Olaszországban Szardínia szigetén, Alghero/Algüer városában és annak környékén

11. ábra – Katalónia tágabb értelemben forrás:
<https://brilliantmaps.com/catalonia/> (2022.06.10.)

Emellett Katalónián kívül is élnek katalánok Spanyolországon belül, Valenciában, a Baleár-szigeteken és Aragóniában. Ennek értelmében a katalánok négy autonóm közösségre oszthatók: az aragón, a katalán, a valenciai autonóm közösségre és a Baleár-szigetekre. Mindegyik autonóm közösség nyelvi, politikai és kulturális értelemben véve speciális státussal bír. Katalónia autonómiájáról az 1978. december 6-án népszavazással is megerősített, spanyol alkotmány és a

spanyol törvényhozás (Cortez) által elfogadott „Katalónia autonómiájáról szóló Alaptörvény”

rendelkezik. A spanyol alkotmány nagyfokú autonómiát biztosít a valenciai autonóm közösség és a Baleári-szigetek számára.³³¹

4.1. Katalónia földrajza

Katalónia Spanyolország északkeleti csücskében található, (a Val d'Aran kivételével³³²). Területe 32 000 km², ami az állam területének 6,5%-a. Északon a Pireneusok (kat. Pirineus catalans, sp. Pirineos catalanes) láncai fekszenek a déli irányból hozzá kapcsolódó előpireneusi (kat. Prepireneus, sp. Prepireneos) vidékekkel, míg a tengerparttal párhuzamosan a Katalóniai-hegység (kat. Serralades Costaneres Catalanes, sp. Cordillera Costera Catalana) vonulatai húzódnak: a Parti-hegylánc (kat. Serralada Litoral, sp. Cordillera Litoral), és nyugatabbra a Prelitoriális-hegylánc (kat. Serralada Prelitoral, sp. Cordillera Prelitoral). A Katalóniai-hegység legmagasabb hegye a Montseny (1720 m) és a Montserrat (1235/1236 m).

12. ábra – Katalónia forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-20345071> (2022.06.10.)

Lakosainak száma több, mint 7 millió fő, ami a spanyol népesség 16%-a. A lakosság fele Barcelonában és agglomerációs övezetében él. Katalónia helyzete mindig is sajátos volt. Földrajzi fekvése révén a Pireneusi-félsziget európai kapujaként szolgált. A katalánokat nyelvük, kulturális sajátosságai is markánsan megkülönböztették a környező népektől.

Katalónia Spanyolország egyik autonóm közössége, ami közigazgatásilag négy tartományra oszlik: Barcelona, Girona, Lleida és Tarragona. Barcelona a fővárosa és legnagyobb városa, ami egyben Spanyolország második legnépesebb települése, és az ötödik legnépesebb városi terület az Európai Unióban.

³³¹ Constitución Española <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229> (2022.06.21.)

³³² Az Aran-völgy Katalónia északnyugati részén, a francia határ mellett a Pireneusokban fekszik, Lleida tartományban. A hely érdekességét az jelenti, hogy az aráni nyelvet használják a helyiek és emiatt a spanyol és katalán nyelv mellett az aráni is hivatalosnak számít itt.

4.2. Katalónia történelme

Katalónia mai területe már 80 000 éve is lakott terület volt. Az i.e. V. évezredben állattenyésztő és földműves népek éltek itt, majd Afrika felől ibérek érkeztek a térségbe az i.e. VII. században, akik keveredtek az itt élő őslakosokkal. Az i.e. VII. században a görögök hoztak létre településeket a tengerparton (például Tarragona). Az i.e. VII. században pedig a punok és a föníciaiak próbálták meghódítani a területet. Aztán görög kereskedők hívták be a rómaiakat és Katalónia egészen az V. századig római provincia volt.

A rómaiak után, a terület a vizigótok uralma alá került. Az itt letelepedő gótok Arnulf vezetésével megalapították Gothalaniát³³³ (azaz Katalóniát). A gót uralmat az arab követte. Az arabok 710–718 között foglalták el Tarif Ibn Malik vezetésével a területet. Miután az arabokat kiűzték a területről, a Frank Birodalom része lett 801-ben. Ezt követően, 847-ben Szőrös Wilfred³³⁴ megalapította a Barcelonai Grófságot. A katalánok önálló történelme 988-tól datálható, amikor kiváltak Nagy Károly birodalmából.³³⁵

A katalán állam kiépítése a XII. század folyamán kezdődött el, amikor a kis grófságok Barcelona grófjának uralma alatt egyesültek. Barcelona grófja, Ramón Berengár³³⁶ nőül vette Aragónia királynőjét, Petronilát³³⁷ 1137-ben. Ezzel a friggyel Aragónia hercege címet is megszerezte és egyesítette a Katalán és az Aragón királyságot. Ebben az időszakban a királyság az alábbi területeket jelentette: Katalónia, Aragónia, Valencia és a Baleár-szigetek.³³⁸

A katalán történelem következő fontos állomása az első rendi gyűlés³³⁹ összehívása volt, melyre I. Jakab uralkodása alatt került sor. A Corts/Cortez gyűlésén az alábbi rendek rendelkeztek képviselettel: papság, katonaság és a nemesség.³⁴⁰ A rendi gyűlések fő feladatai közé tartozott a király által kezdeményezett törvények jóváhagyása és kihirdetése, illetve az adók megszavazása.

³³³ Az elnevezés a gót és alán törzsek nevéből származik.

³³⁴ Wilfredo el Velloso/Guifré el Pilós

³³⁵ Marca Hispanica – a Frank birodalom akkori határa, a mai Katalónia területén volt. Ütközőzóna volt a frankok és Córdoba Emirátus között. Forrás: Szász Géza: Az önálló Toulouse-i grófság kialakulása (9-10. század) http://acta.bibl.u-szeged.hu/2849/1/historica_106_113-127.pdf (2022.10.11.)

³³⁶ 1113-1162 – Barcelona grófja

³³⁷ 1135-1174 Petronila I de Aragón

³³⁸ The History of Catalonia http://culturacatalana.weebly.com/uploads/3/1/2/8/3128745/history_of_catalonia-6pags.pdf (2022.10.10.)

³³⁹ Corts Generals de Catalunya

³⁴⁰ Ekkor még a társadalom többi csoportja nem rendelkezett küldöttel a rendi gyűlésekbe

III. Nagy Péter³⁴¹ az alkotmányos rendelkezések elfogadását a három rend hozzájárulásához kötötte 1283-ban, és ez egy fontos lépés volt a rendek szerepének megerősítésében. Természetesen, nem önzetlen okokból erősítette meg a rendek szerepét az uralkodó, hanem mert szüksége volt a rendek támogatására a háborúk finanszírozásához. III. Péter jelentős expanzív politikát próbált folytatni és kiterjeszteni uralmát újabb és újabb területekre, elsősorban a Földközi-tenger és a Mediterráneum irányába. Ebben az időszakban sikerült elfoglalni Szicíliát és Cerdanyát³⁴² is. Ennek a hódító politikának köszönhetően jelentős konfliktusok jellemezték a királyság belső viszonyait.

1359-ben IV. Péter³⁴³ létrehozott egy parlamenti bizottságot, ami kezdetben csak eseti jelleggel működött. Tagjai csak a papság és a nemesség képviselőiből állt, és a királlyal történő konzultáció elősegítése volt a feladata.³⁴⁴

A hódító háborúk hatalmas költségeket emésztettek fel, minek nyomán a királyi udvar eladósodott. A pénzügyi helyzet javítása volt a feladata az 1362-1363 között zajló monstói rendi gyűlésnek, és ennek nyomán a barcelonai-lleidai-gironai udvar adót vetett ki a külkereskedelemre Katalóniában, Aragóniában és Valenciában.³⁴⁵

1410-ben kihalt a barcelonai dinasztia, válságokkal teli időszak következett, ugyanis közel két évig nem tudtak megegyezni arról, hogy ki kerüljön a trónra. 1412-ben Caspe-ban megállapodást kötöttek egymással az aragón és a valenciai királyság és a katalán hercegég képviselői. Ennek eredményeként I. Anteguera-i Ferdinánd³⁴⁶ került a trónra.³⁴⁷ Az új király megerősítette a nemesség kiváltságait és a katalán autonóm intézményeket³⁴⁸. Kibővítésre kerültek az autonóm intézmények jogkörei az igazságszolgáltatás, védelempolitika és az uralkodói törvények felügyelete terén 1413-ban. Mivel a király elég gyakran távol volt, emiatt helyi kormányzót is kineveztek Katalóniában, melynek kiemelt fontosságát az adja, hogy ez teremtette meg a későbbi Generalitat autonómiájának alapjait.

³⁴¹ 1276-1285 Aragónia, Valencia és Szicília király, Barcelona grófja. Magyar vonatkozása, hogy II. András magyar király unokája.

³⁴² Cerdanya a Pireneusokban található. Nem összekeverendő Szardíniával, ami szintén katalán uralom alatt volt. Szardínia spanyolul Cerdeña, katalánul pedig Sardenya.

³⁴³ 1336-1387 – Pedro IV de Aragón. El Ceremonioso és el del Punyalet ragadványneveken ismert a spanyol/katalán történelemben.

³⁴⁴ <https://web.gencat.cat/es/generalitat/historia/la-diputacio-del-general/> (2022.10.10.)

³⁴⁵ Jurdídics Catalans – Lleis i costums II/2. Cort general de Montsó <https://www.parlament.cat/document/cataleg/48072.pdf> (2022.07.14.)

³⁴⁶ 1412-1416 Trastámara-dinasztia

³⁴⁷ El Compromiso de Caspe <https://www.caspe.es/compromiso-de-caspe/> 2023.01.10.

³⁴⁸ Az Általános Képviselők Tanácsát kezdetben a rotáció elve alapján a rendi gyűlés által megválasztott 3 tag és 3 könyvelő irányította. Emellett sor került még a királyi hivatalnokok közötti peres ügyekkel és adóbehajtásért felelős szerv felállítására is.

II. János³⁴⁹ személyében egy olyan király került hatalomra, aki abszolutista és centrálisabb hatalmat szeretett volna. Ezen elképzelései nyomán polgárháborúk törtek ki. Bár 1461-ben megállapodást kötött a rendekkel, többek között azzal kapcsolatban, hogy a Generalitat jogköreit meghagyja. A megállapodást a király figyelmen kívül hagyta és megpróbálta szűkíteni a Generalitat jogköreit. Emiatt a rendek megvonták II. Jánostól a királyi címet és 1462-ben lázadás tört ki a katalán lakosság részéről. II. Jánost a katalán lakosság Katalónia ellenségének nyilvánította. A király a polgárháború miatt XI. Lajos francia királytól kért segítséget. A két király szövetséget kötött és ennek a szövetségnek eredményeként került a franciákhoz Rosello és Cerdanya. A polgárháború 1472-ben ért véget és V. Portugál Péter³⁵⁰ került a trónra, aki helyreállította a katalán hercegség intézményrendszerét. Az 1481-ben Barcelonában üléselő Cortes/Cortezzen II. Ferdinánd³⁵¹ kötelezettséget vállalt a katalán alkotmány rendelkezéseinek és az autonóm intézményrendszer jogköreinek tiszteletben tartására.³⁵²

Kiemelt dátuma a katalán és a spanyol történelemnek is, amikor Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd³⁵³ házasságával létrejött a spanyol királyság. Az egyesülés ellenére (ekkor még) sikerült megőriznie nyelvét és alkotmányát is Katalóniának.

A XV. századtól folyamatosan erősödtek a központosító törekvések és egyre jobban próbálták csökkenteni a katalán autonóm intézmények jogköreit³⁵⁴. Természetesen, ezt a katalán rendek és lakosság nem igazán nézte jó szemmel, próbáltak minden eszközzel ellenszegülni a kasztíliai központosító törekvéseknek. A korszak egyik nagyon fontos törésvonalának bizonyult az inkvizíció, ami jelentős ellentét volt a katolikus király és a katalánok között.

A XVI. század a spanyol abszolutista törekvések egyik kiemelt időszaka volt, melynek nyomán egyre erősebben törekedtek egy centralizált állam kiépítésére és ennek folyományaként Katalóniát próbálták egyre jobban beolvasztani a királyságba. Ennek az abszolutista versus regionalista törekvéseknek az ütközőzónájába kerültek a rendek. Ugyanis, a korszak királyai (kiemelten I. Károly, V. Károly, II. Fülöp) folyamatosan egyre ritkábban, majd pedig egyáltalán nem hívták össze a rendi gyűlést. Katalónia, Aragónia és Valencia pedig próbálta a rendiség

³⁴⁹ 1458-1479 – Juan II. de Aragón, y Navarra, el Grande

³⁵⁰ I. János portugál király unokája

³⁵¹ 1479-1516 Ferdinánd aragóniai király uralkodásának ideje.

³⁵² La Diputación del General, (siglos XIV-XVII) <https://web.gencat.cat/es/generalitat/historia/la-diputacio-del-general/> (2023.01.10.)

³⁵³ Másik elnevezéssel I. Katolikus Izabella (Isbel la Católica) és férje, Aragóniai Ferdinánd (Fernando II de Aragón, el Católico) az úgynevezett katolikus királyok (Reyes Católicos) közé tartozott és a spanyol történelem legjelentősebb uralkodói között tartják számon őket. Forrás: http://culturacatalana.weebly.com/uploads/3/1/2/8/3128745/history_of_catalonia-6pags.pdf (2022.10.11.)

³⁵⁴ Ebben az időszakban alakították át a Katalán Legfelsőbb Bíróság és a Százak Tanácsának intézményét.

intézményét felhasználni a központosító törekvések ellen. A spanyol központ megerősítette a hadsereg szerepét, abból a célból, hogy a központosítás elleni esetleges lázongásokat leverje. A központosító törekvések egyik sarkalatos pontja az volt, amikor 1585-ben a Generalitatot egyre jobban elkezdte ellenőrizni a központi kormány. Felállításra került egy 18 tagú bizottság, feladata a döntéshozatal mellett a rendi gyűlések által elfogadott döntések figyelemmel kísérése volt. Mindemellett a Generalitat állandó helyi képviselői szerveit is fokozatosan kiépítették, melynek eredményeként a király fennhatósága alá tartozó területeken 234 városi és települési önkormányzat jött létre³⁵⁵. A rendek folyamatosan próbáltak ellenállni a központ centralizáló törekvéseiknek, 1599-1665 között több alkalommal nyílt konfliktusra került sor,³⁵⁶ viszont a spanyol „aranykorszaknak” és világalomnak kezdett vége lenni.^{357, 358}

A centralizáló egy újabb elemeként III. Fülöp Katalónia élére kormányzókat és főkapitányokat nevezett ki, akik egyértelműen a központi hatalom emberei voltak. A Katalónia élére kinevezett kormányzók önkényes hatalomgyakorlása ellen ellenállás bontakozott ki a rendek részéről, melynek egyik eszköze volt az adófizetés megtagadása. A rendeket a Generalitat is támogatta. Egyre jobban romlott a közbiztonság a tartományban, emiatt felállításra került egy önálló katonai erő, melynek feladata volt Katalónia tengerparti³⁵⁹ és szárazföldi védelme is.

Ezalatt Spanyolország, IV. Fülöp uralkodása idején, a Habsburg birodalom szövetségeseként belépett a harmincéves háborúba. A király számára az ország központosítása mellett, fontos volt az ország befolyásának növelése és birodalmának Európában való terjeszkedése is. Ennek nyomán hadjáratokat folytatott Portugáliában, Németalföldön és Franciaországban is. Portugália viszont 1640-ben függetlenedett a spanyol udvartól³⁶⁰ és egyre nagyobb lett az elégedetlenség az országon belül. Ezt tetézte, hogy ugyanebben az évben Katalóniában is lázadás tört ki. Fülöp expanzív politikájának árát a katalánokkal akarta megfizettetni, a harmincéves háborúban való részvételének anyagi-katonai terheit Katalóniára akarta áthárítani. Ez lehetőséget biztosított az uralkodó számára, hogy a katalán előjogokat megszüntesse. Természetesen a katalán parlament ellenezte a központi kormány által követelt 16 ezer főnyi

³⁵⁵ A 16. század végén a Generalitatot 3 parlamenti képviselőből és 3 könyvelőből álló szerv irányította, amely az egyházi vezetők mellett a nemesség tagjaiból állt. A közigazgatás irányításának központja Barcelona lett, a legfelső igazgatási feladatokat egy főtitkviselő, valamint egy könyvelésért felelős személy végezte.

³⁵⁶ III. Fülöp (1598-1621) és IV. Fülöp (1621- 1665) uralkodása alatt tovább folytatódott a madridi udvar központosítás megvalósítását szolgáló törekvése, amely Katalóniát is közvetlenül érintette

³⁵⁷ A spanyol világbirodalom gazdasági és hatalmi helyzete azonban folyamatosan hanyatlott, a tengerentúli spanyol gyarmatokat pedig Anglia és Hollandia foglalta el.

³⁵⁸ <https://web.gencat.cat/es/generalitat/historia/la-diputacio-del-general/> (2022.06.11.)

³⁵⁹ A tengerpart védelme érdekében a Generalitat hadiflotta felállítását rendelte el, a kormányzók a hadihajókat túlnyomórészt katonai csapatok szállítására használták fel.

³⁶⁰ Restoration, Portuguese War of (1640–1668) <https://www.encyclopedia.com/history/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/restoration-portuguese-war-1640-1668> (2022.10.10.)

haderő kiállítását, ezért a tárgyalások Olivares³⁶¹ és a katalán rendek között megszakadtak. Spanyolország Franciaország elleni háborújában Katalónia számított sok szempontból stratégiai fontosságúnak, már csak elhelyezkedése nyomán is. A királyi csapatok elszállásolása, az adóbevételek további növelése vezetett el 1640-ben a Pau Claris (papi vezető), Francesc de Tamari (katonai vezető) és Josep Quintana (parasztvezér) által irányított rendi felkeléshez. Francesc Tamari katonai csapatai 1640. május 22-én elfoglalták Barcelonát és 1640. június 7-én az alkirályt, Count Santa de Colomát híveivel együtt megölték. Ez volt a Guerra dels Segadors³⁶² elnevezésű esemény kezdő dátuma. A polgárháborús helyzetet tovább bonyolította, hogy ugyanebben az évben parasztlázadásra is sor került. A katalánok ebben a helyzetben a franciákhoz, XIV. Lajoshoz fordultak segítségért. Meg is született a megállapodás 1640. szeptember 7-én a Generalitat és Franciaország között Certben, melynek értelmében a katalánok katonai támogatást kaptak a franciáktól. A francia csapatok mindvégig támogatták a katalán rendi felkelést. Katalónia elszakadt a spanyol abszolút monarchiától és 1652-ig francia protektorátus alá került. Francia nyomásra a katalán parlament XIII. Lajost Barcelona uralkodójává választotta. Viszont 1641. január 23-án Cambrilsban és Tarragonában a kasztíliai csapatok legyőzték a francia haderőt.³⁶³

Peronne-ban 1641. szeptember 19-én aláírták a francia-katalán szerződést arról, hogy visszaállítják a katalán autonóm intézmények jogköreit. Ez a valóságban nem történt meg, hiszen egyre erősebb lett a francia hatás Katalóniában.³⁶⁴

A spanyol-francia háborúnak 1659-ben lett vége, ahol a spanyolokat legyőzték a franciák. Megkötésre került a pireneusi béke, melynek nyomán Roselló, Conflent, Vallespirt és Cerdanya Franciaországhoz került. Miután a harmincéves háború véget ért, egyre inkább világossá vált a katalán nemesség számára, hogy a francia abszolutizmus még a spanyol abszolutizmusénál is rosszabb, és a rendi előjogaik megtartására a spanyol uralom keretein belül lehet nagyobb. A katalán rendek ezért újból visszatértek a Spanyol birodalom és az abszolút uralkodó fennhatósága alá. A spanyol korona uralma Katalóniában egyet jelentett a Generalitatnak központi hatalom alá történő rendelésével.³⁶⁵

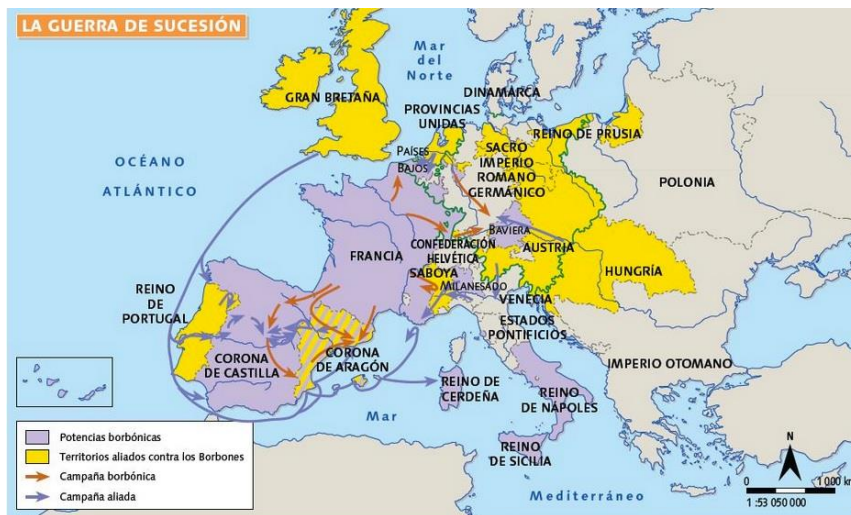
³⁶¹ „El valido” néven ismert a spanyol történelemben, mint IV. Fülöp király „kedvence”.

³⁶² Aratók háborúja https://www.sapiens.cat/temes/batalles-i-guerres/la-guerra-dels-segadors_11153_102.html (2023.01.20.)

³⁶³ The History of Catalonia http://culturacatalana.weebly.com/uploads/3/1/2/8/3128745/history_of_catalonia-6pags.pdf (2022.10.10.)

³⁶⁴ General Council (14th-17th centuries) <https://web.gencat.cat/en/generalitat/historia/la-diputacio-del-general/> (2022.10.11.)

³⁶⁵ La Diputación del General, (siglos XIV-XVII) <https://web.gencat.cat/es/generalitat/historia/la-diputacio-del-general/index.html> (2022.10.11.)

13. ábra – A spanyol örökösödési háború forrás: <https://ihistoriarte.com/articulos/la-guerra-de-sucesion-espanola/> (2022.10.10.)

Ezután sem következett békés időszak, hiszen 1700-ban II. Károly³⁶⁶ Habsburg uralkodó utód nélkül halt meg. Ennek eredményeként többen is bejelentették igényüket a spanyol trónra és elindult a spanyol örökösödési háború 1701-ben.

A trón igénylői közt volt az osztrák Habsburg család³⁶⁷, a Bourbonok³⁶⁸, de Anglia és Hollandia is beszállt a háborúba, ugyanis se azt nem támogatták, hogy a Habsburgok, se azt, hogy a Bourbonok kezére még több hatalom kerüljön. Katalónia Angliával és Hollandiával együtt a Habsburgok jelöltjét, Károlyt támogatta. 1703-ban a császárral szövetséges angol és holland haderő Károlyt spanyol királlyá kiáltotta ki. Károly 1704-ben Lisszabonban szállt partra és katonai csapataival megindult Spanyolország felé. Barcelona aktív segítségével a holland angol flotta katonai bázist is létesített a Bourbonok ellen harcoló szárazföldi erők számára. Katalónia mintegy 10000 fegyveressel támogatta ezt a vállalkozást, amelyhez Aragónia és Valencia is csatlakozott.

1707-ben az almansai csata nyomán egyre inkább előre nyomultak a Bourbon csapatok Katalóniában és Valenciában, majd tavaszra meg is szállták Katalónia területét. 1711-ben meghalt I. János Habsburg király és öccse Károly³⁶⁹ került a trónra. Ez viszont nem tetszett a Habsburgok szövetségeseinek, mert ők továbbra is ragaszkodtak ahhoz, hogy a keleti és a nyugati Habsburg-területek szétválasztva maradjanak, és ezáltal megmaradjon a hatalmi egyensúly. 1712-ben a harcoló felek (Anglia, Hollandia, Franciaország és a Habsburg Birodalom) tárgyalásokba kezdtek. Az is világossá vált a katalánok számára, hogy az angolok és a hollandok számára ők csak eszközként szolgáltak céljaik eléréséhez. Az angol és holland

³⁶⁶ 1665-1700 – spanyol elnevezéssel Carlos el Hechizado (Babonás Károly)

³⁶⁷ Saját magukat tartották az egyetlen legitím örökösnek

³⁶⁸ II. Károly a végrendeletében XIV. Lajos francia király unokáját, Anjou Fülöpöt (V.Fülöp) nevezte meg örökösének

³⁶⁹ IV. Károly német-római császár

csapatok kivonultak az Ibériai-félszigetről. 1713 júliusában a nemesség képviselőiből álló Braços úgy döntött, hogy ellenáll a Bourbon hadsereg támadásának.³⁷⁰

1713-ban megkötésre került az Utrechti-béke, ennek eredményeként Anjou Fülöpé (V. Fülöp) lett a spanyol trón. A békekötés nyomán elég sok terület cserélt „gazdát”, többek közt a spanyol király megkapta a tengerentúli birtokokat is azzal a kikötéssel, hogy a spanyol és a francia birtokokat sohasem szabad egyesíteni. Anglia ekkor szerezte meg Gibraltárt³⁷¹, az amerikai gyarmatok egy részét, valamint a rabszolga-kereskedelem monopóliumának a jogát. Az európai spanyol birtokok, Spanyol-Németalföld, Nápoly, Milánó, Livorno és Szardínia VI. Károly német-római császárnak jutottak.³⁷²

1714 áprilisában, Barcelonában Antoni Villarroel és Rafael Casanova vezetésével megkezdődött a város átfogó védelmének megszervezése. 1714. szeptember 11-én került sor a Barcelona elleni utolsó támadásra, melynek során Rafael Casanova súlyosan megsérült, Villarroel és Cardonna pedig fogságba esett. Ugyanezen a napon V. Fülöp katonai csapatai elfoglalták Barcelonát. Katalónia számára a spanyol örökösödési háború vereséggel ért véget és súlyos következményei lettek. A spanyolok győzelme után felszámolásra került a Generalitat intézménye és egyre szélesebb mértékben terjesztették ki a térségben a központ hatalmát. A Bourbon uralkodó a lázadó államokat Kasztília provinciáivá fokozta le, integrálva őket kasztíliai közigazgatás rendszerébe, eltörölve autonómiájuk minden korábbi formáit. Katalóniában a Nueva Planta (Új Terv) által bevezetett abszolutista intézményrendszer kezdte meg működését. A spanyol örökösödési háború jelentős változást hozott Katalónia helyzetében, ugyanis a XIX. századig – bár Katalónia a spanyol királyság része volt – politikai és pénzügyi autonómia is megillette. A spanyol örökösödési háború idején Katalónia a vesztes fél oldalán állt, ami miatt sok privilégiumát elvesztette. Az új spanyol kormány feloszlatta a katalán parlamentet és pénzügyi kiváltságait megszüntette.³⁷³

A Nueva Planta 1716. január 16-án került kiadására. Jelentősége spanyol szempontból az, hogy világossá tette V. Fülöp törekvéseit, ami az ország teljes központosítására törekvés volt és ennek (rég) új intézmény rendszereit és azok feladatköreit tartalmazta. Katalán szempontból pedig a jelentősége, hogy centralista törekvések hatására egyre inkább a spanyol uralom hatása

³⁷⁰ War of the spanish succession <https://www.britannica.com/event/War-of-the-Spanish-Succession> (2022.07.11.)

³⁷¹ Ma Gibraltár brit tengerentúli terület. De a mai napig Nagy-Britannia és Spanyolország közti nemzetközi kapcsolatokban egy „forró pontnak” számít.

³⁷² Texto completo del Tratado de Utrecht <https://www.elmundo.es/elmundo/2001/03/15/espana/984660136.html> (2022.07.11.)

³⁷³ Nueva Planta <https://web.gencat.cat/es/generalitat/historia/regim-de-nova-planta/> (2023.01.22.)

alá került Katalónia. Bár a spanyol abszolutisztikus törekvések már évtizedekkel V. Fülöp előtt megkezdődtek, de az örökösödési háború utáni területvesztések és ezek nyomán kialakult pozíciója a világban és Európában arra sarkallták a királyt, hogy egy erős, központosított spanyol királyság legyen. Illetve a katalánok a háborúban betöltött szerepük nyomán egyfajta büntetésként kapták meg az erősebb udvari befolyást. Katalónia Kasztília fennhatósága alá került.

A Nueva Planta alapján létrejött az egységes spanyol Cortez, melynek feladata kizárólag az örökösödésre korlátozódott. A spanyol állam bel- és külpolitikai feladataiért a Kasztíliai Tanács volt a felelős, a gyarmatok igazgatásáért pedig az Indiák Tanácsa. Létrehoztak modern államtitkárságokat, melyik minisztériumként funkcionáltak. Megszüntették az alkirályság intézményrendszerét. A közigazgatás teljén átalakult, az udvar irányítása alá került minden és ennek megfelelően alakították ki a közigazgatás területi rendszerét. A régiókat tartományá alakították át. Kialakításra került az intendatúrák³⁷⁴ rendszere, melyek a közigazgatás adminisztratív funkcióival és gazdaságfejlesztésével foglalkoztak. Az intendatúrákon belül körzetek (partidos) és járások (corregimientos) jöttek létre. A városi tanácsok a központi állam ellenőrzése alá kerültek.³⁷⁵

Katalónia élére katonai kormányzót neveztek ki, aki a közigazgatás irányításáért felelt. A közigazgatás területi beosztását átalakították, mivel a korábban felállított „veguerías” helyett itt is új igazgatási egységeket, járásokat „corregimientosokat” hoztak létre. A katalán tartományi kormányzat a katonai kormányzó, a királyi bíróság és a főkapitány intézményrendszerére épült. A központosító törekvésekben kulcsfontosságú szerepe volt a hadseregnek is, mert a kötelező újoncállítás rendjét Katalóniára is kiterjesztették. A kinevezett katonai kormányzó egyben polgári joghatóságot is gyakorolt. Minden szférában megindult az erős spanyolosítás. Ennek eredményeként rendeletben határozták meg az új hivatalos nyelvként a kasztíliait és eltörölték a katalán nyelv használatát.³⁷⁶

Természetesen a katalán lakosság igyekezett ellenállni az abszolutista törekvéseknek és jogaik csorbítását sem akarták elfogadni. Ez folyamatos konfliktusokat generált a központ és a tartomány között. Felkelés tört ki Barcelonában, minek hatására újból létrehozták a Generalitat intézményét, mely több területen (politika, pénzügy) visszaszerezte jogköreit. Az is

³⁷⁴ 1749 – francia mintára

³⁷⁵ Nueva Planta <https://web.gencat.cat/es/generalitat/historia/regim-de-nova-planta/> (2023.01.22.)

³⁷⁶ Enrique Gimenez Lopez: El debate civilismo-militarismo y el régimen de Nueva Planta en la España del siglo XVIII Cuadernos de Historia Moderna 41-75. oldal Editorial Complutense, Madrid 1994 és Jean-Pierre Dedieu: La Nueva Planta en su contexto. Las reformas del aparato del Estado en el reinado de Felipe V - Manuscripts 18, 2000. 113-139.

egyértelművé vált a spanyol udvar számára az erős katalán ellenállás hatására, hogy a centrista törekvések Katalóniában nem fognak működni és a felkelések ellen reformokra van szükség^{377, 378},

A XIX. században jelentős változások történnek mind Európában, mind pedig a Spanyol királyságban. A Bourbon-uralkodóház meggyengült, közben pedig Franciaországban hatalomra került Bonaparte Napóleon,³⁷⁹ akinek hódító háborúi nem kerülhették el az Ibéria-félszigetet sem. 1808. május 2-án, Madridban felkelés tört ki a megszállókkal szemben, amelyet a francia haderő Joachim Murat tábornok vezetésével véresen levertek. 1809-re Cádiz kivételével az összes nagyobb város francia uralom alá került.³⁸⁰

A spanyol királyság abszolutista intézményrendszere összeomlott. A spanyol központisítás alól felszabaduló területek új intézményrendszert próbáltak felállítani³⁸¹. Ezek a változások jelentős hatással voltak Katalónia helyzetére. A tartományban felállítottak egy a legfelső szinten ülésező közgyűlést, amely döntéshozatali szervként működött és a madridi udvarral szembeni ellenállásért is felelt. 1810-ben, a Tarragonában ülésező egyházi képviselőkől és bírókból álló szerv kijelentette, hogy a katalán hercegség által korábban elfogadott törvényeket, kiváltságokat és előjogokat maradéktalanul tiszteletben kell tartani. Ebben az időszakban Katalónia katonai kormányzója Augereau tábornok³⁸² volt, aki próbálta figyelembe venni a katalán lakosság érdekeit is. 1812-ben Katalónia francia kézre került teljesen és a birodalmukhoz csatolták.³⁸³

Fontos mérföldkő volt a Cádiz-i alkotmány megalkotása, mind a spanyol királyság, mind pedig Katalónia életében. Egyre erősebben elérte az Ibéria-félszigetet is a felvilágosodás eszméje, ennek nyomán Cádiz városában összeült az első nem rendi jellegű parlament³⁸⁴, mely feladatául tűzte ki egy új alkotmány megalkotását. Az új alkotmány kihirdetése 1812 januárban történt

³⁷⁷ Megreformálták a királyi bíróságot és a főkapitányi tisztséget is.

³⁷⁸ Az udvar egyik célja volt, hogy a dinasztikus öröklés kérdése rendezve legyen. Emiatt meghagyta a király a spanyol városok szavazati jogát, köztük Barcelonáét is. Viszont III. Károly trónra lépésekor 1760-ban, Barcelona – Palmával, Valenciával és Zaragozával együtt – beadvánnyal fordult az uralkodóhoz az abszolutista intézményrendszer átalakítása és a spanyol örökösödési háború idején bevezetett hatalmi berendezkedés újbóli felállítása érdekében

³⁷⁹ 1808-1813 – Bonaparte Napóleon uralkodási ideje.

³⁸⁰ A félsziget távolabbi részein: Andalúzia, Asztúria, Valencia, Galícia tartományok területén gerillaháborúk folytak. Forrás: Real Academia de la Historia: 2 de mayo de 1808 <https://www.rah.es/2-de-mayo-de-1808/> (2022.07.11.)

³⁸¹ Ez az intézményrendszer volt a junták rendszere. 1808 szeptemberében Aranjuezben 34 tagú központi junta alakult, amely „tíz királyságból, két hercegségből és egy tartományból” állt

³⁸² 1810 január és március között volt a terület kormányzója. Forrás: https://www.napoleon-series.org/research/biographies/marshals/c_augereau.html (2022.07.12.)

³⁸³ The History of Catalonia http://culturacatalana.weebly.com/uploads/3/1/2/8/3128745/history_of_catalonia-6pags.pdf (2022.07.11.)

³⁸⁴ Ebben az időszakban a spanyol polgárságra jelentősen hatott a felvilágosodás tanai és ennek nyomán a katonasággal együtt sikerült összehívniuk a parlamentet.

meg. Tartalmazta, hogy a szuverenitás letéteményese a nemzet, a törvényhozást pedig az egykamarás parlament (Cortez) és a király közös kötelességévé tette. Megjelent a hatalmi ágak megosztásának elve és széleskörű szabadságjogokat hirdetett és biztosította a magántulajdon védelmét. Az alkotmány elfogadása után a Cortez megszüntette a szenioritás intézményét és feloszlatta az Inkvizíció Legfelső Tanácsát. Katalóniával kapcsolatos rendelkezései a polgári kormányzók által irányított önkormányzati szervek felállítását írták elő.³⁸⁵ 1812. november 30-án Lacy tábornok irányítása alatt a korábbi közgyűlések helyébe a helyi önkormányzati testületek léptek.³⁸⁶ A francia katonai csapatok 1813-ban hagyták el Spanyolország területét. A Cádizi alkotmány törekvései és elvei nagyon újszerűnek hatottak ebben a korban. Nem sok idővel a kihirdetése után megjelentek az ezt ellenző társadalmi csoportok. Egyrészt természetesen volt egy olyan csoport, mely az abszolutizmus időszakának haszonélvezője volt és szerette volna az abszolutista rendszer restaurációját. Másrészt a lakosság körében a Bourbon-királyság visszatérte egyenlő volt a függetlenség visszanyerésével is. Harmadrészt pedig a spanyol királyságon kívüli hatalmak is jobbnak látták az abszolutista királyságot, mint ezt az új reformokkal telít. Ennek eredményeként egyre több demonstráció, megmozdulás volt, mely a reformok eltörlését tűzte ki céljául. Végül „sikerre” vezettek a törekvések, hiszen VII. Ferdinánd³⁸⁷ 1814-ben egy kiáltványt adott ki, mely tartalmazta a választott Cortez és a helyi önkormányzati testületek megszüntetését. Helyreállították a kötelező céhtagságot, az inkvizíciót és a szenioritás³⁸⁸ elvét. Eltörlték az általános, egyenlő adózást. A spanyol uralkodó az abszolutista kormányzás gyakorlatára tért át. A király a Kasztíliai Tanács szerkezetére épülő miniszteri rendszert alakított ki, amelyben a miniszterek közvetlenül az abszolút uralkodónak tartoztak politikai felelősséggel. Felszámolták az összes autonóm önkormányzati intézményt és Spanyolországot tartományokra osztották fel. Az újonnan kialakított közigazgatási körzeteket pedig elválasztották a királyság területétől. Az 1821-ben elfogadott tervezet Spanyolországban 47 tartományt hozott létre, Katalóniát pedig 3 tartományra – Barcelonára, Tarragonára és Urgellre – osztotta. A központi kormány Katalónia közigazgatási beosztásáról szóló rendeletet végül 1833. november 30-án fogadta el. A rendeletnek megfelelően Spanyolországban 49, Katalóniában pedig 4 tartomány (Barcelona, Lleida, Tarragona és Urgell) jött létre.³⁸⁹ 1835-ben

³⁸⁵ La Constitución de Cádiz <https://www.congreso.es/docu/constituciones/1812/ce1812.pdf> (2022.07.12.)

³⁸⁶ <https://dbe.rah.es/biografias/15603/jorge-de-lacy-evans> (2022.07.11.)

³⁸⁷ VII. Ferdinánd kétszer is volt spanyol király: 1808-ban és 1813-1833 között.

³⁸⁸ Olyan öröklési rendet jelent, amikor a legidősebb vezetésre alkalmas férfi öröklő a hatalmat.

³⁸⁹ Historia de la Generalitat de Catalunya. La web del presidente de la Generalitat de Catalunya. La restauración de la Diputación de Cataluña, 1822-1914 <https://web.gencat.cat/es/generalitat/historia/diputacions-espanya-constitucional/> (2022.07.11.)

a Mendizábal-kormány rendeleti úton állította helyre a tartományi tanácsokat Katalóniában. A tartományi tanácsok tagjait a legtöbb adót fizető polgárok közül választották³⁹⁰.

Ferdinánd középkort idéző abszolutista uralkodása nem aratott osztatlan sikert és a királypártiak közül is sokan a király ellen fordultak és újra trónviszály alakult ki. Az egyik csoport Károlyt, a király testvérét látták volna szívesen a spanyol trónon³⁹¹, a másik csoport pedig Izabellát³⁹², Ferdinánd lányát. Maga az uralkodó is lányát látta volna szívesen a trónon, emiatt 1830-ban elismerte a leányági örökösödést³⁹³. Az uralkodó akaratát nem fogadták el a halála után, emiatt polgárháború robbant ki. Az első karlista háború³⁹⁴ 1833-1839 között zajlott le. Károly mögött állt, Katalónia, Galícia és Baszkföld konzervatív és vallásos paraszti rétege. A karlistákra jellemző volt a gerilla harcmodor. Tevékenységük elért egészen a fővárosig, Madridig is és veszélyeztették Mária Krisztina régensi hatalmát is. Katalónia szempontjából a háború pozitív eredménye volt - igaz csak rövidebb ideig³⁹⁵-, hogy újra létrejöttek a helyi önkormányzati testületek³⁹⁶ a polgárság képviselőiből.

Miután új régent neveztek ki, Espartero tábornok személyében változás állt be a dolgok tekintetében, hiszen igyekezett kemény kézzel rendet teremteni és a szabad kereskedelem felé nyitni a spanyol gazdaságot. Ez negatív hatással volt a katalán iparosokra és lázadást generált. A katalán lázadáshoz csatlakozott még Valencia, Alicante és Sevilla is és ennek hatására 1843-ban Esparterónak távozni kellett. A viszályok hatására, a Károlyval szemben álló mérsékelt liberális nézeteket vallók csoportja Izabellát³⁹⁷ választotta meg spanyol királynővé. 1845-ben új alkotmányt hoztak létre, melyben lefektették az abszolút hatalomgyakorlás alapjait. A király és a Cortez kettős szuverenitása váltotta fel a népszuverenitást³⁹⁸. Létrehozásra került a szenátus intézménye is, melynek tagjait a királynő nevezte ki. A korszakot jellemezte, hogy törvények helyett, rendeletekkel kormányoztak. A spanyol központi kormány a napóleoni államberendezkedést követte, ez abban mutatkozott meg, hogy a kormányzat a madridi kormányzótól a miniszterekig, a tartományok kormányzóitól egészen a polgármesterekig hierarchikus rendszert hozott létre. Ezenkívül tovább folytatódott a központosítás és az

³⁹⁰ Constituciones Españolas 1812 – 1978 <https://www.congreso.es/cem/const1812> (2022.07.14.)

³⁹¹ Karlisták volt az egyik csoport.

³⁹² Izabella infánsnő Ferdinánd és nápolyi Mária Krisztinával kötött negyedik házasságából született.

³⁹³ Pragmatica Sanctio

³⁹⁴ Primera Guerra Carlista - Don Carlos Maria Isidro de Borbón infáns követői voltak a karlisták.

³⁹⁵ 1836-1839 között

³⁹⁶ Ezek az önkormányzatok adóbeszedési jogkörrel is rendelkeztek és jóval hatékonyabban működtek, mint az udvar által anno létrehozott tartományi tanácsok.

³⁹⁷ Aki ekkor még csak tizenhárom éves volt, viszont nagykorúvá nyilvánították és így II. Izabella néven foglalhatta el az ország trónját és 1844-1868 között uralkodott.

³⁹⁸ Ezzel a legfőbb probléma az volt, hogy csak a lakosság leggazdagabb egy százaléka választotta meg.

alkotmányos jogok felfüggesztése, mely a Minisztertanács feladata volt.³⁹⁹ Ezekből a módosításokból Katalónia sem maradhatott ki és az 1845. január 9-én elfogadott törvény alapján a tartományi tanácsokat polgári kormányzókból álló bizottsággá alakították át. Egyesítésre került a négy tartományi tanács és létrejött a legfelső katalán közgyűlés is, ez a rendszer 1868-ig működött.⁴⁰⁰

Ebben az időszakban jelentős törésvonal alakult ki a spanyol királyság és Katalónia⁴⁰¹ között. A törésvonal alapját az adta, hogy az ipari forradalom hatására jelentős gazdasági fejlődés indult meg a tartományban. A modernizációban és a fejlődésben a helyi polgárságnak jelentős szerepe volt. A spanyol királyság pedig nem tudott egységes nemzetet kialakítani ebben az időszakban sem. A modernizációs folyamat sem volt olyan dinamikus, mint Katalóniában, aminek fő oka volt, hogy az udvar jelentős agrárisztokrata és katonai csoportok befolyása alatt állt. Ezek a tényezők lehetővé tették a katalán nemzeti mozgalmak felerősödését. 1830-as években jött létre a *Renaixença*⁴⁰² mozgalom.⁴⁰³ Ez az időszak tekinthető a katalán nyelv és kultúra újjászületésének. Ennek fő megnyilvánulási területe az irodalom volt.⁴⁰⁴ A katalán nemzeti mozgalmak esszenciáját és összetartozás élményét, öntudatát a katalán nyelv jelenítette meg. A katalánok lázongásainak másik nagyon fontos mozgatórugója volt, hogy folyamatosan igyekezett az udvar a katalánok jogait csökkenteni, csorbítani.⁴⁰⁵ A század közepétől egyre erősebbé vált a katalán politikai gondolkodás, melynek központi elemei a nemzeti szuverenitás, a föderáció és az autonómia voltak⁴⁰⁶. Kezdetben a politikai gondolkodásban a monarchista, azaz királypárti nézet uralkodott, de egy föderatív állam képzetével. Viszont ez a felfogás a 1850-es évektől megváltozott és előtérbe került a köztársaságpárti felfogás.

A korszak egyik legjelentősebb „politikai gondolkodója” Francesco Pi y Maragall⁴⁰⁷ volt. Nézetei középpontjában a föderalista köztársaság felfogás állt. Véleménye szerint a központosítást fel kell váltania a decentralizációnak. Több autonómia kell a régióknak. Mindezt

³⁹⁹ Anderle Ádám [1992]: *Spanyolország története*, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 100-101

⁴⁰⁰ *Constitución de 1845* <https://www.congreso.es/cem/const1845> (2022.07.14.)

⁴⁰¹ Nemcsak Katalóniát jellemezte ez a dinamikus fejlődés, hanem egyéb peremvidékeke is, például Baszkföldet.

⁴⁰² Újjászületést jelent a szó.

⁴⁰³ <https://www.encyclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/la-renaixenca> (2023.02.21.)

⁴⁰⁴ Rengeteg katalán nyelvű folyóiratot és kiadványt adtak ki ebben az időszakban, a *Renaixença* segítségével.

⁴⁰⁵ Eltörlésre került 1829-ben a katalán kereskedelmi kódex, 1834-ben a tengeri kereskedelem és jog katalán gyűjtemény, 1836-ban pedig egységes pénzrendszert vezettek be és Katalóniát bekapcsolták a spanyol adórendszerbe.

⁴⁰⁶ Ezen nézetek felélénkítették a közéletet, egyre többen érdeklődtek a politikai gondolkodás iránt és megjelentek az ezeket tartalmazó folyóiratok is. Az első ilyen lap, az 1879-ben megjelenő *Diari Catalá* volt, de megemlítendő az *Estat Catalá* elnevezésű folyóirat is. 1882-ben megalakult a *Centre Catalá*, ahol különböző szellemi és kulturális találkozók helye volt.

⁴⁰⁷ Pi y Maragall, aki 1873 és 1874 között Spanyolország köztársasági elnöke volt, nézeteit „A nemzetiségek” című művében foglalta össze, amelyben a Spanyolországot alkotó egyes országrészek széles körű autonómiája mellett érvelt.

Spanyolország részeként gondolta kivitelezhetőnek. A Köztársasági Párt jelentette az új állam modelljét, amely a helyi bizottságok laza együttese volt, élén egy tizenöt tagú tanáccsal.⁴⁰⁸

1868-1874 között beszélhetünk az első spanyol köztársaság időszakáról. Ebben az időszakban megtörtént a közigazgatási hatáskörök decentralizációjának egy része. Majd 1870. augusztus 20-án olyan törvény került elfogadásra Katalóniában, amely lehetővé tette a polgári kormányzók számára a vétőjogot, amennyiben a központi kormány döntéseit nem találták megfelelőnek. 1873. március 9-én fogalmazódott meg az az álláspont, hogy önálló katalán állam megteremtése szükséges. Természetesen a központi kormány ezt az elképzelést nem támogatta, csak azt, hogy a régiók nagyobb hatásköröket kaphassanak^{409, 410}

Az első spanyol köztársaság nem tartott sokáig, külső⁴¹¹ és belső⁴¹² tényezők is hozzájárultak a bukáshoz. Ebből kiemelendő az 1873-1874 között zajló lázadás Barcelonában.⁴¹³

1874. december 29-én XII. Alfonz⁴¹⁴ nevezték ki spanyol királynak, akinek uralkodását a restauráció jellemezte. Ez abban nyilvánult meg, hogy a visszatért a monarchia, vele együtt a Bourbon-ház is, mely a király és a Cortez kettős szuverenitását is jelentette. Fontos szerep jutott még a politikai szabadságnak, a toleranciának és a tulajdonnak. Az időszak főbb politikai gondolkodója Cánovas de Castillo volt, akinek a nevéhez fűződik a korszak politikai ideológiájának megalkotása. Fontos szerepet szánt az ellenzéknek. Ugyanakkor megmaradt a központosító szándék is. Ekkor jelent meg a központi hatalom által kinevezett caciquek intézményrendszere, akik vidéken jelentős hatalommal bírtak.⁴¹⁵

Katalóniában 1876-ban állították vissza a korábbi tartományi rendszert. 1882-ben foglalták törvénybe az általános választójogot, minden közigazgatási körzetben az önkormányzati szervek elnökeit általános választójog alapján kell megválasztani. Viszont erre csak 1890-ben

⁴⁰⁸ <https://dbe.rah.es/biografias/9354/francisco-pi-y-margall> (2023.01.21.)

⁴⁰⁹ 1873-ban létrehozásra került egy új alkotmány, ami kihirdetésre nem került. De jelentős átalakításokat tartalmazott az országra nézve. a spanyol nemzet alkotóelemeként 17 államot sorolt fel, s régióként említette a baszk provinciákat és Katalóniát. Az Alkotmány az államszervezet három formáját írta elő: község (municipio); a regionális állam, mely külön alkotmánnyal és politikai autonómiával rendelkezett, valamint a föderális állam, egy korlátozott hatalmú központi kormánnyal és törvényhozó testülettel az élén. Az Alaptörvény minden régiót államként értelmezett, a spanyol államot pedig föderatív alapon akarta felépíteni. Forrás: Sipos Katalin [1993]: Regionalizmus történeti és jogi aspektusai. MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, p. 55-60 és Domonkos Endre: A katalán autonómia és kibővítésének aktuális kérdései – EU Working Papers 2/2010.

⁴¹⁰ Historia Política de España – Primera Republica Española <https://www.nuevatribuna.es/articulo/cultura---ocio/primerarepublicaespanola-historia-politica-espana-republica/20200311151327171948.html> (2023.01.21.)

⁴¹¹ Kuba függetlenségi háborút indított Spanyolország ellen.

⁴¹² 1872-1873 újabb karlista háború. Országszerte több helyen voltak lázongások például Cartagenában, Granadában, Valenciában, Sevillában és Cádizban is.

⁴¹³ Historia Política de España – Primera Republica Española <https://www.nuevatribuna.es/articulo/cultura---ocio/primerarepublicaespanola-historia-politica-espana-republica/20200311151327171948.html> (2023.01.21.)

⁴¹⁴ II. Izabella fia, akit Martínez Campos tábornok által lett a trón spanyol „tulajdonosa”.

⁴¹⁵ Historia Política de España – Primera Republica Española <https://www.nuevatribuna.es/articulo/cultura---ocio/primerarepublicaespanola-historia-politica-espana-republica/20200311151327171948.html> (2023.01.21.)

került sor.⁴¹⁶ A század végére egyre felerősödött a katalán nacionalizmus. A mozgalom fő bázisa az értelmiség és a nagytőke volt. Később Prat de la Riba, a vidéki arisztokrácia megnyerését is fontosnak tartotta. Ennek eredményeként létrejött 1882-ben a Katalán Központ, mely a katalán parlament felállítását követelte. Megalakításra került a Katalán Liga⁴¹⁷ 1888-ban, melyet a katalán polgárság hozott létre. A Liga vezetője Enric Prat de la Riba⁴¹⁸ lett, aki egy katalán-spanyol föderatív unióban látta a jövőt. Egyfajta ibériai föderáció, ahol minden nemzetiség élhet az önrendelkezési jogával.⁴¹⁹

A Centre Català keretein belül az első centrizmusellenes katalán front. 1885-ben ez a központ nyújtotta be XII. Alfonz királynak a „Memorial de greuges” nevű⁴²⁰, Katalónia erkölcsi és anyagi érdekeinek védelmében született értekezést. 1888-ban megalakult az Unió Catalanista, amely egy önálló katalán régió megteremtésének szándékával lépett fel^{421, 422}

1892-ben Manresa városában tartottak egy konferenciát és itt meghatározták a politikai katalanizmus főbb alapelveit, a manresai alapelveket. Ez az alábbiakat fogalmazta meg: Katalónia a spanyol államon belül autonóm régió legyen, amelynek keretében szavatolható a katalán nép önrendelkezési joga. Katalónia belső ügyeit általános választójog alapján választott parlament intézze. A parlament legyen az autonóm tartományban a legfőbb törvényhozó szerv. Katalónia saját Legfelsőbb Bírósággal rendelkezzen polgári és büntető ügyekben egyaránt. A katalán nemzeti identitás megőrzése érdekében a katalán legyen a hivatalos nyelv a köz- és magánéletben.⁴²³

A nacionalisták 1898. november 11-én egy beadványban fogalmazták meg követeléseiket, amit 1899-ben nyújtottak be a kormány részére, hogy önálló pénzügyi jogköröket kapjon Katalónia.⁴²⁴

⁴¹⁶ Domonkos Endre: Nemzetközi autonómia-modellek és kisebbségi kérdés A katalán regionális autonómia és tapasztalatai 63. oldal http://phd.lib.uni-corvinus.hu/530/1/domonkos_endre.pdf (2022.06.11.)

⁴¹⁷ Lliga de Catalunya

⁴¹⁸ Prat de la Riba a mérsékelt katalán nacionalizmus irányvonalát képviselte és elutasította Katalónia Spanyolországtól való elszakadásának tervét.

⁴¹⁹ Javier Krauel - Imperial Emotions: Cultural Responses to Myths of Empire in Fin-de-Siècle Spain: The Politics of Imperial Pride and Shame: Enric Prat de la Riba's La nacionalitat catalana <https://www.jstor.org/stable/j.ctt5vjk68.9> (2023.01.28.)

⁴²⁰ <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/memorial-de-greuges> (2022.07.17.)

⁴²¹ Domonkos Endre: A katalán autonómia és kibővítésének aktuális kérdései http://publikaciotar.repositorium.uni-bge.hu/237/1/2010_2_06.pdf (2022.07.14.)

⁴²² Unió Catalanista <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/unio-catalanista> (2023.01.23.)

⁴²³ Les Bases de Manresa de 1892 i els orígens del catalanisme <https://www.congreso.es/cem/const1845> (2022.07.14)

⁴²⁴ Ez a beadvány nem volt példa nélküli, hiszen Baszkföld 1876-ban kötött gazdasági megállapodást, ami által adóbeszedési és adóellenőrzési jogokat kaptak. Forrás: Alonso Olea, Eduardo J. Beascochea Gangoiti, José M: Fiscalidad territorial y propiedad urbana en el País Vasco. Los años finales del siglo XIX <https://www.ituna.eus/wp-content/uploads/2020/03/fiscalidad-territorial-y-propiedad-urbana-en-el-pais-vasco--los-anos-finales-del-siglo-xix.pdf> (2022.06.12.)

Spanyolország jelentős veszteséget szenvedett az Egyesült Államokkal folytatott háborúban, elvesztette gyarmatai közül Kubát, Puerto Ricot, Guamot és a Fülöp-szigeteket is,⁴²⁵ ami jelentősen meggyengítette az abszolút monarchiát a század végére, nemcsak gazdaságilag⁴²⁶, hanem társadalomlélektani szempontból is. Gazdasági szempontból egyre jobba kinyílt az olló Madrid és Barcelona között, Katalónia⁴²⁷ gazdasága dinamikusan fejlődött, a spanyol pedig nem.

A XX. század elejét a békés mozgalmak, a békés rendezés jellemezte. Párttá alakult a Regonalista Liga, ennek fontosságát az adja, hogy békés úton próbálta rendezni Katalónia helyzetét, elsősorban tárgyalások és reformok útján. Az 1901-ben megtartott helyhatósági választásokon az újonnan alakult pár, Prat de la Riba vezetésével győzött. Ennek hatására 1903-ban kezdődtek meg a tárgyalások a központi kormányzattal a tartomány autonómiájának kérdéséről.⁴²⁸ 1906-ban létrejött az összes katalán politikai erőt magába foglaló Katalán Szolidaritás⁴²⁹ nevű mozgalom, mely az 1907-es önkormányzati választásokon elsőprő győzelmet aratott.⁴³⁰ A barcelonai tanács elnökévé Prat de la Riba lett megválasztva.⁴³¹ Az új közigazgatásról szóló törvénytervezet elismerte volna a tartományok azon jogát, hogy önkormányzati közösségeket hozzanak létre, de ez a törvény végül nem került elfogadásra.⁴³² Bár törvény nem lett, de 1913-ban rendeletben biztosították a tartományi tanácsok azon jogát, hogy önkormányzati közösségeket hozzanak létre. A rendelet nyomán Barcelona, Gerona, Tarragona és Lérida tartományok közigazgatási célból egyesültek. Ez megeremtette a Mancomunitat de Catalunya intézményét. Ez a szervezet a négy tartomány küldötteiből álló közgyűlést⁴³³ és a tanácsot⁴³⁴ jelentette. A Mancomunitat hatásköre sok területre kiterjedt, a legfontosabb feladatának a modernizálást tartotta. Iskolákat létesített, fejlesztette az

⁴²⁵ Hoy en 1898, EEUU declaró la guerra a España <https://www.trt.net.tr/espanol/hoy-en-la-historia/2020/02/15/hoy-en-1898-eeuu-declaro-la-guerra-a-espana-1357533> (2022.06.11.)

⁴²⁶ A spanyol iparnak jelentős bázisai voltak a gyarmatokon és ezek elvesztése hatalmas érvágás volt a spanyol gazdaságnak.

⁴²⁷ Baszkföld gazdasága hasonlóan prosperáló volt, mint a Katalán.

⁴²⁸ Ennek nyomán a miniszter, Antoni Maura reformtervet készített a helyi önkormányzatokkal kapcsolatban.

⁴²⁹ Solidaridad de Catalana

⁴³⁰ 41 helyet sikerült megszerezni a 44 katalán helyből.

⁴³¹ Prat de la Riba 1917-ben bekövetkezett haláláig volt a Tanács elnöke.

⁴³² Az el nem fogadás okai között szerepelt, hogy 1908-ban megbukott a Maura vezette kormány. Majd pedig a Canalejas miniszterelnököt meggyilkolták.

⁴³³ A közgyűlés a négy tartomány képviselőiből állt, 36 képviselőt Barcelona küldött, a többi település pedig huszat.

⁴³⁴ Végrehajtó szerepe volt és a Tanács egy nyolctagú testület volt, melynek két-két tagját a négy tartomány delegálta.

infrastruktúrát.⁴³⁵ Mindez azonban nem elégítette ki a teljes autonómiát követelők igényeit.⁴³⁶ 1917-től Josep Puig i Cadafalch⁴³⁷ lett a tartomány elnöke, Prat de la Riba után.

Az első világháborút követő nemzetiségi mozgalmak erősen hatottak a katalánokra is. Egyre égetőbb kérdéssé vált a tartomány autonómiájának kérdése. Ennek folyományaként a katalán önkormányzat elfogadta az autonómia-statútumról szóló tervezetet 1918. november 25-én, amit a katalán parlamenti képviselők is megerősítettek. A statútum meghatározta Katalónia intézményrendszerét (parlament, kormány), a központi kormány és az autonóm közösség hatásköreit, és Katalónia pénzügyi jogosítványai is. De ezeket a spanyol kormány nem fogadta el. Közben Spanyolországot is elérte az első világháborút követő gazdasági válság. Jelentős belpolitikai válsággal is szembe kellett nézni a spanyol központi kormányzatnak. Emellé még jöttek külpolitikai kudarcok is. A spanyol haderő Marokkóban szenvedett vereséget⁴³⁸ és ennek nyomán 1923-ban Miguel Primo de Rivera tábornok puccsot hajtott végre⁴³⁹. A tábornok uralma visszalépést jelentett katalán törekvések szempontjából, ugyanis erőteljes autonómiaellenesség jellemezte a politikáját⁴⁴⁰. A „Katalán Állam” nevű radikális nacionalista szervezet vezetősége francia emigrációba kényszerült és fegyveres osztagokat hozott létre, valamint titkos szervezeteket létesített. Ezen diktatúra időszaka nem volt túl hosszú életű, hiszen 1931-ben megbukott. Ebben az időszakban volt még egy gyenge kísérlete XIII. Alfonz királynak a monarchia helyreállítására.⁴⁴¹

Az 1931-ben tartott helyhatósági választások eredményei⁴⁴² előrevetítették a királyság bukását. 1931. április 14-én XIII. Alfonz királyt megfosztották a spanyol tróntól és kikiáltották a második spanyol köztársaságot Madridban⁴⁴³. Még ebben az évben Katalóniában tartottak egy

⁴³⁵ Sipos Katalin: [1993]: Regionalizmus történeti és jogi aspektusai. MTA Jogtudományi Intézet, Budapest

⁴³⁶ Győri Szabó Róbert: A politikai katalanizmus első sikerei Katalóniában, a Mancomunitat https://tge.sze.hu/images/dokumentumok/K%C3%B6tetek%20%C3%B6sszes%20cikk/2021.%20IX.%20%C3%A9vfolyam%203-4.%20sz%C3%A1m/2021-3-4-Gyori_Szabo_Robert.pdf (2022.06.12.)

⁴³⁷ Politikai pályafutása mellett kiemelendő, hogy a katalán modernizmus építészete egyik jelentős alkotója volt, Barcelonában több építménye is megtekinthető többek közt például a Casa les Punxes, vagy a Casa Amatller.

⁴³⁸ Rif háború/Guerra del Rif – a spanyolok és a franciák harcoltak a helyi (berber) törzsek ellen a Rif-hegységben.

⁴³⁹ XIII. Alfonz emiatt katonai direktóriumot vezetett be, Primo de Rivera vezetésével.

⁴⁴⁰ Primo de Rivera kiáltványt adott ki, melyben a fő ellenségnek nevezte a kommunizmust, terrorizmust, szeparatizmust, a pénzügyi rendetlenséget és a korrupciót.

⁴⁴¹ Ebben az időszakban erős monarchiaellenesség jellemezte a spanyol társadalmat és emiatt XIII. Alfonz próbálkozása az 1874-es alkotmányon alapuló, többpártrendszerre épülő monarchia visszaállítására nem járt sikerrel. Forrás: 14 de abril de 1931: Así se proclamó la Segunda República <https://www.elmundo.es/la-aventura-de-la-historia/2016/04/14/570f688922601dd17a8b4578.html> (2022.06.14.)

⁴⁴² Spanyolország 50 tartományi központja közül 41 városban a köztársaságiak győztek (953 tanácsstag lett szemben a 602 monarchistával). Forrás: Domonkos Endre: Nemzetközi autonómia-modellek és kisebbségi kérdés A katalán regionális autonómia és tapasztalatai 68. oldal <http://phd.lib.uni-corvinus.hu/530/> (2022.06.12.)

⁴⁴³ A köztársaság elnöke Alcalá Zamora, a miniszterelnöke pedig Azana lett. Forrás: 14 de abril de 1931: Así se proclamó la Segunda República <https://www.elmundo.es/la-aventura-de-la-historia/2016/04/14/570f688922601dd17a8b4578.html> (2022.06.12.)

népszavazást az autonómiáról, ahol a lakosság elsöprő többsége támogatta az autonómiával kapcsolatos törekvéseket. Katalóniában Francesc Macia a Katalán Köztársasági Baloldal (Esquerra Republica de Catalunya) vezetője kijelentette, hogy „a Katalán Köztársaság önálló állammá alakul az ibériai föderáció keretein belül”. Ennek nyomán tárgyalásokat kezdtek Katalónia autonómia-statútumának elkészítéséről. A statútum 1931. június 20-án került véglegesítésre, Núriában.⁴⁴⁴ 1931 novemberében már működött a katalán parlament, amelynek elnökévé Lluís Companyst választották. Francesc Maciá elnökletével pedig megalakult a katalán kormány. A második köztársaság alkotmányát 1931. december 9-én fogadta el a Cortez. Ez alapján Spanyolországot tizenhárom önkormányzatisággal rendelkező régióra osztotta és az autonómiák, illetve a régiók vonatkozásában fő céljának a föderatív állam megteremtését tekintette. Katalónia autonóm státust kapott, helyreállították a Generalitatot, mint kormányzó szervet.⁴⁴⁵ Az alkotmány szellemisége, minden előnye ellenére magán hordozta a nemzetállamban való gondolkodás klasszikus jegyeit, ugyanis nem föderatív államként jelent meg a spanyol állam.⁴⁴⁶ Felállították a katalán autonómia intézményrendszerét. Megszervezték a végrehajtói feladatokat ellátó tanácsot, megválasztották a törvényhozói feladatokat ellátó és kormány tevékenységét ellenőrző regionális parlamentet. Az igazságszolgáltatás terén pedig létrehozták a Katalán Autonóm Község területén működő polgári és közigazgatási ügyekben hatáskörrel bíró Fellebbviteli Bíróságot. A Bíróság 12 bíróból és 2 kamarából állt, melyek közül az egyik kamara közigazgatási kérdésekkel, a másik pedig az állampolgárok jogainak védelmével foglalkozott. A központi hatalom részéről a hatáskörök átruházása a helyi önkormányzati szervekre csak fokozatosan valósulhatott meg. De a szükséges pénzügyi feltételeket, nem akarta a központ biztosítani a feladatokhoz.⁴⁴⁷

Viszont 1934. január 11-én elfogadták a hatáskörök átruházásáról szóló törvényt, amely létrehozta az autonóm régió és a központi állam feladatainak összehangolását szolgáló katalán kérdésekkel foglalkozó bizottságot.⁴⁴⁸

A katalán parlament Lluís Companys vezetésével 1934. október 4-én kinyilvánította a Katalán Államot, mely egy föderatív Spanyol Köztársaság része lett volna. Ezt ellenezte a spanyol kormányzat, minek hatására felfüggesztette a katalán alkotmányos statútumot és a kormány

⁴⁴⁴ Ezt mind a katalán, mind a spanyol politikai erők támogattak.

⁴⁴⁵ Génesis del régimen autónomo 1918-1932 és La Generalitat republicana, 1931-1939 <https://web.gencat.cat/es/generalitat/historia/generalitat-contemporania/> (2022.06.12.)

⁴⁴⁶ A vesztesi az alkotmánynak a baszkok és a gallegok (galíciaiak) voltak, akikről nem rendelkezett. Forrás: Szilágyi István [1998]: Európa és a hispán világ. Veszprémi Egyetem Kiadó, Veszprém, p. 121.

⁴⁴⁷ Domonkos Endre: Nemzetközi autonómia-modellek és kisebbségi kérdés A katalán regionális autonómia és tapasztalatai 69. oldal http://phd.lib.uni-corvinus.hu/530/1/domonkos_endre.pdf (2022.06.11.)

⁴⁴⁸ Megjegyzendő, hogy Baszkföld autonómiája is a II. spanyol köztársaság idején jött létre, 4 évvel később, mint a katalán 1936-ban.

tagjai börtönbe kerültek. A státútum felfüggesztése és a megtorlások egészen az 1936. tavaszán bekövetkező választásokig tartottak, ahol a Népfront ért el győzelmet. Visszaállították a státútum hatályosságát, Lluís Companys lett a Generalitat elnöke, és Josef Tarradellas vezetésével baloldali kormánykoalíció alakult ki. Az új kormány a közrend helyreállítását tekintette az egyik legfontosabb feladatnak. A harmincas évekre jellemző volt, hogy a politikai pártoknak saját fegyveres erői lettek. A választások eredménye nem tetszett a jobboldali nacionalistáknak, melyek szövetségre léptek Franco tábornok vezetésével. Ennek eredménye lett egy belső fegyveres küzdelem.

A spanyol polgárháború 1936 és 1939 között zajlott, a köztársaságparti baloldal és a nacionalista jobboldal között. 1936. október elsején Franco tábornok vette át az ország irányítását és ezzel a gyakorlatban ő lett Spanyolország államfője és a főparancsnoka. Az ő szervezete, az Állam Technikai Juntája töltötte be a kormány szerepét, a csapatai által ellenőrzött területeken. Majd Franco egyesítette a különböző csapatokat és megalakította rendeletben az Egységes Nemzeti Mozgalmat. Katalónia ebben a polgárháborúban a köztársaságparti baloldal mellett állt ki. Ez Katalónia szempontjából negatív lépésnek bizonyult, hiszen a polgárháborúban a győztes fél a caudillo⁴⁴⁹ lett. Ennek eredménye az lett, hogy 1939. január 26-án Franco csapatai elfoglalták Barcelonát. A kormány tagjait bebörtönözték, Lluís Companys pedig Franciaországba menekült.⁴⁵⁰

A Franco-korszak Spanyolországban 1939 és 1975 között tartott. A rendszer egy jobboldali totalitárius diktatúra volt, mely a nagybirtokosok és az egyház támogatásán alapult. Hivatalosan csak egy párt volt, a Falangisták. Az ország erősen centralizált volt ebben az időszakban. Csak a spanyol/kasztíliai nyelv használata volt elfogadott. A nemzetiségek/kisebbségek mind politikai, mint kulturális szempontból elnyomás alatt álltak. Tilos volt a katalán nyelv⁴⁵¹ és katalán szimbólumok, jelképek használata.⁴⁵² Ahogyan más diktatórikus rendszerekben (akár lehetne párhuzamot vonni a magyarországi Rákosi és/vagy korai Kádár-rendszer módszereivel is), a katonai bíróságok szerepe jelentős volt a rendszer kiépítésében és megerősítésében is. A bíróságok működésének jogi alapjait a Ley de Responsabilidades Políticas⁴⁵³ teremtette meg,

⁴⁴⁹ A szó jelentése: vezér/vezető. Francisco Franco tábornok megnevezése volt. De ezt a megszólítás jellemző Dél/Latin-Amerikában is.

⁴⁵⁰ La Generalitat republicana, 1931-1939 <https://web.gencat.cat/es/generalitat/historia/generalitat-contemporania/> (2022.06.07.)

⁴⁵¹ Nem csupán a közéletben (oktatás, közigazgatás stb.) tiltották a katalán és egyéb kisebbségek nyelveinek használatát, hanem például a telefonbeszélgetésekben is. Emellett nem lehetett katalán nyelvű újságokat, folyóiratokat, könyveket kiadni sem.

⁴⁵² Harsányi Iván [1988]: A Franco-diktatúra születése. A Franco-rendszer keletkezése és a spanyol munkásmozgalom, 1938-1939. Kossuth Könyvkiadó, p. 40.

⁴⁵³ Politikai felelősségre vonásról szóló törvény

melyet 1939. február 9-én adtak ki és visszamenőleges hatállyal 1934. október 1-ig lehetővé tette a felelősségre vonást adott esetben.⁴⁵⁴

A Franco-rendszer elnyomó gépezete Katalóniában nagyon aktív volt, egyfajta „bosszúhadjáratot” folytattak le a tartományban. Ennek eredménye, hogy közel 200 000 hadifogoly lett. A katalán népet kollektíven bűnösnek tekintette rendszer.⁴⁵⁵ Rengeteg katalán emigrált külföldre ebben az időszakban.

Az ország közigazgatási rendszere teljesen centralizált lett. A tartományokban (regiones) és a hozzájuk tartozó provinciákban megszüntették a választott önkormányzati testületeket és eltörölték a községi tanácsokat is. A megszüntetett választott szervek helyét a nagyobb területi egységekben kinevezett polgári kormányzók (gobernador civil) és hivatalaik, a községekben és a városokban pedig az ugyancsak kinevezett polgármester, illetve kisebb helyeken a bíró (alcalde) foglalta el. A tartományoknak emellett katonai kormányzói (capitán general) is voltak, akik hivatásos tisztként a tartományban működő hadtest parancsnoki feladatait is ellátták.⁴⁵⁶ Katalóniában provizórikus⁴⁵⁷ megszállási rendszert vezettek be, külön katonai kormányzóval. A totális diktatúrával szembeni ellenállás Katalóniában nem is tudott kialakulni, emiatt az országból menekülni kényszerülők külföldön próbáltak ellenállási mozgalmakat szervezni.⁴⁵⁸

Az ellenállók Mexikó támogatta, ugyanis Mexikó nem ismerte el a Franco-rendszert. Egy ideiglenes emigráns kormány jött létre, Josep Tarradellas vezetésével.⁴⁵⁹ Az elnyomás első kemény időszaka után elkezdett egyre inkább kialakulni a Katalónián belüli ellenállás is. Az ellenállás fő eszköze a nyelv és a kultúra, mely a katalán identitás megőrzésének kulcsfontosságú része volt. Ez a mozgalom a negyvenes években kezdődött, először kisebb értelmiségi csoportokban, családok, barátok között, majd pedig folyamatosan terjedt egyre jobban és jobban. Az ellenállás egyik kiemelt és szimbolikus eseménye volt 1947-ben, amikor a Monserrat kolostorban Katalónia védőszentjének, a fekete szűznek a tiszteletére misét celebráltak. Ezen az istentiszteleten százezer ember vett részt. Monserrat vált a katalán nemzeti

⁴⁵⁴ Elsősorban baloldali politikusokra, a Népfront tagjaira vonatkozott, akik a Népfront eszméit hirdették és elősegítették megvalósulásukat.

⁴⁵⁵ Harsányi Iván [1988]: A Franco-diktatúra születése. A Franco-rendszer keletkezése és a spanyol munkásmozgalom, 1938-1939. Kossuth Könyvkiadó, 63. oldal

⁴⁵⁶ <https://revistasonline.inap.es/index.php/REALA/article/view/10140/10586> (2022.07.14.)

⁴⁵⁷ Jelentése ideiglenes, átmeneti, nem végleges

⁴⁵⁸ Franciaországban alakult meg, a Katalán Diákszövetség, az Illegális Politikai Pártok Koordinációs Bizottsága és Katalán Nemzeti Tanács. Lluís Companys vezette az ellenállási mozgalom szervezését, egészen addig, amíg a németek (Franciaország német megszállása után) ki nem adták Francónak. A politikust rögtönítélő bíróság halálra ítélte és kivégezték.

⁴⁵⁹ La Generalitat contemporánea (siglos XX y XXI) <https://web.gencat.cat/es/generalitat/historia/generalitat-contemporania/> (2022.06.11.)

függetlenség szimbólumává. Annyira, hogy magának Francónak kellett Katalóniába utaznia az esemény után.⁴⁶⁰

A belső tiltakozás egy másik fontos állomása a barcelonai hatnapos munkássztrájk volt, melyen közel 300 000 ember vett részt 1951 márciusában. A sztrájk célja: tiltakozás a kormány diszkriminatív gazdaságpolitikája ellen.

Közben Katalóniában népességrobbanás következett be, 1970-es évekre már 5 millió lakost számlált a tartomány.⁴⁶¹ A szegényebb déli régiókból.⁴⁶² egyre többen érkeztek az ipari körzetekbe, Barcelona és Tarragona környékére. Nagyrészt tudatos betelepítésről volt szó, hogy csökkentsék a katalánok arányát, hiszen a katalán identitás megszüntetése volt Franco célja és az, hogy teljesen asszimilálódjanak. Megerősödött a középosztály és egyre erősebben politikai reformokat akart. Egyre több bíráló érte a Franco-rendszert. Közben az egyház is változáson ment keresztül, az alsóbb papi rétegek támogatták a katalán ellenállást. Ennek eredményeként Franco eldöntötte, hogy utódja János Károly lesz.

1971-ben létrejött a Katalán Gyűlés⁴⁶³ (Assemblea de Catalunya), amely előrevetítette a diktatórikus rezsim végét. A Katalán Gyűlés főbb követelése az alábbiak voltak: alapvető politikai szabadságjogok (szólás, sajtó és gyülekezésszabadság) biztosítása, Spanyolország demokratizálása, Katalónia számára az önkormányzáshoz való jog (széles körű autonómia) garantálása és a politikai foglyok szabadon bocsátása.⁴⁶⁴

A Franco-rendszer végéhez több tényező is hozzájárult. Az 1973-ban bekövetkező gazdasági világválság és az ezt követő recesszió a spanyol gazdaság növekedésének is végét vetett. Egyre nagyobb gazdasági (pl. a munkanélküliek arányának növekedése, növekvő infláció) és társadalmi/nemzetiségi problémák jelentek meg. 1974-ben Jordi Pujol megalapította a Demokratikus Konvergencia Katalóniáért nevű tömörülést (Convergència Democràtica de Catalunya), amely mérsékelt konzervatív politikai erőként szövetségre lépett a Convergència i Unió pártjával.⁴⁶⁵ Franco tábornok 1975. november 20-án hunyt el és ezzel véget ért a

⁴⁶⁰ Montserrat celebra el 75º aniversario de la entronización de la imagen de la Virgen (<https://abadiamontserrat.cat/es/75-aniversari-entronitzacio-mare-deu/> (2022.06.10.)

⁴⁶¹ Gyors népességnövekedés jellemzi a tartományt, hiszen 1970 és 1980 között egy millió fővel nőtt a lakosság. Forrás: <https://www.idescat.cat/indicadors/?id=aec&n=15223&lang=en> (2022.06.11.)

⁴⁶² Andalúzia, Extremadura

⁴⁶³ A gyűlés valamennyi ellenzéki politikai és társadalmi csoportot magába foglalt és a legnagyobb támogatottsággal rendelkező egységmozgalom volt a polgárháború óta.

⁴⁶⁴ L'Assemblea de Catalunya, el primer graó de la Transició https://www.sapiens.cat/epoca-historica/historia-contemporania/guerra-civil-i-franquisme/l-assemblea-de-catalunya-el-primer-grao-de-la-transicio_17771_102.html (2022.06.11.) és Montserrat Guibernau: Katalonien zwischen Autonomie und Sezession: Politische Optionen für Nationen ohne Staat. Europas Identitäten: Mythen, Konflikte, Konstruktionen (2004) 102. oldal

⁴⁶⁵ Convergència Democràtica de Catalunya <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/convergencia-democratica-de-catalunya> (2022.06.15.)

totalitárius diktatúra rendszere Spanyolországban és elindulhatott a demokratizálódás útján. Spanyolország történelmének következő időszakát, a demokratikus átmenet időszakának nevezik, ami 1975. november 20. és a 1982. október 28-ig tartott. Az első dátum már említésre került, ez volt Franco tábornok halálának a napja, a végső dátum pedig az 1982-es spanyolországi választások időpontja. A lakosság részéről egyértelmű volt, hogy szakítani akar a totális diktatúra intézményrendszerével és egy demokratikus Spanyolországban látják az ország jövőjét. De ennek mikéntje/hogyanja nem volt egyértelmű és világos. Az is körvonalazódott a Franco-éra bukása után, hogy a nemzetiségek brutális mértékű elnyomásának hatására, az ország centralizációja és az ehhez kapcsolódó közigazgatási struktúra lebontásra és átalakításra kell, hogy kerüljön. Ennek nyomán elmondható, hogy a demokratikus átalakulás motorjai az előző korszak elnyomott kisebbségei voltak. Megjelentek szélsőségesebb mozgalmak is, melyek törekedtek a teljes függetlenség⁴⁶⁶ elérésére. Viszont a katalánok békés eszközökkel próbálták volna rendezni helyzetüket a központtal.⁴⁶⁷

A „Transición⁴⁶⁸” időszaka, hivatalosan 1975. november 22-én kezdődött el. Miután a spanyol parlament elfogadta a Franco által kijelölt trónörökös személyét, ezáltal János Károly⁴⁶⁹ lett Spanyolország új király és az ország újra monarchia lett. A király⁴⁷⁰ első intézkedéseinek egyike volt a politikai foglyok számára amnesztia hirdetése, és visszatérhettek az országba a politikai okokból emigrálni kényszerült személyek. Másik fontos lépés volt egy új alkotmány előkészítésének folyamata. 1976-ban elfogadásra került a Politikai Reform Törvénye⁴⁷¹, mely kvázi alkotmányként is funkcionált az új alkotmány megalkotásáig. Ez a törvény szabályozta az alkotmányozás folyamatának menetét, a választásokkal kapcsolatos fontosabb előírásokat és a nemzetgyűlés létrehozásával kapcsolatos szabályokat is. Megjelentek a politikai szabadságjogok is ebben a jogszabályban, minden politikai erő számára biztosította a választásokon való szabad részvételt és az uralkodót az alkotmányos monarchiákra jellemző

⁴⁶⁶ Elsősorban Baszkföldön volt jelentős, például Herri Batasuna mozgalma.

⁴⁶⁷ Szilágyi István: Demokratikus átmenet és konszolidáció Spanyolországban. Napvilág Kiadó, Budapest (1996) 114. oldal

⁴⁶⁸ Átmenet időszaka

⁴⁶⁹ János Károlyt (Juan Carlos) Franco az 1974. december 21-én kiadott törvényrendeletében nevezte utódjául.

⁴⁷⁰ A király mellett, az átmenet első szakaszának fontos politikai vezetője Adolfo Gonzalez Suarez vezette kabinet volt.

⁴⁷¹ A Politikai Reform Törvényét 1976 decemberében megtartott népszavazással erősítették meg, ahol a választópolgárok 94 százaléka mondott igent a demokratikus átalakításra

széles jogkörrel⁴⁷² hatalmazta fel. Bevezetésre került az általános és titkos választójog alapján választott kétkamarás⁴⁷³ nemzetgyűlés, ami alkotmányozó feladatot kapott.⁴⁷⁴

1976. november 18-án oszlatta fel önmagát az előző még francoista parlament és ezután kezdhetette meg működését az új.

1977-ben került megkötésre a Moncloa-paktum, ez tartalmazott az ország stabilitása szempontjából fontos rendelkezéseket. Főbb pontjai az alábbiak: a demokratikus szabadságjogok biztosítása; konszenzus kialakítása a különböző társadalmi csoportok között; gazdasági válságkezelési program^{475, 476}

Égető kérdés volt a nemzetiségek helyzetének rendezése is, hiszen az előző rendszerben az élet minden területén elnyomásban éltek. Ezért 1977 és 1978 között elkezdtek az előautonómiák rendszerének kialakítását. Első körben a nemzetiségek létrehozták saját igazgatási és kormányzati szerveiket. Így újra felállításra került a Generalitat intézménye Katalóniában. Második körben pedig, a központi hatalom megkezdte a funkciók és hivatalok átruházását.

Választásokat tartottak 1977. június 15-én, melyet a jobbközép Demokratikus Centrum Unió (UCD) nyert meg, Adolfo Suarez vezetésével. Az új kormány kiemelt feladata volt a nemzetiségek helyzetének rendezése és az új spanyol alkotmány létrehozása.

Közben a katalán nemzeti ünnepen, a La Diadán hatalmas tömegtüntetés vette kezdetét 1977-ben. A demonstrálók követelték az autonómia státúum és a katalán autonómia intézményrendszerének újbóli helyreállítását.⁴⁷⁷

Ennek eredménye az lett, hogy Adolfo Suarez elnök Josep Tarradellással⁴⁷⁸ tárgyalásokba kezdett. A nemzetiségek részéről érkező folyamatos megmozdulások/zúgolódások megfékezésére 1978-ban felállításra kerültek az „ideiglenes önkormányzatok” az érintett régiókban.

Az új alkotmányt végül 1978. július 21-én elfogadta a Képviselőház, 1978. október 31-én pedig a Szenátus is. Végül pedig a lakosság népszavazáson erősítette meg az alkotmány elfogadását

⁴⁷² Törvénykiadás, jóváhagyás, Szenátus 1/5-nek kinevezése, népszavazás kiírása nemzeti kérdésekben, miniszterelnök és kormány tagjainak kinevezése és felmentése, Cortez összehívása és feloszlata.

⁴⁷³ Képviselőház és Szenátus

⁴⁷⁴ Emellett parlamenti választások megszervezését a kormányra bízták. Meghatározták a Cortes két házának számszerű összetételét, s a szavazás eredményének megállapításánál az arányossági, a szenátoroknál pedig többségi elvet írtak elő.

⁴⁷⁵ Jelentős volt a költségvetés hiánya, a munkanélküliség stb.

⁴⁷⁶ Szilágyi István [1996]: Demokratikus átmenet és konszolidáció Spanyolországban. Napvilág Kiadó, Budapest, p. 82-87.

⁴⁷⁷ La Diada, del Estatut a la independència <https://www.lavanguardia.com/politica/20220911/8516049/estatut-independencia-1977.html> (2022.07.14.)

⁴⁷⁸ Josep Tarradellas 38 évig volt emigrációban. 1977. október 23-án tért vissza Barcelonába. Ő volt a köztársasági Generalitat vezetője. Ma az El Prad de Llobregatban található reptér az ő nevét viseli, Josep Tarradellas Barcelona-El Prat repülőtér.

1978. december 6-án. Végül a király 1978. december 27-én írta alá. Az új alkotmány rendelkezett az ország politikai és társadalmi berendezkedéséről, az államformáról és szabályozta a regionális nemzeti viszonyokat.⁴⁷⁹

Az alkotmány szerint „a spanyol nép a szuverenitás letéteményese, a király a nemzeti egységet jeleníti meg és egyben a fegyveres erők főparancsnoka.” Az alkotmány második paragrafusa már említést tesz arról, hogy „az alkotmány, amely a spanyol nemzet, valamennyi spanyol közös és oszthatatlan hazájának felbonthatatlan egységén alapul, elismeri és garantálja a nemzetet alkotó nemzetiségek és régiók autonómiához való jogát és a közöttük lévő szolidaritást” hogy „a közös történelmi, kulturális és gazdasági sajátosságokkal rendelkező, egymással határos provinciák, szigetek történelmi régiók 82 autonóm közösségeket⁴⁸⁰ hozhatnak létre”⁴⁸¹. Ebből következik, hogy a spanyol alkotmány az országra egy egységes országgént tekint és nem államok szövetségként. Viszont az Alkotmány elismeri az ország területén élő népek szerves fejlődését és jogukat a saját autonóm közösségeik létrehozására. A területi szervezetre vonatkozó VIII. cím 137. cikke szerint „az állam területi szervezetét a helyi önkormányzatok, a provinciák és az autonóm közösségek alkotják, melyek autonómiát élveznek saját ügyeik vitelében.”⁴⁸² A szuverenitás letéteményese a központi állam, az autonóm közösségeket azonban megilleti a politikai autonómiához való jog.

⁴⁷⁹ La Generalitat contemporánea (siglos XX y XXI) <https://web.gencat.cat/es/generalitat/historia/generalitat-contemporania/#bloc4> (2022.06.14.)

⁴⁸⁰ Az autonóm közösségek jellemzői a következők: 1. Alkotmányos erővel és felhatalmazással bírnak, mert önállóságukat az alapcharta második paragrafusa elismeri és biztosítja. 2. Az állam általános hatáskörű szerveivel szemben bizonyos fokú függetlenséggel és saját képviselői-hatalmi önkormányzati intézményrendszerrel (parlament és végrehajtó szerv) rendelkeznek. 3. Az államtól elkülönülve teljes jogi személyiséggel bírnak. 4. Az alkotmány rögzíti hatáskörüket és szervezetüket. 5. Az egységes spanyol állam részét alkotják és közreműködnek az általános közhatalmi-igazgatási feladatok ellátásában

⁴⁸¹ Constitución Española <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229> (2022.07.14.)

⁴⁸² Az alapcharta VIII. részének rendelkezései részletesen foglalkoznak az önkormányzati közösségek szervezetével, létrehozásával és jogállásával. A tizenhét autonóm közösség státútuma rendelkezik a konkrét jogi szabályozással. A 147. § meghatározza az autonóm közösségek normatív bázisát alkotó alapszabály tartalmi elemeit: 1. a történelmi sajátosságnak legjobban megfelelő elnevezés; 2. területének, határainak megjelölése; 3. saját intézményeinek, szervezetének és székhelyének pontos megnevezése; 4. hatáskörök és átengedett szolgáltatások nevesítése. <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229> (2022.07.14.)

14. ábra – Spanyolország közigazgatási beosztása forrás: <https://www.geografiainfinita.com/2017/10/asi-se-ha-formado-el-mapa-de-espana/> (2022.06.10.)

Az alaptörvény Spanyolországot demokratikus szociális jogállamként határozta meg és 17 egyenlő jogokkal rendelkező autonóm közösséget hozott létre, melyek a spanyol nemzet szerves részét képezik. Az országot alkotó történelmi nemzetiségek (baszkok, katalánok és galíciaiak/gallegók) széles körű önrendelkezési jogot kaptak.⁴⁸³ A spanyol autonóm közösségeknek az autonómia megszerzése és az autonómiához való joga kétféle lehet: korlátozott önkormányzatisággal rendelkező közösségek és teljes jogú önkormányzatisággal rendelkező közösségek. Korlátozott önkormányzatisággal rendelkező közösségek:

- Aragónia,
- Asztúria,
- Baleár-szigetek,
- Cantabria,
- Extremadura,
- Kasztília és León,
- Kasztília-La Mancha,
- La Rioja,

⁴⁸³ Constitution Espanola <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229> (2022.07.14.)

- Madrid
- Murcia.

Teljes jogú önkormányzatisággal rendelkező közösség közé tartozik:

- Baszkföld
- Katalónia,
- Galícia
- Navarra
- Andalúzia
- Valencia
- Kanári-szigetek.

Az önkormányzatiság leggyengébb pontja a pénzügyi autonómia hiánya. Pénzügyileg minden közösség – kivéve Navarrát és Baszkföldet – az ún. általános rendszeren keresztül rendezi költségvetését. Az úgynevezett megosztott hatásköröknél az állam lefekteti a törvényi alapokat, amit a katalán közösség részletez, kisebb egységekre bont. Ilyen a gazdaság, a kereskedelem, a média. Az egyidejű hatáskörök felett állam és Katalónia együtt dönt.

„Az Alkotmány a spanyol nemzet, minden spanyol közös és oszthatatlan hazája megbonthatatlan egységén alapszik, és elismeri és szavatolja az országot alkotó nemzetiségek és tartományok önkormányzathoz való jogát és a valamennyiük közti összetartást.”⁴⁸⁴ Az alkotmány egyik érdeme, a regionális nyelvek anyanyelvként való használatának joga. Igaz, a kasztíliai nyelvet adja meg az ország hivatalos nyelvének, de 3. cikkében kimondja, hogy „az állam hivatalos nyelve a kasztíliai”, míg „a többi spanyolországi nyelv szintén hivatalos nyelv a megfelelő autonóm közösségekben a statútumok előírásaival összhangban. Spanyolország eltérő nyelvi sajátosságai kulturális kincsünk részei, amelyek különleges figyelemben és védelemben részesülnek.” „Minden spanyol és Spanyolország minden népe védelmet kell, hogy élvezzen emberi jogai gyakorlásában, kultúrájának, hagyományainak, nyelvének és intézményeinek fejlesztésében.”⁴⁸⁵

Az alkotmánnyal párhuzamosan a katalán autonómia-statútum is elkészült, amit a spanyol parlament 1979. augusztus 13-án el is fogadott és a király 1979. december 18-án aláírásával szentesítette. Preambulum kimondja, hogy „...a katalán nép visszanyeri önigazgatási intézményeit”, valamint „Katalónia kollektív identitásának kifejezője és meghatározója intézményeinek. Baszkföld autonómiája a II. Köztársaság idején 1936-ban jött létre, a spanyol

⁴⁸⁴Constitution Espanola <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229> (2022.07.14.)

⁴⁸⁵Constitution Espanola <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229> (2022.07.14.)

állammal való kapcsolatának a más nemzetiségekkel és régiókkal való szabad szolidaritás keretén belül.”⁴⁸⁶

A katalán alkotmány a katalánokat „történelmi nemzetiségként határozza meg és elismeri az alkotmány rendelkezéseivel összhangban az önkormányzáshoz való jogukat”. A Generalitat intézményében nyilvánul meg Katalónia széleskörű önkormányzáshoz való joga. A Generalitat intézményrendszere a törvényhozó, a végrehajtó szervet és az elnöki hivatalt is magába foglalja. Katalónia saját parlamenttel, kormánnyal és elnökkel rendelkezik. Ezen szervek együtt alkotják a Generalitat de Catalunyat^{487, 488}. A státútum alapján a Generalitat területi szervezete községekre és comarcas-ra tagolódik. A státútum 2. cikke értelmében „Katalónia, mint autonóm közösség területét a comarca-k rendszere alkotja, amelyek közé Barcelona, Girona, Lleida és Tarragona provinciák tartoznak.

Katalónia két hivatalos és egyenrangú nyelve a katalán és a kasztíliai⁴⁸⁹. A katalán a spanyol nyelvvel egyenrangú státussal bír és a regionális kormány feladata mindkét nyelv hivatalos és nem hivatalos használatának biztosítása. Ennek megfelelően katalánt használnak a közigazgatásban, az oktatásban, a kultúra és a tömegtájékoztatás területén. Katalóniában az oktatás közvetítő nyelve a katalán az óvodától az egyetemig. Emellett a nyelv terjesztése céljából támogatják a katalán nyelvű rádió- és tévécsatornák működését, a katalán nyomtatott sajtót és irodalmat is. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a kasztíliai nyelvet mindenkinek ismernie kell ugyan, de a katalán nyelv használatát támogatja és ösztönzi Katalónia^{490, 491}. A nyelv mellett az alkotmány védelmezi Katalónia másik szimbólumát a zászlót.^{492, 493}

A spanyol alkotmány 149. és a Katalán Alapcharta 9. cikke a Katalán Autonóm Közösség kizárólagos hatáskörébe tartozó feladatokat sorolja fel. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

- 1.) Katalónia önkormányzásához szükséges intézmények felállítása;
- 2.) közmunka megszervezése;

⁴⁸⁶ Estatuto de Autonomía de 1979 Preámbulo <https://web.gencat.cat/es/generalitat/estatut/estatut1979/preambul/> (2022.07.14)

⁴⁸⁷ Az 1359-ben létrehozott katalán parlament állandó bizottságának nevét viseli.

⁴⁸⁸ Estatuto de Autonomia de 1979 <https://web.gencat.cat/es/generalitat/estatut/estatut1979/> (2022.07.14.)

⁴⁸⁹ 1983-ban fogadta el a tartomány törvényhozása teljes konszenzussal a katalán elterjesztése érdekében a nyelvi normalizációs törvényt. Eszerint a tartományi közigazgatás nyelve alapvetően a katalán, de a polgárok igényük szerint spanyolul is intézhetik ügyeiket a hatóságokkal, Katalónia a központi államigazgatással továbbra is spanyolul tartja a kapcsolatot.

⁴⁹⁰ Az autonóm közösségben 1988 óta követelik meg a „saját nyelv” megfelelő ismeretét.

⁴⁹¹ Nyelvpolitikai Főosztály (Direcció General de Política Lingüística) a felelős, amely a katalán kormány szerves részeként működik.

⁴⁹² A zászló elnevezése a La Senyera, mely arany téglalap alakon, 4 vörös csík.

⁴⁹³ Estatuto de Autonomía de 1979 https://web.gencat.cat/es/generalitat/estatut/estatut1979/titol_preliminar/ (2022.07.14.)

- 3.) kultúrpolitika irányítása és közintézmények (múzeumok, iskolák, könyvtárak) fenntartása
- 4.) turizmus
- 5.) szociális feladatok ellátása
- 6.) egészségügyi ellátás biztosítása
- 7.) infrastruktúra és szállítás
- 8.) oktatás és kutatás
- 9.) a régió hatáskörébe tartozó gazdasági ügyek ellátása.⁴⁹⁴

Az alábbi feladatok maradtak a központi állam kizárólagos hatáskörében:

- a bevándorláspolitika szabályozása, az igazságszolgáltatás,
- a külpolitika, nemzetközi kapcsolatok és védelempolitika, továbbá
- a súly- és mértékrendszer megállapítása.

Katalóniában önálló rendvédelmi erő felállítására került sor ez a Mossos d'Esquadra⁴⁹⁵, az igazságszolgáltatás terén pedig létrehozták a Főtörvényszéket, amely joghatósággal bír polgári és büntetőügyekben.

Parlamenti választásokra került sor Katalóniában 1980 tavaszán. A győzelmet a Katalán Demokratikus Unió (Unió Democràtica de Catalunya, UDC) és a Katalán Demokratikus Összetartás pártja (Convergència Democràtica de Catalunya) szerezte meg. A parlament elnöke Heribert Barrera lett, a Generalitat elnöke pedig, az UDC vezetője, Jordi Pujol⁴⁹⁶. Koalíciós kormány alakult, melyben a Katalán Demokratikus Unió (UDC) és a Katalán Demokratikus Összetartás (CDC) pártja vett részt.⁴⁹⁷

1981 februárjában katonai puccsot akart végrehajtani Antonio Tejero ezredes és a Guardia Civil. Elfoglalták a spanyol parlamentet és foglyul ejtették a képviselőket. A puccskísérlet végül eredménytelennek bizonyult.⁴⁹⁸ Hatalmas politikai feszültség jellemezte ezt az időszakot. A király törvénytelennek nyilvánított minden a demokratikus rendszer megdöntésére irányuló

⁴⁹⁴ Giró-Szász András: A katalán politikai és közigazgatási autonómia. Kisebbségkutatás, 2004/3. szám, p. 446-466.

⁴⁹⁵ A „Mossos” elődjét már 1719-ben megalapították. Köznapi elnevezése: Mossos, hivatalos neve: La Policia de la Generalitat de Catalunya. Forrás: Historia de la PG-ME https://mossos.gencat.cat/es/els_mossos_desquadra/historia_de_la_pg-me/ (2022.06.14.)

⁴⁹⁶ 2003-ig volt a Generalitat elnöke

⁴⁹⁷ La normalización de la democracia y las autonomías, 1980-2012 <https://web.gencat.cat/es/generalitat/historia/generalitat-contemporania/#bloc4> (2022.06.14.)

⁴⁹⁸ A tévé is közvetítette az eseményeket, hiszen hosszú évtizedek óta nem volt hasonlóra példa Spanyolországban. Forrás: Civil guards seize Spain's parliament in attempted coup – archive, 1981 <https://www.theguardian.com/world/from-the-archive-blog/2021/feb/24/civil-guards-seize-spains-parliament-in-attempted-coup-archive-1981> (2022.06.12.)

kísérletet és meghatározó szerepet játszott abban. A spanyol pártok kiálltak a király mellett, mert számukra a monarchia intézménye biztosította az ország stabilitását.

Az „Átalakulás” folyamata az 1982-es választásig tartott. Az átmenet időszakát levezető keresztény–szociáldemokrata pártszövetség nem tudott megoldást nyújtani sem az ETA terrorhullámának kezelésére, sem az 1979-es második kőolajválságra. Ezért elvesztették az 1982-ben megtartott választást, ahol a Felipe Gonzalez irányította Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE)⁴⁹⁹ szerzett abszolút többséget.⁵⁰⁰ A szocialisták győzelme a kezdete volt a spanyol törtélem új korszakának, amit demokratikus konszolidációnak neveztek. Az Átmenet időszakának fő eredménye az volt, hogy egy centralizált országból egy föderális monarchia alakult ki. A következő időszak feladatait az Európai Közösséghez való csatlakozás prioritása adta. Eközben Spanyolország 1982. május 30-án lett a NATO-tagja.⁵⁰¹ A szocialista pártot kampányában erős NATO-ellenesség jellemezte, viszont kénytelen volt változtatni szkeptikus hozzáállásán, hiszen az EGK jelezte, hogy amennyiben Spanyolország nem kötelezi el magát egyértelműen a NATO felé, úgy nehezedő csatlakozási feltételekkel kell szembesülnie⁵⁰². Ennek oka az előző totalitárius rendszerben keresendő, a NATO-hoz való csatlakozás jelentette ugyanis a garanciát a demokratizálódására⁵⁰³. Az EGK-hoz való csatlakozás folyamata elég lassan haladt 1983-ig. Ezután külső tényezők⁵⁰⁴ hatására felgyorsult a folyamat. Végül a hosszú egyezkedéseken alapuló tárgyalásos folyamat az 1985. március 28-29-es párizsi munkaértekezleten zárult le. 1985. június 12-én Madridban írták alá a csatlakozási okmányokat, amit a spanyol parlament június 17-én hagyott jóvá. A szerződés 1986. január elsején lépett hatályba, ezért Spanyolország ekkortól teljes jogú tagja az Európai Gazdasági Közösségnek és az Európai Atomenergia Közösségnek⁵⁰⁵. A katalánok már a kezdetektől szerették volna elérni,

⁴⁹⁹ Partido Socialista Obrero Espanol

⁵⁰⁰ Elecciones Generales 28 de octubre de 1982 <https://www.historiaelectoral.com/e1982.html> (2023.01.23.);

⁵⁰¹ Hivatalosan a csatlakozási szándékát, már 1981. december 2-án jelezte.

⁵⁰² A társadalom, amennyire megosztott volt a NATO-hoz való csatlakozás kérdésében, annyira egyértelműen foglalt állást az EGK-hoz való csatlakozás tekintetében. Emiatt a spanyol kormány nem tehette meg azt, hogy ne támogassa a NATO és Spanyolország kapcsolatát, miután ez az EGK-hoz való csatlakozás egyik feltétele volt
Forrás: Gömöri Endre Francótól Felipéig: A „nagy átkelés” Budapest, Kossuth Kiadó, 1986. 254. oldal

⁵⁰³ Már a Franco-időszakban igény mutatkozott arra, hogy Spanyolország az EGK teljes jogú tagjává váljon. De sem az ország politikai rendszere, sem a jogrendszere nem felelt meg az EGK kívánalmainak ekkor még. 1962-ben, a spanyol külügyminiszter kérte az EGK-hoz való csatlakozást. De csak 1964-ben kezdődött meg az ezzel kapcsolatos diskurzus. Az EGK Tanácsa 1966. július 19-én járult hozzá a tárgyalás sok megkezdéséhez, 1967 júliusában adta meg felhatalmazását az EGK Bizottságának, és csupán 1967 szeptemberében tette meg konkrét, szövetszerű javaslatát. 1970-ben került megkötésre a spanyol-EK preferenciális megállapodás, ami 1985. december 31-ig volt hatályban. Végül 1979. február 5-én kezdődött meg Brüsszelben a hivatalos eljárás. Forrás: Szabó László 1995: Spanyolország kikövezett útja a NATO-ba. Budapest, SVKI Védelmi tanulmányok No. 9 1995 és Asqui Jorge Kristóf: A spanyol NATO-csatlakozás: a demokrácia védelmi pilléréhez vezető hosszú út DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.138

⁵⁰⁴ Az NSZK-ban és Nagy-Britanniában is választásokat tartottak, NSZK-ban Helmut Kohl, Nagy-Britanniában Margaret Thatcher győzött. Mindkét szereplő fontosnak tartotta az EGK bővítését.

⁵⁰⁵ Spanyolország Portugáliával egyszerre csatlakozott.

hogy nemzeti nyelvük a katalán az EGK egyik hivatalos nyelve legyen. Ennek a kezdeményezésnek a hatására, 1990-ben Európai Parlament elfogadott egy a közösségen belüli nyelvekről szóló határozatot, amely garantálta a katalán nyelv használatát az uniós intézményekben.

Az új spanyol alkotmány és az új katalán autonómia-statútumban megfogalmazott jogok ellenére a katalán politikai pártok (Katalán Szocialista Párt, Katalán Köztársasági Baloldal) mellett a közvélemény jelentős része határozottan támogatja Katalónia autonómiájának további kibővítését. Már 1990-ben szóba került a státútum kibővítése, de ekkor még nem járt sikerrel a kezdeményezés.

1993-ban fogadják el a ma is hatályban lévő hivatalos katalán himnuszt, az Els Segadort, melynek eredete 1640-ben kitört lázadásig vezethető vissza.⁵⁰⁶

1998-ban a Barcelonai-nyilatkozat mérföldkőnek számított a szélesebb körű autonómia elérésében. Ezt a nyilatkozatot nemcsak a katalánok írták alá, hanem a baszkok és a galíciaiak is.⁵⁰⁷ A nyilatkozat célkitűzése⁵⁰⁸ az volt, hogy Galícia, Baszkföld és Katalónia lakosságát önálló nemzetként ismerjék el Spanyolországon belül. Emiatt viszont módosítani kellett volna az ország alkotmányát.⁵⁰⁹ Természetesen ezt a spanyol kormány nem fogadta el, hiszen ez gyengíthette volna a központi állam szerepét is.

2001-ben újra napirendre került a katalán autonóm-statútum módosítása. Ezzel párhuzamosan a spanyol alkotmány módosítására is irányultak kezdeményezések és célként fogalmazódott meg a Katalán Autonóm Közösség európai uniós intézményekben és nemzetközi szervezetekben való képviselői biztosításának joga is.⁵¹⁰ Ezek az elképzelések sem értek el eredményt a spanyol pártoknál.⁵¹¹ A tényleges reform lehetősége csak 2003 végén, a regionális választások kapcsán vált elérhető céllá. A választásokon a baloldal győzött és baloldali vezetése lett a Generalitatnak. Ennek hatására elkezdődött az új státútum tervezetének kidolgozása.⁵¹² A 2005-ben elkészült tervezet több módosítást is tartalmazott. Ebből az egyik legfontosabb, hogy Katalóniát nemzetként határozta meg. Ez, mint az előzőekben említésre került, a spanyol alkotmány módosításával járna. Tehát ehhez jelentős politikai konszenzusra⁵¹³ van szükség,

⁵⁰⁶ Himne Nacional <https://web.gencat.cat/ca/diada-nacional-de-catalunya/himne-nacional/> (2022.03.11.)

⁵⁰⁷ Galícia Nacionalista Pártja – BNG, Baszkföld Nacionalista Pártja - PNV és a Convergència i Unió – CIU.

⁵⁰⁸ Declaracion de Barcelona <https://www.eaj-pnv.eus/es/documentos/4644/declaracion-de-barcelona-16-7-1998> (2022.07.14.)

⁵⁰⁹ Hiszen az alkotmány szerint: a spanyol állam a spanyol nép felbonthatatlan egységén alapul.

⁵¹⁰ Ezek kezdeményezői az alábbi pártok voltak: a Katalán Szocialista Párt (Partit dels Socialistes de Catalunya), a Katalán Köztársasági Baloldal (Esquerra Republicana de Catalunya) és a Katalán Zöldek (Iniciativa per Catalunya-Verds)

⁵¹¹ Sem a PP, sem a POSE nem támogatta a kezdeményezéseket.

⁵¹² Az összes parlamenti párt részt vett benne, kivéve a Spanyol Népfrent.

⁵¹³ A Spanyol Néppárt ellenezte a föderatív jellegű Spanyolország vízióját.

hiszen ezzel kvázi szövetségi állammá alakulna Spanyolország. A módosítás következő sarkalatos pontja, a pénzügyek, a pénzügyi autonómia⁵¹⁴ kérdésköre volt. A pénzügyek kérdése már az új spanyol alkotmánynak is egy gyenge, támadható pontja volt Katalónia szempontjából. A térség Spanyolország leggazdagabb része, ezért többet fizet be az államkasszába, mint amennyit visszakap. Ez többször visszatérő problémaként jelentkezik. Ennek megoldásaként saját adóhivatal⁵¹⁵ felállítását célozta meg a státútumtervezet. A Generalitat részére is új hatásköröket delegált a tervezet.⁵¹⁶

A tervezet a központi állammal folytatandó kétoldalú tárgyalásokon kívánta érvényesíteni gazdasági érdekeit. A módosítás megnevezett saját katalán igazságügyi és bírói szervezetet.⁵¹⁷ A státútumtervezet megköveteli, hogy minden katalán ismerje a katalán nyelvet magas szinten. Sok szférában⁵¹⁸ és a közoktatásban is előírták a katalán nyelv magasszintű ismeretét, kvázi a spanyolt megelőző hivatalos nyelvként. Ez megint sok konfliktushoz vezetett. A tervezet arról is rendelkezett, hogy Katalónia a vasúti és közúti hálózat irányításának, a tengeri közlekedés megszervezésének, valamint a külföldieknek katalóniai letelepedési és munkavállalási engedélyének kérdésében rendelkezett volna további hatáskörökkel. Az autonóm tartomány felügyeletet gyakorolt volna a pénzügyi piacok, az energetika, valamint a telekommunikációs szektor felett. A Generalitat Konzultatív Tanácsának több kifogása is volt az alkotmánytervezettel kapcsolatban, több pontját alkotmányellenesnek minősítette és több pontjával kapcsolatban pedig alkotmányossági kételyt fogalmazott meg, Ezekután újra tárgyalták a tervezetet, amit végül 2005. szeptember 28-án fogadott el a parlament. Organikus törvény⁵¹⁹ lévén ezután következett a spanyol parlament szavazása a reformtervezet elfogadásáról. Spanyol részről folyamatosan érkeztek kifogások, módosítások, illetve több ponton is alkotmányellenesnek minősítették a dokumentumot. Emiatt a reformtervezet szövegét többször is módosítani kellett. Végül a José Luis Zapatero vezette egyeztetések nyomán megszületett a reformtervezet új szövege, mely szerint a katalán kormány (Generalitat) nevezheti ki a helyi bírákat és ügyészeket. Az autonóm kormány megkapta a vasúti és a közúti hálózat irányítását, illetve a tengeri közlekedés megszervezésének jogát. Az adókból befolyt

⁵¹⁴ Ennek mintájául Baszkföld és Navarra pénzügyi autonómiája szolgáltatott alapul, tehát az ilyesfajta elképzelései Katalóniának nem voltak alap nélküliek.

⁵¹⁵ Adók beszédése, ellenőrzése, elosztása feladatkörökkel rendelkezne.

⁵¹⁶ Domonkos Endre: A katalán autonómia és kibővítésének aktuális kérdései http://publikaciotar.repositorium.uni-bge.hu/237/1/2010_2_06.pdf (2022.06.11.)

⁵¹⁷ Az utolsó igazságszolgáltatási fórum feladatait ellátó Felsőbírószágot (Tribunal Superior), illetve az Igazságügyi Tanácsot (Consejo de Justicia), mely döntési jogkörrel bír a bírák országos igazgatási szerve, az Igazságügyi Főtanács felett is. A katalán legfőbb ügyészt a spanyol kormány jelöli, de a Generalitatnak el kell fogadnia.

⁵¹⁸ Igazságszolgáltatás, közigazgatás stb.

⁵¹⁹ A spanyol képviselőház (kongresszus) teljes létszámának abszolút többsége szükséges ilyen esetben.

költségvetési összegnek a korábbi 33 százaléknál nagyobb része maradt Katalóniánál.⁵²⁰ Viszont az önálló katalán adóhatóság létrehozása kimaradt, a politikai ellenvetések miatt, ugyanis egyik politikai erő sem támogatta. Végül a spanyol parlament felsőháza is elfogadta a reformtervezet ezen módosítását. Ezt követően 2006. június 18-án került sor a Katalónia autonómia-tervezetéről szóló népszavazás megtartására. A népszavazáson megjelentek döntő többsége, mintegy 73,9 százaléka igennel szavazott a tervezetre, míg 20,7 százaléka elutasította azt. A referendumon való részvételi arány 51 százalékos volt és magas volt az érvénytelen szavazatok aránya (5, 3 százalék)⁵²¹. A katalánok a reformtervezet elfogadását új fejezet kezdeteként értékelték a katalán történelemben. Spanyol oldalról is sokan üdvözölték a népszavazás eredményét, viszont sokan az ország és a nemzet egységének végét vizionálták. Nem csupán a spanyol, de a katalán oldalon is sokan nem örültek az eredménynek, hiszen több katalán politikai erő, az elfogadott reformtervezetet nem érezte elégnek, sokkal nagyobb autonómia elérésére törekedtek és ennek a reformtervezet nem felelt meg.⁵²² De minden ellenvetés ellenére elmondható, hogy az autonómia-folyamat eddigi legfontosabb állomása a 2006-ban elfogadott új Katalán Statútum. A statútum célja az volt, hogy az alkotmányos kereteken belül a lehető legnagyobb mértékű önkormányzást valósítsa meg. Ez a törekvés olyannyira sikerült, hogy 2010-ben az alkotmánybíróság úgy értékelte, miszerint a statútum több ponton is túllépte az alkotmány kereteit. Az alkotmánybíróság 2010-es határozata a katalán statútumról meghatározó jelentőségű, mert ebben a határozatban a bíróság értelmezi a spanyol területi berendezkedés több lényeges pontját, és ezzel együtt hozzájárul a pontos keretek kijelöléséhez.⁵²³

Katalónia közigazgatási beosztása a 2006. évi autonómia statútum alapján. a területi beosztás alapját a mintegy 950 község (municipis / municipios) és a nyolc megye (vegueria / régió) képezi. Ezeken kívül községek feletti önkormányzati egységek is léteznek, a 41 járás (comarques / comarcas). Katalónia tartományokra (províncies / provincias) osztható, ebből négy van:⁵²⁴

1.) Barcelona tartomány, Barcelona székhellyel, melynek területe 7733 km²;

⁵²⁰ Ley Orgánica 6/2006, de 19 de julio, de reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2006-13087> (2022.07.14.)

⁵²¹<https://www.elmundo.es/elmundo/2013/07/10/barcelona/1373455086.html> (2022.07.14.); <https://www.20minutos.es/noticia/132031/0/estatut/referendum/reacciones/> (2022.07.04.) ; https://mfor.hu/cikkek/makro/Katalonia_valasztott_es_megosztott.html (2022.07.14.)

⁵²² Pláne, hogy pénzügyi téren elért előre lépések nem voltak jelentősek.

⁵²³ Domonkos Endre: A katalán autonómia és kibővítésének aktuális kérdései http://publikaciotar.repositorium.uni-bge.hu/237/1/2010_2_06.pdf (2022.06.11.)

⁵²⁴ Catalunya http://dps.gencat.cat/WebAcollida/AppJava/es/Catalunya/Catalunya.jsp@sub=0&pag=tc_m_394-87435-64.html (2022.06.14.)

- 2.) Tarragona tartomány, Tarragona székhellyel, terület 6308 km²;
- 3.) Lleida tartomány, Lleida székhellyel, terület 11816 km²
- 4.) Girona tartomány, Girona székhellyel, terület 5910 km².⁵²⁵

A 2008-as gazdasági világválság Spanyolországot is jelentősen sújtotta. A gazdasági krízis felerősítette a katalánok függetlenedési törekvéseit, ugyanis Spanyolország többi részéhez képest a katalán gazdaság kevésbé volt sebezhető. A katalán gazdaság a spanyolországi GDP 20%-át adja, pedig csak a lakosság 16%-a él Katalóniában, miközben Katalónia csak az ország területének 6%-t foglalja el. „Katalán közgazdászok azt állítják, hogy 8 százalékkal több adó hagyja el Katalóniát, mint amennyit a régió a központi kormányzattól kap, s emiatt a katalánok úgy vélik, hogy erejükön felül támogatják Spanyolország többi részét.”⁵²⁶ A gazdasági válság eredményként jelentősen megnőtt a munkanélküliség aránya egész Spanyolországban. Igaz, régióként eltérő képet mutatott, hiszen Andalúziában volt a legmagasabb a munkanélküliek aránya (30% körül⁵²⁷), viszont egy-két részén, köztük Katalóniában is a munkanélküliség arányának növekedése nagyon magas volt. Ez jelentős konfliktust okozott Katalónia és a központ között, főleg, az azzal kapcsolatos vélemények, hogy milyen okok vezettek ezekhez a romló gazdasági mutatókhoz.

Emiatt 2010/2012 körül fordulópontra következett be a spanyol-katalán viszonyban, pontosabban a katalánok Spanyolországhoz való viszonyaiban. Hiszen elmondható, hogy a XIX. század végi és XX. századi politikai gondolkodók és mozgalmak kezdetben a katalán autonómia és egyéb nagyobb függetlenséget Spanyolországon belül képzeltek el, az országon belül próbáltak kiharcolni törekvéseiket. Viszont egyre jobban kezdett felerősödni a teljes függetlenség iránti vágy, azaz hogy Katalónia önálló állammá váljon. Ennek a változásnak fő okai között szerepelt, a 2000-es évek eleji Aznar⁵²⁸-kormány politikája.⁵²⁹ Ebben az időszakban a katalánok nagyobb autonómia iránti igényét nem vették komolyan. Fontos megemlíteni azt, hogy ebben az időszakban Spanyolország gazdasági teljesítő képessége lecsökkent, mint ahogyan az ország

⁵²⁵ Institut d'Estadística de Catalunya <https://www.idescat.cat/> (2022.06.15.)

⁵²⁶ Katalónia tényleg elszakadhat? https://index.hu/tudomany/tortenelem/2013/02/19/katalonia_elszakad/ (2022.09.22.)

⁵²⁷ <https://www.statista.com/statistics/455993/unemployment-rate-in-andalusia/> (2022.08.22.)

⁵²⁸ José Maria Aznar Spanyolország Néppárti miniszterelnöke 1996-2004 között. A Néppárt győzelme az 1996-os választáson nem volt teljes, ezért a kormány megalakításához egyezségekre kellett jutni két nacionalista párttal is. Viszont a 2000-es választások eredménye után már nem volt szükség hasonló egyeztetésekre. Fordulat következett be az aznari politikában, a kormányfő nyíltan recentralizáló politikával lépett fel, s az autonómiák Spanyolországába delegált hatalmi jogköreit ismét központi irányítás alá kívánta vonni. Forrás: Nemes Krisztina: A katalán függetlenség 2014? a katalán nacionalizmus történetéhez https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/6570/11/Katalan_fuggetlenseg_1_u.pdf (2022.06.11.)

⁵²⁹ Nemes Krisztina: A katalán függetlenség 2014? a katalán nacionalizmus történetéhez https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/6570/11/Katalan_fuggetlenseg_1_u.pdf (2022.06.11.)

nemzetközi megítélése⁵³⁰ is romlott. Az is erősített a folyamaton, hogy a katalán törekvések a nagyobb autonómia elérésére folyamatosan elhaltak, mert a spanyol központ nem támogatta ezeket a törekvéseiket és a 2006-ban létrejött új reformstatútumnak sem örült minden katalán.⁵³¹ Egyre jobban érzelmi töltés párosult a függetlenségi törekvésekhez.

A Szovjetunió és Jugoszlávia felbomlása után, Európában egyre több új független állam keletkezett. Európában (eddig) utolsóként Koszovó vált független állammá 2008-ban.⁵³² A koszovói albán nép és egyéb népek azon sikere, hogy sikerült elérniük a függetlenség csúcsát jelentő független állami létet a katalán függetlenség pártiak számára is jelentős motivációs forrással bírt. Ennek egyik megnyilvánulása volt, hogy a Convergencia Democrática de Catalunya (CDC), meghívta a koszovói liberálisok vezetőjét. Kialakult egyfajta internetes mozgalom, „Today Kosovo, Tomorrow Catalonia”⁵³³ néven.

2009 – 2011 között egy függetlenségi népszavazás-sorozat indult, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy a különböző katalán településeken eltérő időpontokban tartották meg a referendumot. Összesítve a katalán függetlenségi népszavazáson 27%-os volt a részvétel és a voksolók 94,7 % támogatta Katalónia elszakadását Spanyolországtól.⁵³⁴

2010. július 10-én zajlott Katalónia addigi történelmének legnagyobb tömegdemonstrációja.⁵³⁵ A statútum mellett a függetlenség volt a demonstráció középpontjában. A tüntetés után a katalán parlament vizsgálta egy függetlenségi népszavazás lehetőségének kérdését, amire végül nemleges lett a válasza, ami természetesen a katalán nacionalistáknak nem tetszett. De annyira felfokozott helyzet alakult már ki Katalóniában, hogy nem politikai eseményeken is ismert emberek felszóltak Katalónia függetlenségének kérdésében, illetve kifejtették az ezzel kapcsolatos álláspontjukat⁵³⁶.

⁵³⁰ Spanyolország nemzetközi megítélése és helyzete a XX. században rendkívül hullámzó volt. Az 1975-ig tartó Franco-féle jobboldali totalitárius rendszer elszigetelte az országot. Ezt követően fokozatos javulás volt megfigyelhető, hiszen Spanyolország csatlakozott a NATO-hoz, az EGK-hoz is, 1995-ben az EU-elnöki tisztségét is Spanyolország töltötte be, 1992-ben olimpiát rendeztek Barcelonában, a NATO főtitkára Javier Solana lett, a Nemzetközi Olimpiai Bizottságé Juan Antonio Samaranch stb. Ezek mellett az ország gazdasági mutatói is folyamatosan javultak. Viszont a 2000-es évre Spanyolország újra az EU problémás részévé vált.

⁵³¹A sok módosítás után, sokan olyan kompromisszumot láttak benne, amit valójában nem tekintettek igazi előrelépésnek az előzőhöz képest.

⁵³² Spanyolország nem ismerte el Koszovót független államként. Ennek nyilvánvaló okaként szerepel, hogy nem szeretné, ha ez precedensként szolgálna például Katalónia és Baszkföld számára.

⁵³³<https://blocs.mesvilaweb.cat/smartinez/today-kosovo-tomorrow-catalonia/> (2022.07.14.)

⁵³⁴Comitatus: A katalán függetlenedési folyamat kérdőjelei http://epa.oszk.hu/03900/03942/00016/pdf/EPA03942_comitatus_2018_230_047-060.pdf (2022.07.14.)

⁵³⁵ Egyes hírek szerint, több mint egymillióan voltak a tüntetésen <https://www.bbc.com/news/10588494> (2022.07.14)

⁵³⁶ 2010-ben a Katalán Irodalmi Díjátadón Jaume Cabré kiállt amellett, hogy a katalánok kinyilvánítsák függetlenség iránti igényüket. Hasonló eset történt 2012 márciusában, a Katalán Irodalmi Díjátadón Josep Massot

2012. szeptember 11-én, a katalán nemzeti ünnepen⁵³⁷, a Katalónia függetlenségért megtartott tömegtüntetésen 1,5 millióan vettek részt⁵³⁸. A demonstráció szlogenje az volt, hogy „Catalunya, nou estat d’Europa”⁵³⁹. Közben a Mariano Rajoy vezette spanyol kormánnyal kapcsolatos fiskális ügyekben zajló tárgyalások nem jártak sikerrel, ennek nyomán Mas feloszlatta a katalán parlamentet és új választásokat írtak ki⁵⁴⁰. A 2012 novemberében megtartott választásokon a korábban kormányzó, a függetlenséget támogató katalán párt, bár nem szerzett abszolút többséget, de a függetlenségpárti erőknek összesen 54%-os többségük lett a katalán parlamentben. Ez jelzi, hogy a függetlenségnek politikai támogatottsága is van.

2013 januárjában a katalán parlament elfogadta a Szuverenitási Nyilatkozatot. A Nyilatkozatot támogatták a katalán nacionalisták (CIU), a baloldali republikánusok (ERC), az ökoszocialisták (ICV) és a szeparatisták (CUP). A Nyilatkozat ellen pedig a konzervatívok (PPC), a szocialisták (PSC) és a Ciudadans polgári mozgalom szavazott.⁵⁴¹

2013 szeptemberében Katalóniában – a Balti-élőlánc mintájára – több százezer ember 400 kilométeres élőláncot⁵⁴² alkotott a tartomány függetlenségének és egy erről szóló népszavazás megrendezésének a támogatására. Az élőlánc elnevezése Via Catalonia volt, mely Le Pertustól/El Petrústól Vinarósig tartott, áthaladt Gironán, Barcelonán és Tarragonán is.⁵⁴³

Az Artur Mas⁵⁴⁴ vezette jobbközép Konvergencia és Unió (CiU) kormányzó párt a függetlenedésről népszavazást akart, amit a katalán parlament 2014. november 8-dikára írt ki. A föderalisták és a szeparatisták között eltérés volt abban, hogy mit is akarnak, ezért a népszavazáson két kérdésben kellett döntenie az embereknek. Az első kérdés: akarja-e, hogy

i Muntaner mallorcai tudós a díjátadón tartott beszédében, kifejezte támogatását a katalán függetlenség mellett. Forrás: Cabré recull el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes defensant la independència <http://www.elpuntavui.cat/article/5-cultura/19-cultura/181662-cabre-recull-el-premi-dhonor-de-les-lletres-catalanes-defensant-la-independencia.html> (2022.06.15.) Josep Massot: "La defensa de la llengua i la cultura catalanes continua vigent" https://www.ara.cat/cultura/josep-massot-llengua-catalanes-continua_1_2495565.html (2022.06.15.)

⁵³⁷ La Diada - A katalán nemzeti ünnepen az 1714-es barcelonai csata évfordulójára emlékeznek, amikor is a spanyol örökösödési háborúban V. Fülöp spanyol király csapatai bevették a várost.

⁵³⁸ <https://www.theguardian.com/world/2012/sep/11/catalan-independence-rally-barcelona> (2022.07.18.)

⁵³⁹ Katalónia Európa új állama

⁵⁴⁰ Ennek az adta a szükségességét, hogy a választások világossá tegyék, hogy megvan-e a politikai támogatottsága a függetlenségi törekvéseknek vagy sem.

⁵⁴¹ Catalunya es declara sobirana <https://www.vilaweb.cat/noticia/4076787/20130123/catalunya-sobirana.html> (2022.06.15.)

⁵⁴² Balti államok kb. kétmillió lakója 1989 augusztusában 600 kilométeres élőláncot alkotott a három országon keresztül, hogy emlékeztessenek a náci Németország és a Szovjetunió által aláírt Molotov–Ribbentrop-paktum ötvenedik évfordulójára, valamint kinyilvánítsák függetlenségi törekvéseiket.

⁵⁴³ Lleida város katedrálisának harangszórára fogták meg egymás kezét a résztvevők. 86 településen haladt át és 778 szakaszból állt.

⁵⁴⁴ Jordi Pujol politikai örököse, aki bár támogatta Katalónia minél nagyobb mértékű függetlenségét, de a független Katalán államot nem, viszont a megváltozott környezetre tekintettel ő és pártja felvállalta a katalán függetlenség kérdését parlamenti/politikai szinten is.

állam legyen Katalónia? Ebben a kérdésben a szeparatisták és a föderalisták is egyetértenek. A második kérdés: független állam legyen-e Katalónia?

Azok az emberek, akik különálló katalán államot szeretnének, de nem támogatják a függetlenedési szándékot, egy igennel és egy nemmel, a függetlenségpártiak két igennel, azok pedig, akik nem támogatják Katalónia függetlenedési szándékát, nemmel voksolhattak volna. Ezzel a rendszerrel minden katalánnak meg lett volna a lehetősége, hogy arra az opcióra szavazzon, amit leginkább preferál: hogy Katalónia független állam legyen, vagy állam a spanyol államban, vagy továbbra is Spanyolország autonóm közössége legyen. A Spanyol Néppárt és a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE), Spanyolország legerősebb pártjai azonban ellenezték a referendumot.

2014 őszén a spanyol központi kormány illegálisnak tekintette a tervezett függetlenségi népszavazást, és panaszt nyújtott be ellene az alkotmánybíróságnál. A spanyol alkotmánybíróság szeptemberben felfüggesztette a népszavazás megtartását. A spanyol alkotmánybíróság, a spanyol kormány, a katalán függetlenséget ellenző politikai pártok, mind-mind alkotmányellenesnek nyilvánították a katalánok függetlenedési törekvéseit. Itt felmerül a kérdés, hogy vajon meddig lehet „bebújni” az alkotmány szövege mögé? Hiszen, az alkotmányt is emberek alkotják és egy alkotmány akkor jó, ha az emberek érdekeit képviseli és követi az időközben megváltozó társadalmi viszonyokat. Az alkotmányellenesség kérdése tekintetében két fontos dolog jön elő, az egyik, hogy a spanyol alkotmány a spanyol nemzet egységét foglalja magában és ennek részének tekinti a katalánokat. Másrészt pedig az alkotmány alapján népszavazást⁵⁴⁵ nagy horderejű kérdésekben csak az összes spanyol állampolgár beleegyezésével lehet tartani⁵⁴⁶. Tehát ebből adódóan Katalónia nem dönthetne önmaga a függetlenség kérdéséről (ez viszont sértené a népek önrendelkezési jogát).

2014. november 9-én végül megtartották a katalán népszavazást, de nem ügydöntő referendumként, ezért eredménye nem lett kötelező. A nem ügydöntő referendumon, minden 16 év feletti személy leadhatta voksát. A 7 milliós lakosú Katalóniában megrendezett nem hivatalos népszavazáson több mint 2,3 millióan vettek részt. 2015-ben viszont a katalán parlament döntött a függetlenségi folyamat megindításáról.

⁵⁴⁵ A spanyol alkotmány azt is taxatívén felsorolja, hogy milyen esetekben lehet népszavazást tartani 149/32

⁵⁴⁶ Spanyol alkotmány 92.cikk

2015-ben a spanyol ügyészség⁵⁴⁷ vizsgálatot indított⁵⁴⁸ a népszavazás megtartásával kapcsolatban több okból kifolyólag. A voksolás megszervezését a Generalitat nem ruházhatta volna át helyi szervekre, másrészt a katalán iskolák nem lehettek volna a voksolás helyszínei. A vádak az alábbiak voltak: közpénzek jogtalan felhasználása, polgári engedetlenség, hatalommal való visszaélés, részrehajló jogalkalmazás. Ennek nyomán a Katalán Főtörvényszék⁵⁴⁹ megállapította, hogy a Generalitat elnöke visszaélt a hatalmával.⁵⁵⁰

A spanyol politikában is központi szerepet játszott Katalónia kérdése, mivel egyre nagyobb spanyol-katalán ellentét alakult ki. A spanyol politikában is kialakultak táborok Katalónia helyzetével kapcsolatban. Az egyik a POSE vezetője volt, Pedro Sanchez támogatta az alkotmány esetleges reformját és azt, hogy esetleg Spanyolország föderatív állammá váljon. A Spanyol Néppárt viszont teljesen elzárkózott a spanyol alkotmány megváltoztatásától. Emellett az autonóm közösségek finanszírozásról szóló törvény módosítása is a vita keresztüzében volt.⁵⁵¹

A 2015-ös regionális katalán választásokon a függetlenséget támogató pártok szereztek meg a katalán parlamentben a többséget, és ígéretet tettek egy újabb, már kötelező érvényű, az igenek esetén függetlenséget eredményező népszavazás megtartására.⁵⁵² 2016-ban a katalán elnök, Carles Puigdemont⁵⁵³ kijelentette, hogy a spanyol állam hozzájárulása nélkül is függetlenségi népszavazást fognak tartani, melynek időpontjául később 2017. október elsejét jelölték ki.⁵⁵⁴ A spanyol álláspont azonban világos volt, hiszen minden függetlenségre irányuló népszavazási törekvést alkotmányellenesnek tart. A spanyol alkotmány ugyanis kimondja a spanyol nemzet felbonthatatlan egységét, és a spanyolok közös hazájának oszthatatlanságát. A népszavazást megelőzően a katalán parlament törvényt alkotott, mely szerint, ha a népszavazáson az igenek

⁵⁴⁷ Fiscalia

⁵⁴⁸ A vizsgálatok központjában Artur Más állt, de rajta kívül még két politikust is vizsgált az ügyészség, Joana Ortégát, a Generalitat elnökhelyettesét, és Irene Rigau regionális oktatási minisztert. Forrás: Domonkos Endre: Egy alkotmányellenes népszavazás és politikai következményei -Néhány gondolat a 2014. november 9-én megtartott katalán referendumról <http://publikaciotar.repositorium.uni-bge.hu/641/1/Domonkos.pdf> (2022.10.16.)

⁵⁴⁹ Tribunal Superior de Justicia de Cataluña

⁵⁵⁰ Domonkos Endre: Egy alkotmányellenes népszavazás és politikai következményei -Néhány gondolat a 2014. november 9-én megtartott katalán referendumról <http://publikaciotar.repositorium.uni-bge.hu/641/1/Domonkos.pdf> (2022.10.16.)

⁵⁵¹ Societat Civil consigue aglutinar a todo el constitucionalismo catalán <https://www.elmundo.es/cataluna/2014/12/04/5480a76b268e3e05198b4571.html> (2022.02.12.)

⁵⁵² https://www.statista.com/topics/2527/catalan-election-spain-2015/#dossierContents__outerWrapper (2022.07.14.)

⁵⁵³ Carles Puigdemont i Casamajó a Generalitat elnöke 2016-2017 között. Katalónia függetlenségért harcol. Több perben is elítélték, az alkotmányellenes népszavazás miatt.

⁵⁵⁴ Catalonia leader vows 2017 referendum on Spain independence <https://www.bbc.com/news/world-europe-38477348> (2022.01.16.)

győznek, a katalán függetlenséget 48 órán belül ki kell kiáltani. A központi kormány ugyanakkor világossá tette, hogy nem tűri el a függetlenség kikiáltását, és a letartóztatásokat, valamint Katalónia autonómiájának felfüggesztését helyezte kilátásba arra az esetre, ha a katalán törvényhozás vagy a Generalitat elnöke mégis deklarálná a régió függetlenségét.⁵⁵⁵

2017. október 1-én rendeztek újból függetlenségi népszavazást, a Spanyolországtól való elszakadásról. Ezt a népszavazást is balhék övezték. Ugyanis, mind a kormányfő, mind pedig az alkotmánybíróság törvénytelennek minősítette a népszavazást. Új elemként jelent meg, hogy a központ nyílt erőszakkal, a rendőrség közreműködésével igyekezett a népszavazást megakadályozni. A szavazás megtartását a spanyol állam rendőri fellépéssel kísérelte meg megakadályozni. Szavazóhelyiségeket zártak le, urnákat vittek el. Sok esetben erőszakot is alkalmaztak a szavazni kívánókkal szemben.⁵⁵⁶

Ennek eredményként a katalán parlament, 2017. október 27-én kikiáltotta Katalónia függetlenségét. A spanyol alkotmány kimondja, ha valamelyik autonóm közösség nem tesz eleget az alkotmány, illetve a törvények által elrendelt kötelességeinek, vagy cselekedeteivel súlyos kárt okoz a spanyol közérdeknek, akkor a kormány a szenátus felhatalmazásának birtokában minden szükséges intézkedést megtehet, hogy kikényszerítse az alkotmányos-törvényi kötelezettségek teljesítését illetve a közérdek védelmét.⁵⁵⁷ Ennek nyomán felfüggesztették Katalónia autonómiáját.

2017. október 30-án a spanyol állami főügyész, lázadás, hűtlen kezelés, zendülés és egyéb bűncselekmények vádja miatt büntetőeljárást kezdeményezett a volt katalán kormány és a katalán parlament elnökségének tagjai ellen.⁵⁵⁸

2019 februárjában kezdődtek meg a spanyol Legfelsőbb Bíróságon a 12 katalán függetlenség párti politikus elleni perek, akiket az ügyészség azzal vádolt, hogy 2017. október 1-jén alkotmányellenesen szerveztek függetlenségi népszavazást, majd fogadták el a katalán

⁵⁵⁵<https://www.lavanguardia.com/politica/20171019/432179221870/catalunya-155-prensa-internacional-autonomia.html> (2022.07.10.)

⁵⁵⁶ October 2017 Catalan independence referendum: violence against Catalan citizens by the Spanish police. Commission intervention https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2017-006260_EN.html (2022.06.14.)

⁵⁵⁷Constitución Española <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionCASTELLANO.pdf> (2022.07.14.) Artículo 155

⁵⁵⁸Catalan leaders facing rebellion charges flee to Belgium <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/30/spanish-prosecutor-calls-for-rebellion-charges-against-catalan-leaders> (2022.10.20.)

függetlenségi nyilatkozatot. Az ügyészség 7 és 25 év közötti börtönbüntetést kért különböző olyan bűncselekmények miatt, amelyekkel az ügyészség érvelése szerint veszélybe sodorták Spanyolország alkotmányos rendjét. 2019. október 14-én hirdetett ítéletet a spanyol legfelsőbb bíróság a katalán politikusok ügyében. A vádlottak közül kilencre 9 és 13 év között börtönbüntetést szabott ki, három vádlottat egy időre a köztisztviselés viselésétől tiltották el, illetve pénzbüntetéssel sújtotta őket. Az ítélet elleni tiltakozásul Barcelonában egy erőszakba torkolló tüntetés tört ki, amelyben több mint százán megsebesültek.⁵⁵⁹A népszavazás belpolitikai válságot okozott.

4.3.A katalán identitás

Általánosságban elmondható minden nép esetében, hogy hasonló dolgok képezik az identitásuk alapjait, hasonló dolgok adják az összetartozás érzését. Samuel P. Huntington az identitás hat különböző faktorát különíti el: leíró⁵⁶⁰, területi, politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális.⁵⁶¹ Ebben a részben az utolsóként említett, kulturális faktorról foglalkozom, ezen belül is kiemelten a nyelvvel és a labdarúgással.

Az összetartozás érzésnek általában a nyelv az egyik kulcsfontosságú eleme. Pláne, olyan népek esetében, melyek nem világnyelvek, hanem lokalizáltak, kevesebben beszélik. A nyelvre, a nyelv művelésére épül az irodalom, ami szintén lehet az identitás egyik eleme. Nagyon fontos megjegyezni a hasonló történelmi, szocializációs hatásokat. Hiába mondjuk egy nem magyar számára, hogy „Trianon”, vagy „Kádár-rendszer” nehezen értik. Ha egy magyarnak mondjuk, értik miről beszélünk, értik a hozzá kapcsolódó érzületeket, akkor is, ha esetleg más a véleményük a dologról. Katalónia esetében ugyanilyen, ha kimondjuk „La Diada”, „Franco”, minden katalán tudja, érzi, hogy miről van szó⁵⁶². A nemzeti ünnepek⁵⁶³, a közös szimbólumok⁵⁶⁴, a himnusz mind-mind az identitás alapját adja. Részletesebben a katalán identitás két fő aspektusával fogok foglalkozni: a nyelvvel és az FC Barcelonával. A katalán identitás alapját elsősorban a nyelv adja. Sokakban él tévesen az az elképzelés, hogy „hogyan olyan, mint a spanyol”, de ez így nem fedi a valóságot. Természetesen, mivel ugyanannak a

⁵⁵⁹Violent clashes erupt as Spanish court jails Catalonia leaders, <https://www.bbc.com/news/world-europe-49974289> (2022.07.08.)

⁵⁶⁰ Azok az adatok, melyeket általában egy úrlap kitöltésekor adunk meg: kor, nem stb.

⁵⁶¹ Samuel P. Huntington: Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái Európa Kiadó Budapest, 2005 58. oldal

⁵⁶² A dolgozat másik témájához kapcsolódva Koszovó esetében is hibásan „el lehet intézni” annyival a dolgot, - és meg is teszik-, hogy Koszovó független állam és Szerbia ismerje el, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ez mekkora traumát okozhat, hiszen nevezhetnénk ezt a szerbek „Trianonjának is.”

⁵⁶³ Csak a Katalóniához kapcsolódó ünnep: április 23 – Katalónia Védőszentjének, Sárkányölő Szent György napja, június 24. – St. Joan napja, szeptember 11. – La Diada, Katalónia nemzeti ünnepe, mely a 1714-es Barcelona elestére emlékezik.

⁵⁶⁴Himnusz és zászló

nyelvcsaládnak a tagjai és sok évszázados együttélés nyomán a spanyol nyelv hatott a katalán nyelv fejlődésére is. A katalán nyelv (català) az indoeurópai nyelvcsalád itáliai ágán az új latin nyelvek csoportjába tartozik. Legközelebbi rokona, az okcitan vagy régebbi nevén a provanszál, melyet Franciaország déli részén használnak.⁵⁶⁵ A katalán nyelv érdekessége, hogy egy ország, Andorra hivatalos nyelve.⁵⁶⁶ Emellett hivatalos nyelv Spanyolországon belül, Katalóniába, Valenciában és a Baleár-szigeteken is. Ezekben az autonóm közösségekben a második hivatalos nyelvként szerepel a kasztíliai (castellano) mellett. Az anyanyelvi beszélőinek száma összesen körülbelül 8 millió fő.⁵⁶⁷ Az alábbi területeken használják: Katalónia, Valencia⁵⁶⁸, Aragónia, Baleár-szigetek, Andorra, Észak-Katalónia⁵⁶⁹, Murcia⁵⁷⁰ és Alghero városa. A francoista országban, a katalán nyelvet nyilvánosan nem lehetett használni. Egyfajta tiltott, titkos nyelvként használták a katalánok. Először csak családokban, kisebb közösségekben, majd folyamatosan terjesztették ki és lett a politikai megmozdulások nyelve is. Cenzúrázták, tiltották és megsemmisítették a katalán nyelvű könyveket, folyóiratokat, egyéb sajtótermékeket. Nem voltak katalán tévé és rádiócsatornák. Nem lehetett az oktatásban, közigazgatásban vagy igazságszolgáltatásban használni a katalánoknak az anyanyelvüket. Franco úgy tekintett a katalán nyelvre, mint egy régies nyelvjárásra. Ez lehetővé tette például a régi irodalom ismételt kiadását. Az aktuális kori irodalom - amellett, hogy igyekeztek titokban tartani és egymás között titokban osztogatni a katalán műveket, - talált egy kiskaput, ami azt jelentette, hogy úgy kerülték ki a cenzúrát, hogy új műveket réginek állítottak be.⁵⁷¹

A tábornok halálát követő demokratizálódási folyamat igyekezett helyreállítani a katalán nyelvvel kapcsolatos jogokat. A spanyol központban megvolt a hajlandóság, a katalán nyelv hivatalossá tételére az autonóm közösségben, ezért jogi szempontból egyszerűbb volt a dolog, mint a gyakorlatban. Hiszen a Franco-érában bekövetkező tiltás miatt, sok ember esetében megkopott a nyelv használata, illetve volt egy kvázi kényszerbetelepítés is Katalóniába, a spanyol nyelvű részekről. Ennek oka az volt, hogy csökkentsék a katalánok arányát⁵⁷². Ki lehet jelenteni, hogy a katalán nyelv terjesztésére tett kísérletek sikerrel jártak. Hiszen pár évtized

⁵⁶⁵ Orígenes e historia <https://llengua.gencat.cat/es/el-catala/origens-i-historia/index.html> (2023.03.29.)

⁵⁶⁶ Andorra <https://www.britannica.com/place/Andorra> (2023.03.29.)

⁵⁶⁷ <https://www.worlddata.info/languages/catalan.php> (2023.03.29.)

⁵⁶⁸ A Valenciában használt nyelvről érdemes megemlíteni, hogy nyelvészetileg nem eltérő a Katalóniában használt nyelvtől. Viszont politikai értelemben igyekeznek különbözőnek tekinteni. Elsősorban Valencia autonóm közösség jogainak kibővítése iránti mozgalom miatt.

⁵⁶⁹ Catalunya Nord Franciaországban

⁵⁷⁰ Spanyolország egyik autonóm közössége.

⁵⁷¹ La dictadura y la persecución de la lengua <https://llengua.gencat.cat/es/el-catala/origens-i-historia/index.html> (2023.03.29.)

⁵⁷² Természetesen ennek gazdasági okai is voltak, hiszen sokan szívesen mentek Spanyolország szegényebb részeiről a gazdagabb részekre dolgozni.

alatt megnőtt a katalánul beszélők aránya. Ma már Katalóniában a boltban egy nyugta is katalán nyelven van, a közoktatásban kötelező a katalán nyelvismerete, mint ahogyan a közsférában is.⁵⁷³ A katalánok nyelvvel kapcsolatos törekvései még nem értek véget, hiszen szeretnék elérni, hogy a spanyol alkotmány szerint is megvalósuljon a nyelvi pluralizmus és az ország egyik hivatalos nyelve legyen. Illetve szeretnék elérni, hogy az Európai Unió egyik hivatalos nyelvénél⁵⁷⁴ váljon, akár úgyis, hogy Spanyolországban nem lesz az. Egyik elképzelést sem támogatja a spanyol központ, mert mindkettőben a spanyol nemzeti egység megbontását látják.⁵⁷⁵

Spanyolországban a világ még pár pontjához hasonlóan a foci több, mint egy sport: családi esemény, ünnep, gyász, baráti találkozó helyszíne, közösségi élmény, gazdasági kérdés és politika. Katalóniában az 1899-ben alapított FC Barcelona sokszor vált az ellenállás szimbólumává és a katalán identitás egyetlen nem tiltott megnyilvánulásává. A klub mottója is az, hogy „más que un club”/”több, mint egy klub” és ezt történelme során többször bizonyította is. Primo de Rivera fémjelezte diktatúra idején, az 1920-as években egy-egy focimeccs a spanyolokkal, a spanyol nyomással szembeni szimbolikus tiltakozás helyszínei volt.⁵⁷⁶ Ezeket olyannyira komolyan vette a hatóság sokszor, hogy a stadion is bezárásra került.⁵⁷⁷ Franco-éra idején vált még inkább a katalán identitás szimbólumává az egyesület. Kezdetnek Franco megölette a klub akkori vezérét⁵⁷⁸, majd pedig hozzá hűséges személyt⁵⁷⁹ nevezett az elnöki pozícióba. Ebben az időszakban, a katalán csapat a világban úgy jelent meg, mint a totalitárius jobboldali Caudillo vezette Spanyolországgal szembeni ellenállás jelképe. Miután betiltásra került a katalán nyelv és zászló, az egyesületnek is spanyol nevet kellett választania⁵⁸⁰ és a címerüket is módosítani kényszerült.⁵⁸¹ A Franco-korszakában lett egyre nagyobb az El Clásico⁵⁸² tétje, hiszen Franco kedvenc csapata a Real Madrid volt.⁵⁸³ A Barcelona csapata és

⁵⁷³ Szente-Varga Mónika: Katalán nyelvpolitika http://real.mtak.hu/82493/1/Katalan_nyelvepolitika.pdf (2023.03.29.)

⁵⁷⁴ A felvetés jogosságát, ha más nem, a beszélők száma mindenképpen indokolná. Sokszor jön érveként, hogy bezzeg a máltai nyelv is hivatalos és csak 300 000-en beszélnek, a katalánt meg több millióan.

⁵⁷⁵ Domonkos Endre: A katalán autonómia és kibővítésének aktuális kérdései 80. oldal http://publikaciotar.uni-bge.hu/237/1/2010_2_06.pdf (2023.03.29.)

⁵⁷⁶ Historia del Barca <https://www.fcbarcelona.es/es/ficha/643901/1961-69-nueva-dimension-social> (2023.03.29.)

⁵⁷⁷ Az egyik legismertebb ilyen esemény volt, hogy 1925. június 14-én a szurkolók kifütyülték a spanyol himnuszt, ezt annyira rendszerellenes tevékenységnek nyilvánították, hogy a Camp de les Corts stadion ideiglenes bezárása mellett, a klub elnökének, Joan Gampernek is le kellett mondani a tisztségéről.

⁵⁷⁸ Josep Sunyol i Garriga <https://www.fcbarcelona.com/en/card/645396/josep-sunyol-1935-1936> (2023.03.29.)

⁵⁷⁹ Enric Pineyrot

⁵⁸⁰ Club de Fútbol Barcelona

⁵⁸¹ Négy vöröscsík helyett kettő.

⁵⁸² A Real Madrid és a Barcelona találkozójának köznapi elnevezése.

⁵⁸³ A Real Madrid ekkoriban Franco kegyeltje volt, a vezér nyomására került a csapathoz a Real Madrid legnagyobb legendája Alfredo di Stefano is. Magyar szempontból is el tudjuk helyezni, ez az időszak az, amikor

a szurkolói gyakran álltak ki sztrájkok mellett és fejezték ki szimpátiájukat a katalán ellenálló mozgalmak tevékenységeivel szemben. 1968-ban a csapat akkori elnöki jelentette ki, hogy a Barcelona több, mint egy csapat, hiszen maga a katalán ellenállás legerősebb része.⁵⁸⁴ Játékos szinten is nyíltan kifejezték a diktatúrával szembeni nemtetszésüket, ennek legjelentősebb pillanata az volt, amikor a holland Johan Cruyff kijelentette, hogy azért választotta a Barcelona csapatát a Real Madrid ellenében, mert ezzel sem akarta támogatni Franco rendszerét.⁵⁸⁵ A Caudillo halála utána a demokratizálódás hatására, a Barcelona identitást adó szerepe csökkent ugyan, de az El Clasico-k presztízse nem csökkent. Hiszen a Real Madrid, ahogyan a nevében is benne van, a király csapata, tehát maradt a spanyol csapat, a Madrid, tehát a központ csapata. Így ez a spanyol-katalán szembenállás szimbolikusan megmaradt a mérkőzések szintjén a mai napig. A spanyol csapat világbajnoki és Európa-bajnoki győzelmei után sokan azt gondolták, hogy ez összehozhatja a spanyolokat (katalánostól, baszkostul stb.), a spanyol társadalmat. De ez csak részben történt így, hiszen a társadalom egy-egy szegmense annyira szeparált, hogy ment a számolgatás, hogy a győztes csapatokban mennyi katalán, mennyi FC Barcelona játékos van és ennek nyomán vajon mire menne a spanyol válogatott a katalánok nélkül.⁵⁸⁶

A Barcelona csapata mellett érdemes említést tenni arról is, hogy van külön katalán labdarúgó válogatott⁵⁸⁷ 1904-től és Katalán Labdarúgó Szövetség⁵⁸⁸ is. Viszont nem ismeri el, sem a FIFA⁵⁸⁹, sem az UEFA⁵⁹⁰ ezt a csapatot.⁵⁹¹ Emiatt a csapat elsősorban barátságos mérkőzéseket játszik.

Megemlítendő, hogy Katalónia függetlenségének említésekor felmerült az a kérdés, hogy mi lesz az El Clasicóval, ha létrejönne egy független Katalán Állam? Erre a kérdésre is lehet több választ adni. Először is sem a spanyoloknak, sem a katalánoknak nem érdekük, hogy ne legyen Real Madrid- Barcelona mérkőzés. A spanyol bajnokság számára is nagy veszteség lenne, ha a

Puskás Ferenc „Pancho” is a csapat tagja volt és BEK- győzelmeik nyomán többször ültek Európa klubcsapatainak trónján. Legendák szerint többször volt olyan, hogy a vezér emberei nyomás gyakorlásával befolyásolták egy-egy meccs kimenetelét. <https://www.realmadrid.com/sobre-el-real-madrid/historia/futbol/1951-1960-las-cinco-copas-de-europa-y-di-stefano> (2023.03.29.)

⁵⁸⁴ Surge el „més que un club” <https://www.fcbarcelona.es/es/ficha/643901/1961-69-nueva-dimension-social> (2023.03.23.)

⁵⁸⁵ „Football of Resistance”; Johan Cruyff and the Catalanian struggle <https://thecompass.in/football-of-resistance-johan-cruyff-and-the-catalonian-struggle/> (2022.07.15.)

⁵⁸⁶ Eric Cantona úgy fejezte ki:” ”Spain didn't win the World Cup, Catalonia did” https://www.marca.com/en/2015/04/14/en/football/international_football/1429008537.html (2023.03.29.)

⁵⁸⁷ Magyar vonatkozású érdekesség, hogy ebben a válogatottban játszott Kubala László is.

⁵⁸⁸ Federació Catalana de Futbol, ami Spanyolország első labdarúgó szövetsége volt és melyet 1900-ban alapítottak. <https://www.fcf.cat/historia> (2023.03.29.)

⁵⁸⁹ Nemzetközi Labdarúgó-szövetség

⁵⁹⁰ Európai Labdarúgó-szövetség

⁵⁹¹ Bár Nagy-Britannia és Észak-Írország helyzete picit más, de akár példaként is szolgálhatna arra, hogy egy független országon belül, több csapatnak is ad indulási jogot a FIFA és az UEFA.

Barcelona nem játszana, és Katalán bajnokság is gyenge lenne a spanyol csapatok nélkül. Ezt például a spanyol bajnokság átnevezésével meg lehetne oldani. De ha mégsem lehetne megoldani, akkor akár a francia bajnoksághoz is csatlakozhatna a csapat.⁵⁹²

4.4.A katalán–spanyol ellentét okai

A katalán–spanyol ellentét több okra is visszavezethető.

- 1.) Általánosan kijelenthető az, hogy azok a népek (városok, országok stb.), akik szomszédok sokszor rivalizálnak/háborúznak egymással. Ennek egyszerű emberi okai vannak, nyilván az zavarja legjobban az embert, aki a közvetlen közelében van, illetve attól a legegyszerűbb területet szerezni stb. Tehát adott egy, a földrajzi okokból kialakuló ellentét, a spanyol és a katalán nép hosszú évszázadok óta él egymás mellett, hogy kisebb, hol nagyobb egyetértésben; hol hierarchikus alá-fölérendeltségi viszonyban, hol egyenrangú felekként. Katalónia stratégia fontosságú helyen, az Ibériai-félsziget északkeleti részén, a Földközi-tenger partján fekszik. Elhelyezkedése jelentős kereskedelmi előnyt jelent a félsziget többi részével szemben. Közelebb vannak például a jelentősebb európai piacok. A híd szerepét töltötte be mindig Európa és az Ibériai-félsziget között. Ez a stratégiai pozíció, Katalóniát Spanyolország számára mindig fontossá tette és fontos volt, hogy uralma legyen a terület fölött.
- 2.) A spanyol-katalán ellentét oka az eltérő történelmi fejlődésükben is kereshető. Az arab hódítások után a katalán területeken kevesebb ideig éltek mórok, mint Spanyolország többi részén, ezért Katalónia jelenős részére nem terjedt ki a rekonkvizta⁵⁹³. Ezt azért fontos megemlíteni, mert a rekonkvizta fontos változást hozott a földtulajdonlásban is. Miután visszahódították a területeket a móroktól, a spanyol nemesség és az egyház jelentős területeket kapott, így kevesebb kézben összpontosultak a földbirtokok. Katalónia azon részeiben tehát, ahol nem volt jelen a rekonkvizta, nem alakult ki a klasszikus feudalizmus. A nagyobb földbirtoklás helyett a kereskedelemre és a gazdasági terjeszkedésre helyezték a hangsúlyt. A Katalán/Aragóniai Királyság a középkorban hatalmas Földközi-tengeri birodalmat épített ki, ami magában foglalta többek között a Baleár-szigeteket, Szardíniát, Szicíliát, Görögország déli részét és a dél-franciaországi kikötővárosokat,

⁵⁹² Nem lenne egyedülálló, hiszen az AS Monaco is a francia bajnokságban játszik.

⁵⁹³ A rekonkvizta Spanyolország középső és déli részének visszafoglalását jelentette a móroktól a 11–13. században.

valamint Montpelliert is.⁵⁹⁴ Katalóniát ebben az időszakban más szocializációs hatások is érték, mint Spanyolország többi részét. Ezek közül az egyik, a már többször említett francia hatás, ami az ország területein nem volt ennyire jellemző. Illetve megjegyzendő, hogy Katalónia városainak berendezkedése, az észak-itáliai városállamokkal mutatott hasonlóságot. Ennek oka a Földközi-tenger felé induló hódítások és kereskedelem, az Itáliával szoros kapcsolatok kialakítása. A spanyol gyarmatosítás idején Katalónia nem részesült a gyarmatosítás hozadékából. A gyarmatosítás során megszerzett javak a kasztíliai nemességhez vándoroltak, a nemesség pedig földbirtokainak növelésére fordította a pénzt, hogy növeljék presztízsét. Ez a folyamat, még inkább növelte a szakadékot a spanyol nemesség és a katalán elit között. Katalóniában erős középosztály alakult ki, törekedtek az oktatás⁵⁹⁵ és az infrastruktúra fejlesztésére is. Aragónia és Kasztília egyesülése után a tanult középréteg segítségével állt ellen a katalán parlament a magas adóknak, amit a kasztíliai parlamentnek nem sikerült elérnie. A törtélem során kialakult ellentét a Franco-rendszerben tetőzött, köszönhetően a rendszer totális elnyomó tevékenységének a katalánok irányába.

3.) Nagyon fontos oka az ellentétnek, a kulturális különbség is. A katalán és spanyol nyelv bár mindkettő a latin nyelvcsalád tagja, de más töről származnak. Katalóniát (földrajzi elhelyezkedéséből kifolyólag is) jelentős francia hatás érte, ami nagy hatással volt a katalán művészetek fejlődésére⁵⁹⁶.

4.5. Katalónia függetlensége melletti érvek

A főbb érvek a következők:

1. A lakosság támogatása. A lakosság körében nagy a társadalmi és politikai támogatottsága a függetlenedésnek. Az elmúlt években jelentősen megnőtt a lehetősége Katalónia függetlenségének, aminek fő oka a függetlenedést övező politikai és társadalmi konszenzus volt.

⁵⁹⁴ <https://web.gencat.cat/en/generalitat/historia/la-diputacio-del-general/#bloc2> (2023.03.29.) és <https://www.britannica.com/biography/James-I-king-of-Aragon> (2023.03.29.)

⁵⁹⁵ A XV. század közepére Aragónia/Katalónia hat egyetemen büszkélkedhetett, míg Spanyolország többi részén összesen négy volt ebben az időszakban.

⁵⁹⁶ A katalán művészek (mint egyébként sok más művész is), a nyelvi rokonság miatt is szívesen mentek Párizsba, itt érdemes megemlíteni a legjelentősebb katalán alkotót, Salvador Dalí nevét. De a katalán modernizmus alkotóira is jelentős hatással volt Franciaország.

2. *Teljes gazdasági, politikai szuverenitás.* A függetlenség elnyerése esetén nem volna el több pénzt a spanyol kormány Katalóniától, így a katalánok teljesen szabadon dönthetnék el, hogy a megtermelt jövedelmüket mire fordítják. A politikai függetlenség elnyerésével nem kellene a katalánoknak a spanyol igazgatási és politikai intézményekhez igazodniuk, így lehetőség lenne a teljesen önálló katalán igazgatás kiépítésére.

3. *Nem kell a szegény spanyol tartományokat támogatni.* A gazdasági szuverenitáshoz kapcsolódik, de a függetlenség egyik nagyon fontos érve az, hogy nem kellene tovább támogatni a szegény spanyol tartományokat, így Katalóniában maradna a megtermelt jövedelem. Katalónia az Európai Unió egyik legdinamikusabban fejlődő régiója, bár a 2008-as gazdasági válság után sokat romlottak a térség gazdasági mutatói, de így is a spanyol államkassza legnagyobb befizetője. Tehát többet fizet be, mint amennyit visszakap. Ezért általános vélekedés a katalánok körében az, hogy nem akarják az ország „lusta” részeit finanszírozni.⁵⁹⁷

4. *Nagyobb önállóság az infrastruktúra és a kultúra fejlesztésében.* A katalánok egyik fő problémája, hogy úgy vélik, a spanyolok elhanyagolják Katalónia infrastrukturális fejlesztését. Ha a madridi kormány nem volna el jövedelmet Katalóniától, jobban lehetne a térséget fejleszteni. Nagyobb összeg jutna a katalán kultúra fejlesztésére is.

2021-ben Anwen Elias és Núria Franco-Guillén készített egy tanulmányt azzal kapcsolatban, hogy milyen tényezők motiválták a katalán függetlenségi mozgalmat 2008 és 2018 között. A vizsgálatból az derült ki, hogy a függetlenség pártiak azért szeretnék független katalán államot, mert ebben látják annak a lehetőségét, hogy megvalósuljon egy igazságosabb és virágzóbb társadalom. A tanulmány érdekesége, hogy a katalán függetlenséget támogató pártok⁵⁹⁸ ritkán élnek kulturális érvekkel, amikor egy új állam létrejötte mellett érvelnek.⁵⁹⁹ Elsősorban politikai és gazdasági érvekre támaszkodnak pl. a spanyol állam hogyan próbálta – sikertelenül – Katalóniát befogadnia politikai struktúráiba. Elítélik az ország működésképtelen demokráciáját, a spanyol politikai rendszerben jellemző korrupciót, valamint azt, hogy a

⁵⁹⁷ Spanyolország két legszegényebb régiója, Andalúzia és Extremadura.

⁵⁹⁸ A cikk vizsgálatának alanyai: Esquerra Republicana de Catalunya, a Convergència Democràtica de Catalunya (különbéle szervezeti formáiban) és a Candidatura d'Unitat Popular voltak.

⁵⁹⁹ Ennek többek között az oka az, hogy Katalónia befogadó térség, ezért lakossága sokszínű származással bír. Ezért pusztán a kulturális és nyelvi különbségekre építeni nem hoz nagyobb támogatást.

központi kormányzat nem hajlandó elismerni a katalán nép „szuverenitását”. Az új állam létrejötte megszabadítaná Katalóniát a spanyol állam káros gazdaságpolitikájától. Ez pedig lehetővé tenné Katalónia számára, hogy a gazdasági fejlődés élvonalába helyezkedjen Európában és globálisan.⁶⁰⁰

4.6. Katalónia függetlensége elleni érvek

Bár nagyon sok érv szól Katalónia függetlensége mellett, de a függetlenséget-ellenzők is nagy súllyal bíró érveket tudnak felhozni:

1. A legfontosabb ellenérv az Európai Unió tagsággal van összefüggésben. Ugyanis a „Prodi-elv⁶⁰¹” kimondja, hogy ha egy országból kiválik egy rész és független államként folytatja tovább, akkor mint újonnan létrejövő szuverén államnak, újból kérnie kellene felvételét az Európai Unióba, ami akár több évet is igénybe vehet. Tehát az Európai Unió tagság nem jár automatikusan.

A katalánok Európai Unió pártiak, tehát egy esetleges függetlenség esetén is az Európai Unióban látnák a jövőjüket. Viszont az Európai Unióhoz való csatlakozás is problémás lenne, hiszen az Európai Unió szabályai nem rendelkeznek arról az esetről, hogy mi van akkor, ha egy terület kiválik egy Európai Unió országából, de továbbra is szeretne az Európai Unió tagja lenni? Az valószínűtlen forgatókönyvnek tűnik, hogy Katalónia egyik napról a másikra elvesztené az Európai Unióval kapcsolatos jogosultságait. Másik oldalról viszont az is nehezen elképzelhető, hogy mit kezdene az Európai Unió egy olyan állammal, amit esetleg az Európai Unió tagállamainak többsége nem ismer el önálló államként. Persze, elméletben megtörténhetne az is, hogy a kiválás folyamata békésen és szabályozott menetrend alapján zajlana. Ebben az esetben valószínűleg az Európai Unió tagság is akár folyamatos lehetne, szabályozott tárgyalások közepette.

⁶⁰⁰ Anwen Elias – Núria Franco-Guillén: Justifying Secession in Catalonia: Resolving Grievances or a Means to a Better Future? című cikk alapján <https://www.cogitatiopress.com/politicsandgovernance/article/view/4561> (2023.03.29.)

⁶⁰¹ Romano Prodi-ról elnevezett doktrína -Independent Catalonia has to become the twenty-ninth state of the European Union https://www.thenewfederalist.eu/independent-catalonia-has-to-become-the-twenty-ninth-state-of-the-european?lang=fr&fbclid=IwAR02bmuJuG-6zJZeBXpZwZaaYRNuJYj8z_yK0oJjh_i2BcdXmy-WFBxsi0 (2022.07.14.)

2. *A másik nagyon fontos érv szintén kapcsolatban van az Európai Unió tagsággal, de csak közvetetten kapcsolódik hozzá.* Több spanyol és EU-s tagállam bejelentette, hogy ha a terület függetlenedik, elhagyják Katalóniát. A büntetési szándék mellett, a kivonulást bejelentő államok álláspontját alátámasztja az is, hogy a független, ám nem EU-s tagállamban a jogi és politikai környezet megváltozna. Azokat az előnyöket, melyek eddig uniós tagállam részeként jártak, elvesztenék a vállalatok. Jogi értelemben nincsen olyan EU-szerződés, amely a belső bővítés vagy belső kiválás kérdését szabályozná. Ma 7 millió katalán rendelkezik uniós útlevelemmel, az Európai Unió megvonná tőlük ezt a jogot? Katalónia egyébként minden EU-tagsági elvárásnak és kötelezettségnek megfelelne. A Katalán Köztársaság kettős katalán-spanyol állampolgárságot ismerne el lakosai számára.⁶⁰²

3. *A harmadik érv a függetlenedéssel szemben, hogy jelentős gazdasági visszaesés történne Spanyolországban, amit Katalónia is megérezne gazdaságilag.* Elemzők szerint, ez azonnali gazdasági visszaeséshez, a munkanélküliségi ráta drasztikus növekedéséhez, továbbá a katalán pénzügyi szektor meggyengüléséhez vezetne. Mivel Katalónia külkereskedelmi forgalmának több mint háromnegyedét Spanyolországgal és az euróövezet többi tagállamával bonyolítja le, ezért az Autonóm Közösség önállósodása esetén rendkívül érzékenyé válna az aszimmetrikus sokkokkal szemben, amit autonóm gazdasági egységként nem tudna hatékonyan kivédeni. Mindezek a tényezők azt mutatják, hogy Katalónia jövője gazdaságilag és politikailag is csak a spanyol állam keretein belül képzelhető el. Spanyolország leggazdagabb része Katalónia, jelentős befizetője a központi költségvetésnek. A Katalónia által befizetett pénz nagyrésze a szegényebb spanyol területek felzárkóztatására fordítódott, ezért például Andalúzia vagy Extremadura működése megoldhatatlanná válna gazdasági elemzők szerint. A függetlenedési törekvésektől függetlenül a katalánok pénzügyekkel kapcsolatos felvetései jogosak, és minél előbb rendezni kellene a katalán-spanyol kapcsolatokat ezen a téren.

4. *A negyedik fontos érv elsősorban külpolitikai jellegű:* a már független Katalán Köztársaságnak ki kellene építenie nemzetközi és diplomácia kapcsolatait. Konzulátusok és nagykövetségeket kellene létesítenie. Ez a folyamat jelentős anyagi teher lenne. Felvételt kellene kérni például az ENSZ-be és csatlakozási kérelmet kellene benyújtania az Európai Unió irányába is. Már az ENSZ tagság elérése is elég problémás lenne. Az ENSZ

⁶⁰² Bár a BREXIT egy teljesen más szituáció, de BREXIT és a hozzá kapcsolódó tárgyalások megmutatták, hogyha mutatkozik politikai szándék, akkor minden felmerülő probléma akár orvosolható is.

csatlakozás esetén, minden új államnak kérelemmel kell fordulnia az ENSZ Főtitkárságához, melynek tartalmaznia kell egy nyilatkozatot arról, hogy az adott állam elfogadja az ENSZ Alapokmányában foglalt kötelezettségeket. Ehhez a kérelemhez a Biztonsági Tanács 15 tagjának legalább 9 támogató szavazatára van szükség, benne az 5 állandó tag szavazatával. A megfelelő támogatás megszerzése esetén a Biztonsági Tanács ajánlja a nevezett állam ENSZ-be való felvételét a Közgyűlésnek, amely megvizsgálja, hogy a javasolt jelölt „békeszerető állam-e”, amely képes az Alapokmányban foglaltaknak maradéktalanul megfelelni? Amennyiben igen, úgy a Közgyűlés, a jelenlévő tagok kétharmadának szavazatával véglegesen jóváhagyja a tagságot, amely a szavazás napján válik hatályossá. Vajon mennyi esélye lenne Katalóniának arra, hogy mind az öt vétőjoggal rendelkező állandó tag kiállna Katalónia mellett? Hiszen az Amerikai Egyesült Államok nyíltan kiállt Spanyolország területi egysége mellett. Koszovó is hasonló problémával küzd, hiszen Szerbia sok esetben blokkolja a nemzetközi szervezetekhez való csatlakozás lehetőségét, közte az ENSZ tagjává válást is, hiába ismeri el 100 ENSZ tagállam független államként Koszovót.

5. *Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy Katalónia és Spanyolország között ellenséges viszony alakulna ki. Jelenleg is a spanyolok nagy része ellenzi a katalánok függetlenségét.*

6. *Katalónia függetlensége elindítana más függetlenségi, szeparatista, nacionalista mozgalmakat akár Spanyolországon belül, akár az Európai Unión belül. Spanyolországban például jelentős támogatottsága van a független Baszkföldnek. Ezek nem elhanyagolható szempontok, hiszen minden alkalommal, amikor új független állam keletkezik, az elszakadni vágyó területeken is felerősödnek ezek a törekvések. Például a katalán függetlenségi törekvéseknek is hozott egy új, friss hullámot, amikor 2008-ban Koszovó egyoldalúan kinyilvánította függetlenségét Szerbiától és ennek nyomán vált független állammá. Másik ilyen esemény a skót függetlenségi népszavazás volt, hiszen a skótok szavazhattak arról, hogy maradjanak-e Nagy-Britannia része vagy független államként folytassák tovább.⁶⁰³*

⁶⁰³ Ezen a népszavazáson nagyon szoros eredmény született, de úgy döntött a nép, hogy maradnak Nagy-Britannián belül. Akkor úgy tűnt, hogy ez hosszú időre megpecsételi a függetlenségi törekvéseket. De Nagy-Britannia BREXIT-tel kapcsolatos népszavazása, majd annak eredménye, az Európai Unió-párti skótok számára újra előhozta a társadalomban az igényt az esetleges függetlenségre. Itt jegyezném meg, hogy napjainkban az ír-sziget felől is érkeznek felerősödő hasonló törekvések például Észak-Írország kiszakadása az Egyesült Királyságból és egy esetleges ír egyesülés kérdése.

4.7. Következtetések

Sokszor azt gondolja az ember, hogy az Európai Unió, az egységes Európa gondolata, az „Egységben a sokféleségben”⁶⁰⁴ mottó csökkentheti a függetlenségi vágyat, hogy az EU négy alapszabadsága⁶⁰⁵ és a Schengeni-egyezmény által lehetővé vált határellenőrzés mentes utazás el tudja törölni azokat a problémákat, melyek miatt egy-egy függetlenségi törekvés megindulhat. Az az elképzelés egyre kevésbé lesz fontos, hogy ki melyik országból való ahogy az Európai Unió, mint szupranacionális, nemzetek feletti szerv halad a mélyebb integráció, a politikai unió⁶⁰⁶ felé.

Bár ezek az eszmék szépen hangzanak, de jelenleg inkább a politikai utópia kategóriájába tartoznak, mintsem az Európai Unió jelenjébe. Ugyanis ezek az eszmék nem veszik figyelembe a népek közötti történelmi viszonyokat, a társadalom transzgenerációs sérelmeit.

Láthatjuk, hogy Európában az elmúlt évtized egyik „forrópontja” függetlenség szempontjából Katalóniában volt. Néhány, a hatalom részéről történő erőszakosabb beavatkozást és erőszakba, botrányba fulladó tömegdemonstrációt leszámítva a megmozdulások igyekeztek, - igaz sokszor a spanyol alkotmányos kereteket átlépve-, a politikai vélemény-nyilvánítás keretein belül maradva. Tehát a függetlenségi vágytól felfokozott állapotban sem történtek terrorcselekmények⁶⁰⁷, gerilla-megmozdulások vagy polgárháborús helyzet. Napjainkban is nehéz úgy Katalóniában sétálni, hogy ne fussunk bele a politikai vélemény-nyilvánítás valamilyen formájába. Az ember sétál Barcelonában a Güell-park környékén és a falakra, az úttestre politikai jelmondatok vannak felfestve. Elmegy Bésalu városába és a középkori hídra óriási molinók vannak felhúzva, hogy bárki, aki arra jár, már messziről lássa, mit szeretnének a katalánok. Vic városának főterén a városházára és az egyéb épületekre katalán politikusok képei vannak kitűzve és az ellenük folyó büntetőeljárások ellen tiltakoznak. Bárhol járunk ablakokból katalán zászlók lógnak ki, katalán jelképeket láthatunk bárhol Katalónia szerte. De hogyan jönne létre egy Katalán Állam? Egy új állam keletkezése, a nemzetközi jog alapján, több módon is megvalósulhat. Államkeletkezés napjainkban már csak származékos módon történhet (például fúzióval, elszakadással, szétválással vagy utódlással). Katalónia esetében az

⁶⁰⁴ Az Európai Unió jelmondata 2000 óta, amely a béke és a jólét megteremtése érdekében létrehozott Európai Unióra, másrészt a kontinenst gazdagító kulturális, nyelvi és hagyománybeli sokszínűségére utal

⁶⁰⁵ 1.) Az áruk szabad áramlása; 2.) A tőke szabad áramlása; 3.) A szolgáltatások szabadsága és a 4.) A személyek szabad mozgása.

⁶⁰⁶ A piaci integrációs szakaszok: preferenciális övezet – szabadkereskedelmi övezet – vámunió – közös piac – egységes piac – gazdasági és monetáris unió – politikai unió.

⁶⁰⁷ Európában is és Spanyolországban belül is jellemző volt a szeparatista terrorizmus. Európában ennek a legismertebb képviselője az észak-ír IRA (Ír Köztársasági Hadsereg), Spanyolországban pedig az ETA (Baszkföld és Szabadság) elnevezésű nacionalista függetlenségi mozgalom.

elszakadás lenne az állam keletkezésének a módja. De a jogdogmatikai útnál sokkal fontosabbak a függetlenné válás gyakorlati részei:

1. Legfontosabb lépés a spanyol alkotmány módosítása, hiszen a jelenlegi alkotmány csak a Cortez által kiírt népszavazást ismeri el. Ez a lépés a legnehezebb, hiszen Spanyolország jelenlegi kormányzópártja és a társadalom többsége is ellenzi a katalánok függetlenedését.
2. Népszavazáson a lakosságnak ki kell nyilvánítania, hogy függetlenedni szeretne.
3. A spanyol és a katalán kormánynak forgatókönyvet kellene kidolgoznia a kiválás békés folyamatáról. Meg kell állapodni a pontos államhatárról, az államadósság mértékéről.
4. A már független katalán államnak kérnie kell felvételét a nemzetközi szervezetekbe, hiszen egy az EU-tagállamból kiváló új független állam nem lesz automatikusan tagja az Európai Uniónak.⁶⁰⁸

Ebből az látszik, hogy a legnehezebb része a folyamatnak egy legitim függetlenségi népszavazás megtartása lenne. Jelenleg nem tűnik realitásnak, hogy a spanyol politikában olyan fordulat következzen be, ami alkotmányt módosítana és megbontaná a spanyol állam egységének elképzelését. A pandémiás időszak hatására a függetlenségi törekvések erősen háttérbe szorultak. De Spanyolország gazdasági mutatói is romlásnak indultak és elérte a pandémia és orosz-ukrán háború okozta gazdasági nehézségek. Egy a gazdaságot érintő válság meg mindig kiszámíthatatlan és meglepő politikai fordulatokat is tud hozni. Mindenesetre Katalónia és Spanyolország pénzügyi viszonyainak rendezése, sokat javíthatna azon, hogy Spanyolország egységes állam maradjon a jövőben is. Legalább papíron.

⁶⁰⁸ The European Union and the return of the nation state – 251-255. oldal Can Regions of the EU become independent states and still be member of the EU? <https://books.google.hu/books?id=-cLLDwAAQBAJ&pg=PA251&lpg=PA251&dq=prodi%20doctrine&source=bl&ots=rGCiUCdx3m&sig=ACfU3U2GQXT7K2OwV4BTdnWkAryKRF4nw&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwj4rMeXr6b5AhVEr6QKHTu9AdgQ6AF6BAghEAM&fbclid=IwAR0ymjLWkfG8MxzjtiWKRMPeMldkvqLiP22nEAA8sbNblJMDDe5Xo3M5REE#v=onepage&q=prodi%20doctrine&f=false> (2022.07.15.)

5.A koszovói albánok és a katalánok függetlenségi törekvéseinek összehasonlítása az állam konstitutív elemei által

5.1.Szuverenitás, önrendelkezés és a független állami lét

Az önrendelkezési jog egy fontos dogmatikai előkérdése a szuverenitás. A szuverenitás eredeti jelentésében felségjog, vagyis olyan hatalom vagy tekintély, mely tartalmazza a legfelső döntőbírói hatáskör minden tulajdonságát. Bárki legyen a szuverenitás hordozója felhatalmazása van arra, hogy adott politikai hierarchiában döntéseket hozzon és vitákat zárjon le a véglegesség valamilyen fokú megjelenítésével. A szuverenitás hordozójának függetlennek kell lennie a külső hatalomtól, valamint megfellebbezhetetlen tekintéllyel és dominanciával kell rendelkeznie a hatáskörébe tartozó csoportok felett.⁶⁰⁹

A szuverenitás megfogalmazása Tóth J. Zoltán szerint: „A szuverenitás (annak lényegét tekintve) nem más, mint meghatározott terület és népesség feletti főhatalom. A szuverenitás alanya a szuverén, vagyis a(z) elvileg) nem korlátozott főhatalom birtokosa, mely egy adott területen élő népesség felett (elvileg) korlátlan hatalommal rendelkezik, akiknek engedelmeskedniük kell a szuverénnek, de a szuverén senkinek sem kell, hogy engedelmeskedjen.”⁶¹⁰ A szuverenitás fogalmának három összetevője van: a főhatalom, a terület és a népesség.

Más megfogalmazás szerint, a szuverenitás mint tényleges állapot tehát bizonyos értelemben szubjektív fogalom, hiszen létezését konkrét esetben az egyes államok eltérően ítélik meg, pl. a bábállamok szuverenitásának-államiságának létezését a többi állam megtagadhatja.⁶¹¹

A szuverenitás főbb tulajdonságai:

1. egy adott jogi-politikai hierarchiában övé a legfőbb hatalom,
2. egy adott jogi-politikai hierarchiában övé a végső vagy legfőbb döntés joga,
3. hatása általános, vagyis kiterjed minden cselekvésre,

⁶⁰⁹ Politikai filozófiák enciklopédiája, (Szerk: Hitseker Mária) Kossuth Kiadó 1995. 465- oldal

⁶¹⁰ Tóth J. Zoltán: Szuverenitáselméletek a szuverenitás alanyáról Szuverenitás – kérdések elméletek-történetek (Szerk: Karácsony András) Gondolat Kiadó, Budapest 2020 29. oldal

⁶¹¹ Nagy Károly: Nemzetközi jog, Püski, Budapest, 1999, 67. oldal

4. a szuverenitás hordozójának függetlennek kell lennie más közeggel való kapcsolatában, ennek nem lehet alárendelt.⁶¹²

A szuverenitás fogalmának megszületése a XVI. századra tehető, a szuverenitás „atyjának” pedig Jean Bodin tekinthető. Kezdetben a fogalom az abszolutista uralkodó jogait alapozta meg, mivel a szuverenitás hordozójának az uralkodót tekintették, akinek hatalma elvileg korlátlan volt, így a szuverenitást is abszolutizálták. Ez nevezhető a szuverenitás klasszikus elméletének.

Niccoló Machiavelli⁶¹³ és Jean Bodin⁶¹⁴ műveikben a fejedelmi szuverenitást vizsgálták és annak korlátlanságát hangsúlyozták, mindezzel azonban az uralkodó személyétől elválasztva magának az állam szuverenitásának a megalapozását készítették elő.⁶¹⁵ Bodin szerint a szuverenitás egy politikai közösségben az állampolgárok és alattvalók felett gyakorolt, legmagasabb, abszolút és örökös uralom,⁶¹⁶ Bodin továbbá a szuverenitást általános uralmi jogosítványként határozza meg, ahol a szuverenitás az alattvalók, állampolgárok felett gyakorolt abszolút és örökös uralom, a következő jegyekkel: a törvényhozói hatalom, a hadüzenet és a békekötés joga, a tisztviselők kinevezési joga, a legfőbb bírói fórum, a kegyelmezés és a hódolat fogadása, adóztatás és pénzverés joga.⁶¹⁷

Bodin a szuverenitást – mint teljhatalmat – az uralkodóra ruházta, de nem tekintette korlátlannak, mert a monarcha hatalmát sokféle módon – az isteni joghoz, a természetjoghoz, a szerződésekhez és az állam alaptörvényeihez – jogilag kötöttnek tekintette. Bodin a szuverenitás új tanával azt kívánta bizonyítani, hogy bármely állami rend feltétele olyan központi tekintély létezése, amely a hatalommal ténylegesen rendelkezik.⁶¹⁸ Bodin szuverenitás felfogásában a szuverenitás nem az országokra, hanem az uralkodókra, illetve azokra vonatkozik, akik bennük a legfőbb hatalmat gyakorolják.⁶¹⁹

⁶¹² Politikai filozófiák enciklopédiája, (Szerk: Hitseker Mária) Kossuth Kiadó 1995. 465- oldal

⁶¹³ Machiavelli 1512-ben írt, A fejedelem (Il Principe) című művében már megjelenik a fejedelmi szuverenitás gondolata.

⁶¹⁴ Bodin 1576-ban kiadott Hat könyv a köztársaságról című könyvéről van szó (Les six livres de la République).

⁶¹⁵ Kovács Péter: Nemzetközi jog, Osiris Kiadó, Budapest 2006. 43. oldal – 85. pont

⁶¹⁶ Bodin, Jean: Az államról. Válogatás. Budapest, 1987, Gondolat Kiadó, 73–74. p és Karácsony 40. oldal

⁶¹⁷ Bodin, Jean: Az államról. I. könyv, VIII. fejezet. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987 115-122 oldal és

⁶¹⁸ Chronowski Nóra – Petrétei József: „Szuverenitás” in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovat szerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/szuverenits> (2020). [7]

⁶¹⁹ Erdő Péter: Állam-Egyház-Szuverenitás - Az állam szuverenitása (Szerk: Takács Péter) Gondolat Kiadó MTA TK JTI- SZE DFK Budapest- Győr, 2015. 46. oldal

Az 1648-as vesztfáliai béke szimbolikus évszáma a szuverenitás elvén alapuló államközi együttműködésnek. Jóllehet a szuverenitás érzete, elveinek érvényesítése különböző változatokban már a nemzetközi jog kezdetei óta kimutatható.⁶²⁰ Ezt követően kapcsolódott össze a kifelé irányuló függetlenséggel és a befelé irányuló „summa potestas”-szal.⁶²¹

Thomas Hobbes *Leviatán* című művében az abszolút monarcha javára az önállóságukról lemondó egyének fölötti jogállásra használta fel az államon belüli pozíció jelzésére az uralkodó szuverenitását, mint a senki által nem korlátozható hatalmi állás kifejezését.⁶²² A *Leviatán* azóta is a szuverenitás legerőteljesebb szimbóluma. Hobbes az uralkodó erős hatalmát támasztja alá, megrajzolva a racionális államhatalom képét. A szuverenitás szerinte egy és oszthatatlan. Az uralkodó rendelkezik a szuverenitással, mivel a társadalmi és államszerződés konstrukciója szerint rá ruháznak minden individuális hatalmat, és ebből visszavonhatatlan „sovereign power” keletkezik, így mindenki más az uralkodó alattvalója. Hobbes megszüntette a szuverén hatalom érvényes jog általi oldal korlátozásának rendszerét és fokozta a szuverén uralom ellenállhatatlanságát: a törvényeket a szuverén hatalom bocsátja ki, az alattvalóknak kötelességük mindaddig megtartani azokat, amíg a szuverén biztosítani tudja a békét és a polgárok jólétét, biztonságát.⁶²³

A dinasztikus államot hamarosan felváltotta a polgári állam. Az új rendszer legitimálását szolgáló bodini és hobbesi szuverenitáselméletek így az államszuverenitás kategóriájának kialakulásához vezettek.⁶²⁴ Az államok egyenlőségén és szuverenitásán alapuló rendszer a kormány, terület és lakosság egységeként felfogott szuverén államiságot helyezte a gondolkodás centrumába.⁶²⁵

Az államszerződés hobbesi koncepcióját a természetjogtan átdolgozta: eszerint a szuverén államhatalom birtokosa a szerződő partner, és az is marad. Volt, aki ebből csak az ellenállási jog konzekvenciáját vonta le, például Samuel von Pufendorf, de John Locke a szerződésszegéssel a forradalmat igazolta. Szerinte a „szuverén hatalom a néptől delegált

⁶²⁰ Kovács Péter: *Nemzetközi jog*, Osiris Kiadó, Budapest 2006. 220. oldal/449. pont

⁶²¹Chronowski Nóra – Petrétei József: „Szuverenitás” in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovat szerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/szuverenits> (2020). [6]

⁶²² Pokol Béla: *Globális uralmi rend és állami szuverenitás - Az állam szuverenitása* (Szerk: Takács Péter) Gondolat Kiadó MTA TK JTI- SZE DFK Budapest- Győr, 2015 169. oldal

⁶²³ Chronowski Nóra – Petrétei József: „Szuverenitás” in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovat szerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/szuverenits> (2020). [8]

⁶²⁴ Shaw, Malcolm N.: *Nemzetközi jog*. Complex Kiadó, Budapest, 2008. 43. o

⁶²⁵ Pongrácz Alex: *Globalizáció: Államelhalás vagy államépítés?* – *Az állam szuverenitása* (Szerk: Takács Péter) Gondolat Kiadó MTA TK JTI- SZE DFK Budapest- Győr, 2015 224. oldal

hatalom [...] bizalmi hatalom [...] bizalommal adott hatalom.” Locke a Két értekezés a polgári kormányzásról című könyvében a „király a parlamentben” elvét – vagyis a parlamenti szuverenitást a király közreműködésével – fogalmazta meg. Locke nagy érdeme, hogy elsőként vázolta fel az abszolutizmust követő korszak – az alkotmányos monarchia – államhatalmának lehetséges működését, és intézményi megoldásai máig meghatározó befolyást gyakoroltak az alkotmányok fejlődésére.⁶²⁶

Az abszolút uralkodó szuverenitásának ellenpólusaként fogalmazódott meg a népszuverenitás gondolata. A népszuverenitás fogalma Jean Jacques Rousseau politikai filozófiájához köthető. A Társadalmi szerződés című művében csak a „nép” hatalomhoz való jogát ismerte el. Számára a cselekvési és törvényhozási képesség a szuverenitás lényegét fejezi ki, ami miatt a népnek és a szuverénnek identikus érdekűnek kellene lennie, és – optimális esetben – a nép és a szuverén ugyanaz a személy.⁶²⁷

A szuverenitás az 1789. évi francia forradalmat követő olvasat szerint az állam azon jogát jelenti, hogy autonóm döntéseket hozzon saját hatalmi szféráján belül, ám ez a jog nem az uralkodóból vagy a törvényhozó instanciából ered, hanem végső soron a népből, amely a politikai rendszerek legitimációs bázisául szolgál.⁶²⁸

Bár a XIX. században az abszolút szuverenitás elmélete háttérbe szorult. De az abszolút szuverenitás alapgondolata jelen van. Igaz, más formában, nem az abszolút királyi hatalom igazolásaként. Az alapgondolat arra vezethető vissza, hogy a törvényes rend mögött valahol kell lennie egy a törvények fölé növvő autoritásnak, amelyet legalább bizonyos döntései tekintetében nem korlátoznak a jog formális kötelékei.⁶²⁹

Georg Wilhelm Friedrich Hegel úgy vélte, hogy a népnek közre kell működnie a törvények megalkotásában,⁶³⁰ de az állam személyiségének egy egyénben, az uralkodóban kell kifejezésre jutnia.⁶³¹ Hegel szerint a felségjognak csakis önmagában lehet a kezdete, valami feltétlen

⁶²⁶ Chronowski Nóra – Petrétei József: „Szuverenitás” in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovat szerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/szuverenits> (2020). [11]

⁶²⁷ Chronowski Nóra – Petrétei József: „Szuverenitás” in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovat szerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/szuverenits> (2020). [13]

⁶²⁸ Wallerstein, Immanuel: Bevezetés a világréndszerek elméletébe. L'Harmattan – Eszmélet Alapítvány, Budapest, 2010, 20. o

⁶²⁹ Bódi Máttyás: Abszolút szuverenitás – Államelmélet (Szerk: Bódi Györgyi) Bódi Kiadó, Miskolc 2002. 285. oldal

⁶³⁰ Hegel: A jogfilozófia alapvonalai – Akadémiai Kiadó, Budapest 1983. 261 §

⁶³¹ Hegel: A jogfilozófia alapvonalai - Akadémiai Kiadó, Budapest 1983. 211 §

döntésben. Úgy vélte az uralkodó joga isteni tekintélyen alapul. Filozófiája szerint az állam csakis úgy létezhet, ha mindenki aláveti magát egyetlen feltétlen akaratnak. Feltétlen, abszolút hatalom nélkül nem lenne egység, egység hiányában pedig nem lenne állam.⁶³²

Carl Schmitt a korlátozott szuverenitás egyik legélesebb bírálója volt. Úgy vélte, hogy az államban kell lennie valahol egy jog fölé növekvő döntési kompetenciának és hogy enélkül maga a jogrend sem létezhetne.⁶³³ A decizionista Carl Schmitt koncepciója szerint szuverén az, aki a kivételes állapotról dönt, azaz a szuverenitás nem a jogrendben, hanem a politikai akaratban és döntésben rejlik. Az állam tisztán politikai entitás, amelynek inherens joga van háborút indítani. A szuverenitás fogalma a valóságos (politikai) és a jogilag meghatározott legfőbb hatalom közti kapcsolatot akarja megteremteni.⁶³⁴

Schmitt történeti tipológiája alapján a szuverén értelmezése a következőképp alakult: a) a 17. és 18. század politikai és jogi gondolkodásában, a szuverenitásfogalom használatában világosan kifejeződött az evilági hatalom és Isten kapcsolata. b) a 19–20. század állam- és jogéletének fogalmai megőrizték ezt a kapcsolatot, nemcsak történeti eredetükben kötődtek a teológiához, hanem strukturálisan analóg jellegűek a teológiai fogalmisággal. A teológiai fogalmak szekularizált formában vannak jelen. c) a 19. század katolikus, ellenforradalmi államfilozófusai a szekuláris világban a korábbi évszázadok vallásos-jogi gondolkodására emlékeztető módon a döntés képességével rendelkező szuverént állították a politika középpontjába. Politikai eszméik teológiai gyökerűek.⁶³⁵

Hans Kelsen szerint a szuverenitás „tragikus álarc”, amely mögött a legkülönbözőbb hatalmi igények húzódnak meg.⁶³⁶ Kelsen sorra veszi, hogy a szuverenitásnak milyen különböző alanyai jelentek meg az elmúlt évszázadokban. A fejedelmi szuverenitás a nemességgel és a néppel szemben fejezte ki a hatalmi igényt. Az abszolút monarchia ezen az úton haladt tovább, és a föderalizmussal szemben a centralizációt hangsúlyozta. A népszuverenitás tana pedig a

⁶³² Bódig Mátyás: Abszolút szuverenitás – Államelmélet (Szerk: Bódig-Györfi) Bíbor Kiadó, Miskolc 2002.286-287. oldal

⁶³³ Bódig Mátyás: Abszolút szuverenitás – Államelmélet (Szerk: Bódig-Györfi) Bíbor Kiadó, Miskolc 2002. 287. oldal

⁶³⁴ Carl Schmitt: Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty, ford. George SCHWAB, Cambridge, MIT Press, 1985, 5; Carl Schmitt: The Concept of the Political, ford. George SCHWAB, Chicago, The University of Chicago Press, 1996. 45

⁶³⁵ Karácsony András: Adalékok a szuverenitás jogi és politikai felfogásának vitájához (a Kelsen-Schmitt vita) – Szuverenitás – kérdések elméletek-történetek (Szerk: Karácsony András) Gondolat Kiadó, Budapest 2020. 22. oldal

⁶³⁶ Hans Kelsen: A szuverenitás fogalmának változása. In Takács Péter (szerk.): Államtan. Budapest, 2003. Szent István Társulat, 603

fejedelemmel és a nemességgel szembehelyezkedve a nép hatalmi törekvését próbálta megerősíteni. Mindezek elvezettek ahhoz, hogy az állam vált a szuverenitás alanyává.⁶³⁷

Kelsen szerint a szuverenitás olyan minőség, amely kizárólag a legfőbb jogrendhez kapcsolható (és elmélete szerint az állam nem más, mint a nemzeti jogrend megszemélyesülése; nincsenek inherens jogai, így háborúindításhoz való joga sincs) – az eldöntendő kérdés pedig az, hogy a nemzeti jog vagy a nemzetközi jog definiálható legfőbb jogrendként.⁶³⁸

A szuverenitás aspektusai

Az állam belső szuverenitása

A szuverenitás belső oldalához tartozik, hogy a szuverenitás alanya (a szuverén) egy adott terület és az ott élő népesség felett kizárólagos, más hatalmak által nem korlátozott (teljes és legfőbb) hatalommal rendelkezik.⁶³⁹

Az állam belső szuverenitásának főbb tartalmi jellemzői:

- 1.) Az állam a legfőbb hatalom, nincs alárendelve más külső, állami vagy egyéb hatalomnak, amely befelé korlátozná funkcióinak megvalósításában. De ez nem jelenti azt, hogy korlátlan legfőbb hatalommal rendelkezne. Az államhatalom korlátozott hatalom. Befelé irányulóan az alkotmányjog és részben a nemzetközi jog, kifelé irányulóan pedig elsősorban a nemzetközi jog és részben az alkotmányjog korlátozza. Az alkotmányos demokráciákban az állam főhatalma a polgárok közössége által képződő hatalomként fogható föl, és nem tekinthető korlátlannak: az állam főhatalma az alkotmányból vezethető le és az alkotmány által korlátozott. Ezért az állam szuverenitása – a mai felfogás szerint – jogilag kötött legfőbb hatalmat jelent. Ennek megfelelően az állam önállóan alakítja ki államszervezetét és jogrendszerét, de ezt csakis az alkotmány és a nemzetközi jog szabályai szerint teheti meg.

⁶³⁷Karácsony András: Adalékok a szuverenitás jogi és politikai felfogásának vitájához (a Kelsen-Schmitt vita) – Szuverenitás – kérdések elméletek-történetek (Szerk: Karácsony András) Gondolat Kiadó, Budapest 2020. 13. oldal

⁶³⁸ Hans Kelsen: Pure Theory of Law, ford. Max KNIGHT, Berkeley, University of California Press, 1970. 221–278, 199.

⁶³⁹ Tóth J. Zoltán: Szuverenitáselméletek a szuverenitás alanyáról Szuverenitás – kérdések elméletek-történetek (Szerk: Karácsony András) Gondolat Kiadó, Budapest 2020. 30. oldal

- 2.) Az állam belső szuverenitása egyetemes, mivel az állam hatalma kiterjed területére és lakosságára. Az állam a területén ún. területi felségjogot gyakorol, lakossága felett pedig személyi felségjogát érvényesíti. A nemzetközi jog azonban mind a területi, mind a személyi felségjogok vonatkozásában ismer bizonyos korlátozásokat. A szuverén állam a hatalom teljességével rendelkezik, az állam hatalma az adott társadalmon belül mindenre kiterjed, de a hatalom teljessége nem eredményezhet korlátlanyságot. A hatalom teljessége nem azt jelenti, hogy az államban a szuverén államhatalom mellett egyáltalán nincs, vagy nem is lehetne más hatalom. A szövetségi államban a szövetség szuverén államhatalma mellett a tagállamok államhatalma is létezik. A tagállamok azonban nem szuverének, mivel a szuverenitás a szövetséget illeti meg, a tagállamok viszont ennek alárendeltek. Az alkotmányos demokrácia államában az államhatalom mellett a hatalmak sokfélesége létezik, amelyeket semmiképpen sem lehet közvetlen állami hatalmaknak tekinteni, ugyanakkor ezeket közhatalomként indokolt jelölni. Ilyennek tekinthető a területi és funkcionális önkormányzatok által gyakorolt közhatalom. Az államhatalom szuverenitása azt jelenti, hogy ezek a hatalmak csak az állam jogrendjének keretében, vagyis a szuverén államhatalom által alkotott törvények keretében fejthetők ki, így az államhatalommal való konfliktusban alárendeltek. Ugyanakkor ezeknek a hatalmaknak némelyike alkotmányjogilag biztosított, ezért a szuverén államhatalom törvényi szabályozásának az alkotmányi előírásokra figyelemmel kell lennie.
- 3.) Az állam belső szuverenitása kizárólagos jellegű, vagyis az állam a hatalma gyakorlásához nem igényli az érintettek beleegyezését vagy közreműködését. Az állam belső szuverenitása abban fejeződik ki, hogy a társadalmi viszonyokat rendezni és alakítani képes, a társadalmi együttélést irányító funkciója van. Ezért egyrészt jogot teremtő és formáló, másrészt az ebben foglaltaknak érvényt szerző effektív képességgel kell rendelkeznie. Az államilag szervezett társadalom rendjének megteremtésében és érvényre juttatásában az állam eredményesen alkalmazza a főhatalmát, ami a parancsolás és engedelmisség relációjában értelmezendő.
- 4.) Az állam belső szuverenitása egységes, ami azt jelenti, hogy az állam szervei nem külön-külön gyakorolják a szuverén hatalmat, hanem az állam, mint egész, mint egységes szervezeti rendszer gyakorolja azt. Az állami főhatalomnak effektívnek kell lennie azoknak az állami feladatoknak a megvalósítása érdekében, amelyek alapvetően

a társadalmi együttélés biztonságának, életképességének fenntartását, garantálását, stabilitását és tartósságát jelentik.⁶⁴⁰

Az állam külső szuverenitása

A szuverenitás külső oldalához pedig a szuverenitás alanyának – a belső szuverenitásból, mint feltételből következő – függetlensége és immunitása, továbbá azon lehetősége tartozik, hogy más területek és népségek felett főhatalommal rendelkező más szuverénnel egyenjogú, vagyis a nemzetközi viszonyokban velük egyenlő félként vesz részt.⁶⁴¹ Ez azt jelenti, hogy egy állam a nemzetközi életben önálló hatalomként lép fel, nincs alárendelve más államnak, önállóan dönt külpolitikai kérdésekben. Ez egyrészt az állam teljes nemzetközi jog- és cselekvőképességét jelenti, vagyis azt, hogy más államokkal való kapcsolatában szabadon, másoktól függetlenül dönt. A külső szuverenitás tehát az államnak az a nemzetközi jog által alanyi jogként elismert képessége. A függetlenséget politikai értelemben kell értelmezni. Eszerint az állam, amelyik formailag független, jogilag is az, noha a függetlenség tényleges állapotával esetleg nem rendelkezik.⁶⁴² A politikai függetlenség feltételez gazdasági és monetáris függetlenséget is.⁶⁴³

A szuverenitás alanyának immunitása abban jut kifejezésre, hogy az állam mentességet élvez más államok joghatósága alól. Ez abban nyilvánul meg, hogy idegen államot – annak beleegyezése nélkül – az állam belső bíróságai előtt nem lehet perelni.⁶⁴⁴

Az állam külső szuverenitása megjelenik az államok közötti viszonyban is. Azt a viszonyt jelenti, amely az adott állam és az államok nemzetközi közösségének többi tagja között fennáll. Továbbá kifejezi azt is, hogy a szuverén államok egyenlő hatalmak egymással. A nemzetközi térben más államokkal egyenlő jogokat élvez, és más államokkal egyenlő mértékben kötik a nemzetközi jog normái. Kiemelten a belügyekbe való beavatkozás tilalmát, valamint a

⁶⁴⁰ Chronowski Nóra – Petrétei József: „Szuverenitás” in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/szuverenits> (2020). [55]-[60]

⁶⁴¹ Tóth J. Zoltán: Szuverenitáselméletek a szuverenitás alanyáról Szuverenitás – kérdések elméletek-történetek (Szerk: Karácsony András) Gondolat Kiadó, Budapest 2020. 30. oldal

⁶⁴² Chronowski Nóra – Petrétei József: „Szuverenitás” in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/szuverenits> (2020). [65]-[67]

⁶⁴³ Bod Péter Ákos: Létezik-e közgazdasági értelemben szuverenitás ma Európában? – Az állam szuverenitása (szerkesztette: Takács Péter) Gondolat Kiadó MTA TK JTI – SZE DFK Budapest-Győr, 2015 28-46. oldal

⁶⁴⁴ Chronowski Nóra – Petrétei József: „Szuverenitás” in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/szuverenits> (2020). [68]

függetlenség és területi integritás tiszteletben tartását előíró szabályok. Az állam külső szuverenitása soha nem korlátlan, az állami függetlenség fő korlátja a nemzetközi jog. A nemzetközi jogot az államok hozzák létre, és az az egyenlőség alapján minden államnak hasonló jogot biztosít. Így ez a korlátozás nem az államok felett álló jogrend által valósul meg, hanem azáltal, hogy az államok bizonyos önkorlátozást gyakorolnak. Az önkorlátozás a szuverenitást nem szünteti meg, még csak nem is jelenti a szuverenitás csorbítását, mivel ez a feltétele a többi állammal való együttműködésnek.⁶⁴⁵

Önrendelkezés

Szuverenitás és önrendelkezés elválaszthatatlan fogalmak. Minden nép törekszik arra, hogy minél nagyobb önállósággal rendelkezzen, hogy saját maga rendelkezzen a sorsáról. A népek önrendelkezésének⁶⁴⁶ csúcspontját az önálló, független állami lét adja. Miért fontos az önálló államiság? A nemzetközi jog tipikus jogalanyai az államok. Az államok alkotják a nemzetközi jogot, ők vesznek részt a nemzetközi jog érvényesítésében, és az igazságszolgáltatás gyakorlása is visszavezethető az államokra. Az állam a jog által figyelembe vett történelmi, szociológiai és politikai jelenség.

Takács Péter megfogalmazása szerint az ókorban és a középkorban – így például Arisztotelész, Cicero és Aquinói Szt. Tamás elméletében – a városállam és a háznép, illetve az állam és a család között húztak választóvonalat. A reformáció korában született elképzelések, a közismert történelmi körülmények között, világi hatalomnak tekintették az államot, s azt elsősorban a hitközösségtől, az egyháztól, illetőleg az egyházaktól különítették el. Az elmúlt kétszáz évben már nem az állam és család, vagy az állam és egyház, hanem az állam és társadalom között húztak választóvonalat.⁶⁴⁷

John Locke a XVII. században visszatért az Arisztotelész általi felosztásra és kiemelte, hogy a politikai közösség nem egy hatalmas család, a politikai uralom pedig nem paternalisztikus.⁶⁴⁸

Thomas Hobbes munkássága is alátámasztja Takács Péter megfogalmazását, hiszen Hobbes mindent megtett annak bizonyításáért, hogy az egyházi hatalom nem politikai természetű.⁶⁴⁹

⁶⁴⁵ Chronowski Nóra – Petrétei József: i.m. (2020). [69]-[70]

⁶⁴⁶ A népek önrendelkezési jogáról Bibó István is írt, lásd erről Bódi Stefánia: A közép-kelet-európai konfliktus értelmezése Bibó István elmélete alapján. Kard és Toll, 2005:(3), Bódi Stefánia: Bibó István gondolatai a régió és a demokrácia kapcsolatáról, Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat, 8:(3-6) (2012)

⁶⁴⁷Takács Péter: Az állam fogalma – Alkotmányjog I. Alkotmányos fogalmak és eljárások Egyetemi jegyzet Szerkesztette: Smuk Péter, Universitas Győr, 2014. 33. oldal <http://real.mtak.hu/80661/2/Az%20%C3%A1llam%20fogalma%202014%20Gy%C5%91r%20.pdf> (2023.02.10.)

⁶⁴⁸ Politikai Filozófiák Enciklopédiája (szerkesztette: Hitseker Mária) Kossuth Könyvkiadó 1995. 16. oldal

⁶⁴⁹ Politikai Filozófiák Enciklopédiája (szerkesztette: Hitseker Mária) Kossuth Könyvkiadó 1995. 16. oldal

A Mi az állam? kérdésére Christian Thomasius 1727-ben a következő választ adta. Az állam „a joguralom létesítése, a szellemi és anyagi tökélyesbülés előmozdítására, határozott területen, közös főhatalom alatt szervezett társaság”. „Kellékei”, vagyis elemei a következők: „(a) államterület, (b) az államlakosok vagy polgárok, (c) közös főhatalom, (d) államszervezet (alkotmány)”.⁶⁵⁰

Hegel A jogfilozófia alapvonalai című művében világított rá először, hogy az állam és a civil társadalom nem azonos.

Max Weber, Lorenz von Stein, Rudolf von Jehring, Otto von Gierke és Franz Oppenheimer német szociológus az államot elsősorban társadalmi intézménynek tekintette. Max Weber a leíró szociológia keretében az államot (a) üzemként működő (b) uralmi szervezatként írta le, mely (c) egy adott területen érvényes (d) igazgatási és jogrend keretei között (e) politikai jellegű tevékenységet végez, s „politikai” volta (f) csak az alkalmazott eszközre tekintettel határozható meg.⁶⁵¹

Oppenheimer 1908-ban kiadott Az állam című művében kidolgozta az „osztályállam” és „farkasállam” elméletét, amely abból ered, hogy a tehetetlen emberek egy csoportját egy erősebb csoport „meghódította és leigázta”. Teleológiaiilag ennek az uralomnak nem volt más célja, mint a legyőzöttek győztesek általi gazdasági kizsákmányolása.⁶⁵²

Az állam egyik legjelentősebb és legnagyobb hatású elméletét a német jogtudós, Georg Jellinek fejtette ki a XIX. század harmadik harmadában és a XX. század elején. Jellinek az Allgemeine Staatslehre című művében fejtette ki az államhoz kapcsolódó főbb nézeteit. Jellinek szerint az állam az emberi akaratszerveződésen alapuló legfontosabb társadalmi jelenség. Változó és dinamikus természetű, de három alapvető komponense: a főhatalom, a terület és a lakosság minden időben megvan. A nemzetközi jog megtartotta Jellinek felosztását azon az állásponton miszerint, akkor minősül valami államnak, ha jellemzik a terület, nép, főhatalom (kormányzat) kritériumai.⁶⁵³ Ezek az állam konstitutív elemei, amelyek objektív jellegűek, de önmagukban nem elégségesek. Az is szükséges, hogy az államiságra aspiráló egység rendelkezzen szuverenitással.

⁶⁵⁰ Christian Thomasius: Észjog. Kérdések és feleletekben [1727]. Pest, 1861; reprint: Budapest, 2003. 48-49. o.

⁶⁵¹ Max Weber: Állam. Politika. Tudomány. In: Államtan. (Szerk.: Takács Péter) Szent István Társulat, Budapest, 2003. 48-50. o.

⁶⁵² Franz Oppenheimer: Der Staat 3. überarbeiteten Auflage von 1929, Seitenzählung nach dem Neudruck, Libertad Verlag, Berlin 1990 https://www.franz-oppenheimer.de/staat0.htm#Einleitung_a (2022.01.19.)

⁶⁵³ Takács Péter: Államelmélet XIX-XX. században: Georg Jellinek elmélete - Állam-és Közigazgatástudományi Szemle 1. évf. 2. szám: 2011/2

Az 1933-as Montevideói Egyezmény is meghatározta az államiság ismérveit: megtartotta Jelinek felosztását és kibővítette azt. Tehát az államiság négy ismérve az állandó terület, meghatározott népesség, kormány és képesség más jogalanyokkal történő kapcsolatba lépésre.⁶⁵⁴

Az állam nincs alávetve a nemzetközi jogközösség egyetlen más tagjának sem, alá van azonban vetve a nemzetközi jognak. Látható, hogy miért olyan fontos minden nép számára, hogy elérjen a szuverenitás csúcsára.

Az alábbiakban Jellinek és a Montevideói Egyezmény államismérveit alapján elemzem Koszovó és Katalónia helyzetét.

5.2. Terület

Állam nem létezhet terület nélkül. Ugyanakkor nincs olyan minimális területnagyság meghatározva, amelytől már államról beszélhetnénk (a 0,44 négyzetméterrel rendelkező Vatikán, vagy az európai törpeállam Andorra ugyanolyan jogalanyai a nemzetközi jognak, mint a hatalmas Oroszország vagy Kanada). Nem szükséges az sem, hogy a terület összefüggő egész legyen. Például Spanyolország része több sziget is: a Kanári-szigetek, Baleár-szigetek vagy éppen Ceuta és Melilla. Viszont szükséges, hogy az adott állam alkalmas legyen arra, hogy emberek éljenek ott. Persze az nem feltétel, hogy az egész államterület lakható legyen. A területi integritás a nemzetközi jog alapelve, mely szerint területi változások csak békés eszközökkel lehetségesek.

Az államterület összetevői: szárazföld, vízfolyamok, bizonyos tengerrészek, légtér. Azok a területek, ahol az állam csak „szuverén jogokat” vagy „funkcionális joghatóságot” gyakorol nem tartoznak az államterület fogalmába (pl. kontinentális talpazat, halászati övezet). Az ezekre a zónákra alkalmazandó szabályok azonban hozzájárulnak a parti állam „területi státusának” meghatározásához.⁶⁵⁵

Ma már Földünkön nincs olyan terület, melynek státusza ne lenne jogilag szabályozva. A szárazföldek mellett a vizek, a légtér és a világűr helyzete is szabályozott. Így egy-egy állam kialakulása vagy növekedése csak egy másik rovására történhet meg.

⁶⁵⁴ Montevideói Egyezmény <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf> (2023.02.20.)

⁶⁵⁵ Csatlós Erzsébet: „Térség és terület a nemzetközi jogban” in Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: Sulyok Gábor) <http://ijoten.hu/szocikk/terseg-es-terulet-a-nemzetkozi-jogban> (2018) (2023.01.23.)

Nehéz eldönteni, hogy kinek és miért van joga egy területhez, illetve hogy egy másik népnek miért nincs. Tehát Földünk felosztásának nincs egy természetes rendje. Nem találhatunk olyan érvet, ami erkölcsileg vagy filozófiailag indokolná, hogy miért élhet valamely nép egy adott területen.

A „népek” saját terület, saját önállóságuk elérésére való törekvése már egészen az első emberi közösségek kialakulása óta jelen van. A népek önrendelkezési jogáról való gondolkodás a francia forradalom által került a politikai diskurzusba.

A terület két szempontból lehet akadálya az önrendelkezés elérésének: 1.) egyik ország sem mond le szívesen területének egy kis részéről sem. Az államok a történelem során törekedtek arra, hogy a lehető legnagyobb méretre tegyenek szert.

2.) Nem biztos, hogy egy terület lakosság szempontjából homogén és a kisebbségek kérdése újra problémát okozhat.

Ritka eset az, amikor adott egy népcsoport (lakosság) és igény is mutatkozik arra, hogy létrejöjjön egy főhatalom, ami összefogja a közösséget, viszont nem áll rendelkezésre egy földrajzi terület. Erre jó példaként hozható Izrael. Az önrendelkezési jog egy sajátos megközelítése volt a zsidó állam létrejötte. Már 1896-ban Herzl Tivadar A zsidó állam című művében megjelent az igény egy zsidó állam létrehozására. Ő Argentína vagy Palesztina területén képzelte el ezt az államot. Igaz, Herzl a zsidó állam létrejöttét nem érte meg. A második világháború után 1948. május 14-én létrejött Izrael Állam, a Palesztin Mandátumterület nyugati részén. Azt is meg kell jegyezni, hogy Izrael amióta létezik, feszültségekkel teli.⁶⁵⁶

A nemzetközi jog által lefektetett szabályok alapján az államterület szempontjából nincs igazi különbség Katalónia és Koszovó között. Hiszen mindkét esetben láthattuk az előző fejezetekben, hogy mind a katalán, mint pedig a koszovói albán lakosság évszázadok óta ugyanott él. Bár területeik eltérő nagyságúak, Koszovó 10 887 km², Katalónia pedig 32000 km². Mindkét terület megfelel annak a szempontnak is, hogy emberi életre alkalmasak.

A terület témához kapcsolódva, Koszovó esetében már többször felmerült a területcsere gondolata, ami arra szolgálna, hogy a Koszovó és Szerbia közti konfliktust csillapítsa vagy részben megoldja. Határmenti területek esetén, ahol az adott kisebbségek tömbben élnek ez a megoldás akár eredményre is vezethet, megfelelő nemzetközi garanciák mellett.

⁶⁵⁶ Herzl Tivadar: A zsidó állam. A zsidókérdés modern megoldásának kísérlete, Budapest, Szülőföld, 2015. és Herzl Tivadar élete <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=4404> (2022.10.10.)

5.3. Lakosság

Tág értelemben a lakosság az ország összes lakosát jelenti, tehát az ott élő külföldieket is, indokolatlan azonban, hogy utóbbiakat a konstitutív elemek közé számítsuk, ugyanakkor nem lehet lemondani a külföldre települt polgárokról sem.

Szűkebb értelemben az állampolgárok összességét kell érteni a lakosság alatt. Az állampolgárság jogi kapocs. Az állampolgárság szerinti definiálás megalapozza az állam személyi főhatalmát, amely tartózkodási helyüktől függetlenül is jogosítja velük szemben az államot hatáskörök gyakorlására.⁶⁵⁷

A nemzetközi jog egyetlen szabálya sem írja elő, hogy egy állam egy és egyetlen „nemzetnek” feleljen meg. A nemzet vagy nép kifejezés csak a lakosság bizonyos fokú homogenitását jelenti. A nép egy olyan közös nyelvi, etnikai közösség, mely különbözik a környezetétől. Központi kérdés az, hogy önálló államiságra van-e joga az adott közösségnek, vagy nincs. *ENSZ Közgyűlés 2625. határozatában* (1970) a nemzetközi jog alapelvei között rögzíti a népek, nemzetek önrendelkezési jogát. Ez jelenti az állam megteremtését, más állammal való egyesülést, saját ügyek önálló intézését, de mindennek gyakorlása nem járhat az államok területi integritásának sérelemével. (Kelet-Timor ügye 1996).⁶⁵⁸

A lakosság önrendelkezési igényéből nem minden esetben keletkezik az önálló államalapításhoz való jog. A nemzetközi jog egyedül a gyarmati népekkel összefüggésben állapította meg egyértelműen az önálló államalapítás jogát.

A 2625. (XXV) számú közgyűlési határozat szerint „a népek egyenjogúságának és önrendelkezésének alkotmányba foglalt elvénél fogva, minden népnek jogában áll, hogy szabadon külső befolyástól mentesen meghatározza politikai berendezkedését és folytassa a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődést, valamint minden államnak kötelessége ezt a jogot, az Alapokmány rendelkezéseivel összhangban tiszteletben tartani.”⁶⁵⁹

A Közgyűlés 2625. (XXV). számú határozata az önrendelkezési jog tiszteletben tartásához köt másik két elvet is. Egyik az erőszak alkalmazásának tilalma, másik pedig a belügyekben való beavatkozás tilalma. A határozat kimondja, hogy „egy szuverén és független állam létrehozása, szabad társulás vagy csatlakozás egy független államhoz, avagy egyéb, egy nép által szabadon elhatározott politikai berendezkedés útjára lépés a nép önrendelkezési jogának megvalósítási

⁶⁵⁷ Kovács Péter: Nemzetközi közjog Osiris Kiadó, Budapest 2016. 180-181. oldal

⁶⁵⁸ <https://www.icj-cij.org/case/84> (2022.10.10.)

⁶⁵⁹ <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> (2022.06.10.)

módozatait jelentik.” „Minden államnak kötelessége tartózkodni bármely intézkedéstől, amely megfosztja... a népeket önrendelkezési joguktól, szabadságuktól, függetlenségüktől.”⁶⁶⁰

„Az előbbi bekezdésekben semmi sem értelmezhető úgy, mint ami felhatalmazást vagy bátorítást ad bármely olyan cselekményhez, amely részben vagy egészben feldarabolná, vagy megsértené valamely szuverén és független állam területi épségét és politikai egységét.”⁶⁶¹

Látható, hogy az ENSZ Közgyűlés idekapcsolódó dokumentuma kétértelmű.

Az alábbiakat figyelembe véve kijelenthető az is, hogy mind Katalónia, mint pedig Koszovó rendelkezik az állam másik objektív elemével is, a lakossággal. Koszovó népessége megközelítőleg 1,9 millió fő.⁶⁶² Koszovó tekinthető nemzetállamnak, abban az értelemben, hogy lakosságának 92,9 %-át az albánok adják. Az albánok mellett a lakosság 1,6 %-a bosnyák, 1,5 %-a szerb, 1,1 %-s török, 0,9 % askáli, 0,7 % egyiptomi, 0,6 % goráni, 0,5 % romani és 0,2 egyéb⁶⁶³. E tekintetben nem probléma az sem, hogy a nemzet döntő többségét alkotó albánok, más országban is államalkotók pl. Albániában. Itt jegyzendő meg, hogy a jövő egyik problémaforrása lehet a Balkánon az albán többségű országok esetleges egyesülése, integrációja. Koszovó esetében az etnikai jellegű belpolitikai feszültségeket az albán-szerb kisebbség konfliktusai adják. Bár arányaiban elég kevés a szerb lakosság mértéke, körülbelül az összlakosság 1,1 %-a, viszont többen élnek, kvázi enklávéként Koszovóban, és „élvezik” az „anyaország”, Szerbia támogatását is.

Katalónia esetében egy jóval nagyobb lakosságszámról beszélhetünk, hiszen több, mint 7 millió lakos él ezen a területen. Az Európai Unió legnagyobb kisebbsége, amely nem rendelkezik önálló állammal. Katalóniának 7 722 203 lakosa van a 2022-es népszámlálás szerint, néhány évnyi folyamatos növekedés után, különösen a külföldi bevándorlás következtében. A század eleje óta a lakosság egymillió fővel nőtt, így Katalónia 3,4 ezrelékes növekedést jelent, ami meghaladja a spanyol és az európai átlagot is. A lakosság száma először 2006-ban haladta meg a hétmillió főt. Azóta a közösség Spanyolország teljes lakosságának 16%-a, és Andalúzia mögött a második legnépesebb. Jelenleg a katalánok valamivel több mint 60%-a Katalóniában, 20%-a Spanyolország más közösségeiben született, és körülbelül 15% Spanyolországon kívül született.⁶⁶⁴

⁶⁶⁰ <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> (2022.10.10.)

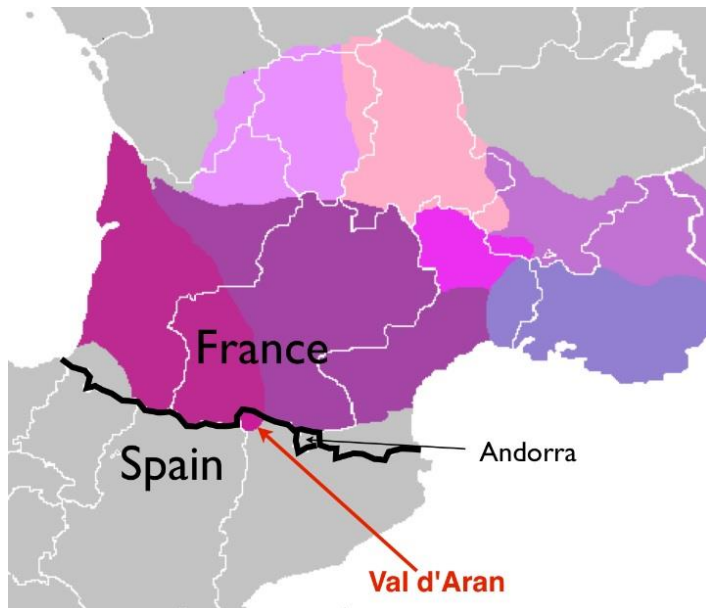
⁶⁶¹ <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> (2022.10.10.)

⁶⁶² <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=XK> (2022.10.10.)

⁶⁶³ <https://minorityrights.org/country/kosovo/> (2022.10.10.)

⁶⁶⁴ Instituto de Estadística de Catalunya/Katalán Statisztikai Hivatal <https://www.idescat.cat/?lang=es> (2022.08.01)

Katalónián belül meg kell említeni egy speciális jogállással bíró területet az Arán-völgyet. Ez a terület kb. 620 négyzetkilométert foglal el a Pirenusokban, Lleida tartomány északi-nyugati részén.⁶⁶⁵

15. ábra – Az Aráni-völgy földrajzi elhelyezkedése forrás: <https://www.geocurrents.info/cultural-geography/linguistic-geography/val-daran-the-catalonian-exception> (2022.06.10.)

Már 1313-ban saját közigazgatási és politikai jogokat kapott II. Aragónia Jakab⁶⁶⁶ uralkodótól. A Napóleoni háborúk⁶⁶⁷ idején Franciaország része volt, majd 1814-ben került vissza Spanyolországhoz. 1833-ban, María Cristina⁶⁶⁸ régenssége idején és az első karlista háború kellős közepén a hagyományos aráni intézményeket felszámolták, és az Arán-völgyet is bevonták Spanyolország új általános közigazgatási rendszerébe. Ekkor Lleida tartományba integrálták. A XX. század első felében több olyan

infrastrukturális beruházás volt, mely sokkal jobb elérhetést biztosított a részben zárt völgybe. A spanyol polgárháború és Franco diktatúrája véget vetett az aráni autonómia visszaállítására irányuló minden kísérletnek. Csak 1990-ben állították vissza Val d’Aran státuszát, Katalónián belül. A völgylakók sokáig szinte elzártnak éltek, emiatt a katalán identitás nem alakult ki. Földrajzilag Katalónia része a völgy, de az itt élők a katalán függetlenségi mozgalmakat elutasították vagy nem vettek részt benne.⁶⁶⁹ A völgy központja Vielha e Mijaran város. A völgyben a spanyol, a katalán és az aráni nyelv⁶⁷⁰ is hivatalos.

A lakosságot vizsgálva mindkét esetben megállapítható, hogy az adott területeken a két népcsoport: a koszovói albán és a katalán népesség van többségben. Mindkét esetben azonos, hogy élnek Koszovó és Katalónia területén kívül is albánok és katalánok is, és mindkét országban él számottevő kisebbség is. Különbség, hogy a Katalóniában élő nem katalánok

⁶⁶⁵ <https://www.visitvaldaran.com/en/discover-val-daran/location-2/> (2022.10.10.)

⁶⁶⁶ Magyar átíratban II. Igazságos Jakab (1267-1327), aki II. András magyar király dédunokája volt.

⁶⁶⁷ 1810-ben a francia Haute-Garonne része lett.

⁶⁶⁸ Bourbon-Szicíliai Mária Krisztina, VII. Ferdinánd spanyol király felesége, a király halála után pedig az ország régense 1833-1840 között.

⁶⁶⁹ A völgy történelme <https://www.visitvaldaran.com/en/discover-val-daran/history/> (2022.10.10.)

⁶⁷⁰ Saját elnevezéssel: aranés, amely az okcitán nyelv egyik változata, amelyet az Arán-völgyben beszélnek.

helyzete rendezett, nincsenek etnikai jellegű feszültségek. Koszovó esetében permanensen főleg a szerb kisebbséggel való viszony feszült, de időként egyéb etnikai problémák is adódnak⁶⁷¹. Másik különbség a két vizsgált térség között, hogy Katalónia vonzó célpont-, nemcsak turisztikai szempontokból-, hanem belső Spanyolországon és Európai Unión belüli migráció esetében is, és kedvelt bevándorlási célpontja a más térségből pl. Dél-Amerikából/Latin-Amerikából érkezőknek is. Természetesen ennek fő oka, hogy Katalóniában is hivatalos nyelv a spanyol és lakosság jelentős része érti és beszéli is, ezért az Európán kívüli spanyol ajkú lakosok számára nagyon vonzó Katalónia. Koszovóban ebből a szempontból teljesen más a helyzet, hiszen Európa legszegényebb országáról beszélünk. Elsősorban a munka célú kivándorlás jellemző. Ez legtöbb esetben azt jelenti, hogy a koszovóiak egy jelentős része az Európai Unió területén próbál munkát találni, hol legális, hol pedig illegális módon. Sok esetben csak férfiak indulnak útra, a feleséget, gyerekeket hátrahagyva és csak a pénzt utalják haza. Ezek a hazautalt összegek „tartják tulajdonképpen életben” a lakosságot, ezek hiánya még súlyosabb problémákhoz vezetne. Koszovó esetében hiába van más albán nyelvű ország a közelben, egyrészt Albánia, másrészt pedig a jelentős albán lakossággal rendelkező Észak-Macedónia sem nevezhető gazdaságilag vonzó migrációs célpontnak.

A továbbiakban a lakosságcserét és a népszavazást veszem szemügyre, melyek az önrendelkezési joggal kapcsolatban felmerülő megoldási javaslatokként szoktak felmerülni.

Lakosságcsere

A lakosság vizsgálatánál meg kell említeni a lakosságcsere intézményét is, hiszen többször felmerül ez, mint a népek önrendelkezési jogához kapcsolódó javaslat. A lakosságcsere lehetősége akkor merül fel, ha egy nép egy adott országban kisebbség és van egy „anyaország” (egy nemzetállam), ahová a lakosokat át lehet telepíteni. Illetve adott esetben kicserélni a kisebbségeket. Ezzel többek között az a gond, hogy az emberek nem feltétlenül egy országhoz ragaszkodnak, hanem a szülőföldjükhöz. Emiatt sokszor ez nem lenne jó megoldás. A lakosságcsere sokszor egyenlő az erőszakos kitelepítéssel. Konrád György is úgy vélte, hogy a lakosságcsere nem más, mint az etnikai tisztogatás egyik fajtája.⁶⁷² Konrád György egy másik művében is bírálja a volt Jugoszlávia területén történt eseményeket: „Államok, működő

⁶⁷¹ Az albán többségi lakosság viszonya az egyéb kisebbséggel sokszor azzal van összefüggésben, hogy az adott kisebbség milyen kapcsolatot ápol a szerbekkel.

⁶⁷² Konrád György: A jugoszláviai háború (és ami utána jöhet) Jegyzetek 1999-nem júniustól márciusig Palatinus 1999. 49. oldal

federációk szétesését elősegíteni nagy óvatlanság, mert heves gyilkolás kockázatával jár. Nem bölcs folyamatokat elindítani, amelyeket nem tudunk ellenőrzés alatt tartani. Még kevésbé bölcs nem látni, hogy többnemzetiségű, vegyes lakosságú államból kölcsönös megegyezés nélkül új nemzetállamokat kiharítani nagy félelemkeltés nélkül, tehát erőszak nélkül nem lehet, aminek logikus következménye lesz a többé-kevésbé brutális lakosságcsere, az úgynevezett etnikai tisztogatás.”⁶⁷³ Ilyen módon kijelenthető, hogy a kötelező népcsera ellentétes az önrendelkezési jog szellemiségével. Természetesen felmerülhet olyan eset, amikor egy adott kisebbség védelme érdekében a lakosságcsere intézményének használatára van szükség, de szigorú és kivételes eljárásnak kell lennie, amihez nemzetközi (jogi) garanciák kapcsolódnak.

Népszavazás

A lakosság önrendelkezési jogának legdemokratikusabb kifejeződése a népszavazás intézménye. Nem nehéz alátámasztani ezt, hiszen logikusan mondhatjuk: hogy mindenki döntsön a saját sorsáról és így lenne a legigazságosabb. Viszont ahhoz, hogy egy népcsoport saját maga dönthessen sorsáról hosszú út vezet. Kevés olyan eset van, amikor ezt a folyamatot nem előzi meg közvetlenül fegyveres konfliktus. Az Európai Unióban Skóciának volt a legnagyobb esélye arra, hogy konfliktusoktól mentesen⁶⁷⁴ népszavazás útján elérje, hogy létrejöhesse egy független skót állam. A 2014-ben lezajlott népszavazáson a skótok úgy döntöttek, hogy nem akarnak függetlenedni. Ugyanakkor nem nevezhető a népszavazás kudarcnak a függetlenség pártiak számára sem. Bár az önálló és független Skócia nem valósul meg, viszont sokkal nagyobb önállóságra tettek szert. Sokan úgy vélték, hogy a skótok függetlenségi törekvéseit a népszavazás eredménye több évtizedre „jegelte”, de a BREXIT újra felszínre hozta ezeket a törekvéseket és a Brit-szigetek egyéb részein is felélesztette a szunnyadó törekvéseket.⁶⁷⁵

A témám egyik vizsgált államához kapcsolódva, Koszovó esetében is többször felvetődött a függetlenségi népszavazás lehetősége. Már 1991 szeptemberében népszavazást tartottak Koszovó Szocialista Autonóm Tartományban, ahol a koszovói albánok a függetlenségre voksoltak. A választók több mint 99%-a a függetlenség mellett szavazott, 87%-os részvétel mellett.

⁶⁷³ Konrád György: Az öreg híd (Gondolatok Közép-Európáról) Regio – Kisebbség, politika, társadalom 1993. 4. évfolyam 4.szám 6. oldal

⁶⁷⁴ Természetesen Skócia esetében közvetlen fegyveres konfliktusról nem beszélhetünk, viszont a skót-angol viszonyt évszázadokon át jellemezték a függetlenéghez kapcsolódó konfliktusok.

⁶⁷⁵ A skótok mellett elsősorban az észak-írek helyzete került újra fókuszba és sokan már előrevetítették akár Írország és Észak-Írország egyesülésének lehetőségét is.

Népszavazás eredménye (1991)	Szavazatok száma	Százalék (%)
Függetlenség mellett voksoltak	913705	99,98
Függetlenség ellen voksoltak	164	0,02
Érvénytelen szavazatok	933	-
Összesen	914802	100
Népjegyzékben szereplők száma	1051357	87,01

16. ábra – saját szerkesztés adatok forrása: Direct Democracy⁶⁷⁶

Ezután 1991. október 19-én kikiáltották Koszovó függetlenségét. Ennek a népszavazásnak és a függetlenség kikiáltásának nem sok eredménye lett, hiszen csak Albánia ismerte el Koszovót. Ezután hosszú ideig, egészen a 2000-es évek elejéig fel sem merülhetett érdemben a népszavazás és függetlenség kérdése. Egyrészt sokáig háború dúlt az országban, majd pedig a nemzetközi segítséggel történő békés rendezés és koszovói demokratizálódás folyamata úgy zajlott, hogy Koszovó Jugoszlávia (Szerbia) egy tartománya/része, tehát nem önálló állam. Sokáig ezen a tartományi státuson nem akartak változtatni, ezért elutasításra kerültek a függetlenségi népszavazás kezdeményezésére induló megmozdulások. Koszovónak végül népszavazás nélkül sikerült elérnie függetlenségét 2008-ban.

Koszovó egysége szempontjából 2012. február 14-én és 15-én tartottak egy nagyon fontos tanácsadó népszavazást Észak-Koszovó, szerbek uralta régióiban, a Koszovói Köztársaság intézményeinek elfogadásáról.⁶⁷⁷ A polgároknak arra a kérdésre kellett válaszolniuk, hogy "elfogadják-e az úgynevezett Koszovói Köztársaság Pristina által létrehozott intézményeit".

A népszavazás eredménye (2012)	Szavazatok száma	%
Nem	26524	99,74
Igen	69	0,26
Érvényes szavazatok	26593	99,50
Érvénytelen szavazatok	134	0,50
Összes szavazat	26725	100

17. ábra – saját szerkesztés, az adatok forrása: rts.rs⁶⁷⁸

⁶⁷⁶Kosovo (Jugoslawien), 30 September 1991 Unabhangigkeit <https://www.sudd.ch/event.php?lang=en&id=ks011991> (2022.08.23.)

⁶⁷⁷ Zubin Potokon, Zvečanban, Kosovska Mitrovicában és Leposavićben. A délebbre, albán környezetbe ékelődött szerb enklávék lakói nem vesznek részt a népszavazáson.

⁶⁷⁸ Észak-Koszovó nem akarja Pristinát/Север Косова неће Приштину <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/> (2022.08.23.)

Az eredmény szerint a szavazók 99,74%-a elutasította a Koszovói Köztársaság intézményeinek indítványát.⁶⁷⁹ Az eredmény senki nem lepett meg, hiszen a szerbek 2008, tehát Koszovó függetlenségének kikiáltása után is megtartották a Belgrád által is támogatott párhuzamos (intézmény)rendszerüket. Természetesen a koszovói központi kormány és az ENSZ misszió is ellenezte a referendum megtartását. Emellett Szerbia sem támogatta a referendumot, elsősorban amiatt, hogy nem akarta, hogy bármi akadályozza az Európai Unió tagsághoz vezető útját. Már pedig az Európai Unió részéről egyértelműen megfogalmazott feltétel az, hogy Szerbia és Koszovó helyzete rendeződjön és csak ezután válhat az Európai Unió tagjává. Tehát összegezve a referendumnak semmilyen hatása nem lett, hiszen Koszovó szerint alkotmányellenes volt, az UNMIK szerint is törvénytelenül tartották meg a népszavazást. Aktuálisan Szerbia érdekei sem ezek voltak⁶⁸⁰.

A 2008-as koszovói függetlenségről sokan úgy gondolták és emiatt sok ország nem ismerte el független és önálló államként Koszovót, hogy ez majd lökést adhat már népeknek is a függetlenségük elnyeréséhez.⁶⁸¹ A katalán eseményekre is hatással volt Koszovó függetlensége, de ez a folyamat inkább csak katalizálta és új lökést adott a katalánok ügyének. Ennek nyomán 2009. szeptemberében egy nem hivatalos és nem kötelező erejű népszavazást tartottak Arenys de Muntban. A város lakóinak a következő kérdést tették fel: Està d'acord que Catalunya esdevingui un Estat de dret, független, demokratikus és szociális, integrat a la Unió Europea? (Egyetért-e Ön azzal, hogy Katalónia független, demokratikus és szociális alkotmányos állammá váljon, integrálva az Európai Unióba? A népszavazás nem hivatalos jellege ellenére viszonylag magas részvételi arány volt (41%)⁶⁸². Az "igen" az érvényes szavazatok 96,2%-át, míg a "nem" 2,3%-át szerezte meg.⁶⁸³

⁶⁷⁹ 2012 North Kosovo referendum https://dbpedia.org/page/2012_North_Kosovo_referendum (2022.10.10.)

⁶⁸⁰ A szerb kormány úgy gondolta, hogy a referendum megtartásában nagy szerepe volt, a szerb Európai Unió-ellenes ellenzéki csoportoknak is.

⁶⁸¹ Ez a prognózis nem bizonyult helytállónak, mert bár kezdetben voltak kisebb-nagyobb mozgolódások az elszakadni vágyó területek részéről, de nem indított el olyan hullámot, mint amitől sokan tartottak.

⁶⁸² Ez magasabb volt a legutóbbi európai választáson és az 1978-as spanyol alkotmányos népszavazáson elértnél is.

⁶⁸³ <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/catalonia-catalan-election-vote-regional-spain-arenys-de-munt-carles-puigdemont-rajoy-a8120886.html> (2022.06.15.)

Népszavazás Arenys de Munt 2009	Szavazatok száma	%
Igen	2569	96,2
Nem	61	2,3
Üres szavazólapok	29	1,1
Érvényes szavazólap	2659	99,6
Üres szavazólap	12	0,4
Összesen	2671	100
Részvétel		41 %
Névjegyzékben szereplők		6517

18. ábra – saját szerkesztés; adatok forrása: llibertat.cat⁶⁸⁴

Ez a népszavazás kiemelt fontossággal rendelkezik és precedens jellegű. Ez volt az első demokratikus kérdés Katalónia függetlenségéről. Annak ellenére, hogy csak önkormányzati és szimbolikus szavazás volt, jelentős befolyást gyakorolt a katalán és a spanyol politikára. Ez indította meg ugyanis a népszavazások sorozatát⁶⁸⁵ Katalóniában 2009-2011 között. A katalán nemzet függetlenségéről szóló konzultációk az alábbi szakaszokban zajlottak:

1. 2009. szeptember 13. – az első referendum Arenys de Muntban;
2. 2009. december 12 és 13.: első nap népszavazás Sant Jaumében, második nap 166 településen tartottak népszavazást;
3. 2010. február 28.: a referendumok harmadik szakasza 80 településen;
4. 2010. április 24. és 25.: a referendumok negyedik szakasza 211 településen: 24-én népszavazás Esparraguerában és 25-én pedig további 210 településen, köztük Girona és Lleida városokban;
5. 2010. május 30.: népszavazás Sabadellben;
6. 2010. június 20.: a népszavazások ötödik szakasza;
7. 2011. április 10.: népszavazás Barcelonában.

Az eredményeket összegezve: 27%-os részvétel mellett, 94,7% támogatta Katalónia elszakadását Spanyolországtól. Ezt követően felerősödtek a függetlenséghez kapcsolódó események⁶⁸⁶. 2014 januárjában a katalán parlament elfogadta a Szuverenitási Nyilatkozatot⁶⁸⁷. A katalán közvélemény többségének demokratikusan kifejezett akaratával összhangban a

⁶⁸⁴ Guanya el sí a Arenys de Munt <https://www.llibertat.cat/2009/09/guanya-el-si-a-arenys-de-munt-7535> (2022.06.20.) és <https://www.ccma.cat/324/entitats-sobiranistes-busquen-data-per-a-nous-referendums-sobre-la-independencia/noticia/404231/> (2022.06.20.)

⁶⁸⁵ Consultates populars

⁶⁸⁶ Ezek részletesen kifejtésre kerültek a Katalóniáról szóló fejezetben, itt csak a népszavazással kapcsolatos közvetlen események kerülnek összefoglalásra.

⁶⁸⁷ "Katalónia népe – a demokratikus legitimitás miatt – szuverén politikai és jogi személyiséggel rendelkezik. A következő elveken alapul: szuverenitás, demokratikus legitimitás, átláthatóság, párbeszéd, társadalmi kohézió, európaiság, legalitás, a katalán parlament szerepe és részvétel.

katalán parlament olyan folyamatot kezdeményez, amely elősegíti Katalónia polgárainak politikai jövőjükéről való kollektív döntéshozatalhoz való jogát. A Nyilatkozatot támogatták a katalán nacionalisták (CIU), a baloldali republikánusok (ERC), az ökoszocialisták (ICV) és a szeparatisták¹⁵ (CUP). A Nyilatkozat ellen pedig a konzervatívok (PPC), a szocialisták (PSC) és a Ciutadans polgári mozgalom szavazott. Az Artur Mas vezette jobbközép Konvergencia és Unió (CiU) kormányzó párt a függetlenedésről népszavazást akart, amit a katalán parlament 2014. november 8-dikára írt ki.

A föderalisták és a szeparatisták között eltérés volt abban, hogy mit is akarnak, ezért a népszavazáson két kérdésben kellett döntenie az embereknek. Az első kérdés: akarja-e, hogy állam legyen Katalónia? Ebben a kérdésben a szeparatisták és a föderalisták is egyetértenek. A második kérdés: független állam legyen-e Katalónia?

Azok az emberek, akik különálló katalán államot szeretnének, de nem támogatják a függetlenedési szándékot, egy igennel és egy nemmel, a függetlenségpártiak két igennel, azok pedig, akik nem támogatják Katalónia függetlenedési szándékát, nemmel voksolhattak volna. Ezzel a rendszerrel minden katalánnak meg lett volna a lehetősége, hogy arra az opcióra szavazzon, amit leginkább preferál: hogy Katalónia független állam, vagy állam a spanyol államban, vagy továbbra is Spanyolország autonóm közössége legyen. A Spanyol Néppárt és a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE), Spanyolország legerősebb pártjai azonban elleneztek a referendumot.

2014 őszén a spanyol központi kormány illegálisnak tekintette a tervezett függetlenségi népszavazást, és panaszt nyújtott be ellene az alkotmánybíróságnál. A spanyol alkotmánybíróság szeptemberben felfüggesztette a népszavazás megtartását. A spanyol alkotmánybíróság, a spanyol kormány, a katalán függetlenséget ellenző politikai pártok, mind-mind alkotmányellenesnek nyilvánította a katalánok függetlenedési törekvéseit. Másrészt pedig az alkotmány alapján népszavazást⁶⁸⁸ nagy horderejű kérdésekben, csak az összes spanyol állampolgár beleegyezésével lehet tartani.⁶⁸⁹ Tehát ebből adódóan Katalónia nem dönthetne önmaga a függetlenség kérdéséről (ez viszont sértené a népek önrendelkezési jogát). 2014. november 9-én végül is megtartották a katalán népszavazást, de nem ügydöntő referendumként, ezért eredménye nem lett kötelező. A nem ügydöntő referendumon azok adhatták le a voksukat, akik 2014. november 9-én betöltötték a 16.

⁶⁸⁸ A spanyol alkotmány azt is taxatívén felsorolja, hogy milyen esetekben lehet népszavazást tartani 149/32

⁶⁸⁹ Spanyol alkotmány 92.cikk <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229> (2022.06.15.)

életévüket, és megfelelnek az alábbi kritériumok egyikének: spanyol állampolgárok, akik a személyi igazolványuk szerint Katalóniában laknak; Spanyolországon kívül élő spanyol állampolgárok, akik „külföldi katalánként” vagy „külföldi spanyolként” vannak bejegyezve egy katalóniai önkormányzathoz; a Katalóniában legálisan tartózkodó külföldi állampolgárok. Nem szavazhatnak azok a katalánok, akik más spanyol régiókban laknak, valamint a Katalóniában élő, de nem ott lakó spanyol állampolgárok. A 7 milliós lakosú Katalóniában megrendezett nem hivatalos népszavazáson több mint 2,3 millióan vettek részt. A sajtóorgánumok által közzétett részvételi becslések 37,0% és 41,6% között mozognak. A leadott szavazatok 80,8% -a támogatta az „igen-igen”, 10,1%-a az „igen-nem”, 4,5%-a „nem” opciót.⁶⁹⁰

Népszavazás 2014	szavazatok száma	%
Igen/igen	1861753	80,76
Nem/nem	232194	10,07
Igen/üres szavazólap	22466	0,97
Összes Igen	2116413	91,80
Nem	104760	4,54
Összes nem	104760	4,54
Egyéb	71131	3,09
Üres szavazólap	12986	0,56
Összesen	2305290	100

19. ábra – saját szerkesztés adatok forrása: Generalitat de Catalunya⁶⁹¹

Az eredmények nyomán 2015-ben viszont a katalán parlament döntött a függetlenségi folyamat megindításáról⁶⁹². Az eredmények nyomán a katalán függetlenségi törekvések megerősödtek, ezzel párhuzamosan a spanyol és katalán széthúzás is egyre jobban növekedett. A spanyol kormány status quo állapotot tartott fenn a Katalóniával kapcsolatos párbeszéd tekintetében. Emiatt a katalánok úgy érezték, hogy követeléseiket tiltakozások, tömegtüntetések, látványos, de békés akciók keretében fejezik ki. Miután a megmozdulások nem vezettek eredményre, a katalán függetlenséget támogató politikai erők elkezdtek előkészíteni a terepet egy új függetlenségi népszavazásra.

2017. szeptember 6-án a katalán parlament elfogadta a függetlenségi népszavazásról szóló törvényt, majd pedig 2017. október 1-én megtartották a népszavazást. A referendumon azok szavazhattak, akik a szavazás napján 18. életévüket betöltötték, nincsenek megfosztva a választójoguktól és szerepelnek a választói névjegyzékben. Azok a katalánok, akik külföldön

⁶⁹⁰ Generalitat de Catalunya <http://www.participa2014.cat/resultats/dades/en/escr-tot.html> (2022.08.01.)

⁶⁹¹ <http://www.participa2014.cat/resultats/dades/en/escr-tot.html> (2022.08.01.)

⁶⁹² A 2015-ös regionális katalán választásokon a függetlenséget támogató pártok szerezték meg a katalán parlamentben a többséget, és ígéretet tettek egy újabb, már kötelező érvényű, az igenek esetén függetlenséget eredményező népszavazás megtartására.

élnék, és utolsó lakhelyük Katalóniában van, megfelelnek minden jogszabályi követelménynek, és hivatalosan is jelentkeztek a szavazáson való részvételre. A népszavazáson az alábbi kérdésre kellett válaszolni: Voleu que Catalunya sigui un estat independent en forma de república? ⁶⁹³

A referendum eredménye:

Népszavazás eredménye (2017)	Szavazatok száma	%
Igen	2044038	90,18
Nem	177547	7,83
Érvényes szavazatok	2221585	97,17
Érvénytelen szavazatok	64632	2,83
Összes szavazat	2286217	100
Regisztrált szavazók	5313564	43,03

20. ábra – saját szerkesztés, az adatok forrása: Catalan Government⁶⁹⁴

A népszavazásnak mind belföldön, Spanyolországban, mind pedig külföldön nagyon erős visszhangja volt. Ennek egyik oka a spanyol állam részéről történő (sokszor erőszakba is torkolló) ellenállás⁶⁹⁵, mely eseményeket az Európai Unió belül is komoly figyelemmel kísérték. Másik oka az eredmény maga, hiszen a katalán nép úgy döntött, hogy független katalán köztársaságban szeretne élni. Akkor is aggasztó lehetett az eredmény, ha a Generalitat által felkért nemzetközi megfigyelők egyes szabálytalanságok, valamint az országos rendőr- és polgárőrség intézkedései miatt úgy ítélték meg, hogy a népszavazás eredménye nem tekinthető érvényesnek, mivel az eljárás nem felel meg a minimum nemzetközi választási követelményeknek. Emellett a nemzetközi megfigyelők bírálták a rendőri erőszakot is.

Spanyolországban sem a központi kormány, sem pedig a spanyol többség nem támogatja a katalán függetlenségi törekvéseket és nem fogadják el a katalán referendum eredményeit. De ugyanakkor a hasonló ambíciókkal rendelkező közösségek kiálltak a katalánok és a referendum eredménye mellett. A Baszk Autonóm Közösség regionális parlamentje támogatta a katalánok elképzeléseit. San Sebastianban és Bilbaóban több tízezer vonultak utcára a katalánok mellett demonstrálva.⁶⁹⁶ A galíciai Santiago de Compostelában több ezren fejezték ki békés

⁶⁹³ Voleu que Catalunya sigui un estat independent en forma de república?", la pregunta del referèndum de l'1 d'octubre https://www.ara.cat/politica/anunci-data-pregunta-referendum_1_1330640.html (2022.06.15.)

⁶⁹⁴ <https://catalangovernment.eu/catalangovernment/in-two-minutes/303482/catalan-referendum-results> (2022.06.20.)

⁶⁹⁵ Többek közt a népszavazás megtartásának akadályozása, alkotmányjogi és rendőri eszközökkel is akár. Ennek részletesebb ismertetése a Katalónia című fejezetben történt, itt csak a népszavazás eredményének következményeit vizsgálom.

⁶⁹⁶ Az ETA terrorszervezet is kifejezte támogatását a referendum után Katalónia irányába. Bár az kérdéses, hogy egy terrorszervezet nyílt támogatása mennyire segít elő egy ügyet érdemben.

demonstrációval, szolidaritásukat a katalánok irányába. Emellett az ország több, spanyol többségű pontjain katalánpárti megmozdulásokat tartottak, például Madridban is.

Az Európai Unió és a világ legtöbb országa kiállt Spanyolország egysége és területi sérthetlensége mellett, nem támogatván a katalán függetlenségi törekvéseket, a népszavazást és az eseményeket Spanyolország belügyének tekinti. Az Amerikai Egyesült Államok elnöke, Donald Trump kijelentette, hogy *„Egy egységes Spanyolországot támogatok... úgy vélem, hogy Katalónia polgárainak Spanyolország részeinek kellene maradniuk, ostobaság volna másként tenni.”*⁶⁹⁷

Vizsont különböző politikai szereplők kifejezték szolidaritásukat a katalánok irányába. Ennek egy része nem a függetlenségi törekvések támogatása miatt, hanem mert elítélik a spanyol kormány erőszakos cselekményeit és kifejezték, hogy a spanyol központ nem tett meg mindent a katalán „probléma” kezelésére⁶⁹⁸. Nem volt meg a párbeszéd a felek közt, mely megakadályozhatta volna az eseményeket. A katalán népszavazásnak voltak azért támogatói is, például Szardínia, mely segítségét is felajánlotta a katalánoknak, vagy Svájc és Szlovénia, akik viszont a népek önrendelkezési joga mellett foglaltak állást.

A népszavazás belpolitikai hatásának tekinthető, hogy egyre inkább eltávolodott egymástól Spanyolország és Katalónia. Megbukott a spanyol kormány is. A népszavazás nagyon rossz hatással volt a katalán gazdaságra, de a spanyol gazdaság is megérezte a feszültséget. A bizonytalan politikai és jogi környezet miatt sok vállalat, bank helyezte át székhelyét Katalóniából, valamelyik másik spanyol területre.

Napjaink eseményei is mutatják, hogy önmagában egy a függetlenségről szóló népszavazás nem jelenti azt, hogy az adott nép ténylegesen független államot alakíthat. Katalónia esetében is hasonló dolog történt, hiszen a 2017 októberében megtartott népszavazás⁶⁹⁹, a függetlenségpártiak győzelmét hozta, mégsem lesz egy független Katalán Köztársaság a közeljövőben.⁷⁰⁰

⁶⁹⁷ Trump, Spanish PM Rajoy say they oppose Catalonia independence bid <https://www.reuters.com/article/us-spain-politics-catalonia-trump-idUSKCN1C12QF> (2022.09.11.)

⁶⁹⁸ Hosszabb ideje probléma volt, hogy a Mariano Rajoy-vezette néppárti kormány nem folytatott párbeszédet Katalóniával. A korrupciós ügyek mellett, a dialógus bukása vezetett a kormány bukásához végül.

⁶⁹⁹ Természetesen a katalán népszavazás esetén figyelembe kell venni, hogy a spanyol kormány az Alkotmányra, az ország területi egységének sérthetlenségére hivatkozva nem ismerte el a népszavazást, így nyilvánvalóan az eredményét sem.

A népszavazás problémája

Katalónia és Koszovó esetéből is világosan látszik, hogy a népszavazás intézményével kapcsolatban felmerülnek problémák. Sajnos, nagyon ritka eset az, amikor az anyaország „engedi” a népszavazást és minden részletben meg tudnak egyezni a népszavazás lefolytatásával kapcsolatban is. Erre nagyon jó például szolgál Skócia esete. Vannak olyan esetek, amikor a nép népszavazás keretein belül dönt arról, hogy nem szeretne függetlenedni. Aztán olyan esetek is előfordulnak, amikor népszavazást tartanak egy adott területen, de érdemi változás nem következik be, és olyan is előfordul, hogy egy referendumot egyoldalú kiválás követ, ami további konfliktusokat gerjeszt és nemzetközi ellenállásba ütközik.

Esetek, amikor döntött a nép a függetlenségről

Nagyon sok esetben az „anyaország” joggal fél attól, hogy egy függetlenségi népszavazás terület és a lakosságvesztéssel jár. Erre az elmúlt időszakban több példa is volt, hiszen a legutóbb „született” két új állam, Kelet-Timor és Dél-Szudán is ezáltal érte el, hogy önálló állammá váljon.

Kelet-Timor hosszú ideig indonéz elnyomás alatt volt, ebben változást az 1990-es évek hoztak. Ekkor kezdett felfigyelni a közvélemény a kelet-timori nép problémájára. A függetlenséggel kapcsolatos események az ENSZ pártfogása alatt zajlottak. Ennek nyomán 1999. augusztus 20-án megtartották a szigetrész sorsát eldöntő népszavazást. A referendum lebonyolításában az ENSZ kelet-timori missziója (UNAMET) vett részt. 451792 fő volt szavazásra jogosult és a szavazásra jogosultak 98,6 %-a vett részt a választáson. A szavazók 78,5%-a elutasította a Dzsakarta által felkínált autonómiát és döntött a szigetrész önálló állammá válásáról. A népszavazás eredményét megtorlás követte az indonéz oldalról. Emiatt ENSZ erők (INTERFET) érkeztek a területre konfliktus megfékezése céljából. 2002. május 20-án vált hivatalosan is független állammá.⁷⁰¹

A *Dél-Szudáni Köztársaság* tekinthető Földünk legfiatalabb országának. Kelet-Timorhoz hasonlóan hosszú ideje polgárháború sújtotta Szudán területét, ahol észak és dél állt egymással szemben. A terület 2005-től Szudán autonóm tartománya. 2011. január 9. és január 15. között népszavazást tartottak az ország rész függetlenedéséről, és a szavazatok túlnyomó részének átszámolása szerint a résztvevők 99%-a a déli ország rész függetlensége mellett voksolt.

⁷⁰¹ ENSZ szerepvállalás Kelet-Timorban: The United Nations Mission in East Timor (UNAMET) 1999. június – október; The United Nations Transitional Administration in East Timor (UNTAET) 2002. október és 2002. május); The United Nations Mission of Support in East Timor (UNMISSET) 2002. május és 2005. május) és the United Nations Office in Timor-Leste (UNOTIL) 2005. május és 2006. augusztus).

Hivatalosan 2011. július 9-én vált függetlenné Szudántól. A független állami lét eddig Dél-Szudánban sem sikertörténet, hiszen az elmúlt egy évtizedet polgárháborúk, menekültválság és humanitárius katasztrófa jellemzi.⁷⁰²

Kelet-Timor és Dél-Szudán kapcsán is érdemes megemlíteni, hogy Koszovóval ellentétben mindkét ország felvételt nyert az ENSZ-be, nem sokkal függetlenségük után.⁷⁰³

Esetek, amikor a nép a referendumon nem a függetlenségre voksolt

Vannak példák a közeli múltból arra az esetre is, amikor egy terület lakossága a népszavazás során nem akart független országgá válni. Erre legjobb példaként a 2014-ben tartott skót népszavazás szolgál. Véleményem szerint a skót referendum és az Egyesült Királyság példája kellene, hogy precedensül szolgáljon a jövőbeni népszavazásokhoz. Hiszen példaértékű, ahogyan a központi kormányzat elfogadta a skótok függetlenséggel kapcsolatos igényeit és tervet dolgoztak ki a népszavazásra és arra az esetre is, ha Skócia végül a függetlenség mellett döntene. Skóciában 2014. szeptember 18-án tartottak népszavazást. A kérdés egyértelmű volt és egyszerű: Akarja-e, hogy Skócia független legyen? A szavazásra jogosultak több, mint 84% vett részt a voksoláson és győztek azok, akik az Egyesült Királyság részeként szeretnék tudni a jövőben is Skóciát⁷⁰⁴.

Akarja-e, hogy Skócia független legyen?	szavazatok száma	%
nem	2001926	55,30
igen	1809958	44,70

21. ábra - Skót referendum eredmény 2014 – saját szerkesztés⁷⁰⁵

Ilyen Puerto Rico esete is, ahol utoljára 2017-ben tartottak népszavazást a sziget jogállásáról. Puerto Rico a Karib-térségben található, a Nagy-Antillák-szigetcsoport egyik része. Jogállását tekintve az Amerikai Egyesül Államok társult állama. A 2017-ben megtartott referendumon három lehetőség közül választhatott a lakosság:

- legyen-e Puerto Rico az 51. szövetségi állam,
- legyen-e teljesen független állam,
- maradjon továbbra is társult állama az Egyesült Államoknak.⁷⁰⁶

⁷⁰² ENSZ szerepvállalás Dél-Szudánban: UNMISS-United Nations Mission in South Sudan. A dél-szudáni misszió nem mentes a botrányoktól, illetve ezt a missziót tartják az ENSZ missziók közül a legnagyobb pénznyelőnek.

⁷⁰³ Timor-Leste 2002. szeptember 27-én lett tagja az ENSZ-nek, Dél-Szudán pedig 2011. július 14-én.

⁷⁰⁴ A Skót Királyság 1707. május 1-ig független államnak számított. Az Acts of Union hatályba lépés óta egységállamot alkot Angliával és Wales-szel, és 1921 óta pedig Észak-Írországgal is.

⁷⁰⁵ Adatok forrása: <https://www.bbc.co.uk/news/events/scotland-decides/results> (2022.08.23.)

⁷⁰⁶ Puerto Rico votes on statehood on Sunday — for the fifth time. Here's what's at stake. <https://web.archive.org/web/20170610152606/https://www.washingtonpost.com/news/monkey->

A referendumon a lakosság 97 %-a amellett voksolt, hogy az Amerikai Egyesült Államok teljes jogú szövetségi állama legyen, viszont nagyon alacsony 23% körüli részvétel mellett.⁷⁰⁷ A népszavazás eredménye nem kötelező érvényű. Ennek megfelelően a washingtoni kormányzat nem foglalkozott érdemben a népszavazás eredményével.⁷⁰⁸ A puerto ricó-i népszavazás jó példa arra, hogy egy terület lakossága jobbnak tartja a valakihez tartozást, mint az önálló állami létet. Tehát nem minden esetben jelenti az önrendelkezési jog csúcsát a független országgá válás. Ez megvalósulhat más formában is. Ez a népszavazás jó példa arra is, hogy hiába döntött úgy a nép, hogy az USA szövetségi államaként látná magát szívesen a jövőben, de ez nem valósult meg.

Új-Kaledónia esete is megemlíthető, főleg abból az okból kifolyólag, hogy a sziget jogállásának végső kialakítására egy ütemtervet dolgoztak és ennek a tervnek a keretein belül válhatott volna független állammá. Új-Kaledóniában utoljára 2021 decemberében tartottak referendumot arról, hogy független állam legyen vagy maradjon Franciaország speciális helyzetű tengerentúli területe. A lakosság immár harmadjára amellett voksolt, hogy maradjon Franciaország része.⁷⁰⁹ Az eredmény ellenére elmondható, hogy a francia központi kormány érzékelte és komolyan vette az elszakadni vágyók problémáit és a népszavazás után tovább folytatta a párbeszédet a felekkel.

Egyéb népszavazások

A népszavazás intézményével szemben sok kritika fogalmazható meg. Nem elsősorban elméleti oldaláról, hanem a gyakorlati, a lebonyolítás oldaláról. Probléma lehet a már előzőekben többször említett állam egységének elve, hogy erre hivatkozva nem tekintik legitimnek az olyan referendumot, ami felveti az országból való kiválás lehetőségét. Aztán felmerülhet az is problémaként, hogy egy-egy ország meghatározza alaptörvényeiben a népszavazás módját, ami magában foglalhatja azt is, hogy az ország teljes lakosságának részt kell vennie a

age/wp/2017/06/10/puerto-rico-votes-on-statehood-on-sunday-for-the-fifth-time-heres-whats-at-stake/ (2022.10.10.)

⁷⁰⁷23% of Puerto Ricans vote in referendum, 97% of them for statehood <https://www.nytimes.com/2017/06/11/us/puerto-ricans-vote-on-the-question-of-statehood.html> (2022.09.14.)

⁷⁰⁸ Ennek elsősorban belpolitikai okai vannak, hiszen a republikánusok úgy vélik, hogy Puerto Rico 51. szövetségi államként való felvétele a demokratáknak kedvezne. Hiszen, ha Puerto Rico szövetségi állam lenne, ez azt jelentené, hogy két szenátora lenne a Szenátusban és képviselőket is kellene delegálniuk a Képviselőházba.

⁷⁰⁹ Új-Kaledónia helyzete elég speciális, hiszen az új-kaledón-francia ellentét megoldására létrehozták a Nouméai-egyezményt, mely előírta, hogy meghatározott időnként népszavazást kell tartani a terület hovatartozásáról. Három népszavazást tartottak, az elsőt 1987-ben, amit a függetlenségpártiak bojkottáltak, a másodikat 2018-ban, amikor is a maradáspártiak arattak győzelmet, végül pedig 2021-ben, ahol szinten megerősítették, hogy Franciaország része marad.

népszavazáson, nem lehet csak az adott terület lakosságát megkérdezni. Persze, sokszor ezek a jogi korlátok nem szabnak gátat a népszavazás megtartásának. Ilyenkor olvashatunk olyasmiről a hírekben, hogy „nem ügydöntő” népszavazás, „véleménynyilvánító” népszavazás vagy „egyoldalúan kikiáltotta elszakadását”.

Dél-Brazília

A dél-amerikai térség legnagyobb regionális nagyhatalma Brazília is belső feszültségekkel teli. Dél-Brazília három állama: Paran, Santa Catarina s Rio Grande do Sul llam lakosai

22. bra - A függetlenedni vágyó llamok Dél-Brazíliában forrás: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-41541063> (2022.10.10.)

függetlenedni szeretne Brazlitl. Ennek egyrészt gazdasági okai vannak, másrészt pedig társadalmi, hiszen eltérő hátterű bevándorlók alkotják az ország ezen államait, mint a többit. A függetlenséget a Brazil alkotmány nem teszi lehetővé. 2016-ban tartottak egy véleménynyilvánító

népszavazást, amelyen 600 ezer ember vett rszet, akik 96 százalékban támogatták a függetlenedést. Itt meg kell jegyezni, hogy a 2017-es katalán referendum katalizálta a dél-brazil népszavazást. Ennek eredményeként nem sokkal a katalán referendum után ezekben a brazil llamokban népszavazást tartottak. Ezen a referendumon is hasonló eredmény született, mint 2016-ban, viszont csekély részvételi arány mellett.⁷¹⁰ A központi kormány nem veszi komolyan a függetlenségi mozgalmat. Viszont ezek a szeparatista megmozdulások az egyébként is korrupt, és sokszor gyengélkedő brazil gazdaságra rossz hatással vannak. Emiatt hiba figyelmen kívül hagyni ezeket a megmozdulásokat. Hiszen Katalóniával párhuzamba hozva, ezek a dél-brazil llamok is az ország gazdagabb részei közé tartoznak. Másik párhuzam a katalánokkal, hogy ez a terület elsősorban német és olasz bevándorló gyökerű és sokáig tiltva volt a saját nyelv használatának joga.

⁷¹⁰Brazilians in the south asked to vote on secession <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-41541063> (2022.09.14.)

Luhanszki és Donyecki Népszavazások

2014. április 27-én egyoldalúan szakadt el Ukrajnától a Luhanszki Népköztársaság és a Donyecki Népköztársaság. Majd pedig 2014. május 11-én függetlenségi népszavazást tartottak mindkét területen. Pontos és hivatalos adatokat nem lehet tudni, mert hivatalosan nemzetközi megfigyelők nem vettek részt a népszavazáson. De magas részvételi arány mellett, a lakosok több, mint 96 %-a az Ukrajnától való függetlenségre voksolt Luhanszkban. Donyeckben pedig 75%-os részvétel mellett, a szavazók 89 %-a szavazott a függetlenségre.⁷¹¹

Természetesen Ukrajna jogtalanak tartja a népszavazásokat, arra hivatkozva, hogy az ukrán alkotmány szerint nem lehet olyan népszavazást tartani, amiben nem vesz részt az ország egész lakossága. A nemzetközi közvélemény is illegitimnek tekinti a népszavazást.

23. ábra - Luhanszk és Donyeck 2014 forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-27360146> (2022.06.10.)

Krím

A népszavazás intézményének több kritikusa is akad. Elsősorban azok körében, akik ellenzik az adott területen történő népszavazást, vagy az adott nép/terület függetlenségét. Ahogyan láthattuk az előző fejezetekben a katalán népszavazásokkal kapcsolatban is sok-sok kérdés

⁷¹¹Ukraine rebels hold referendums in Donetsk and Luhansk <https://www.bbc.com/news/world-europe-27360146> 2022.09.14.)

felmerült. Elsősorban ezekben az esetekben az volt a kérdés, hogy lehet-e jogszerűen népszavazást tartani Katalóniában úgy, hogy nem vesszük figyelembe a spanyol alkotmányban szereplő egységes spanyol államra vonatkozó részeket? Ki jogosult voksolni a népszavazáson, csak a katalánok vagy mások is? Sok elméleti, jogi kérdés merült fel.

Erre jó példaként szolgálhat a 2014-és népszavazás a Krím⁷¹² politikai státuszáról. Krím hovatarozásának kérdése, majd az ehhez kapcsolódó népszavazás hosszú ideje veszélyezteti Európa biztonságát. 2022. február 24-én ki is tört az orosz-ukrán háború, vagy orosz elnevezéssel különleges katonai művelet Ukrajna területén.

2014. március 16-án tartottak népszavazást a Krími Autonóm Köztársaság és Szevasztopol⁷¹³ területén. A népszavazás arra kereste a választ, hogy a terület lakosai Oroszország vagy jelentős szuverenitással, de Ukrajna része akarnak lenni. A hivatalos eredmény szerint a Krími Autonóm Köztársaság területén 96,77% szavazta meg a csatlakozást Oroszországhoz 83,10%-os részvételi arány mellett. A népszavazást követően Krím kikiáltotta elszakadását Ukrajnától, kérvényezte az ENSZ általi elismerést és felvételét az Oroszországi Föderációba. Még ugyanezen a napon Oroszország elismerte Krímet, mint szuverén államot, továbbá felvette tagállamként. Krím jelenleg, de facto az Orosz Föderáció része.⁷¹⁴

⁷¹² A Krím-félszigetet többségében oroszok lakják, de jelentős az ukrán és a krími tatár lakosság aránya is. A Szovjetunió idején, először az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság része volt, majd 1954-ben Nyikita Hruscsov döntésére az Ukrán Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság része lett a Szovjetunióon belül. Miután a Szovjetunió felbomlott, Krím Ukrajna része maradt, Bár a felbomláskor a Krím-ben is kibontakozott egy erős autonómia-mozgalom, amely 1992-ben még egy alkotmány elfogadtatásáig is eljutott, ezt a dokumentumot az ukrán kormány csak igen jelentős módosításokkal fogadta el. A krími autonóm köztársaság kormánya és parlamentje Szimferopolban székelt, a krími tatároknak pedig emellett volt egy saját, a közösség ügyeit intéző közgyűlésük is, a Medzslisz. A félsziget 1998-tól részleges autonómiával bírt. A Krím-félsziget stratégiai (kiemelten hadi és gazdasági szempontból) fontosságú terület Oroszország számára, elsősorban a Fekete-tenger uralmáért folytatott „harcban”. Jó érvelési alap Oroszország számára, hogy a terület orosz többségű.

⁷¹³ Szevasztopol egy ukrán város volt, a Krím-félszigeten. Jelentőségét az adta, hogy ez az orosz Fekete-tengeri flotta központi bázisa. Viszont mivel Ukrajna része volt, az oroszok csak bérelték a területet. Tartottak attól, ha a nyugat – beleértve a NATO- befolyása erősebb lesz Ukrajnában, akkor ez a bérleti szerződés felbontásra kerülhet.

⁷¹⁴Crimeans vote to break away from Ukraine, join Russia
https://www.washingtonpost.com/world/2014/03/16/cccc2132-acd4-11e3-a06a-e3230a43d6cb_story.html
(2022.10.10.)

24. ábra – A Krím-félsziget⁷¹⁵

A népszavazás nemzetközi visszhangja nagyon negatív volt és a legtöbb ország és nemzetközi szervezet nem fogadta el a népszavazás eredményét. Ennek oka az volt, hogy Krím és Szevasztopol a nyugati érdekszféra számára is stratégiai fontosságú terület. Hiszen hosszú ideje cél, hogy csökkentsék Oroszország befolyását Európában. Tehát közvetve Krím és Szevasztopol elismerése Oroszország részeként, ennek a nyugati törekvésnek a kudarca lenne. Másik ok pedig, amiért nem ismerték el a népszavazás eredményét az volt, hogy Krím területén orosz csapatok tartózkodtak a népszavazás idején, ami félelmet kelthetett a lakosságban és nyomást intézett arra nézve, hogy kire kell szavazni. Ezzel befolyásolták a végeredményt. Ennek eredményeként az ENSZ Biztonsági Tanács szavazott a kérdésben, ahol 13 tag mellett voksolt, hogy a népszavazást érvényteleníteni kell. Oroszország élt a vétőjogával. Mint a Biztonsági Tanács egyik állandó tagjának jogában állt ez, illetve Kína tartózkodott az ügyben. Végül az ENSZ Közgyűlése később elfogadta a döntést, de ez a döntés nem kötelező erejű. Kimondták, hogy a népszavazás érvénytelen, ezzel párhuzamosan megerősítették Ukrajna területi integritását.⁷¹⁶

⁷¹⁵ A Krím-félsziget <https://www.britannica.com/place/Crimea> (2022.09.14.)

⁷¹⁶United Nations: Resolution Declares Crimea Referendum Invalid <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2014-04-02/united-nations-resolution-declares-crimea-referendum-invalid/> (2022.10.10.)

Kurdisztán

Az Iraki Kurdisztán, Irak egyik autonóm régiója⁷¹⁷. Ezen a területen az iraki központi kormánynak nincs sok jogosítványa, a terület saját parlamenttel és saját hadsereggel rendelkezik. Hosszú ideje próbál függetlenné válni a régió. Ennek eredményeként 2017. szeptember 25-én népszavazást tartottak a régió függetlenségéről. A népszavazáson részt vett a lakosság több, mint 70 %-a és a voksolók több, mint 92 %-a függetlenség mellett voksolt. A népszavazást az iraki kormány nem ismerte el. Végül a kurd kormány a nem megfelelő körülményekre hivatkozva elnapolta a függetlenség kikiáltását és tárgyalásokat kezdeményezett az iraki kormánnyal a vitás kérdések rendezésére. Viszont az iraki kormány egyáltalán nem támogatja Kurdisztán függetlenségét. Kurdisztán abba a „csapdába esett”, hogy hiába számít szövetségesének az Amerikai Egyesült Államok, nem kapott nemzetközi támogatást a függetlenséggel kapcsolatos céljaik eléréséhez. Emellett, azok a környező országok, melyek területén jelentős számú kurd kisebbség él - Törökország, Szíria és Irán – szintén a kurd függetlenség ellen voltak. Az Európai Unió sem támogatta a függetlenségi elképzeléseket. Egyedül Izrael fejezte ki támogatását a független Kurdisztán irányába.⁷¹⁸

Utolsó példaként megemlíteném egy másik szigeten tartott népszavazást is a közelmúltból, 2019-ben függetlenségi népszavazást tartottak a Bougainville-i Autonóm Régióban.⁷¹⁹ A kérdés itt az volt, hogy a régió függetlenné válassza magát vagy maradjon továbbra is Pápua-Új-Guinea része. A szavazáson a voksok több, mint 98 %-a a függetlenségre érkezett. Igaz, a népszavazás nem volt kötelező erejű, de a lakosság 2027-re függetlenné válni szeretne. Az utolsó szót majd a pápua új-guineai központ hozza meg.⁷²⁰

5.4 Következtetések

A népszavazás kérdéskörét összegezve megállapíthatjuk, hogy egy ország létrejöttéhez nem feltétlenül van szükség népszavazásra, hiszen Koszovó esetében sem ez volt a döntő. Illetve, amikor Koszovóban referendumot tartottak a témában, érdemi helyzetét nem befolyásolta a nép

⁷¹⁷ A terület egyéb megnevezései: Kurdisztáni Autonóm Régió, Dél-Kurdisztán, Észak-Irak. Fővárosa: Erbil. Az Öböl-háború óta bír de facto autonómiával. <https://www.polgeonow.com/2017/09/referendum-2017-iraqi-kurdistan-map.html> (2022.08.24.)

⁷¹⁸ Israel endorses independent Kurdish state <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-kurds-israel-idUSKCN1BO0QZ> (2022.10.10.)

⁷¹⁹ A régió fontosságát az adja, hogy jelentős bányászati tevékenység folyik itt. A terület hatalmas réz és aranykészlettel rendelkezik. Emiatt a múltban folyamatos harcok zajlottak a régióban, az óslakosok és a pápua új-guineai kormányzat bányatevékenysége miatt.

⁷²⁰ Bougainville independence: recalling promises of international help <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/bougainville-independence-recalling-promises-international-help> (2022.10.10.)

döntése. Katalónia esetében is hasonló a helyzet, hiába tartottak népszavazást és döntött a „nép”, jelenleg Katalónia ugyanúgy Spanyolország része.

Egy terület lakossága a történelem során leggyakrabban véres küzdelmek során próbálta elérni függetlenségét. Nem kell a magyar történelemben sem sokat keresgélni, hogy erre példát találunk. Hiszen az 1703-1711-es Rákóczi-féle szabadságharc vagy 1848/49-es forradalom és szabadságharc célja is az volt, hogy a magyar lakosság a lehető legnagyobb függetlenségre tegyen szert.

Ma már Magyarországon vagy akár az Európai Unión belül nehéz elképzelni, hogy egy nép fegyvert fogjon függetlenségének kivívása érdekében. Az emberek többsége nem az erőszakos útban látja a megoldást, hanem erőszakmentes, figyelemfelkeltő demonstrációkban. Romániában a székelység egy több ezer kilométeres élőlánc segítségével próbálta a világ tudtára adni autonómia törekvéseit.

Egy-egy erőszakos cselekmény a többségi társadalom elítélését vonja maga után, ami gyakran vezethet az adott szervezet végéhez is akár. Az ETA baszk terroriszervezet gyakran áldozatokat szedő terrorcselekményeit már annyira elítélte a függetlenséget amúgy támogató lakosság is, hogy a szervezet 2011-ben megszűnt.⁷²¹ Hasonló utat jár be Észak-Írországból az IRA is.⁷²²

Ugyanakkor nem kell messzire mennünk sem a térben, sem pedig az időben ahhoz, hogy olyan példát találjunk, amikor a lakosság fegyveres küzdelemmel próbálja elérni függetlenségét. Jugoszlávia sok nemzetiségből állt, csak hosszú és sok-sok áldozatot követelő folyamat során érte el mai és nem biztos, hogy sokáig tartó formáját. (Koszovó nemzetközi megítélése sem egyértelmű). A Szovjetunió felbomlása sem volt mindenhol konfliktusoktól mentes és az Orosz Föderáció tagköztársaságai a mai napig lőporos hordók. Dagesztán vagy éppen Csecsenföld autonómiatörekvései látszólag nincsenek napirenden, de bármikor feléledhetnek törekvések. A fegyveres konfliktusok és erőszakos cselekmények megelőzésére szolgálhat a párbeszéd és a népszavazás. Véleményem szerint a népszavazás intézményrendszerének sokkal nagyobb súllyal kellene bírnia a népek önrendelkezési jogának problémakörében, hiszen mégis csak arról van szó, hogy egy adott népcsoport dönthessen a saját soráról.

⁷²¹ Wounds persist in Spain, ten years after ETA lays down arms <https://www.france24.com/en/europe/20211020-wounds-persist-in-spain-ten-years-after-eta-lays-down-arms> (2022.10.01.)

⁷²² Irish Republican Army: Timeline <https://www.history.com/topics/21st-century/irish-republican-army> (2022.06.15.)

5.5. Állami főhatalom

Láthatjuk, hogy az állam fogalmának két objektív elemét tekintve Katalónia „mutatói” jobbak, hiszen nagyobb az ország mérete és jóval többen élnek ott, mint Koszovóban. Bár a nemzetközi jog nem határoz meg egy elvárt ország-méretet és lakosságot, de logikusan az ember azt gondolhatná, hogy minél többen szeretnék elérni ugyanazt a célt, annál nagyobb az érdekérvényesítő szerepe. De ez nincs így, hiszen Koszovó esetében beszélhetünk független államról, míg Katalónia esetében pedig nem. A különbség Koszovó és Katalónia között az állami főhatalom mértékében keresendő.

Az állami főhatalom azt jelenti, hogy egy állam képes-e akaratának megjelenítésére és kifejezésére és van-e olyan apparátusa, mely képes elérni ezt. Tehát a független állami lét egyik fontos eleme az állami főhatalom megléte.⁷²³ Ennek megfelelően a nemzetközi jog azokat az államokat ismeri el, ahol kormányzat működik. De nincs előírva, hogy ez a kormányzat milyen formában működjön, de a kormányzatnak ténylegesnek kell lennie. A kormányzat ténylegessége azt jelenti, hogy az állam képes-e funkcióinak gyakorlására.⁷²⁴

De nem feltétel, hogy a hatalomgyakorlás kiterjedjen az állam egész területére. Tehát ha az állam területének egy részén nem képes az adott állam betölteni funkcióit, az még nem jelenti az állam megszűnését. A nemzetközi jog tolerálni tudja a hatalomgyakorlás ideiglenes bizonytalanságát, sőt az időleges anarchiákat is. Az állam konstitutív elemei és az önrendelkezési jog kapcsolatában a leginkább sarkalatos pont az állami főhatalom megszerzése. Hiszen a lakosság, az önrendelkezés kivívására törekvő nép. A terület is adott, mert általában az önrendelkezési jog érvényesítésére törekvő nép, de legalább egy számottevő része egy jól körülhatárolt területen él.

Miben nyilvánul meg az állami főhatalom?

A népek önfelismerése, „önmagára találása” és önrendelkezésük elismerése önmagában csak a rabszolgasági és a hűbériségi felségjog megszüntetését jelenti. A problematika lényege azonban az, hogy a nemzetté avanszált népek nem méhrajként a levegőben lógva, lebegve óhajtanak önmaguk felett rendelkezni, hanem területek feletti, szuverén, kizárólagos felségjogot akarnak elnyerni.⁷²⁵

⁷²³ Kovács Péter: Nemzetközi Közjog, Osiris Tankönyvek, 2006. 175. oldal

⁷²⁴ Ilyen funkció például, hogy az állam képes-e például a rendfenntartására vagy képes-e a nemzetközi kapcsolatok intézésére stb.

⁷²⁵ Ankerl Géza: A népek önrendelkezési jogának gyakorlásáról – Koszovó és Székelyföld 2017.10.31. Valóság Online Folyóirat (2013. I-VI)

A nemzetközi jog az állami főhatalomnak három formáját ismeri: a területi, a személyi és a közfunkciós főhatalmat. A területi főhatalom lényegét az adja, hogy az állam területén az adott állam hozzájárulása nélkül más állam nem gyakorolhat hatalmat. A személyi főhatalom az a hatalom, amit az állam az állampolgárai felett gyakorol.⁷²⁶ Ez az állampolgárokra nézve jogot, jogvédelmet és kötelezettséget is jelent. A közfunkciós hatalom a közigazgatásnak külföldre telepített ágaihoz köthető.⁷²⁷

Mi a különbség állami főhatalom tekintetében Katalónia és Koszovó között? Koszovó egy független és önálló állam, tehát mint ilyen önmaga tudja korlátozni az állami főhatalmának mértékét, Katalónia pedig nem. Ez azt jelenti a gyakorlatban, hogy az államok főhatalma sosem korlátlan, nem tehet meg mindent a területén, pláne nem az ott élőkkel, nemzetközi kapcsolatait ugyan maga alakítja ki, de már ezek is egyfajta korlátot jelentenek⁷²⁸.

Koszovó kiindulási alapja az volt, hogy Jugoszlávia egy tartománya volt, még a tagköztársasági státust sem kapta meg. A szerb-koszovói háború utáni rendezés időszakában koszovói-szerb nemzetközi szervezetek jelenléte biztosította Koszovó működését és a nemzetközi szervezetek közreműködésével tudta csak ellátni az állam a feladatait. Elmondhatjuk, hogy ebben az időszakban Koszovó egyfajta gyámság alatt állt és nem ő rendelkezett az állami főhatalommal. Ez érthető is, hiszen ekkor még nem is önálló államként működött Koszovó. A függetlenség egyoldalú kinyilvánítás utána az állami főhatalom valóban a koszovóiak saját kezébe került, akkor is kijelenthetjük ezt, ha a nemzetközi szervezetek még jelen voltak és a koszovói kormányok hatékonysága megkérdőjelezhető volt. Kijelenthető az is, hogy bár Koszovó már független államnak tekinthető több mint egy évtizede, viszont jelentős gazdasági, társadalmi és belpolitikai szempontból nemzetközi segítségre szorul. Ezek hiányában Koszovó életképtelen állam lenne. Az állami főhatalmának nemzetközi kapcsolatok szempontjából korlátját jelenti, hogy Koszovót nem minden állam ismeri el, többek között Szerbia sem.

Katalónia ezzel szemben, Spanyolország része, egyik közössége, tehát nem független állam. Az autonómia-státútnak köszönhetően területén állami főhatalmának mértéke korlátozott ugyan, hiszen a spanyol alkotmány keretei kötik, mégis ez a státútum hatalmas lépés volt a katalán lakosság önrendelkezési jogában. A spanyol alkotmány jelentős gátja a független Katalóniának, hiszen kifejezi az ország egységét és területi sérthetetlenségét. Tehát a katalánok

⁷²⁶ A személyi főhatalom nemcsak az adott állam állampolgáraitra vonatkozik, hanem másokra is, pl. a menekültekre, hontalanokra, de az országban tartózkodó külföldiekre is.

⁷²⁷ Kovács Péter – A nemzetközi jog - Osiris Kiadó (Budapest 2001) 186. oldal

⁷²⁸ Természetesen vannak olyan államok, melyek területükön kvázi bármit megtehetnek a lakossággal, de ezek az országok általában autoriter, diktatórikus berendezkedésű államok. Viszont ezeknek az országoknak is vannak nemzetközi politikai és gazdasági kapcsolataik, kötnek nemzetközi szerződéseket, amik azért egyfajta korlátként szolgálnak.

szempontjából az a szerencsétlen helyzet van, hogy alkotmányos keretek között, csak az alkotmány módosítása esetén tudnánk közelebb jutni a teljes állami főhatalmukhoz. Ehhez viszont jelentős szemléletváltásra lenne szükség a spanyol politikában.

5.6. Összegzett következtetések

Az állam létének konstitutív elemeit vizsgálva megállapítható, hogy valójában az állami főhatalom mértékének a kérdése döntő a tekintetben, hogy független államról beszélhetünk-e vagy sem. A teljes mértékű állami főhatalom megszerzése jelenti tulajdonképpen a népek önrendelkezési jogának csúcsát. Ez azt jelenti, hogy az adott állam maga határozhatja meg a saját korlátait és azt, hogy mennyire enged beavatkozást a saját dolgaiba. Hiszen az esetek döntő többségében a terület és lakosság adott⁷²⁹, már „csak az” állami főhatalom megszerzése a kérdés.

Természetesen az is jelentheti egy nép önrendelkezésének csúcsát, ha úgy dönt, hogy nem szeretne független állam lenni, hanem saját érdekei sokkal jobban érvényesülnek egy másik állam részeként. Bár vannak az állam létének objektív elvárásai is, tehát ami mindenképpen muszáj ahhoz, hogy független államról beszélhessünk, de nem lehet figyelmen kívül hagyni szubjektív tényezőket sem. Ilyen tényező lehet például egy nép saját identitása. Nagyon fontos, hogy egy adott nép rendelkezzen ezzel, hiszen legtöbbször ez a mozgatórugója a függetlenedési törekvéseknek. Az identitás egy nagyon sokrétű és definiálhatatlan dolog, jelentheti a nyelvi összetartozást, a közös történelmet, a közös szocializációt stb. Koszovó esetében a nyelv nem annyira kiemelt elem, hiszen albánul beszélnek a Balkán más részeiben is, más ország hivatalos nyelve is az albán, például Albániában. Viszont a koszovói albánok a közös eredet és a nyelvi közösség ellenére teljesen más fejlődési utat járt be és teljesen más szocializációs és történelmi hatások érték Jugoszlávia, majd Szerbia részeként, mint az Albániában⁷³⁰ élő albán testvéreiket vagy a szintén Jugoszláviában, majd Észak-Macedóniában⁷³¹ élő albánokat⁷³². Tehát ha a koszovói albánokat meg akarnák határozni, akkor talán így lehetne összefoglalni, hogy azok az

⁷²⁹ Előfordulhatnak ettől eltérő esetek is, például ebből a szempontból a modern Izrael állam létrejötte elég érdekes, hiszen ott az állam területének kialakítása mai napig tartó, súlyos konfliktusok melegágya.

⁷³⁰ A Hoxha-féle diktatúra teljesen elszigetelte Albániát, kelettől és nyugattól is, mind társadalmi, mind pedig gazdasági értelemben.

⁷³¹ Bár sokáig egy országban éltek a koszovói albánok és a macedón albánok, viszont Macedónia és Koszovó státusa Jugoszlávián belül eltérő volt.

⁷³² Talán ezt úgy lehetne legjobban szemléltetni, hogy magyarok élnek itt Magyarországon és élnek határainkon túl is. De az elmúlt száz évben más történelmi és szocializációs hatások értek minket, mint Erdélyben vagy a Felvidéken élő nemzettestvéreinket. Ahogy mi itt nem értjük, nem éreztük „bőrünkön” a Beneš-dekrétumot vagy a Ceaușescu-féle terrort, ugyanígy Erdélyben vagy a határon túli más területeken sem ugyanazt jelenti Rákosi vagy Kádár neve, mint itthon. Ehhez hasonló módon vannak az albán viszonyok is.

albánok, akik Koszovó területén élnek és az elmúlt évszázadban hasonló szocializációs hatások érték. Viszont a Balkánon élő albánok között nagyon jó a kapcsolat, emiatt többször felvetődik a Nagy-Albánia eszménye is, ami az albán reprodukciós mutatókat látván a nem is túl távoli jövő egyik problémája lehet.

Katalónia esetében a katalán nyelv központi eleme a katalán identitásnak⁷³³. Ennek egyik fő oka, hogy hosszú évtizedeken keresztül tiltott nyelvnek számított és egyfajta összetartozásélményt jelentett a nyelv ismerete és használata.

Az identitáshoz képest egy sokkal egzaktabb mutatója egy államnak a gazdasága. Ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy az adott állam képes-e saját magát eltartani, vagy sem. De a nemzetközi jog erről nem rendelkezik érdemben. Tehát nincs egy olyan minimum meghatározva, hogy „rendben független állam szeretnél lenni, de ezt miből finanszírozzod?”. Hiszen egy állam működése, az állam funkcióinak gyakorlása nagyon sok pénzbe kerül. Az elmúlt években sokszor alakult ki az a helyzet, hogy az újonnan függetlenedett állam (lásd Kelet-Timor, Dél-Szudán, vagy akár Koszovó) nem képes önmagát fenntartani és egy gazdasági szempontból életképtelen és kiszolgáltatott független állam jött létre. Koszovó nemzetközi segélyek, segítség nélkül nem lenne képes fenntartani magát. Koszovó létén nagyon sokat segít az Európai Unió és ennek nyomán a térségbe érkező vállalatok. Az országban bár olcsó a munkaerő, de az infrastruktúra helyzete, a feketegazdaság, a korrupció mértéke még mindig akkora, hogy a kevésbé vonzó befektetési területek közé tartozik. A lakosságot a külföldön munkát vállalók segítik és tartják el sok esetben. Tehát Koszovó Európa legszegényebb országa, gazdasági kiszolgáltatottsága nagyon nagy.

Ezzel szemben Katalónia gazdasági mutatók tekintetében sokkal jobban teljesít, mint Koszovó. Az Európai Unió legdinamikusabban fejlődő régióinak egyike, nevezhető Spanyolország gazdasági motorjának is. Plusz befizető a spanyol államkasszába is, ami nagyon sok konfliktus forrása is. Hiszen a spanyol-katalán ellentét egyik praktikus oka például az, hogy a katalánok úgy érzik, hogy ők finanszírozzák a „lusta” és szegény spanyol részeket, és ők kevesebbet kapnak vissza, mint amennyit befizetnek. Ennek orvoslása hiányában, még inkább megerősödhetnek a katalán függetlenségi törekvések. Katalónia kedvelt célpontja a gazdasági célú migrációnak is, hiszen Spanyolországon belül is sokan választják célpontul Barcelonát és agglomerációját. Infrastrukturális szempontból is kiváló Katalónia, fejlett közlekedési hálózattal rendelkezik, mind közúton, mind pedig vasúton. Gazdaságával kapcsolatban mindenképpen meg kell említeni, hogy a folyamatos demonstrációk és a népszavazások

⁷³³ Akkor is így van, ha Katalónián kívül is beszélik a katalánt, sőt Andorra hivatalos nyelve.

gyengítik a gazdaság mutatóit. Hiszen a kiszámíthatatlan politikai és jogi környezet nem kedvező a vállalatok számára. Az elmúlt időszakban rengeteg vállalat helyezte át a központját más területre az országon belül. Vállalatok számára egy sokkal biztosabb és kiszámíthatóbb politikai környezet kell. Elmondható az is, hogy egy független Katalónia kezdetekben gazdaságilag nagyon meggyengülne. Hiszen a függetlenség például az Európai Unió tagság megszűnését is jelentené. A spanyol és katalán gazdaság sok szempontból strukturálisan egymásra utalt, egy esetleges különválását minkét ország gazdasága jelentősen megérezné. Koszovó és Katalónia esetében érdekes azt megfigyelni, hogy Katalónia mutatói minden tekintetben előnyösebbek, ha egy működőképes, független állam létrehozása lenne a cél.

6. Geopolitika és az önrendelkezés jog Koszovó és Katalónia esetében

Az előző fejezetekben képet kaptunk arról, hogy a koszovói albán nép hogyan jutott el a függetlenségig, illetve arról is, hogy a katalánoknak ez még a mai napig nem sikerült. Azt is láthattuk, hogy a nemzetközi jog által az állam létének meghatározásához szükséges elemi feltételek tekintetében melyik nép áll jobban, vagy rosszabbul. Világos, hogy Katalónia mutatói a legtöbb szempontból tényszerűen sokkal jobbak. Viszont a legfontosabb tényező tekintetében, ami az állami főhatalom mértéke, a katalánok rosszabbul állnak és ez bizony döntőnek bizonyul. Ennek okai elsősorban geopolitikai és nagyhatalmi jellegűek.

Az 1990-es előtti időszakot a kétpólusú világrend uralta, a kelet és nyugat szembenállása. Minden politikai cselekvés ebben a dimenzióban volt értelmezhető, tehát a népek önrendelkezési joga is. Sokáig ez csak a gyarmati népek „kiváltsága” volt és ők kapták meg az ehhez szükséges segítséget, amennyiben ehhez érdekek is fűződtek. Hiába fogalmazták meg nemzetközi jogi dokumentumok a népek egyenjogúságát, a népek önrendelkezési jogát, ezek csak jól hangzó elvként jelentek meg. A gyakorlatban, ha érdek fűződött hozzá, hivatkoztak rá, ha meg nem fűződött hozzá érdek, akkor egyszerűen figyelmen kívül hagyták. Ebben az időszakban felbomlottak a gyarmatbirodalmi rendszerek, sok új állam keletkezett, ami magával hozott újabb és újabb problémákat is. Hiszen sok esetben olyan módon állapították meg az országok határait, melyek nem mindig idomultak egy-egy népcsoport földrajzi határaihoz, illetve sok nép maradt kisebbségben, elnyomás alatt, de már nem a gyarmattartó birodalmon belül, hanem az új országban. Viszont a gyarmatokból született új országokon kívül voltak más olyan népek is, melyek „elnyomás” alatt éltek. Mivel nem számítottak gyarmatnak, ezért nem illette meg őket a független állami lét. Ilyen volt például a Szovjetunió is, vagy Jugoszlávia

népei. A Szovjetunió felbomlása hozott egy újabb függetlenségi hullámot. Mindkét állam felbomlása a mai napig hatással van Európa biztonságára. Persze, sok esetben az európai konfliktusok sokkal mélyebbek és régebbre vezethetők vissza, mint a Szovjetunió felbomlása. Konrád György⁷³⁴ például úgy gondolta, hogy a Közép- és Kelet-Európa konfliktusai egészen a jaltai konferenciáig vezethetők vissza.⁷³⁵ De láthatjuk például, hogy a témánk szempontjából fontos katalán-spanyol ellentét is sokkal mélyebb gyökerekkel rendelkezik.

Érdeemes megemlíteni Kissinger⁷³⁶ vagy éppen Brzezinski⁷³⁷ nevét, akiknek elméletei, gondolatai és vízió nem mindig jöttek be, de ennek ellenére megkerülhetetlenek szereplői a világ biztonságpolitikai és geostratégiai gondolkodásának.

Kissinger sokat foglalkozott hatalom-elméleti kérdésekkel ő a hatalmat a történelem fő mozgatórugójának tekintette. Bár elismerte, hogy vannak negatív és pozitív tendenciák, melyek egy bizonyos irányba sodorják a politikai rendszert, de úgy vélte, ezek nem visszafordíthatatlan folyamatok. Elméletében kiemelt szereppel bír az igazi „államférfi”, hiszen úgy véli, hogy a történelem folyamataira hatással van. Az „államférfinek” kiemelt szerepe van abban, hogy merre tart a világ. Szerinte a világrendszerek válságához a nem megfelelő államférfiak vezetnek. Témánk szempontjából fontos megemlíteni, hogy Kissinger nem gondolta, hogy világpolitikai aktorként az Amerika Egyesült Államok mindenható lenne, de egyetértett azokkal a felvetésekkel, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak be kellene töltenie a világszempontú szerepét. Bár Kissinger elméletét több évtizeddel ezelőtt fogalmazta meg, de teóriái sok tekintetben beigazolódni látszanak. Hiszen az USA, mint a NATO legnagyobb katonai potenciáljával rendelkező tagja, igyekszik számára fontos konfliktusokban szerepet betölteni. Bár ezt a tevékenységét sok kritika éri. Kijelenthető az, hogy Koszovó az USA támogatása nélkül, nem lehetett volna független állam. Akkor is megállja ez a mondat a helyét, ha sok lényeges feladat véghezvitele már az ENSZ, vagy az Európai Unió bábáskodása alatt ment végbe Koszovóban.

Kissinger az alábbi módon fogalmazta meg a nemzetközi biztonság és Jugoszlávia felbomlásának összefüggéseit: „Az új világrend kialakulását kísérő zavaros helyzet részben

⁷³⁴ Magyar Kossuth-díjas író, szociológus, a nemzetközi P.E.N. klub elnöke. A rendszerváltás első éveiben aktívan részt vett a magyar közéletben, a demokratikus átalakulás egyik előgondolkodója volt.

⁷³⁵ Konrád György: Antipolitika – Közép-európai meditációk AB Kiadó 1986 <http://www.konradgyorgy.hu/muvek.php?id=13> (2022.10.10.)

⁷³⁶ Német születésű, amerikai politikus, történész. Az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere Richard Nixon és Gerald Ford elnöksége alatt. 1973-ban Nobel-békedíjat kapott Le Duc Tóval, a vietnámi háború lezárásért tett érdemeiért.

⁷³⁷ Zbigniew Brzezinski lengyel születésű politikus, politikai gondolkodó. Jimmy Carter nemzetbiztonsági főtanácsadója.

abból a tényből adódik, hogy legalább háromféle, önmagát „nemzetként” meghatározó állam hat kölcsönösen egymásra, mialatt csak kevésbé jellemzik őket a nemzetállamok történelmileg kialakult tulajdonságai. Egyrészt ott vannak a felbomló birodalmakból kiszakadó etnikai töredékek, például Jugoszlávia vagy a Szovjetunió utódállamai. Ezek az államok történelmi sérelmekről és az ősrégi azonosságkereséstől megszállva elsősorban az ősi etnikai versengések nyertesei szeretnének lenni. A nemzetközi rend célja kívül áll érdeklődésük körén, s gyakran nem is értik, miről van szó. A harmincéves háborúba keveredett kisebb államokhoz hasonlóan megőrizni próbálják függetlenségüket, és növelni a hatalmukat, egy nemzetközi politikai rend kozmopolitább megfontolásaitól.”⁷³⁸

Kissinger egyfajta ellenpárjaként jelenik meg Brzezinski, akinek szintén USA szempontú volt a nézőpontja. Úgy véli, hogy az USA-nak hatalmas kihasználatlan tartalékai vannak és a hidegháború után újra kell magát pozicionálnia. Brzezinski azt vizionálta, hogy Ázsia és Európa egyes országai majd „ellenfelei” lehetnek az Amerikai Egyesült Államoknak.⁷³⁹ Brzezinski azt előre látta, hogy a nemzetállami ideológia fel fog erősödni és ezt jelentős konfliktusforrásnak tekintette a jövőre nézve. De nem volt támogatója a nyugat-európai nacionalizmus újraéledésének. Brzezinski jól látta a jövőbeni nemzetállami teóriák térnyerését. Hiszen bár egyik oldalról fut az egységes Európa gondolata és sok ország szeretne az Európai Unió tagja lenni, illetve már EU tagok is a jövőjüket az EU-ban képzelik el, de ezzel párhuzamosan akár az EU-n belül, akár Európa egyéb részéin meg egyre fontosabbá válik a nemzetállami eszme és a kisebbségek minél nagyobb autonómiája. Ennek következménye akár egy új független állam létrejötte is lehet. Például a katalánok is jól példázzák ezt, egyrészt a katalánok független államot szeretnének, másrészt pedig az Európai Unióban látnák szívesen magukat önálló államként is.⁷⁴⁰

A Szovjetunió felbomlásával, a kétpólusú világrend is felbomlott. Egyes politikai gondolkodók ezt úgy értelmezték, hogy ezzel a „történelem véget ért”, ezt a kifejezést Francis Fukuyama⁷⁴¹ hozta be a köztudatba. Ő úgy gondolta, hogy miután a Szovjetunió is felbomlott, - ami azt jelenti, hogy a szocializmus és a szocialista államberendezkedés elbukott, - mindenhol a

⁷³⁸ Henry Kissinger: Diplomácia. Panem-McGraw-Hill-Grafo, Budapest 1996 808.oldal

⁷³⁹ Ez a teória is igaznak bizonyult, hiszen gazdasági értelemben az Európai Unió felveszi a versenyt az Amerikai Egyesült Államokkal. Viszont más értelemben pedig nem. Az USA valós, ténylegesen komolyan vehető versenytársa Kína lett. Oroszország világhatalmi szerepe és ereje minden tekintetben lecsökkent.

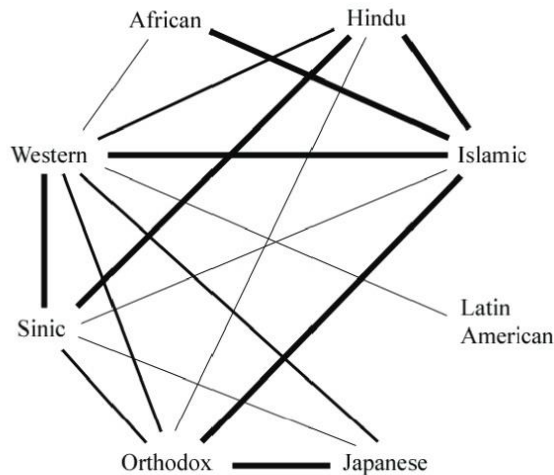
⁷⁴⁰Gyüikeri Mercedesz: Katalán függetlenség, a játék, amelyben mindenki veszíthet, https://hvg.hu/gazdasag/20171004_katalonia_eu_tagsag_spanyolorszag_gazdasag_fuggetlenség

⁷⁴¹ Francis Fukuyama, az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériumi munkatársaként írta meg tanulmányát A történelem vége? címmel. Azóta ebben a műben foglalt állításai megcáfolásra kerültek.

kapitalizmus fog elterjedni. A liberális demokráciát pedig "az emberiség ideológiai fejlődése végpontjaként nevezte meg. Ezáltal a történelem véget ér, nyilván ezt szimbolikusan értette.

Fukuyama gondolataira reflektált Samuel P. Huntington⁷⁴², aki szerint a világ működése a civilizációk összecsapásán alapul. Huntington szerint az emberek különböző csoportjai megkülönböztetik egymást. A világ etnikumok és nemzetiségek sokaságából áll, hét vagy nyolc

"Emerging alignments" of civilizations, per Samuel Huntington's theory in *The Clash of Civilizations* (1996).

Greater line thickness represents more conflict in the civilizational relationship.

25. ábra – A civilizációk globális politikája: új erővonalak kialakulása forrás: Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása 212. oldal

civilizáció létezik. A világ régebben két nagy kultúrkörre oszlott: Nyugat és nem Nyugat, de ez felbomlott. Azt vizionálta Huntington, hogy a nemzetállami keretek nem bomlanak fel, de a legfontosabban konfliktusok vallások, etnikumok, kultúrkörök között fognak zajlani. Az emberek azzal fogják meghatározni önmagukat, hogy mi különbözteti meg őket másoktól. A hidegháború utáni világban a kultúra egyszerre megosztó és egyesítő erő. Az ideológiailag elkülönülő, ám kulturálisan egységes népek egymásra találnak majd.

Huntington foglalkozott Jugoszlávia problémakörével is, az ország felbomlását felfoghatjuk egyfajta civilizációs összecsapásként is, függetlenül attól, hogy hasonló kultúrkörökből származnak az itt élő népek. Azt is vizsgálta Huntington, hogy ezekhez a konfliktusokhoz, hogyan viszonyulnak a nagyhatalmak. Úgy vélte az Amerikai Egyesült Államok nem kíván számottevő támogatást nyújtani a boszniai muzulmánoknak, s a horvátok atrocitásait nem ítéli el ugyanolyan határozottan, ahogyan azt a szerbek esetében tette. Oroszország pedig vonakodik csatlakozni az ENSZ Biztonsági Tanács többi tagjához annak érdekében, hogy rábírájék a horvátországi szerbeket, kössenek békét a horvát kormánnyal. A jugoszláv háborút törésvonal-háborúként definiálta. Ami azt jelenti, hogy a mögötte húzódnó törésvonalak örökéletűek. A törésvonal-konfliktusok különböző civilizációkat képviselő szomszédos országok, egyazon országban élő különböző civilizációs csoportok, valamint olyan népcsoportok között jönnek

⁷⁴² Politikatudós, a Harvard Egyetem professzora. Legjelentősebb műve: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása.

létre, amelyek - mint például az egykori Szovjetunió és Jugoszlávia területén - utódállamaikat a régiak romjain akarják létrehozni⁷⁴³. A térséget úgy próbálták stabilizálni, hogy külsőleg, felülről érkező békét kötnek, viszont a problémák gyökerét ez nem oldja meg. 1994-ben a NATO felszólította a szerbeket, hogy a fegyvereket vonják ki Boszniából. Oroszország nehezményezte, hogy nélküle akarják eldönteni a problémát. Végül a szerbek viselkedése odavezetett, hogy már az oroszok sem ellenezték a légitámadásokat. Hasonló nemzetközi nyomás nehezedett Németországra is Horvátországra is. Milosevic 1994-ben hozzájárult ahhoz, hogy a szerbeket kiűzzék Krajnából, Kelet-Szlavónia így horvát ellenőrzés alá került. Ennek hatására az ENSZ megszüntette a szankciókat. A törésvonal-háborúk ára a rokonok elárulása. Az ilyen háborúk békekötéseit pedig akkor érzik tartósnak, ha tekintettel vannak másodlagosan vagy harmadlagosan érdekelt felek akaratára is. Az ilyen háborúk kialakulásának megakadályozásáért a felelősséget a világ nagy civilizációinak kell viselniük. Az etnikai konfliktusok problematikáját Huntington átfogó konfliktus-elméletbe ágyazta, de azt is megjegyezhetjük, hogy minden népcsoport modernizációját elképzelhetőnek tartja saját kultúráján alapulva, és csakis így tartja elképzelhetőnek. A modernizáció nem egyenlő az elnyugatosodással. Ezekből az elméleti kontextusokból is látható Koszovó függetlenségi törekvéseinek sikere.⁷⁴⁴

6.1. Koszovó geopolitikai környezete

A Balkán területét vizsgálva megállapítható, hogy földrajzi helyzeténél fogva mindig a nagyhatalmi versengések középpontjában állt. Ez már egészen a Római Birodalom időszakától így van. Ebben az időszakban megjelent egy kelet-nyugati szembenállás és vetélkedés, aminek pont a határán feküdt a Balkán. Tehát hol a keleti, hol pedig a nyugati hatás érvényesült erősebben. Egészen addig, amíg a Bizánci Birodalom uralma alá nem került a térség. Ezt követően pedig az Oszmán Birodalom kezdett egyre jobban terjeszkedni a Balkánon. Az oszmán jelenlét több száz évre meghatározta a térség életét.

Ezt követően az Osztrák-Magyar Monarchia is egyre jobban kezdett befolyást szerezni a Balkánon, mind katonai, politikai és gazdasági szempontból is. Végül a XIX. század második felében sikerült az oszmánoktól megszabadítani a térséget. De azzal párhuzamosan, hogy az oszmánok kezdtek kiszorulni a félszigetről, az itt élő népek elkezdtek öntudatra ébredni és nem

⁷⁴³ Samuel P. Huntington: A civilizációk összeütközése és a világrend átalakulása – 9. fejezet

⁷⁴⁴ Samuel P. Huntington: A civilizációk összeütközése és a világrend átalakulása

akartak újabb elnyomás alá kerülni. Többek közt, ez volt az egyik okozója az Osztrák-Magyar Monarchia meggyengülésének. Ekkor már az oroszok is próbáltak befolyást szerezni a régióban. Egy földrajzilag távolabb fekvő hatalom, Anglia pedig az Oszmán Birodalmat támogatta, saját stratégiai céljai miatt. Tehát látható, hogy már ebben az időszakban is komoly geopolitikai játszmák színhelye volt a Balkán. Az egyre erősödő nemzeti tudatok mellett próbálták a nagyhatalmak – oroszok, osztrákok, németek, angolok – érdekeiket érvényesíteni.

A szerbeknek régi vágya volt, hogy egyesítsék a délszláv népeket és létrejöjjön egy Nagy-Szerbia, amivel a szerbek regionális nagyhatalommá váltak volna. Természetesen ezt az Osztrák-Magyar Monarchia nem akarta. Bizonyos értelemben a szerbek víziói is nagyhatalmi játszótérként szolgáltak, hiszen a szerbeken belül is megjelent egy olyan irány, ami osztrákpárti és egy olyan is, ami oroszbarát. Az I. világháború hozott fordulatot, hiszen a nagy háborút követően az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlott, viszont létrejött egy egységes délszláv állam, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság. A királyságon belül szerb dominancia volt, de jelentős belső szerb-horvát ellentétel. Közben Oroszország befolyása csökkent, a franciáké pedig nőtt. A franciáké annyira nőtt, hogy sikerült a náci Németország törekvéseit is csökkenteni a térség irányába, viszont a szovjetek és az olaszok is elkezdtek a térség irányába terjeszkedni. Tehát ebben az időszakban a Balkán francia-szovjet-olasz érdekek ütközőzónája lett. Sándor jugoszláv király merénylet áldozatává vált, ez fordulópontra jelentett, hiszen Jugoszlávia elkezdett ezután Németország irányába közeledni. Ennek eredménye az lett, hogy Jugoszlávia a tengelyhatalmakhoz csatlakozott. 1941. április 10-én a német csapatok megszállták Jugoszlávia területét.^{745, 746}

Ezzel párhuzamosan Albániát viszont más hatások érték. Egyre erősebb lett az olasz befolyás. Az I. világháború után fel akarták osztani a területet a szerbek, az olaszok és a görögök egymás közt. De az Amerikai Egyesült Államok ezt ellenezte és támogatta a mielőbbi független Albánia létrejöttét. Ezt követően a független Albánia, a több évtizedes elszigeteltség politikájának köszönhetően teljesen más fejlődési pályát írt le, mint a Balkán egyéb országai.

⁷⁴⁵ Magyar vonatkozású esemény, hogy 1940. december 12-én Belgrádban megkötötték a jugoszláv-magyar örökbaráti szerződést, melynek kiemelt pontja a németellenesség. Ennek a szerződésnek a felrúgása volt, hogy német nyomásra magyar csapatok is részt vettek Jugoszlávia megszállásában. Teleki Pál magyar miniszterelnök, ellenezte Jugoszlávia megszállását és emiatt is öngyilkosságot követett el. Búcsúlevelében elítélte a jugoszlávok elleni német agressziót.

⁷⁴⁶ Bíró László: Jugoszlávia történelmi perspektívából Világtörténet 2020/1 https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/Vilagtortenet_2016_tol/vt_2020/VT_2020_1/VT_2020_1_Br.pdf (2022.07.11.)

II. világháború után Jugoszlávia megőrizte nagyságát és már a világháború idején próbálták a nagyhatalmak kialakítani befolyásukat az országban. Ennek eredményeként a szovjetek és a britek is támogatták, hogy Jugoszlávia megmaradjon a háborút megelőző méreteinél. A Balkánon egyre erősebb lett a szovjet befolyás, kivétel Görögország, ami a britek érdekszférájába került. Ugyanakkor méreteinél fogva, a titói Jugoszlávia igyekezett volna minél nagyobb regionális hatalomra törekedni, de nyilvánvalóan szovjet ellenállásba ütköztek. A jugoszláv-szovjet ellentétet az Amerikai Egyesült Államok próbálta kihasználni. Több, kevesebb sikerrel, ugyanis Titó meglátta annak a lehetőségét, hogy sem nyugat, sem kelet felé elkötelezett államként, akár sikerrel lavírozhat a két pólus között. Jugoszlávia így a térség hegemoniával bíró, regionális nagyhatalma lett, egészen Titó haláláig. Ezt követő évtizedben Jugoszláviában egyre inkább felszínre törtek a társadalmi problémák. Ennek és a világpolitikai események következményeként – kiemelten a Szovjetunió felbomlása miatt - megindultak a Jugoszlávián belüli nemzetiségi függetlenségi mozgalmak is.

A Szovjetunió felbomlása következtében az oroszok kezdték elveszíteni befolyásukat a Balkánon is. Tehát egyre erősebb lett az Amerikai Egyesült Államok befolyása és egyre vonzóbbnak tűnt az egységes Európához való csatlakozás lehetősége is. Az ezt követő időszak nevezhető Jugoszlávia hanyatlásának is. Hiszen folyamatosan veszítette el tagjait, míg végül megszűnt.

A délszláv háború időszaka

26. ábra A volt Jugoszlávia területének etnikai térképe forrás: <https://maps.lib.utexas.edu/maps/europe/yugoslav.jpg> (2022.06.10.)

A délszláv háború időszaka, egy nagyjából egy évtizedes periódus. A háború kiinduláshoz az vezetett, hogy meghalt a kissingeri értelemben vett államférfi, Tito. Az ő helyét nem tudták betölteni megfelelően és az egyre erősödő nacionalista mozgalmak próbáltak minél nagyobb teret nyerni. Például egyre világosabban fogalmazódott meg egy független Bosznia-Hercegovina létrejötte. Ezzel párhuzamosan, az addigi szerb dominanciát horvátok szerették

volna megdönteni és horvát hegemónia alá vetni az országot. A belső harcok győztese Slobodan Milosevic lett, aki a szerb uralmat próbálta megerősíteni és kiterjeszteni az országban. Az egyre erőszakosabb szerb terjeszkedés nyomán, először Szlovénia és Horvátország jelentette be függetlenségét, majd pedig Macedónia és Bosznia-Hercegovina is. De a függetlenségnek ára volt. Szlovéniának a többi tagköztársaság viszonylatában elég könnyen sikerült függetlenedni. Ebben szerepet játszott az is, hogy Szlovénia volt Jugoszlávia legnyugatibb tagországa. Ezért nem volt meglepő, hogy a szlovénoknak sikerült elsőként a függetlenedés. A szlovéniai elszakadás központi eseménye a tíznapos háború volt, 1991. június 26 és 1991. július 7. között.⁷⁴⁷ A horvátok már 1991-ben kikiáltották a függetlenségüket, de ezt egy hosszabb háború követte 1994 és 1995 között.⁷⁴⁸ A horvátok után 1992 januárjában a macedónok is kikiáltják függetlenségüket, aztán pedig Bosznia-Hercegovina. De Bosznia területén három nemzetiség élt: a bosnyákok, a szerbek és a horvátok, ezek között a népek között vallási alapú törésvonal húzódott, illetve húzódik mind a mai napig. Emiatt polgárháború tört ki a térségben. A nagyhatalmak a háború kezdetén csak távolról figyelték az eseményeket, bár már 1992-ben az ENSZ próbálta elérni, hogy az emberi jogi jogsértéseket, etnikai tisztogatásokat fejezzék be. De nem voltak túl hatékonyak az eszközök. Változást a hozzáállásban Bill Clinton elnöksége⁷⁴⁹ hozott, aki egyre sürgette a beavatkozást a konfliktusba. 1994-ben a horvátok és a bosnyákok az Amerikai Egyesült Államok védnöksége alatt békét kötöttek. A háború idején súlyos népiirtás, etnikai tisztogatások voltak. Végül a Daytoni-békeszerződés zárta le a háborút. Ez a szerződés pont olyan volt, mint amiről Huntington is írt, tudniillik kívül hozták létre, a térség stabilizációja érdekében, de a konfliktusokat nem szüntette meg, csak egy időre befagyasztotta őket.

Aztán 1996-ban a Koszovói Felszabadítási Hadsereg a koszovói szerbek ellen kezdett támadni. Ennek hatására Milosevic szerb csapatokat vezényelt Koszovóba. 1999. március 24. és június 10. között a NATO, az Allied Force-hadművelet keretében légi csapásokkal támadta Szerbiát. Június 12-én már KFOR csapatok vonulnak be a térségbe és átvették folyamatosan a hatalmat a szerbekből Koszovóban, de a tartomány ekkor még Jugoszlávia része marad. Végül 2008. február 16-án kikiáltja Koszovó a függetlenségét.⁷⁵⁰

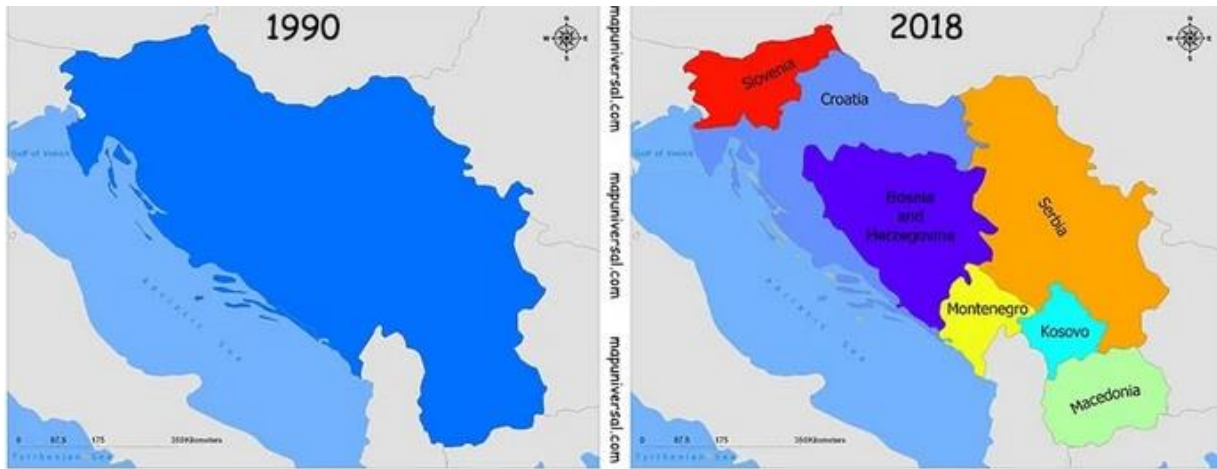
⁷⁴⁷ Sebők Balázs: Krajínák virágzása és romlása Horvátországban, https://epa.oszk.hu/02200/02295/00008/EPA-02295_Jaszagi_Evkv_2000_kit3.html (2023.02.12.)

⁷⁴⁸ Takács Péter: Valahol Európában-A jugoszláviai háborús bűnösök perei, <http://jesz.ajk.elte.hu/takacs1.html> (2023.02.12.)

⁷⁴⁹ Az Amerikai Egyesült Államok 42. elnöke

⁷⁵⁰ Jelen fejezetben a koszovói események nem kerülnek részletes bemutatásra

Közben 2003-ban Jugoszlávia nevet változtat és Szerbia és Montenegró lesz belőle hivatalosan. 2006-ban Montenegró is független állammá vált, miután egy népszavazáson döntöttek a Szerbiától való elszakadásról.⁷⁵¹

27. ábra – Jugoszlávia felbomlása - <https://www.mappr.co/historical-maps/yugoslavia/> (2022.06.10.)

Láthatjuk, hogy közel másfél évtized alatt Jugoszlávia teljesen felbomlott és több új állam született a Balkánon. Tehát a szerbek, hegemónnak nevezhető több évtizeden át tartó regionális nagyhatalmi helyzete véget ért, hatalmi vákuum keletkezett. A többi nagyhatalom tekintetében az USA, Oroszország és az EU próbálta egyre jobban befolyásait és érdekeit becsatornázni a térségbe. Ma ez úgy néz ki, hogy a volt Jugoszláv tagköztársaságok közül Szlovénia és Horvátország már tagjai az Európai Uniónak. Mindegyik új ország tekintetében az Európai Unióhoz való csatlakozás jövőbeni célként van megfogalmazva. Az integráció folyamatában egyes országok előbbre járnak, más országok, például Koszovó még nagyon az elején jár ebben a folyamatban és nincs belátható távolságon belül az Európai Unió tagság. Az EU folyamatosan terjesztette ki gazdasági érdekeit a Balkánon, és ezen belül a volt jugoszláv részek irányába is, a politikai hatás kiterjesztése viszont lassabban haladt. Ezzel párhuzamosan az amerikaiak is próbálnak befolyást szerezni, mind gazdasági és mind katonai értelemben is. Hiszen a Balkán stratégiai fontosságú rész Európában, amiből nem szeretne az USA sem kimaradni. Ennek nyomán Horvátország, Albánia, Montenegró és Észak-Macedónia már a NATO tagjai. Emellett az újonnan alakuló Koszovó is sokat köszönhet az USA szerepvállalásának, akkor is, ha az amerikaiak befolyása kisebb, mint mondjuk húsz éve. Oroszország a szláv testvériség hangsúlyozásával próbál jelen lenni a térségben, mind politikai, mind gazdasági értelemben. Ez megmutatkozik abban, hogy a szerb politika bár elkötelezettnek tűnik az Európai Unió irányába, de az orosz befolyás jelen van, mind a szerb politikában, mind

⁷⁵¹ <https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2008/02/koszovo-kikialtja-fuggetlenseget> (2022.10.10.)

pedig a szerb társadalomban. A befolyás mértékének függvényében hol erősebbek az oroszbarát, euroszeptikus pártok, hol gyengébbek. Jelenleg a Vučić vezette kormány oroszbarátabb, mint elődei. Úgy tűnik, hogy azt a titói hintapolitikát próbálják ismételni, amiben Szerbia bár az Európai Unió iránya húz, de Oroszországgal is próbál jó kapcsolatot ápolni. Az orosz befolyás még Észak-Macedóniában jelentősebb. Törökországról sem szabad elfelejtkezni, hiszen a szomszédban fekvő regionális nagyhatalomról van szó, aki még az Oszmán Birodalom által jelentős befolyással bírt a Balkánon a XX. századig. Amellett sem szabad elmenni, hogy a Balkán államai közül több muszlim többségű, vagy jelentős muszlim kisebbséggel rendelkezik pl. Bosznia, Albánia, Koszovó. Olaszországnak a múltból adódóan van még valamennyi befolyása Albániában⁷⁵². Illetve a Balkántól földrajzilag távol eső Kína is igyekszik gazdasági értelemben jelen lenni a térségben.

A Balkán országai	Európai Unió tag (évszám)	NATO tag (évszám)
Albánia	nem	igen (2009)
Bosznia-Hercegovina	nem	nem
Szerbia	nem	nem
Montenegró	nem	igen (2017)
Koszovó	nem	nem
Észak-Macedónia	nem	igen (2020)
Horvátország	igen (2013)	igen (2009)
Szlovénia	igen (2004)	igen (2004)
Bulgária	igen (2007)	igen (2004)
Románia	igen (2007)	igen (2004)
Görögország	igen (1981)	igen (1952)
Törökország	nem	igen (1952)

28. ábra - A Balkán országai és a nyugati szövetségi rendszer (saját szerkesztés)

⁷⁵² Görögország 1982-től EU és 1952-től NATO tag, Törökország 1952-től NATO tag, Sok esetben Romániát és Bulgáriát is szokták a Balkánhoz sorolni, mindkettő 2004-től NATO-tag és 2007-től EU-tag, de a téma szempontjából szerepük nem jelentős, ezért nem kerülnek bővebb említésre.

A volt Jugoszlávia újonnan születő államai közt látszólag az Európai Unió befolyása a legerősebb. Viszont a háttérben jelentős befolyás és útkeresés zajlik az egyéb nagyhatalmak részéről is. Valószínűleg a Balkán stabilitása addig garantált, amíg a térségben jelenlévő nagyhatalmi egyensúly megvan. Hiszen nem véletlenül kapta azt a jelzőt anno a Balkán, hogy Európa löporos hordója. Nagyon mély gyökerekkel rendelkező feszültséggel teli a térség, hatalmas mértékű a vallási és a kulturális törésvonal mértéke. Ahogyan Reményi Péter megfogalmazta: „A Balkánon, történeti perspektívában a hatalomért folytatott küzdelem kérdése egy kétszintű jelenség: külső és belső szereplők küzdelme folyik a tér uralásáért, az érdekek érvényesítéséért. Ebben a Balkán természetföldrajzi sajátosságai miatt a földrajznak mindig is komoly szerepe volt. A vertikális és horizontális tagoltság megkönnyítette az elkülönülő, kis kiterjedésű társadalmi/politikai formációk születését és fennmaradását (nyelvek, kultúrák, vallások, államok...) valamint a belső ellenállások kialakulását. Ez egyszerre tette nehezen pacifikálhatóvá a Balkánt, másrészt a kis területű, gyenge, egymással sokszor konfliktusban álló államok és nemzetek maguk is „igényelték” a külső patrónusok támogatását (~balkanizáció).”⁷⁵³

Látható az, hogy a jugoszláv függetlenségi törekvéseket követő etnikai tisztogatások, emberi jogok megsértésével járó cselekmények, népírások után a nemzetközi tér nem akarta engedni, hogy Koszovóban is hasonló események történjenek, mint a boszniai vagy horvát háború esetén. Ennek nyomán az ENSZ, NATO, EBESZ, EU olyan eljárást alakított ki a térségre, mellyel úgy gondolták, hogy megelőzik a hasonló eseményeket, közben pedig olyan intézményrendszert alakítanak ki az országban, amely segíti a demokratizálódás folyamatát Koszovóban. A délszláv-háborúk nyomán az is világos volt, hogy a nagyhatalmak Szerbiát, mint agresszort fogják „büntetni” és kiállnak a koszovói albánok jogai mellett. Kivételesen Oroszország, aki sokszor kifejezte azon véleményét, hogy fontos katonai döntéseket nélküle és felhatalmazás nélkül hoztak. Viszont az is elmondható, hogy a nagyhatalmak nem akartak egyértelműen állást foglalni az ország függetlensége mellett. Fenn akarták tartani azt a status quo állapotot, amiben Szerbia része marad Koszovó, de nemzetközi védnökség alatt. A koszovói albán társadalom viszont egyre inkább csak egy független koszovói államban látta a jövőjét.

Koszovó függetlenségét nem lehet önmagában értelmezni, hiszen egy másfél évtizedes folyamat utolsó állomása volt.

⁷⁵³ Reményi Péter: A nyugat-balkáni területi rendezés és a térség új geopolitikája <http://real.mtak.hu/100938/1/a%20nyugat-balk%C3%A1ni%20ter%C3%BClet.pdf> (2023.04.01.) 2. oldal

6.2. Katalónia geopolitikai helyzete

Katalónia az elmúlt évtizedekben bár hasonló törekvésekkel bírt, mint Koszovó, de teljesen eltérő fejlődési utat jár, illetve járt be.

Katalónia az Ibéria-félsziget észak-keleti részén fekszik, ami minden korszakban stratégiai fontosságú volt, hiszen egyfajta hídként szolgált a félsziget és a kontinens lakói között. Fontos szerepe volt a történelem során a Földközi-tenger uralmáért folytatott harcokban is.

A történelem során Katalónia volt gót, arab és frank uralom alatt és önálló entitás is. A X. században kezdett Katalónia önálló lenni és az Ibériai-félsziget környező területeit pl. Aragóniát és Valenciát is a birodalom részévé tenni. Ebben az időszakban a félsziget nem volt egységes, nemrég szabadult az arab/mór uralom alól, illetve a Frank Birodalom is egyre gyengült. Ezt kihasználva Katalónia folyamatosan erősödött, minek hatására expanzív politikát folytatott a Földközi-tenger irányába is. A XII. században a Földközi-tenger nyugati-északnyugati medencéjének egyik nagyhatalma volt. Viszont a hódítások rengeteg pénzt felemésztettek, ami belső konfliktusokhoz vezetett. Ehhez párosult, hogy a Barcelona-uralkodóház kihalt és ez így együtt trónviszályhoz és válsághoz vezetett. A XV. század közepe egy polgárháborús időszak volt. Olyan király került a trónra, II. János személyében, akit a katalánok nem szerettek. A király a franciák segítségét kérte a polgárháborúban, mert ekkor már Franciaország újra megerősödött és Európa egyik nagyhatalma volt ebben az időszakban. A polgárháború után a franciák katalán területeket kaptak meg. Viszont sikerült újra helyreállítani a független katalán intézményrendszert. A franciák mellett a XV. században nagyhatalomnak számítottak még a terjeszkedő törökök, oroszok is, illetve a Német-Római birodalom is. De egyik birodalom hódító törekvései sem érték el az Ibériai-félszigetet. Ugyanakkor megjelent nagyhatalomként a Spanyol királyság is, mely az Atlanti-óceán felé irányulva világbirodalom kiépítését kezdte el. Ebben az időszakban Spanyolország Európa leggazdagabb állama volt, pláne abban az időszakban, amikor Portugália is a része volt. A spanyol aranykorszaknak, a XVI. század és a XVII. század első fele számított. Ekkor már Katalónia is a spanyol királyság része volt, hiszen Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd házasságával létrejött az egységes spanyol királyság. Ez kezdetben nem járt a katalánok jogainak csorbításával, viszont a XVI. században folyamatosan erősödtek a központosító, abszolutista törekvések és folyamatosan próbálták csökkenteni a katalán autonóm intézmények jogköreit.⁷⁵⁴ A centrizmussal szembeni ellenállás

⁷⁵⁴ Spanyolország történelmének alapjául szolgált: <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/espana/historyandculture/history/Paginas/index.aspx#prehistoric> (2022.07.11.)

miatt egyre több konfliktus alakult ki a félszigeten. A korszak egyik fontos spanyol-katalán törésvonala az *inkvizíció* volt. A XVI. században spanyol királyságot is elérte a válság, a világbirodalom kiépítésére vonatkozó tervek megbuktak és egyre több területet veszítettek Európában is és Európán kívül is. Zajlott egy harmincéves háború is, ami az európai erőviszonyokat átrendezte.⁷⁵⁵ Rengeteg spanyol erőforrást felemésztett a háború. Katalónia a háborúban egyrészt összekötő szereppel bírt a spanyol centrum és Európa többi része között, kiemelten a franciákkal vívott háborúk idején, illetve a haditeher egy jelentős részét próbálta a spanyol központ a katalánokra hárítani. A spanyolok a franciákkal háborúztak, közben egy

29. ábra - Hatalmi átrendeződés Európában a harminc éves háború után forrás: <https://www.britannica.com/event/Thirty-Years-War> (2022.06.10.)

belső polgárháborús helyzet alakult ki és a katalánok francia segítséget kértek a spanyolok ellen. Ezután egy rövid ideig francia protektorátus alá került Katalónia. De a francia uralom sem lett jobb, mint a spanyol. Közben a spanyolok legyőzték a franciákat. A harminc éves háború után a katalán rendek visszatértek a spanyol királyság kötelékébe, ami egyben

azt is jelentette, hogy elfogadták jogköreik csorbítását.⁷⁵⁶

A XVIII. század rögtön a spanyol örökösödési háborúval indult, ugyanis nem volt a spanyol trónnak örököse. Ebben az időszakban Európa nagyhatalmai közé tartozott: Anglia, Franciaország, és a Német-Római Birodalom. A törökök viszont egyre jobban visszaszorultak a kontinensen. Rögtön minden nagyhatalom jelezte igényét a spanyol trónra, ennek fő oka az volt, hogy a korszak jelentős uralkodói rokonságban álltak egymással. 1713-ban megkötésre került az Utrechti-béke, ennek eredményeként Anjou Fülöpé lett a spanyol trón. A békekötés

⁷⁵⁵ Vesztfáliai béke <https://rubicon.hu/kalendarium/1648-oktober-24-a-vesztfaliai-beke> (2022.07.11.)

⁷⁵⁶ <https://web.gencat.cat/en/generalitat/historia/la-diputacio-del-general/> (2022.07.11.)

nyomán elég sok terület cserélt „gazdát”, többek közt a spanyol király megkapta a tengerentúli birtokokat is azzal a kikötéssel, hogy a spanyol és a francia birtokokat sohasem szabad egyesíteni. Anglia ekkor szerezte meg Gibraltárt, az amerikai gyarmatok egy részét, valamint a rabszolga-kereskedelem monopóliumának jogát. Az európai spanyol birtokok, Spanyol-Németalföld, Nápoly, Milánó, Livorno és Szardínia VI. Károly német-római császárnak jutottak.⁷⁵⁷ Katalónia számára a spanyol örökösödési háború vereséggel ért véget és súlyos következményei lettek. A spanyolok győzelme után felszámolásra került a Generalitat intézménye és egyre szélesebb mértékben terjesztették ki a térségben a központ hatalmát. A Bourbon uralkodó a lázadó államokat Kasztília provinciáivá fokozta le, integrálva őket a kasztíliai közigazgatás rendszerébe, eltörölve autonómiájuk minden korábbi formáit.

30. ábra - Európa az Utrechti-béke után forrás: <https://tellinghistories.wordpress.com/2013/09/27/europe-before-and-after-utrecht/> (2022.06.10.)

A XIX. században újabb fordulat következett be Európában, a Bourbonok hatalma meggyengült. *Franciaországban a királyságot elsöpörte a francia forradalom és a felvilágosodás eszméi.* A franciák Bonaparte Napóleon vezetésével egyre nagyobb hatalommá váltak. Ebben az időszakban Anglia egyre erősödött, a brit gyarmatbirodalom kezdett kiépülni,

⁷⁵⁷ Texto completo del Tratado de Utrecht <https://www.elmundo.es/elmundo/2001/03/15/espana/984660136.html> (2022.07.11.) és <https://mek.oszk.hu/01200/01267/html/09kotet/09r03f13.htm> (2022.07.11.)

az ipari forradalom vívmányai Angliát kezdték a világ vezető hatalmai közé emelni. Oroszország is próbált egyre nagyobb befolyásra szert tenni Európában. A Habsburg birodalom viszont jelentős belső problémákkal küzdött a XIX. század első felében. A spanyol királyság egyre jobban veszített szerepéből és összeomlott a spanyol abszolutizmus. Napóleon seregei az Ibéria-félsziget felé is terjeszkedtek, Katalónia 1812-ben került francia kézre, de 1813-ban már el is hagyták a térséget a franciák.⁷⁵⁸ A XIX. század elő évtizedeit a spanyol külpolitikában az izolacionizmus jellemezte. Aztán 1848 után kezdett visszatérni az európai politikába Spanyolország. II. Izabella királynő kisebb függést akart a franciáktól és az angoloktól.⁷⁵⁹ Újra diplomáciai kapcsolatokat kötött Ausztriával, akinek szintén szüksége volt erre, hiszen az 1848-at követő válságidőszak és az 1867-es Kiegyezést követően az Osztrák- Magyar Monarchia újra Európa egyik nagyhatalmává akart válni.

A XIX. század második felére egész Európa területét elérte az ipari forradalom társadalmat és gazdaságot formáló hatása, illetve egyre erősebbek lettek szerte Európában a nacionalista eszmék. Katalóniában az ipari forradalom hatására jelentős társadalmi és gazdasági folyamatok mentek végbe, modernizációja sokkal gyorsabb volt, mint a spanyol királyság más részein, ami fokozta a katalán nemzetiségi eszmék térhódítását is. Itt vonhatunk egy párhuzamot a katalánok és a koszovói albán nép törekvései közt, illetve még nagyon sok nemzetiség között, hiszen egész Európát áthatotta a nacionalizmus szellemisége.

Közben Európában a Habsburg birodalom átalakult Osztrák-Magyar Monarchiává, megalakult az egységes Olaszország, az Oszmán Birodalom fokozatosan gyengült, Anglia és vele a brit gyarmatbirodalom pedig erősödött.

Az 1898-as spanyol amerikai háborúban Spanyolország elvesztett területeket, köztük Kubát, Guamot, a Fülöp-szigeteket és Puerto Ricót.⁷⁶⁰ Az első világháborúhoz közeledve egyre erősebbek lettek a nacionalista és szeparatista mozgalmak az országon belül. Emiatt nem volt belső egység és semleges maradt a nagy háború idején. Ebben az időszakban megkapta Spanyolország azt a jelzőt, hogy a „legfontosabb semleges állam”.⁷⁶¹ Ez azt jelentette, hogy geostratégiai helyzete felértékelte az országot a nagyhatalmak között. Emiatt az antant és Németország is igyekezett jó kapcsolatot ápolni a spanyolokkal.

⁷⁵⁸ <https://web.gencat.cat/en/generalitat/historia/diputacions-espanya-constitucional/> (2022.06.10.)

⁷⁵⁹ <https://www.britannica.com/biography/Isabella-II-queen-of-Spain> (2022.07.11.)

⁷⁶⁰ https://mult-kor.hu/20140131_10_teny_a_spanyolamerikai_haborurol (2022.10.01.)

⁷⁶¹ Pallagi Mária: Az első világháború és a spanyol semlegesség http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00072/00060/doc_060.pdf (2023.02.01.) 6. oldal

Az első világháborút követő nemzetiségi mozgalmak erősen hatottak a katalánokra is. Egyre égetőbb kérdéssé vált a tartomány autonómiájának kérdése. Közben Spanyolországot is elérte az első világháborút követő gazdasági válság. Emellett belpolitikai válsággal is szembe kellett néznie a spanyol központi kormánzatnak. Ehhez még jöttek külpolitikai problémák is. A spanyol polgárháború 1936 és 1939 között zajlott, a köztársaságpárti baloldal és a nacionalista jobboldal között. A polgárháború után Spanyolországból rengeteg ember elmenekült, nagyon sokakat politikai okokból bebörtönöztek, élelmiszerhiány volt. Ennek ellenére 1939-ben a Nyugat, közte az USA, Franciaország és Nagy-Britannia is elismerte Francót. Ezen okok miatt kényszerűségből Franco úgy gondolta, hogy a II. világháborúban semleges marad, hiszen az országa nem volt felkészülve egy ilyen jelentős háborúra. Ugyanakkor próbált lavírozni a nagyhatalmak között. 1939-ben a németekkel is megnevezési szerződést kötött. Viszont a Hitlerrel való kapcsolat felemás volt, hiszen Hitler saját stratégiai céljai egybeestek a spanyol területi igényekkel is. A spanyolok szerették volna megszerezni Tangiert, Francia-Marokkót és Oránt is. Mussollinivel is igyekezett jó kapcsolatot kialakítani. De az angolszászok kőolajat és gabonát adtak a spanyoloknak, akik rá voltak szorulva erre. Emiatt próbálta megtalálni Franco az arany középutat a nagyhatalmak között. Aztán Spanyolország semleges státusza „nem harcoló” státuszra változott. Ennek nyomán elfoglalta Tangiert. Ekkor még a németek sem támogatták a spanyolok hadbalépését. Aztán fordulat következett be, hiszen Hitler tervei nem mindig jöttek be, ennek nyomán szerette volna, ha Franco a segítségére lesz. Ennek nyomán felállt a Kék Hadosztály⁷⁶² és részt vettek a németek szovjetek elleni harcaiban. Franco ezt a kommunizmus elleni harcként fogta fel. A II. világháború után a francói Spanyolország elszigetelődött egy időre, mert mind a nyugat, mind pedig a szovjet blokk számára vállalhatatlan volt. Ennek nyomán például az Amerikai Egyesült Államok elnöke, Truman megvétózta a Marshall-segély⁷⁶³ folyósítását Spanyolország számára, illetve az USA megvétózta Spanyolország ENSZ tagságát is. Viszont Franco politikai irányvonala egyértelműen antikommunista volt és a piacgazdaság felé orientálódott. Ezek az okok vezettek ahhoz, hogy a francói Spanyolország a nyugat stratégiai szövetségese lett. Meg is kapta azt a jelzót, hogy a „Nyugat őrszeme.” 1953-ban, egy máig élő megállapodás született a spanyolok és az amerikaiak között. Ennek eredménye lett, hogy 1955-ben Spanyolország is ENSZ tag lett

⁷⁶² Division Azul – Wehrmacht Észak Hadseregcsoporthoz tartozó katonai erő, aminek spanyol és portugál tagjai voltak.

⁷⁶³ A II. világháború után Európa újjáépítését segítő program, amit George C. Marshall, amerikai külügyminiszterrel neveztek el.

és pénzt folyósított az USA a spanyolok számára.⁷⁶⁴ Már a Franco-rendszer alatt elkezdődött Spanyolország orientálódása az Európai Közösség és a NATO irányába is. Ezek egyértelmű állásfoglalások voltak Spanyolország részéről, hogy a kétpólusú világrendben hol helyezi el önmagát. 1973-ban bekövetkező gazdasági világválság Spanyolországra is negatív hatással volt. Majd pedig 1975-ben elhunyt a Caudillo és Spanyolország elindulhatott a demokratizálódás útján. Ennek két fontos állomása volt, a NATO tagság és az Európai Közösséghez csatlakozás.

Ezt a történelmi folyamatot szemlélve láthatjuk, hogy a katalán kérdés sosem élvezhetett nagyhatalmi támogatást igazán. Egyik oldalról vizsgálva, Spanyolország miután egyesült Aragónia és Kasztília, és létrejött egy egységes Spanyolország, sokáig nagyhatalomnak számított. A nagy földrajzi felfedezések idején pedig világbirodalomnak számított, a hadsereg, a spanyol armada pedig sokáig legyőzhetetlen volt. Uralta az Atlanti-óceán vidékének egy részét, illetve a Nyugat-Mediterráneumot is. Amikor ez a globális nagyhatalmi pozíciója meggyengült és elbukott, akkor is regionális nagyhatalomnak számított. Tehát egy történelmi helyzetben, egy nagyhatalomból kiválni, elszakadni önállóan szinte lehetetlen és egy másik regionális nagyhatalom segítségét kérni sem könnyű. Egyik nagyhatalom sem fogja a békét kockáztatni senkiért, ha nem fűződik hozzá érdeke. A katalánok pontosan ebbe a szerencsétlen helyzetbe kerültek, mert amikor kaptak segítséget a spanyolok ellen, a franciák személyében, az nem segítette elő törekvéseiket. Sőt, egyik elnyomásból, a másikba kerültek. Amikor Spanyolország külpolitikai szempontból gyengeséget mutatott, az gyakran párhuzamos volt a belső konfliktusokkal is. De sosem tartott annyi ideig ez a helyzet, hogy a szeparatista és a nacionalista mozgalmak tényleges eredményt érjenek el. Sokszor ezek a mozgalmak párhuzamosan zajlottak más európai nemzetiségi mozgalmakkal, tehát külső segítségre nem számíthattak. Az első világháború utáni időszak nacionalista mozgalmi is csak rövid ideig tartottak. Aztán a Francói-diktatúra beszüntette ezeket a mozgalmakat. Az országon belül nehezen lehetett a kisebbségi jogokat gyakorolni, pláne, hogy nem is voltak jogaik. Spanyolország geostratégiai helyzeténél fogva a Nyugat egyik fontos bástyája volt. Tehát ha még tudtak is az országon belüli elnyomásról, akkor sem volt érdeke senkinek beavatkozni ebbe a helyzetbe. Bár Franco antikommunista volt, de a másik vezető világhatalom a Szovjetunió, kellően távol volt, hogy érdemben feszegesse a helyzetet. Itt látható egy párhuzam a jugoszláv helyzettel, hiszen a jugoszlávok is próbálták megtalálni az arany középutat Kelet és Nyugat

⁷⁶⁴Asqui Jorge Kristóf: A spanyol NATO-csatlakozás: a demokrácia védelmi pilléréhez vezető hosszú út – Biztonságpolitika DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.138 http://real.mtak.hu/54748/1/HT_2017_138_148_u.pdf (2022.10.10.)

között és a saját érdekeik szerint lavírozni, hol kisebb, hol nagyobb sikerrel. Jugoszláviában emiatt a kisebbségek csak magukra számíthattak.

Franco halála után egyértelmű vált Spanyolország nyugati elkötelezettsége. Sokakban élt az a vélelem, hogy az Európai Unió tagsággal, az egységes Európa gondolatával egyre kevésbé lesz fontos, hogy valaki spanyol vagy katalán. De ez nem így lett. Pláne, mivel az Európai Uniónak nincs igazán hatékony kisebbségvédelmi eszköze. Itt nemcsak a katalánokat lehet megemlíteni, hiszen ők elég jelentős autonómiával rendelkeznek, hanem akár a székelyeket is vagy Magyarország határain túl élő magyar kisebbségeket is. Az Európai Unió kívüli más nyugati nagyhatalmak spanyol belpolitikának tekintik a katalán ügyet, illetve kiállnak Spanyolország területi integritása mellett.

Meg kell említeni a keleti nagyhatalom szerepét is a történetben, hiszen Oroszország, mint nagyhatalom szerepe felvetődött a katalán népszavazással és függetlenséggel kapcsolatban is. Bár Oroszország számára Katalónia elég távol esik⁷⁶⁵, de többször megfigyelhető volt más nyugat-európai események kapcsán is⁷⁶⁶, hogy vélt vagy valós befolyása lenne az események eszkalálására az orosz államnak. A katalánok sem maradhattak ki ebből a gyanúból, amit a spanyol kormányzat fel is használt. Ennek oka az volt, hogy a 2017-es népszavazást követő rendőri erőszak miatt sok nyugati ország fejezte ki nemtetszését Spanyolország irányába. A spanyolok nem akarták, hogy szolidaritás érzés alakuljon ki a katalánokkal szemben, mert tudták, hogy az növelné a függetlenségi folyamat erejét. Az is egyértelmű, hogy az orosz befolyás gyanújának felvetődése negatív hatással bír és ezzel a nemzetközi közvélemény elbizonytalanodik. Hiszen megkérdőjeleződik az, hogy a katalán mozgalom nem belülről, organikusán fejlődött ki, hanem külső nyomásra.

Annak, hogy a hasonló cipőben járó népek, mint a katalánok kiállnak Katalónia mellett, érdemben semmi haszna. Viszont az is igaz, hogy a katalán-ügyet sok időre be lehetne fagyasztani, ha a spanyol kormányzat rugalmasabban kezelné a dolgot és az egyébként jogos (pl. a pénzügyekre vonatkozó) katalán kéréseket elfogadnák központi szinten.

⁷⁶⁵ Oroszország egyik célja, hogy minél nagyobb befolyása legyen Nyugaton. Sokszor ezt úgy éri el, hogy adott ország destabilizálására alkalmas megmozdulásokat pénzzel támogat, segít, dezinformál vagy éppen megpróbál élni az információs hadviselés különböző módozataival.

⁷⁶⁶ Meglehet említeni, hogy a 2016-os Amerikai Egyesül Államok elnökének megválasztásával és a 2016-os BREXIT népszavazással kapcsolatban is felmerült az orosz befolyás lehetősége. Emellett az európai szélsőjobboldalt is gyakran meggyanúsítják azzal, hogy a Kreml befolyása alatt állnak. Magyar vonatkozás tekintve, meg kell említeni, hogy a Jobbik nevű párt esetén is kiderült, hogy tagjai között van orosz kém, illetve sokáig orosz barát politikát folytattak. De a francia Marine Le Pen vezette Nemzetek és Szabadság Európája képviselőcsoport is gyakran érte az a vád, hogy Kreml-párti frakcióként van jelen az Európai Parlamentben.

7.Befejezés-Új tudományos eredmények

A kutatás célkitűzéseinek megvalósulása, új tudományos eredmények

1.Összefoglaltam a népek önrendelkezési jogának kialakulást kronológiai sorrendben, igazoltam hogyan vált az elv joggá. (Átfogóan, példákkal illusztrálva összegeztem a népek önrendelkezési jogának problémakörét. Kitértem a fogalom használatával kapcsolatos bonyodalmakra. Összegyűjtöttem a témához kapcsolódó főbb jogi egyetemes szabályozásokat, kiemeltem az ENSZ határozataira. Részlegesen érintettem a fogalomhoz kapcsolódó regionális szabályokat és pár példát feltártam a föderatív államok szabályozásaiból. Foglalkoztam a Nemzetközi Bíróság ide vonatkozó határozataival és a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleményével, melyet Szerbia intézett a Bírósághoz Koszovó függetlenségének egyoldalú kikiáltásával kapcsolatban.)

2.Megvizsgáltam és igazoltam, hogy a népek önrendelkezési jogának egyik legnagyobb jogi gátját, az állam egységének elve jelenti. Illetve elemeztem és igazoltam a népek önrendelkezési jogának érvényesülését leginkább befolyásoló két jogon kívüli tényezőt: a nagyhatalmi érdekeket és a nemzetközi szervezetek bénultságát, utóbbi esetben Bibó István művének segítségével. Végül pedig kitértem az életképtelen államok problémájára is.

3.Átfogóan elemeztem-feltártam Koszovó földrajzát és történelmét és összefoglaltam a koszovói albán nép küzdelmeit az önálló állami lét elérésig. (Megvizsgáltam ennek során Koszovó geopolitikai helyzetét, ezzel összefüggésben azt is, hogy milyen külső és belső okok és események vezettek a koszovói válság eszkalálódásához, illetve, hogy milyen folyamatok eredményeként vált Koszovó független állammá. Kiderítettem, hogy miért jártak be eltérő utat a koszovói albánok függetlenségi törekvései, mint a katalánoké. Felvázoltam Koszovó jelenlegi helyzetét. Összegeztem a szerb-koszovói albán konfliktus okait.)

4.Átfogóan elemeztem-feltártam Katalónia földrajzát és történelmét, felvázoltam, hogy milyen külső és belső tényezők generálják a katalánok függetlenségi törekvéseit. (Megvizsgáltam ennek során, hogy mi az az oka annak, hogy a sokkal jobb gazdasági és társadalmi mutatókkal rendelkező Katalónia függetlensége jelenleg nincs elérhető távolságban. Elemeztem a katalán identitás főbb elemeit. Összefoglaltam a katalán – spanyol ellentét okait.)

5.A nemzetközi jog objektív kritériumai alapján általánosan elemeztem és bizonyítottam az állam és az önrendelkezési jog kapcsolatát. Az általános megállapítások után megvizsgáltam az adott kérdéskört a koszovói albán nép és a katalánok viszonylatában is.

Összegeztem a népszavazás témakörét. A jogi megközelítés mellett, multidiszciplináris módon, komplex megközelítéssel elemeztem és összehasonlítottam a koszovói albánok és a katalánok helyzetét.

6.Összefoglaltam a biztonság- és politikatudomány főbb gondolkodóinak (kiemelten: Samuel P. Huntington, Kissinger, Brzezinski) segítségével az önrendelkezési jog érvényesülését általánosan, és a két vizsgált csoport vonatkozásában.

7.Ajánlásokat fogalmaztam meg az önrendelkezési jog jobb érvényesülése érdekében a jövőre nézve.

8.Publikációim születtek kutatásaim során, melyek szintén eredmények.

A kutató munka összegzése a hipotézisek alapján

1.Igazoltam, hogy egy adott nép pozitív gazdasági helyzettel, megfelelő társadalmi berendezkedéssel, demokratikus intézményrendszerrel való rendelkezése fordított arányban van a független állami létre való törekvéseivel.

A hipotézis bizonyítására jó például szolgálnak a koszovói albán nép és a katalán nép függetlenségi törekvései. A doktori értekezésemben részletesen feltártam azt, hogy a létrejött független Koszovó demokratizálódási folyamata lassú és társadalma folyamatos feszültségekkel teli. Gazdasági mutatói Európában a legrosszabbak. Ezzel szemben, Katalónia gazdasági mutatói Európai Unió viszonylatban is dinamikusan fejlődnek, a függetlenségi törekvéseket leszámítva, társadalma stabil, demokratikus intézményrendszere fejlett. A hipotézis további alátámasztását szolgálja az is, hogy Földünk három legutolsóként alakult önálló állama a már említett Koszovó, Kelet-Timor és Dél-Szudán hosszú évtizedes feszültségei után nyerték el a függetlenségüket. Mindhárom ország demokratizálódási folyamata lassú és nehézkes. Külső segítség nélkül nem menne egy működőképes állam kialakítása. Mindhárom ország gazdasági mutatói nagyon rosszak. Nemzetközi segélyek nélkül valószínűleg életképtelennek lennének.

Kijelenthető, hogy mindhárom ország esetében a társadalmi problémák mélysége, a szegénység, az elnyomás olyan szintet ért el, hogy beavatkozásra volt szükség a térség stabilizálása érdekében és ez magával hozta azt, hogy az adott nép függetlenedjen.

A demokrácia és gazdaság szempontjából jobb mutatókkal rendelkező népek esetében, pont ezek az előnyös tulajdonságok azok, melyek sokszor ellehetetlenítik a függetlenséget. Hiszen a demokrácia egy adott szintjén az emberek már nem fegyveres konfliktussal próbálnak igényt szerezni a problémáik megoldására, hanem igyekeznek tárgyalásos, alkotmányos keretek között véghezvinni, amit szeretnének. Ha ehhez párosul egy gazdasági jólét is, akkor az adott nép kétszer is meggondolja, hogy aktuális helyzetét feladja-e egy bizonytalanért.

2. Az első ponthoz kapcsolódva, de attól kicsit elkülönülten kezelve, azoknak a népeknek van nagyobb esélye az önrendelkezés csúcsát jelentő független állami lét elérésére, amelyek élvezik valamelyik nagyhatalom támogatását. Ez abból a szerepből adódik, hogy geopolitikai szempontból olyan stratégiaileg kulcsfontosságú helyen találhatók, ami előnyös lehet a támogató fél számára. Ezt a doktori értekezésemben bebizonyítottam a koszovói albánok és katalán nép helyzetét vizsgálva.

Koszovó ezt a támogatást megkapta, mind az Amerikai Egyesült Államok, mind pedig az Európai Unió részéről. Az Amerikai Egyesült Államok a délszláv-háborúk kezdete óta figyelemmel kísérte a Jugoszláviában történeteket, majd pedig a beavatkozás mellett döntött, a NATO által. Fontos volt számára, hogy Jugoszlávia, mint a térség egykori regionális nagyhatalma ne hagyjon maga után űrt. A Balkán egy olyan térség, ahol minden nagyhatalom szeretne valamiféle befolyást szerezni és nem hagyni, hogy egy másik nagyhatalom túl sok hatalommal bírjon. Szerbia bár élvezhette Oroszország támogatását, de ez nem volt elég, hogy megtarthassa Koszovót részeként. Ehhez az is hozzátartozott, hogy az 1990-es évek Oroszországa a Szovjetunió felbomlása után belső konfliktusokkal volt tele és nagyon sokat veszített külpolitikai erejéből.

Katalónia jelenleg senki támogatását nem élvezheti függetlenségi törekvéseiben, hiszen minden nagyhatalom kiáll Spanyolország területi egysége és szuverenitása mellett és spanyol belpolitikának tekinti a helyzetet. Katalónia bár a történelem során sokszor feküdt geostratégiai szempontból kiemelt fontosságú helyen, hiszen hosszú ideig hidat képezett két nagyhatalom Spanyolország és Franciaország között, illetve az Ibériai-félsziget és a kontinentális Európa többi része között. Részt vett a Földközi-tenger meghódításában, illetve fontos kereskedelmi útvonal volt. De ma már geopolitikai szempontból nem fekszik fontos helyen a nagyhatalmak számára. Spanyolország részeként, az Európai Unió és a NATO tagja. S mint ilyen, két nagyhatalom, az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok érdekszférájának része.

3. Igazoltam, hogy egy ország területi szuverenitása és területi egysége előnyt élvez a népek önrendelkezési jogával szemben. Tehát amíg, egy ország területének mértéke kiemelt fontosságú, addig nem lehet, vagy csak nagyon ritka esetben lehet (fegyveres) konfliktusok nélkül elérni a független állami létet.

Koszovó esetében láhattuk, hogy először Jugoszlávia része volt, nem tagköztársaságként, hanem tartományi státuszban. Amit azért fontos kiemelni, mert csak a tagköztársaságokat illette meg a kiválás lehetősége. Jugoszlávia, majd jogutódként Szerbia többször hivatkozott az ország területi szuverenitására, amikor szóba került Koszovó függetlensége. Emiatt a koszovói háborút követő nemzetközi igazgatás időszaka alatt senki nem kezelte Koszovót független államként, hivatalosan Szerbia része volt. Igaz, a szerbek ekkor nem gyakoroltak jogköröket a terület felett. Koszovó függetlenségét a nagyhatalmak távoli vízióként, konkrétumok nélkül határozták meg. Ez is arra utal, hogy Szerbia területi egységét és a szerb igényeket is próbálták figyelembe venni és nem egyértelműen elköteleződni a független Koszovó mellett. Viszont a koszovói társadalom egyre erősebben akarta a függetlenséget és egy ponton túl világos volt, hogy már nem lehet „visszacsinálni” a dolgokat és Koszovó függetlenedni fog. Ekkor már a nagyhatalmak is látták, hogy a további vérontások és a helyzet eszkalálódásának elkerülése érdekében el kell ismerniük a koszovói albán nép önálló államalapításhoz való jogát, a szerb területi egység ellenében. Ennek egyik eredménye lett, hogy a Föld országainak többsége elismerte Koszovót független államként. A Koszovó függetlenségét el nem ismerő országok esetében pedig hivatkozási alap maradt Szerbia területi egysége és szuverenitása. Katalónia esetével egyszerűbb a hipotézist alátámasztani, hiszen a Spanyol Alkotmány egyértelműen kimondja Spanyolország területi egységét és szuverenitását. A legtöbb ország, köztük a nagyhatalmak kiállnak Spanyolország egysége mellett. A katalán függetlenségi törekvéseknek csak olyan támogatói vannak, akik maguk is hasonló problémával küzdenek.

Tehát itt egyértelmű, hogy a spanyol állam területi egysége elsőbbséget élvez a katalán nép önrendelkezési jogával szemben.

4. Doktori értekezésemben alátámasztottam azt a hipotézisemet is, hogy a nemzetközi szervezetek átpolitizáltak, nagyhatalmi érdekek mentén működnek, és nem szupranacionálisan. Ez a nemzetközi béke egyik komoly akadálya. Hiszen a nemzetközi szervezetek nem minden esetben avatkoznak be tevőlegesen olyan konfliktusokba, ahol vérontás, a civil lakosság elleni erőszak, népiirtás vagy egyéb emberiség-ellenes bűncselekmények zajlanak. Sőt, történtek olyan események is például a délszláv-háborúban, ahol a békefenntartók által védett területen történt népiirtás.

A hipotézisemet bizonyítja az is, hogy a nemzetközi jog szabályai a népek önrendelkezési jogát alapvető, kollektív jogként határozzák meg, de maga a fogalom nincs egyértelműen meghatározva. Különböző nemzetközi dokumentumok próbálják ugyan kitölteni tartalommal a fogalmat, de sokszor nem egyértelmű, vagy ütközik egy másik alapvető joggal. Pont emiatt nincs egy egységes eljárási rend, gyakorlat a jog alkalmazásának mibenlétére. Tehát itt egy szépen hangzó jog, de kikényszeríthetősége csak a jog által nem megy. Ehhez még hozzáadódik az, hogy az ENSZ Biztonsági Tanács működési mechanizmusa elavult. A Biztonsági Tanács Állandó tagjainak vétőjoga kb. a nagyhatalmi politika játszóeszközévé vált. Emiatt nem tölti be szerepét megfelelően.

Ajánlások a népek önrendelkezési jogának kielégítőbb működése érdekében

- 1.) Az nemzetközi szervezetek átpolitizáltságának csökkentése, illetve törekvés arra, hogy egy-egy nemzetközi szervezet sokkal szupranacionálisabban működjön. Kiemelten fontos lenne az ENSZ Biztonsági Tanács működésének megreformálása. Meg kellene szüntetni az állandó tagságot és ezzel együtt a vétőjogukat.
- 2.) A nemzetközi jog bár elvként jeleníti meg a népek önrendelkezési jogát, de nem definiálja és nem ad neki egységes értelmezést. A nemzetközi jognak definiálni kellene az önrendelkezési jog fogalmát. Illetve szükséges lenne egy eljárási rend kialakításra, amennyiben egy nép függetlenedni szeretne. Minden hibája és minden visszaéléssel kapcsolatos lehetőség ellenére én a népszavazásban látnám a megoldást a problémák orvoslására. Dönthessen minden nép arról, hogyan és milyen formában szeretne élni.
- 3.) Fontos lenne deklarálni, hogy a népek önrendelkezési joga előrébb való, mint az állam területi egysége. Hosszú távon ez biztosítaná a békét.
- 4.) A katalán-spanyol békés együttélés garanciája több dolog is lehetne. Egyik, hogy Katalónia tárgyalásos módon kiválik Spanyolországból és létrejön a Katalán Köztársaság. Ez a verzió rövidtávon sok problémát okozna mindkét félnek, de ahogyan egy BREXIT-et le lehetett vezényelni, úgy ez sem jelentene problémát. Másik javaslatom, hogy Spanyolország föderatív állammá válik és Katalónia tagállami státuszt kap. Ebben az esetben mindenképpen újra kellene tárgyalni a katalánok számára olyan kényes, pénzügyi elosztás kérdését.
- 5.) Koszovó, független államként halad előre az Európai Unió irányába. Persze, az Európai Unió tagság nincs belátható távolságban. Gazdaságát meg kell erősíteni,

infrastruktúráját jelentősen fejleszteni kell. De a legfontosabb lenne a belső feszültség megoldása. Ennek egyik lehetőségét a Szerbia-Koszovó viszony rendezésében látom. Láthatóan ez egy nagyon nehéz feladat lesz, hiszen Szerbia akkor sem hajlandó elismerni Koszovót, ha az Európai Unió kvázi „zsarolta” az Európai Unió tagsággal. Talán megoldás lehetne a viszony rendezésében, ha a Koszovóban többen élő szerbek, Szerbia része lennének enklávéként.

A kutatási eredmények felhasználhatósága

Doktori értekezésemben vegyülnek a jogi, biztonságpolitikai és politikai megállapítások és következtetések. A kutatási célkitűzésekkel összhangban az elkészített értekezés, illetve ennek eredményei a következő területeken használhatók fel: oktatás, kutatás és gyakorlat, tudományterület szempontjából a biztonságpolitika, a jogtudomány, a hadtudomány, a nemzetközi jog számára is hasznos lehet.

A doktori értekezésemben megvizsgáltam a népek önrendelkezési jogának kialakulási folyamatát, rendszereztem a joghoz kapcsolódó fontosabb nemzetközi jogi dokumentumokat. Ez az összegzés jól jöhet joggal, külpolitikával, biztonságpolitikával, rendvédelemmel és honvédelemmel foglalkozó oktatók, hallgatók, kutatók és egyéb szakemberek számára is.

Az értekezésem Katalóniával és Koszovóval foglalkozó fejezete hasznos lehet olyanok számára is, akik átfogó képet akarnak kapni a két terület történelméről, földrajzáról, jelenlegi helyzetéről. Ezért ajánlanám olyan személyeknek, aki a térségbe utaznak például külszolgálatra, vagy a térség iránt érdeklődő laikusoknak is. A doktori dolgozatom jó háttéranyag lehet kutatást folytatók részére vagy jó alapul szolgálhat egyetemi jegyzet készítéséhez is.

Záró gondolatok

Sokan úgy gondolják, hogy a nemzetközi tartós béke úgy tartható fenn, ha a jelenlegi államhatárokat fenntartjuk, ha egy ország szuverenitását és területi egységét tiszteletben tartjuk. Ez a nézőpont nem veszi figyelembe a változás lehetőségét. Nincs semmi garancia arra, hogy egy ötven éve meghúzott államhatár sok évtized elteltével is helyes. Nem veszi figyelembe azt, hogy egy-egy nép lakosságszáma nőhet vagy csökkenhet. Egyszerűen nem veszi figyelembe, hogy a világ változik.

Én pedig úgy gondolom, hogy a jelenlegi államhatárok közül sok úgy lett meghúzva, hogy súlyos feszültséget és konfliktust nyom el, és fagyaszt be. Emiatt a népek önrendelkezési jogának megfelelő alkalmazása lenne a megoldás egy viszonylag békés világ eléréséhez. Hiszen joggal vetődik fel a gondolat, hogy miért kellett a koszovói albánoknak szerb uralom alatt élniük, vagy miért kell a katalánoknak valami olyannak a részei lenni, aminek nem szeretnének?

Úgy gondolom, hogy minden népet megillet az önrendelkezési jog. Az önrendelkezési jog nemcsak azt jelenti számomra, hogy a független állami lét kell hogy a végcélja legyen egy adott népnek. Szimplán annyit jelent, hogy a nép dönthessen arról, hogy milyen formában szeretne élni. Ez magában hordozza a függetlenség lehetőségét is, de azt is, hogy az adott ország része kíván maradni. Ennek legjobb eszköze a népszavazás.

A kutatásom több évet ölel fel, ennek során az alábbi publikációk jelentek meg:

Publikációs jegyzék

Folyóiratcikkek

- Quo vadis Katalónia? – Hadtudomány **2015**. (25. évf.) elektronikus szám 39-47. old.
- Az önrendelkezési jog érvényesülése Kelet-Timorban – Valóság **2016**. (59. évf.) 4. sz. 82-89. old.
- Az orosz-grúz háború információs dimenziói – Jogelméleti Szemle **2017**. 2. sz. 189-195. old.
- Az önrendelkezési jog és az állam konstitutív elemeinek viszonya – Jogelméleti Szemle **2017**. 4. sz. 51-56. old.
- Albánok és az önrendelkezés – Jogelméleti Szemle **2018**. 1. sz. 76-83. old.
- The Right to Self-Determination of Peoples in International Documents – Jogelméleti Szemle **2018**. 2. sz. 110-116. old.
- A népek önrendelkezési jogának megjelenése a nemzetközi dokumentumokban – Valóság **2018**. (61. évf.) 7. sz. [49]-54. old
- Konfliktusok a Kaukázusban - HADTUDOMÁNY: A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA, 26 (E-szám). pp. 130-138. ISSN 1215-4121 évszám?

Könyvrészlet

- A népek önrendelkezési jogának problémaköre – A Hadtudomány és XXI. század Konferenciakötet **2018.** 103-115. oldal

Konferenciák, előadások

- Magyar nyelvű előadás „Az önrendelkezés és Kelet-Timor” címmel, 2006. szeptember 29-én a Nemzeti Közsolgálati Egyetemen, a Kutatók Éjszakája programsorozat keretein belül.

8.Felhasznált irodalom

Jogsabályok, jogforrások, egyéb jogi eszközök

- Az Amerikai Egyesült Államok népének Függetlenségi Nyilatkozata <https://mek.oszk.hu/02200/02256/02256.htm> (2022.06.14.)
- General Assembly resolution 1803 (XVII) of 14 December 1962. "Permanent sovereignty over natural resources" <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/resources.pdf> (2022.09.15.)
- Proceedings of the United Nations Conference on TRADE AND DEVELOPMENT – 1964. https://unctad.org/system/files/official-document/econf46d141vol1_en.pdf (2022.09.12.)
- ENSZ Közgyűlés 2625 (XXV) (1970) sz. határozata Nyilatkozat az államok közötti baráti kapcsolatok és együttműködés nemzetközi jogi alapelveiről, az Egyesült Nemzetek Alapokmányával összhangban <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> (2022.08.24.)
- ENSZ Közgyűlés 3314 (XXIX) (1974) sz. határozata az agresszió meghatározásáról <http://hrlibrary.umn.edu/instate/GAres3314.html> (2022.09.10.)
- Charter of the Organization of American States <http://www.oas.org/dil/1948%20charter%20of%20the%20organization%20of%20american%20states.pdf> (2022.09.10.)
- American Declaration on the rights of indigenous peoples <https://www.oas.org/en/sare/documents/DecAmIND.pdf> (2022.09.10.)

- Charter of the Organization of African Unity 1963
https://www.pulp.up.ac.za/images/pulp/books/legal_compilations/compendium/Charter%20of%20the%20Organization%20of%20African%20Unity%201963.pdf
(2022.09.11.)
- African Charter on Human and Peoples' Rights. Concluded at Nairobi on 27 June 1981
<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201520/volume-1520-I-26363-English.pdf> (2022.09.11.)
- Communication 227/99, Democratic Republic of Congo v. Burundi, Rwanda and Uganda
<https://www.equalrightstrust.org/sites/default/files/ertdocs//DRC%20v%20Burundi%20C%20Rwanda%20and%20Uganda.pdf> (2022.09.11.)
- Cairo Declaration on Human Rights in Islam -
[https://elearning.icrc.org/detention/en/story_content/external_files/Human%20Rights%20in%20Islam%20\(1990\).pdf](https://elearning.icrc.org/detention/en/story_content/external_files/Human%20Rights%20in%20Islam%20(1990).pdf) (2022.09.10.)
- Arab Charter on Human Rights 2004 <https://digitallibrary.un.org/record/551368>
(2022.09.10.)
- Texas contra White et al. <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/74/700>
(2022.09.11.)
- Supreme Court Judgments – Reference re Secession of Quebec 1998 <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do> (2022.09.12.)
- Bundesverfassungsgericht - In dem Verfahren über die Verfassungsbeschwerde gegen die Nichtzulassung einer Volksabstimmung über den Austritt Bayerns aus der BRD in Bayern und gegen die Bestimmung, dass die Volksabstimmung im ganzen Bundesgebiet und nicht nur in Bayern durchgeführt werden müsste
https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2016/12/rk20161216_2bvr034916.html (2022.09.11.)
- CIJ. Nyugat-Szahara ügy Rec.1975 <https://www.icj-cij.org/en/case/61> (2022.06.14.)
- CIJ. Kelet-Timor ügye Recueil 1995 <https://www.icj-cij.org/en/case/84> (2022.06.14.)
- CIJ „A megszállt palesztin területen történő falépítés jogi következményeinek tárgyában adott tanácsadó vélemény, 2014. július 9. Rec.2004, <https://www.icj-cij.org/en/case/131> (2022.06.14.)
- Bissau-Guinea kontra Szenegál (1989-1991) 1989. július 31-ei választottbírói döntés ügy <https://www.icj-cij.org/en/case/82/other-documents> (2022.06.14.)

- EBESZ Állandó Tanácsa 305. sz. határozata
<https://www.osce.org/files/f/documents/e/0/28795.pdf> (2022.06.14.)
- ENSZ Alapokmány 1945, San Francisco
<http://www.grotius.hu/doc/pub/HBJFWJ/az%20ensz%20alapokm%C3%A1nya.pdf>
(2022.06.14.)
- ENSZ Közgyűlés 1541. számú határozata
<https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup10/basicmats/ga1541.pdf> (2022.08.14.)
- ENSZ Közgyűlés 2625 (XXV) (1970) sz. határozata Nyilatkozat az államok közötti baráti kapcsolatok és együttműködés nemzetközi jogi alapelveiről
- Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr> (2022.06.14.)
- Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) 1975-ben lezajlott konferenciájának egyezménye és a hozzá kapcsolódó Helsinki Záróokmány
<https://docplayer.hu/4131519-A-helsinki-zarookmany.html> (2022.06.14.)
- Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244 (1999) sz. határozata Koszovóról (1999. 06. 10.)
1999.06.10. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=RDKFNJ> (2022.06.14.)
- Brussels Agreements between Kosovo and Serbia <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/17009.pdf>
- Kumanovói-egyezmény, <https://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>
(2022.06.14.)
- Daytoni-szerződés
https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonAgreement.pdf (2022.06.21.)
- Les Bases de Manresa de 1892 i els orígens del catalanisme
<https://www.congreso.es/cem/const1845> (2022.07.14)
- Constitution Espanola <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>
(2022.07.14.)
- Estatuto de Autonomía de 1979 Preámbulo
<https://web.gencat.cat/es/generalitat/estatut/estatut1979/preambul/> (2022.07.14)
- Declaracion de Barcelona <https://www.eaj-pnv.eus/es/documentos/4644/declaracion-de-barcelona-16-7-1998> (2022.07.14.)

- Ley Orgánica 6/2006, de 19 de julio, de reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2006-13087> (2022.07.14.)
- Az Európai Unió Külügyi és Biztonságpolitikai főképvisele: Közös Jelenté az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a stabilizációs és társulási megállapodásra irányuló tárgyalások megkezdésére vonatkozó lehetséges határozatra tekintettel a Tanács 2012. decemberi következtetéseiben szereplő kérdések kezelése terén Koszovó* által elért haladásról Brüsszel, 2013.4.22. JOIN(2013) 8 final https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0266_HU.html (202206,13.)
- The Holbrooke-Milosevic agreement on Kosovo <https://www.wsws.org/en/articles/1998/10/koso-o20.html> (2022.06.14.)
- A Tanács 2006/623/KKBP együttes fellépése (2006. szeptember 15.) egy esetleges, európai uniós különleges képviselői komponenst is magában foglaló koszovói nemzetközi polgári misszió létrehozásának előkészítésében részt vevő uniós csoport létrehozásáról (NPM/EUKK előkészítő csoport) <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006E0623:HU:HTML> (2022.06.14.)
- Cort general de Montsó <https://www.parlament.cat/document/cataleg/48072.pdf> (2022.08.14.)
- Stabilizációs és társulási megállapodás Koszovóval <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4314927> (2022.06.14.)
- Memorial de Greuges <https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/memorial-de-greuges> (2022.08.14.)
- Montevideói egyezmény <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf> (2023.02.20.)
- Norvég Alkotmány <https://web.archive.org/web/20110629190647/http://stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/The-Constitution/> (2022.10.01.)
- Sdělení Ministerstva Zahraničních Věcí o Sjednání Smlouvy Mezi Českou Republikou a Slovenskou Republikou o Generelním Ymezení Společných Státních Hranic,” Zákony pro lidi.cz, (May 3, 1993), retrieved October 11, 2018, from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-229> (2023.03.29.)

Tudományos cikkek, könyvek:

- Ankerl Géza: A népek önrendelkezési jogának gyakorlásáról – Koszovó és Székelyföld – Valóság Online Folyóirat (2013. I-IV.) 2017.10.31.
- Andrassy, Juraj: Medunarodnopravo. Skolska knjiga Zagreb. 1990. 34. p
- Bauer Otto: A nemzetiségi kérdés és a szociáldemokrácia https://adatbank.ro/html/cim_pdf644.pdf (2022.10.06.)
- Békés Rezső: Kissinger és Brzezinski, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980.
- Bíró László: Jugoszlávia történelmi perspektívából - Világtörténet 2020/1 https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/Vilagtorstenet_2016_tol/vt_2020/VT_2020_1/VT_2020_1_Br.pdf (2022.07.11.)
- Bibó István (1986-1990): Válogatott tanulmányok. I-IV. kötet. (válogatta és az utószót írta Huszár Tibor), (szerk. és a jegyzeteket kész. Vida István, Nagy Endre), (a válogatásban és szerkesztésben közrem. ifj. Bibó István). Magvető, Budapest
- Bibó István: Az önrendelkezési elv kritikái és apológiája, <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/565.html> (2022.01.17.)
- Bibó István: A nemzetközi államközösség benuátsága a nemzetközi viták megoldásában <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/543.html> (2022.01.17.)
- Bíró Gáspár: A nemzetközi kisebbségvédelem legújabb fejleményei. In: Regio - Kisebbség, politika, társadalom 4. évf. (1993) 1. sz., <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00013/pdf03.pdf>
- Bíró Gáspár: Demokrácia és önrendelkezés a 21. század elején. Rejtjel, Budapest. (2003)
- Bódi Stefánia: Bibó István gondolatai a régió és a demokrácia kapcsolatáról, Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat, 8:(3-6) pp. 100-122. (2012)
- Bódi Stefánia: A közép-kelet-európai konfliktus és annak eredői, különös tekintettel Bibó István elméletére. Magyar Rendészet, VI/3:(3) pp. 101-111. (2006)
- Bódig Mátyás: Abszolút szuverenitás – Államelmélet (Szerkesztette: Bódig-Gyórfi) Bíbor Kiadó, Miskolc 2002 ISBN 9639466166 ISSN 1219-8471
- Brzezinski, Zbigniew: Válogatott írások és beszédek Kossuth Kiadó, Budapest 2002.
- Brzezinski, Zbigniew: Stratégiai vízió. Amerika és a globális hatalom válsága. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2013

- Brzezinski, Zbigniew: A nagy sakktabla. Amerika világelsősége és geostratégiai feladatai. Európa Könyvkiadó, Budapest 1999
- Bod Péter Ákos: Létezik-e közgazdasági értelemben szuverenitás ma Európában? – Az állam szuverenitása (szerkesztette: Takács Péter) Gondolat Kiadó MTA TK JTI – SZE DFK Budapest-Győr, 2015 28-46. oldal
- Crawford, James: The Creation of States in International Law. Oxford, 1979 85. p
- Chronowski Nóra – Petréttei József: „Szuverenitás” in Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András) <http://ijoten.hu/szocikk/szuverenits> (2020).
- Csatlós Erzsébet: „Térség és terület a nemzetközi jogban” in Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: Sulyok Gábor) <http://ijoten.hu/szocikk/terseg-es-terulet-a-nemzetkozi-jogban> (2018).
- Cs. Kiss Lajos: Államelméleti helyzetkép - PRO PU BLICO BONO – Magyar Közigazgatás, 2017/2, 4 – 47.
- Dabis Attila: Katalán ősz - Kisebbségi Szemle 2017/4 https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/NPKI_folyoiratok/kisebbségi_szemle/2017_04/kszo201704_3.Dabis.pdf (2022.08.14.)
- Domonkos Endre: A katalán autonómia és kibővítésének aktuális kérdései http://publikaciotar.repozitorium.uni-bge.hu/237/1/2010_2_06.pdf (2022.07.14.)
- Domonkos Endre: Függetlenségi népszavazás és alkotmányos válság Katalóniában– Geopolitikai Szemle 2019/1. pp.71-85.
- Egresi Katalin – Pongrácz Alex – Szigeti Péter – Takács Péter: Államelmélet SZE DF ÁJK, Győr 2016. ISBN 978-615-5391-72-9. https://jet.sze.hu/images/Tansz%C3%A9ki%20Kiadv%C3%A1nyok%202017-18/allamelmélet_tk_2017_06_05-1.pdf (2023.01.25.)
- Eveli Péter szerkesztése: Ausztria határai (Saint German 1919. szeptember 10.) Documenta Historica a 38. (1998) http://acta.bibl.u-szeged.hu/38280/1/doc_038.pdf (2022.06.14.)
- Erdő Péter: Állam-Egyház-Szuverenitás - Az állam szuverenitása (Szerk: Takács Péter) Gondolat Kiadó MTA TK JTI- SZE DFK Budapest- Győr, 2015

- Gimenez Martinez, Miguel Ángel: Autoritarismo y modernización de la Administración Pública española durante el franquismo <https://revistasonline.inap.es/index.php/REALA/article/view/10140/10586> (2022.08.16.)
- Győri Szabó Róbert: El Barca y la identidad catalana Acta Hispanica, Hungría, Supplementum III: 133-143, 2021, ISSN 1416-7263, e-ISSN 2676-9719 <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/acthisp/article/view/39171/38839> (2022.01.10.)
- Gyükeri Mercedesz: Katalán függetlenség, a játék, amelyben mindenki veszíthet, https://hvg.hu/gazdasag/20171004_katalonia_eu_tagsag_spanyolorszag_gazdasag_fuggetlenseg (2017)
- Halász Iván: 5. Politikai közösség (nemzet, nemzetiségek, határon túli magyarok, pártok) 5.1. A magyar nemzet és a magyar politikai közösség, In: Alkotmányjog, szerk. Halász Iván, Dialóg Campus, 2018.Bp., 143.o. [https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/Hal%C3%A1sz%20Iv%C3%A1n%20\(szerk.\).pdf](https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/Hal%C3%A1sz%20Iv%C3%A1n%20(szerk.).pdf)
- G. W. F. Hegel (szerkesztette: Tatár György): A jogfilozófia alapvonalai – Akadémiai Kiadó, Budapest 1983 ISBN 963-05-2870-3
- Herzl Tivadar: A zsidó állam. A zsidókérdés modern megoldásának kísérlete, Budapest, Szülőföld, 2015.
- Herczegh Géza – Pandler Árpád: Az ENSZ Biztonsági Tanácsa Jogtudományi közlöny 1975. (30. évf.) 2. sz. 115-116. old.
- Horváth László: Parlamenti választások Koszovóban és Albániában – Parlamenti Szemle 2017/2. <https://parlamentiszemle.hu/wp-content/uploads/2018/02/parlamentiszemle-horvat-l-javitott.pdf> (2022.10.01.)
- Huntington, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása <https://docplayer.hu/12196019-Samuel-p-huntington-a-civilizaciok-osszecsapasa-es-a-vilagrend-atalakulasa.html> (2022.09.25.)
- Ibler, Vladimir: Pravo naroda na samoodredenje i zloupotreba tog prava. Politička misao, Vol.29. No.2. Zagreb 1992. 54. p. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanakJezik=166848 (2023.01.15.)
- Igaz Levente: Egy elfelejtett válság politikai háttere: Nyugat-Szahara – Kül-Világ 2006/1 <https://efolyoirat.oszk.hu/00000/00039/00008/pdf/igaz.pdf> (2022.04.10.)

- Illés Zoltán: Dél-Szudán függetlenség – Kül-Világ 2011/3 <http://www.geo.u-szeged.hu/~toto/Afrika%20f%C3%B6ldrajza/Szud%C3%A1n/Szudan4.pdf> (2022.10.01.)
- Jászi Oszkár: A nemzetállamok kialakulása és a nemzetiségi kérdés – Gondolat Kiadó, Budapest 1986.
- Jellinek, Georg: Allgemeine Staatslehre, Dritter Auflage. Unter Verwertung des handschriftlichen Nachlasses. Durchgesehen und ergänzt von dr. Walter Jellinek, Verlag von Julius Springer, Berlin, 1922. XVI.
- Jónás Róbert: A történelem vége? – Rendszerváltó Archívum 2018/4 http://epa.oszk.hu/03000/03020/00010/pdf/EPA03020_rendszervalto_2018_04.pdf (2022.10.01.)
- Juhász József: Koszovó útja a függetlenségig – Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai szemle 2008/1. http://nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/juhasz_jozsef-koszovo_utja_a_fuggetlensegig.pdf (2022.10.01.)
- Juhász Krisztina: A Koszovó és Szerbia közötti párbeszéd és a brüsszeli megállapodás végrehajtásának eddigi mérlege <https://kki.hu/assets/upload/Juhasz.pdf> (2022.10.01.)
- Kardos Gábor: „Az államok szuverén egyenlősége” in Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: Sulyok Gábor) <http://ijoten.hu/szocikk/az-allamok-szuveren-egyenlosege> (2018).
- Kardos Gábor: A nemzetközi emberi jog diszkrét bája: ötvenéves az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata - Fundamentum 1998. (2. évf.) 4. sz. 5-9. old.
- Kardos Gábor: (Tatár György - Somlai Péter - Kardos Gábor - Molnár Péter - Kovács András Bálint - Ludassy Mária) Háború - szuverenitás - emberi jogok Fundamentum 1999. (3. évf.) 3. sz. 67-81. old
- Karácsony András: Adalékok a szuverenitás jogi és politikai felfogásának vitájához (a Kelsen-Schmitt vita) – Szuverenitás – kérdések elméletek-történetek (Szerk: Karácsony András) Gondolat Kiadó, Budapest 2020
- Kende Péter: Miért nincs rend Kelet- Közép-Európában? (Osiris- Századvég 1994)
- Hans Kelsen: A szuverenitás fogalmának változása. In Takács Péter (szerk.): Államtan. Budapest, 2003, Szent István Társulat
- Hans Kelsen: Pure Theory of Law, ford. Max KNIGHT, Berkeley, University of California Press, 1970

- Kemenszky Ágnes: A nemzetközi területi adminisztráció balkáni modelljei: Bosznia-Hercegovina és Koszovó http://phd.lib.uni-corvinus.hu/732/1/Kemenszky_Agnes.pdf (2022.06.14.)
- Kiss Barnabás: A nemzetközi jog hatása a szuverenitás „klasszikus” közjogi elméletére Szabó József munkássága tükrében http://acta.bibl.u-szeged.hu/34800/1/juridpoL_077_313-322.pdf (2023.04.10.)
- Konrád György: A jugoszláviai háború (és ami utána jöhet) Jegyzetek 1999-nem júniustól márciusig, Palatinus, Budapest, 1999.
- Konrád György: Az autonómia kísértése. Antipolitika, Codex Rt. 1989 ISBN 9630268132
- Konrád György: Antipolitika – Közép-európai meditációk AB Kiadó 1986. <http://www.konradgyorgy.hu/muvek.php?id=13> (2022.10.10.)
- Konrád György: Az öreg híd (Gondolatok Közép-Európáról) Regio – Kisebbség, politika, társadalom 1993 4.évfolyam 4.szám
- Konrád György: Van jó deportálás? <https://www.szombat.org/politika/3675-van-jo-deportalas> (2023.04.05.)
- Kovács Péter: Nemzetközi jog Osiris Kiadó (Budapest, 2001.)
- Kovács Zoltán: Koszovó államiségának létrejötte, valamint annak globális és regionális következményei PhD értekezés 2019 https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/14730/kovacs_zoltan_doktori_ertekezes_2019.pdf?sequence=23&isAllowed=y (2023.04.20.)
- Kovács Zoltán: Koszovó államiségának létrejötte, valamint annak regionális és globális következményei <https://hhk.uni-nke.hu/document/hhk-uni-nke-hu/Kov%C3%A1cs%20Zolt%C3%A1n%20ezredes%20-%20Koszov%C3%B3%20%C3%A1llamis%C3%A1g%C3%A1nak%20l%C3%A9trej%C3%B6tte%20valamint%20annak%20region%C3%A1lis%20%C3%A9s%20glob%C3%A1lis%20k%C3%B6vetkezm%C3%A9nyei%20-%20doktori%20disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf> (2022.10.01.)
- Knop, Karen: Diversity and Self-Determination in International Law. Cambridge University Press, 2002. 82. p., közli GAVRILOVIC 2013, 13. p.
- Kissinger, Henry: Diplomácia. Panem-McGraw-Hill-Grafo, Budapest 1996

- Lenin W.I.: Die sozialistische Revolution und das Selbstbestimmungsrecht der Nationen 1916 <https://www.marxists.org/deutsch/archiv/lenin/1916/01/nationen.html> (2023.01.23.)
- Lamm Vanda: A nemzetközi bírászkodás kilenc évtizede- Jog, Állam, Politika 2011. (3. évf.) Különszám, 137-154. oldal, <https://dfk-online.sze.hu/images/J%c3%81P/2011/k%c3%bcl%c3%b6nsz%c3%a1m/lamm.pdf> (2022.10.15.)
- Lamm Vanda: Az emberi jogok nemzetközi védelme és az államok szuverenitása
- Lohmann, Georg: Kolektivna ljudska prava radi zastite manjinal In: Politicka misao. Zagreb, Vol XXXVI (1999) 4.
- Nagy Károly: Néhány megjegyzés az önrendelkezési jogról 3. oldal http://acta.bibl.u-szeged.hu/6776/1/juridpo_043_299-322.pdf (2023.01.23.)
- Németh Csaba: A Nemzetközi Bíróság koszovói függetlenségi nyilatkozatra vonatkozó tanácsadó véleményéről – Külügyi Szemle 2010/4 https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2010_04_A_Nemzetkezi_Bereseg_kosz_.pdf (2022.10.01.)
- Németh Ferenc: A Koszovó Különleges Törvényszék - KKI Elemzések, E-2020/87 <http://real.mtak.hu/120366/1/KKIElemzesek.E-2020.87.pdf> (2022.10.01.)
- Nguyen Quoc Dinh et ai. : Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó, Budapest, 1997. 221. p
- Márkus, László és Németh, Ferenc (2021) Kérdések és válaszok: a Belgrád-Pristina dialógus = Questions and Answers: The Belgrade-Pristina Dialogue. KKI Elemzések (40). pp. 1-14. ISSN 2416-0148
- Mazover. Mark: The Dark Continent: Europe's Twentieth Century. 1998, Penguin Books, 41. p., közli Gavrilovic 2013. 3. p.
- Mill, John Stuart: A szabadságról, Budapest, Századvég, 1994, ISBN 9638384530
- Nagy Károly: Nemzetközi jog, Püski Kiadó Kft., Budapest, 1999 ISBN 963-9188-19-0
- Németh Ferenc: A Koszovói választások 2021: Az Önrendelkezés áttörése <https://kki.hu/koszovoi-valasztasok-2021-az-onrendelkezes-attorese/> (2022.10.01.)
- Nyíri - Suha: Konfliktuskezelés a nemzetközi jog eszközeivel – a Kongói krízis esettanulmánya, http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/947_1.pdf (2022.09.11.)

- Oppenheimer, Franz: Der Staat 3. überarbeiteten Auflage von 1929, Seitenzählung nach dem Neudruck, Libertad Verlag, Berlin 1990 https://www.franz-oppenheimer.de/staat0.htm#Einleitung_a (2022.01.19.)
- Ördögh Tibor: Koszovó és Szerbia viszonya (2010-2020) <http://real.mtak.hu/117340/1/%C3%96rd%C3%B6gh%20Tibor.pdf> (2022.10.01.)
- Pényváltó Nikolett: Álomból rémálom? Az iraki kurd függetlenségi népszavazás margójára – Nemzet és Biztonság 2018/1. 27-43. oldal http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/neb_2018-01-03_penzvalto_nikolett_-_alombol_remalom_az_iraki_kurd_fuggetlensegi_nepszavazas_margojara.pdf (2022.10.01.)
- Pallagi Mária: Az első világháború és a spanyol semlegesség http://digit.bibl.u-szeged.hu/00000/00072/00060/doc_060.pdf 6 (2022.01.01.)
- Petrétei József (2009): Az alkotmányos demokrácia alapintézményei. Budapest–Pécs, Dialóg Campus. 185.o.
- Pokol Béla: Globális uralmi rend és állami szuverenitás - Az állam szuverenitása (Szerk: Takács Péter) Gondolat Kiadó MTA TK JTI- SZE DFK Budapest- Győr, 2015
- Pongrácz Alex: Globalizáció: Államelhalás vagy államépítés? – Az állam szuverenitása (Szerk: Takács Péter) Gondolat Kiadó MTA TK JTI- SZE DFK Budapest- Győr,
- Prandler Árpád: A Biztonsági Tanács és a nemzetközi jog Jogtudományi Közlöny 1973. (28. évf.) 10. sz. 497-504. old.
- Rehák László: Lenin és a nemzeti kisebbségek helyzete. Híd 1970. 4. sz. 428-439
- Reményi Péter: A nyugat-balkáni területi rendezés és a térség új geopolitikája <http://real.mtak.hu/100938/1/a%20nyugat-balk%C3%A1ni%20ter%C3%BClet.pdf> (2023.04.01.)
- Rostoványi Zsolt: Civilizáció(k), civilizációs elméletek és a posztmodern világrend(eltenség) Budapest, Friedrich Ebert Alapítvány, 1997.
- Rousseau: Társadalmi szerződés, <http://mek.oszk.hu/08800/08879/08879.pdf>, Bp., 1947. Phönix kiadás
- Samu Mihály: Az önrendelkezési jog és érvényesítésének problémaköre <https://dfk-online.sze.hu/images/J%C3%81P/2012/3/samu.pdf> (2022.09.09.)
- Carl Schmitt: Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty, ford. George SCHWAB, Cambridge, MIT Press, 1985

- Carl Schmitt: The Concept of the Political, ford. George SCHWAB, Chicago, The University of Chicago Press, 1996, ISBN 0226738868, 9780226738864
- Sebők Balázs: Krajínák virágzása és romlása Horvátországban, https://epa.oszk.hu/02200/02295/00008/EPA-02295_Jaszagi_Evkv_2000_kit3.html
- Shaw, Malcolm N.: Nemzetközi jog. Complex Kiadó, Budapest, 2008 ISBN: 9789632249650
- Gábor Sulyok: Terrorism or National Liberation: Remarks on the Activities of the Kosovo Liberation Army During the Kosovo Crisis https://www.uni-miskolc.hu/uni/res/e_publications/pdf/sulyok.pdf (2023.01.12.)
- Sulyok Gábor: A Biztonsági Tanács reformjának szükségessége: kritikai értékelés KJSZ, 2008/3.
- Summers, James J.: The Right of Self-Determination and Nationalism. In: International Law - International Journal on Minority and Group Rights, 12/2005. 344. p., közli GAVRILOVIC 2013, 3. p
- Bódig Mátyás – Győrfi Tamás (szerkesztette)/Szabadjfalvi József (sorozatszerkesztő): Államelmélet – A mérsékelt állam eszméje és elemei – Prudentia Iuris – Bíbor Kiadó ISBN 96394661666 ISSN 1219-8471
- Szabó Tamás: Önrendelkezés és államalakulás a 21. század elején. Koszovó a függetlenség útján Grotius Tanulmányok http://www.grotius.hu/doc/pub/JSUBHH/2013-03-27_szabo_tamas_onrendelkezes-es-allamalakulas-a-21-szazad-elejen.pdf (2022.06.15.)
- Szilágyi István: Demokratikus átmenet és konszolidáció Spanyolországban. Napvilág Kiadó, Budapest (1996)
- Szilágyi István: Európa és a hispán világ. Veszprémi Egyetem Kiadó, Veszprém (1998)
- Szilágyi István: Spanyolország az Európai Unióban – Külügyi Szemle https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2010_03_Spanyolorszeg_az_Eurepai_pdf (2022.10.01.)
- Szilágyi István: A katalán függetlenedési folyamat kérdőjelei Comitatus http://epa.oszk.hu/03900/03942/00016/pdf/EPA03942_comitatus_2018_230_047-060.pdf (2022.07.14.)
- Szilágyi István: Új demokráciák születése Európában: a magyar és a spanyol átmenet néhány sajátossága 10-20. oldal Comitatus – Önkormányzati Szemle 1. évf. 5-6. sz. / 1991

- Szekrényes Éva: Győztesből vesztes, avagy ki nevet a végén? Választások után Koszovóban <https://kki.hu/assets/upload/Szekreenyes.pdf> (2022.06.14.)
- Szente-Varga Mónika: Katalán önkép és függetlenedési gondolat a XXI. század elején http://real.mtak.hu/108172/1/Katalan_onkep_es_fuggetlensegi_gondolat.pdf (2022.10.01.)
- Takács Péter: Államelmélet XIX-XX. században: Georg Jellinek elmélete - Állam-és Közigazgatástudományi Szemle 1. évf. 2. szám: 2011/ 2
- Takács Péter: Valahol Európában - A jugoszláviai háborús bűnösök pereit, <http://jesz.ajk.elte.hu/takacs1.html> Jogelméleti Szemle online
- Takács Péter: Az állam fogalma – Alkotmányjog I. Alkotmányos fogalmak és eljárások Egyetemi jegyzet Szerkesztette: Smuk Péter, Universitas Győr, 2014. <http://real.mtak.hu/80661/2/Az%20%C3%A1llam%20fogalma%202014%20Gy%C5%91r%20.pdf> (2023.02.10.)
- Tibori Szabó Kinga: A népek önrendelkezési jogának belső formája: egyéni szabadság vagy jog a kollektív autonómiához? Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny <https://rmjk.adatbank.ro/pdf/04.TiboriSzabo.pdf> (2022.06.15.)
- Tóth Norbert: „A népek önrendelkezési joga” in Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: Sulyok Gábor) <http://ijoten.hu/szocikk/a-nepek-onrendelkezési-joga> (2018) (2022.06.14.)
- Tóth J. Zoltán: Szuverenitáselméletek a szuverenitás alanyáról Szuverenitás – kérdések elméletek-történetek (Szerkesztette: Karácsony András) Gondolat Kiadó, Budapest 2020 ISBN 9789635560714 ISSN 1218 3814
- Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről – Külügyi Szemle https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2010_04_Velaszolhatott_volna_mesk.pdf (2022.10.01.)
- Vukadin, Dragan: Pravo naroda na samoodredenje i odcjepljenje (secesiju) s posebnim osvrtom na primjer Kosova. In: Pravna misao. Sarajevo, broj 9-10/2010. 7 - 2 7. pp
- Wiszt Diána: Franciaország vagy függetlenség? Új-Kaledónia és a függetlenségi népszavazás - Külügyi Szemle, 20 (2). pp. 73-95. ISSN 1587-9089 (nyomtatott); 2060-4904 <http://real.mtak.hu/129400/1/04-Wiszt.pdf> (2022.10.01.)
- Max Weber: Állam. Politika. Tudomány. In: Államtan. (Szerk.: Takács Péter) Szent István Társulat, Budapest, 2003.

- Wallerstein, Immanuel: Bevezetés a világrendszer-elméletbe. L'Harmattan – Eszmélet Alapítvány, Budapest, 2010
- Politikai Filozófiák Enciklopédiája (szerkesztette: Hitseker Mária) Kossuth Könyvkiadó 1995. ISBN 9630937514
- Anwen Elias – Núria Franco-Guillén: Justifying Secession in Catalonia: Resolving Grievances or a Means to a Better Future? című cikk alapján <https://www.cogitatiopress.com/politicsandgovernance/article/view/4561> (2023.03.29.)

Egyéb internetes források:

- Magyar Kereskedelmi és Iparkamara 2020: Piaci útmutató a Koszovói Köztársaságról <file:///C:/Users/HP/Downloads/koszovoi-koztarsasag-3.pdf> (2022.10.01.)
- Gazdasági Adatok Koszovóról – Magyarország Nagykövetsége Pristina <https://pristina.mfa.gov.hu/page/gazdasagi-adatok-koszovorol> (2022.10.01.)
- OSCE Kosovo Verification Mission / OSCE Task Force for Kosovo (closed) <https://www.osce.org/kvm-closed> (2022.06.14.)
- Koszovó: Az EP támogatja az Athisaari-tervet <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+IM-PRESS+20070326IPR04617+0+DOC+PDF+V0//HU&language=HU> (2022.10.01.)
- <https://www.un.org/press/en/2010/ga10980.doc.htm>
- A KFOR átveszi ideiglenesen az irányítást a koszovói-szerb határon (2021.10.04.) <https://www.szabadeuropa.hu/a/rendszam-viszaly-szerbia-koszovo-eu-kfor-nato-targyalas/31491751.html> (2022.10.04.)
- Belgrád-Pristina találkozó: KI emeli a sorompót? – MTI <https://hirado.hu/2012/12/03/belgrad-pristina-parbeszed-ki-emeli-a-sorompot/> (2022,06,14.)
- Párbeszéd vezényszóra a Balkánon – Népszava https://nepszava.hu/3007574_parbeszed-vezenzszora-a-balkanon (2022.06,14.)
- Orient/East-Med Corridor: Serbia – Kosovo R7 Road Interconnection, Niš – Merdare Highway <https://wbif.eu/project-detail/PRJ-SRB-TRA-010> (2022.06.14.)
- Kosovo and Serbia Signed Separate Pledges, Not an Agreement <https://exit.al/en/2020/09/04/kosovo-and-serbia-signed-separate-pledges-not-an-agreement/> (2022.06.14.)

- Decisions from the review session held on 21 December 2020 <https://gjk-ks.org/en/decisions-from-the-review-session-held-on-21-december-2020/>
(2022.06.14.)
- Serbien und Kosovo beenden Grenzblockade <https://www.tagesschau.de/ausland/kosovo-serbien-kennzeichen-streit-101.html>
(2022.06.14.)
- <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/espana/historyandculture/history/Paginas/index.aspx#prehistoric> (2022.07.10.)
- Serbia has shown that it does not tolerate unilateral moves <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/179062/serbia-has-shown-that-it-does-not-tolerate-unilateral-moves.php> (2022.06.14.)
- Kosovo's 2021 Local Elections: Analysis of Inclusion and Information Integrity <https://www.ndi.org/publications/kosovos-2021-local-elections-analysis-inclusion-and-information-integrity> (2022.06.14.)
- Forronganak a koszovói szerbek – Portfolio <https://www.portfolio.hu/global/20220325/forronganak-a-koszovoi-szerbek-535687>
(2022.06.06.)
- Kosovo <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/kosovo/> (2022.05.10.)
- El 40% de los catalanes quiere la independencia, según el CIS – El Mundo <https://www.elmundo.es/elmundo/2013/07/10/barcelona/1373455086.html>
(2022.07.14.)
- El 40% de los catalanes quiere la independencia, según el CIS <https://www.20minutos.es/noticia/132031/0/estatut/referendum/reacciones/>
(2022.07.04.)
- Katalónia választott - és megosztott – Éltető Andrea MFOR.hu https://mfor.hu/cikkek/makro/Katalonia_valasztott___es_megosztott.html
(2022.07.14.)
- Today Kosovo, Tomorrow Catalonia <https://blocs.mesvilaweb.cat/smartinez/today-kosovo-tomorrow-catalonia/> (2022.07.14.)
- Catalan independence rally brings Barcelona to a standstill – The Guardian <https://www.theguardian.com/world/2012/sep/11/catalan-independence-rally-barcelona> (2022.07.18.)

- La suspensión de la autonomía catalana abre las portadas de la prensa mundial <https://www.lavanguardia.com/politica/20171019/432179221870/catalunya-155-prensa-internacional-autonomia.html> (2022.07.10.)
- Catalan election Spain 2015 - Statistics & Facts https://www.statista.com/topics/2527/catalan-election-spain-2015/#dossierContents__outerWrapper (2022.07.14.)
- Violent clashes erupt as Spanish court jails Catalonia leaders <https://www.bbc.com/news/world-europe-49974289> (2022.07.08.)
- „Football of Resistance”; Johan Cruyff and the Catalonian struggle <https://thecompass.in/football-of-resistance-johan-cruyff-and-the-catalonian-struggle/> (2022.07.15.)
- Romano Prodiról elnevezett doktrína -Independent Catalonia has to become the twenty-ninth state of the European Union https://www.thenewfederalist.eu/independent-catalonia-has-to-become-the-twenty-ninth-state-of-the-european?lang=fr&fbclid=IwAR02bmuJuG-6zJZeBXpZwZaaYRNuJYj8z_yK0oJjh_i2BcdXmy-WFBxsij0 (2022.07.14.)
- The European Union and the return of the nation state – 251-255.oldal Can Regions of the EU become independent states and still be member of the EU? <https://books.google.hu/books?id=-cLLDwAAQBAJ&pg=PA251&lpg=PA251&dq=prodi%20doctrine&source=bl&ots=rGCiUCdx3m&sig=ACfU3U2GQXT7K2OwV4BTdnWkAryKRF4nw&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwj4rMeXr6b5AhVEr6QKHTu9AdgQ6AF6BAghEAM&fbclid=IwAR0ymjLWkfG8MxzjtiWKRMPeMldkvqILiP22nEAA8sbNbLJMDe5Xo3M5REE#v=onepage&q=prodi%20doctrine&f=false> (2022.07.15.)
- Instituto de Estadística de Catalunya/Katalán Statisztikai Hivatal <https://www.idescat.cat/?lang=es> (2022.08.01)
- Kosovo (Jugoslawien), 30 September 1991 Unabhängigkeit <https://www.sudd.ch/event.php?lang=en&id=ks011991> (2022.08.23.)
- Észak-Koszovó nem akarja Pristinát/Север Косова неће Приштину <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/> (2022.08.23.)
- Generalitat de Catalunya <http://www.participa2014.cat/resultats/dades/en/escr-tot.html> (2022.08.01.)

- Brazilians in the south asked to vote on secession <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-41541063> (2022.10.01.)
- Ukraine rebels hold referendums in Donetsk and Luhansk <https://www.bbc.com/news/world-europe-27360146> (2022.10.01.)
- United Nations: Resolution Declares Crimea Referendum Invalid <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2014-04-02/united-nations-resolution-declares-crimea-referendum-invalid/> (2022.10.10.)
- Európa az Utrechti-béke után forrás: <https://tellinghistories.wordpress.com/2013/09/27/europe-before-and-after-utrecht/> (2022.10.10.)
- Herzl Tivadar élete <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=4404> (2022.10.10.)
- Crimeans vote to break away from Ukraine, join Russia https://www.washingtonpost.com/world/2014/03/16/ccec2132-acd4-11e3-a06a-e3230a43d6cb_story.html (2022.10.10.)
- Israel endorses independent Kurdish state <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-kurds-israel-idUSKCN1BO0QZ> (2022.10.10.)
- Bougainville independence: recalling promises of international help <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/bougainville-independence-recalling-promises-international-help> (2022.10.10.)
- Wounds persist in Spain, ten years after ETA lays down arms <https://www.france24.com/en/europe/20211020-wounds-persist-in-spain-ten-years-after-eta-lays-down-arms> (2022.10.01.)
- Irish Republican Army: Timeline <https://www.history.com/topics/21st-century/irish-republican-army> (2022.06.15.)
- The proposed territorial exchange between Serbia and Kosovo <https://www.insightturkey.com/commentaries/the-proposed-territorial-exchange-between-serbia-and-kosovo> (2023.03.29.)

Az ábrák forrásai

- Georgia autonóm részei forrás: <https://www.mapsland.com/asia/south-ossetia/detailed-political-map-of-georgia-with-abkhazia-and-south-ossetia> (2022.09.12.)

- Koszovó elhelyezkedése a Balkánon letöltés helye: <https://www.britannica.com/place/Kosovo> (2022.06.14.)
- Drenica-völgy forrás: <https://www.routeyou.com/en-yu/location/view/50695132/drenica> (2022.08.12.)
- Az UNMIK pillérei - saját szerkesztés
- Brnjak-Jarinje határállomások forrás: <https://www.dw.com/en/kosovo-serbia-checkpoint-conflict/av-6584014> (2022.06.14.)
- A szerb-koszovói területcserében érintett részek forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-45423835> (2022.09.14.)
- A 2019-es és 2021-es parlamenti választásokon a koszovói albán pártok, valamint a Szerb Lista által elnyert mandátumok száma Külügyi és Külgazdasági Intézet (2021): Németh Ferenc: Koszovói választások 2021: az Önrendelkezés áttörése 7. oldal (2022.06.14.)
- Koszovó korfa <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/kosovo/> (2022.06.14.)
- Koszovót független államként elismerő országok és Koszovó függetlenségét el nem ismerő országok forrás: https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/df15fx/international_recognition_of_kosovo/ (2022.06.14.)
- A területcsere alanyai forrás: <https://bigthink.com/strange-maps/kosovo-land-swap-to-end-conflict-could-restart-war/> (2022.08.14.)
- Katalónia tágabb értelemben forrás: <https://brilliantmaps.com/catalonia/> (2022.08.14.)
- Katalónia forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-20345071> (2022.08.14.)
- A spanyol örökösödési háború forrás: <https://ihistoriarte.com/articulos/la-guerra-de-sucesion-espanola/> (2022.08.14.)
- Spanyolország közigazgatási beosztása forrás: <https://www.geografiainfinita.com/2017/10/asi-se-ha-formado-el-mapa-de-espana/> (2022.08.14.)
- Az Aráni-völgy földrajzi elhelyezkedése forrás: <https://www.geocurrents.info/cultural-geography/linguistic-geography/val-daran-the-catalonian-exception> (2022.09.14.)

- Az 1991-es koszovói népszavazás eredménye saját szerkesztés adatok forrása: Direct Democracy
- 2012-es Észak-Koszovói népszavazás saját szerkesztés, az adatok forrása: rts.rs (2022.06.10.)
- Népszavazás Arenys de Munt saját szerkesztés; adatok forrása: llibertat.cat és <https://www.ccma.cat/324/entitats-sobiranistes-busquen-data-per-a-nous-referendums-sobre-la-independencia/noticia/404231/> (2022.06.20.)
- Népszavazás 2014 Katalónia saját szerkesztés adatok forrása: Generalitat de Catalunya és <https://www.statista.com/statistics/326614/catalan-referendum-political-situation-in-catalonia/> (2022.06.22.)
- Népszavazás 2017 Katalónia saját szerkesztés adatok forrása: Generalitat de Catalunya/ <https://catalangovernment.eu/catalangovernment/in-two-minutes/303482/catalan-referendum-results> (2022.06.22.)
- Skót referendum eredmény 2014 – saját szerkesztés Adatok forrása: <https://www.bbc.co.uk/news/events/scotland-decides/results> (2022.08.23.)
- A függetlenedni vágyó államok Dél-Brazíliában forrás: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-41541063> (2022.10.01.)
- Luhanszk és Donyeck 2014 forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-27360146> (2022.10.01.)
- A Krím- félsziget <https://www.britannica.com/place/Crimea> (2022.09.14.)
- A civilizációk globális politikája: új erővonalak kialakulása forrás: Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása 212.oldal <https://docplayer.hu/12196019-Samuel-p-huntington-a-civilizaciok-osszecsapasa-es-a-vilagrend-atalakulasa.html> (2022.10.01.)
- A volt Jugoszlávia területének etnikai térképe forrás: <https://maps.lib.utexas.edu/maps/europe/yugoslav.jpg> (2022.10.01.)
- Jugoszlávia felbomlása - <https://www.mappr.co/historical-maps/yugoslavia/> (2022.10.10.)
- A Balkán országai és a nyugati szövetségi rendszer (saját szerkesztés)
- Hatalmi átrendeződés Európában a harminc éves háború után forrás: <https://www.britannica.com/event/Thirty-Years-War> (2022.10.01.)

- Európa az Utrechti-béke után forrás:
<https://tellinghistories.wordpress.com/2013/09/27/europe-before-and-after-utrecht/> (2022.06.10.)